ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЧЕРКАССЬКИЙ РУСЛАН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК: 342.95 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право»
081 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Р. А. Черкасський

Харків 2023

АНОТАЦІЯ

Черкасський Р. А. Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (081 «Право»). – Харківський національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України. – Харків, 2023.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, змісту та розкриття особливостей адміністративно-правових аспектів діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, що лягло в основу вироблення відповідної концепції, а також пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Під поняттям злочинність запропоновано розуміти історично-мінливе, суспільно-обумовлене, змінюване, динамічне, негативне та небезпечне явище, яке виражене у вчинюваних окремою особою та/або групою осіб злочинів, що являють собою найбільш суспільно-небезпечні діяння, які детерміновані сукупністю певних чинників життя населення країни та недосконалою правовою системою, існування якого в цілому веде до виникнення особливо негативних наслідків соціального, політичного, економічного характеру тощо.

Відзначено, що відповідно до широкого підходу, запобігання злочинності – це врегульована нормами чинного законодавства України суспільно-важлива та корисна діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає у формуванні безпечного соціального середовища та мінімізації існуючих в ньому деструктивних, особливо небезпечних процесів, та котра виражена у систематичній превенції, що знаходить об'єктивне відображення у: сукупності профілактичних, попереджувальних та виховних заходів, засобів

та способів, спрямованих на виявлення детермінантів злочинності, їх маркування, знешкодження, а також побудови суспільної нетерпимості до них.

Аргументовано, що запобігання та протидія злочинності є двома сторонами правоохоронного впливу, через що за своєю сутністю та змістом доповнюють одне одного і, у зв'язку із цим, мають єдину систему суб'єктів та правових засад. Адже якісне запобігання злочинності суттєво полегшує процес протидій їй, а також забезпечення невідворотності покарання для всіх, хто причетний до скоєння суспільно-небезпечних діянь.

З'ясовано, що суб'єкти запобігання та протидії злочинності – це сукупність фізичних та юридичних осіб, які на основі положень чинного законодавства України наділені сукупністю владних повноважень та володіють необхідною компетенцією, що в своїй сукупності дають їм можливість вступати у правові відносини з реалізації заходів із запобігання та протидії злочинності на території нашої держави.

Підкреслено, що система правових засад запобігання та протидії злочинності представлена великим колом нормативно-правових актів: від Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів до підзаконних нормативно-правових актів, які видаються уповноваженими центральними органами виконавчої влади. Аналіз вказаних джерел показав, що ключове місце у відповідній системі відводиться саме нормам адміністративного права, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів у сфері запобігання та протидії злочинності.

Під адміністративно-правовим статусом Державної митної служби України запропоновано розуміти закріплений нормами чинного законодавства перелік елементів, які характеризують місце даного центрального органу виконавчої влади у системі інших органів державної влади.

Резюмовано, що Державна митна служба України виконує низку важливих завдань, які вона вирішує як суб'єкт запобігання та протидії

злочинності. Наявність таких завдань свідчить про те, що даний центральний орган виконавчої влади займає важливе та самостійне місце в системі органів державної влади, діяльність яких спрямована на протидію та запобігання цьому негативному явищу. Акцентовано увагу на тому, що досить складно навести вичерпний перелік завдань Державної митної служби України, втім наведені завдання найбільш змістовно характеризують роботу цього відомства у досліджуваному напрямку.

Констатовано, що компетенція Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності являє собою сукупність прав та обов'язків (повноважень) даного відомства, які вона може та повинна реалізувати у досліджуваному напрямку задля вирішення завдань та виконання функцій, що стоять перед цим центральним органом виконавчої влади.

Організаційно-штатну структуру Державної митної служби України визначено як сукупність управлінських елементів (органів, підрозділів та служб), котрі знаходяться в єдності та взаємозалежності, діяльність яких суворо упорядкована, від найвищого структурного елементу до найменшого – ієрархічно розташованих посад. Відмічено, що організаційна-штатна структура Державної митної служби України має в своїй основі три складові: керівний апарат, митниці та митний пост. Саме на основі цих елементів формується штат службовців відомства, як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Аргументовано, що юридична відповідальність працівників митних органів та Державної митної служби в цілому має комплексний характер та поділяється на три різновиди: відповідальність кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. Перші два різновиди (кримінальна та адміністративна відповідальність) мають виключний характер та виражаються в осуді найбільш суспільно негативних та небезпечних дій митників. В свою чергу дисциплінарна відповідальність в Державній митній службі України має більш оперативну внутрішньо-управлінську роль.

Встановлено, що запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України включає в себе три основні рівні, а саме: 1) загальнодержавний; 2) центральновідомчий; 3) регіональний.

Виокремлено та охарактеризовано наступні напрями запобігання та протидії злочинності Державної митної служби: цільовий (митно-фіскальний); робота із суспільством; нормотворчість; взаємодія з іншими відомствами та інституціями у відповідній сфері. Відмічається, що діяльність Державної митної служби у сфері запобігання та протидії злочинності не є всеосяжною, оскільки має свої межі, які обумовлюються: 1) наявністю норм чинного законодавства, в якому закріплюються не лише засади протидії та запобігання злочинності взагалі, а й основи функціонування Державної митної служби України; 2) правами і свободами людини і громадянина, що гарантуються Основним Законом нашої держави; 3) правовим статусом Державної митної служби України, зокрема набором його прав та обов'язків, а також виконуваних завдань та функцій у сфері протидії та запобігання злочинності.

Адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України запропоновано тлумачити як засновані на нормах чинного законодавства види діяльності Держмитслужби, які обумовлені завданнями, функціями, компетенцією, а також сукупністю владно-управлінських дій та процедур, що реалізуються цим державним органом та його представниками в сфері протидії та запобігання злочинності в межах повноважень даного центрального органу виконавчої влади.

Акцентовано увагу на тому, що організаційні заходи у сфері профілактики та боротьби із корупцією в Державній митній службі України схожі на заходи роботи з персоналом, проте, мають дещо глибший зміст, адже їх призначенням є не тільки виховання службовців відомства та формування в них переконань про неможливість вчинення корупційних злочинів, але й вдосконалення самого процесу функціонування всього

відомства з метою недопущення виникнення ситуацій, в яких корупційна складова мала б місце.

Аргументовано, що на сьогоднішній день законодавець проголосив цілу низку важливих кроків у напрямку вдосконалення митної справи взагалі та діяльності Державної митної служби зокрема. Підкреслено, що цікавим видається бачення законодавця стосовно покращення: кадрового забезпечення митних органів; покращення низки митних процедур, а також процедур адміністративного оскарження. Наголошено, що хоча запропоновані заходи і дозволили якісно покращити діяльність митних органів у різних напрямах, втім не вирішили низки проблем правового та організаційного характеру, що існують у сфері запобігання та протидії безпосередньо злочинності у митній сфері.

Виокремлено ключові напрями покращення адміністративного законодавства, в якому закріплюються правові засади запобігання злочинності органами та підрозділами Державної митної служби.

Встановлено, що взаємодія суб'єктів протидії та запобігання злочинності являє собою спільну, взаємоузгоджену діяльність органів державної влади та їх посадових осіб, яка спрямована на досягнення єдиної мети, що полягає у створенні правових та організаційних умов щодо припинення злочинів, боротьбу із ними, викриття осіб, які причетні до їх вчинення, забезпечення притягнення останніх до встановленої законом юридичної відповідальності, а також відновлення порушених суспільно-небезпечними діяннями прав і свобод людини.

Узагальнено, що вдосконалення взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності має здійснюватися у двох напрямах: правовому та організаційному.

Констатована фактична відсутність наукових пошуків, присвячених формам та методам контролю за діяльністю Державної митної служби, як суб'єкта протидії та запобігання злочинності. Зазначене, у свою чергу,

обумовлює необхідність не просто вдосконалення, а й формування та створення умов для подальшої реалізації форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби України у сфері запобігання та протидії злочинності.

Ключові слова: злочинність, запобігання, протидія, Державна митна служба, правовий статус, адміністративно-правове регулювання; завдання, функції, компетенція, повноваження, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Cherkasskyi R. A. Administrative and legal bases of the State Customs Service as a subject of crime prevention and counteraction. – Qualifying scientific work on manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of doctor of legal sciences on the specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law» (081 «Law»). – Kharkiv National University of Internal Affairs, Ministry of Internal Affairs of Ukraine. – Kharkiv, 2023.

The thesis has been provided with a theoretical generalisation and a new solution to the scientific issue of defining the essence, content and disclosure of the specific features of administrative and legal aspects of the State Customs Service as a subject of crime prevention and counteraction, which formed the basis for the development of the relevant concept, as well as proposals and recommendations for improving legislation in this area.

The author has proposed to understand the concept of crime as a historically changing, socially conditioned, variable, dynamic, negative and dangerous phenomenon which is expressed in crimes committed by an individual and/or a group of individuals, which are the most socially dangerous acts determined by a combination of certain factors of life of the country's population and an imperfect legal system, the existence of which, in general, leads to particularly negative social, political, economic consequences, etc.

It has been noted that, according to a broad approach, crime prevention is a socially important and useful activity of authorised entities regulated by the current legislation of Ukraine, which consists in the formation of a safe social environment and minimisation of destructive, especially dangerous processes existing in it, and which is expressed in systematic prevention, which is objectively reflected in: a set of preventive, warning and educational measures, means and methods aimed at identifying the determinants of crime, marking them, neutralising them, and building public intolerance to them.

It has been argued that crime prevention and counteraction are two sides of law enforcement, and therefore, by their nature and content, they complement each other and, therefore, have a single system of subjects and legal framework. After all, a high-quality crime prevention greatly facilitates the process of combating it, as well as ensuring the inevitability of punishment for all those involved in committing socially dangerous acts.

The author has established that the subjects of crime prevention and counteraction are a set of individuals and legal entities which, based on the provisions of current Ukrainian legislation, are endowed with a set of powers and possess the necessary competence which, in their entirety, enable them to enter into legal relations for the implementation of measures to prevent and counteract crime in the territory of our State. It has been emphasised that the system of legal framework for preventing and combating crime is represented by a wide range of legal acts: from the Constitution of Ukraine and international legal acts to by-laws issued by authorised central executive bodies. The analysis of these sources has shown that the key place in the relevant system is given to administrative law provisions, which are used to regulate the activities of entities in the field of crime prevention and counteraction.

The author has suggested that the administrative and legal status of the State Customs Service of Ukraine should be understood as a list of elements enshrined in the current legislation which characterise the place of this central executive

authority in the system of other public authorities. It has been generalised that the State Customs Service of Ukraine performs a number of important tasks which it solves as a subject of crime prevention and counteraction. The existence of such tasks indicates that this central executive authority occupies an important and independent place in the system of public authorities whose activities are aimed at counteracting and preventing this negative phenomenon. The author has emphasised that it is quite difficult to provide an exhaustive list of the SCS tasks, but the above tasks most meaningfully characterise the work of this agency in the area under study.

It has been stated that the competence of the State Customs Service as a subject of crime prevention and counteraction is a set of rights and duties (powers) of this agency which it can and should exercise in the area under study in order to solve the tasks and perform the functions of this central executive body.

The organisational and staffing structure of the State Customs Service of Ukraine has been defined as a set of management elements (bodies, subdivisions and services) which are in unity and interdependence, and whose activities are strictly ordered, from the highest structural element to the lowest - hierarchically located positions. It has been noted that the organisational and staffing structure of the State Customs Service of Ukraine is based on three components: the management apparatus, customs offices and customs posts. It is on the basis of these elements that the staff of the agency is formed, both at the central and local levels.

The author has summarised that the legal liability of customs officers and the State Customs Service as a whole is complex and is divided into three types: criminal, administrative and disciplinary liability. The first two types (criminal and administrative liability) are exclusive in nature and are expressed in the condemnation of the most socially negative and dangerous actions of customs officers. In turn, disciplinary liability in the State Customs Service of Ukraine has a more operational internal management role.

The author has identified and characterised the following areas of prevention and counteraction to crime of the State Customs Service: targeted (customs and fiscal); work with society; rule-making; interaction with other agencies and institutions in the relevant area. It has been noted that the activities of the State Customs Service in the area of crime prevention and counteraction are not comprehensive, since they have their limits, which are determined by: 1) availability of the provisions of current legislation, which enshrines not only the principles of combating and preventing crime in general, but also the foundations of the State Customs Service of Ukraine; 2) human and civil rights and freedoms guaranteed by the Fundamental Law of our State; 3) legal status of the State Customs Service of Ukraine, in particular, a set of its rights and obligations, as well as the tasks and functions performed in the field of combating and preventing crime.

The author has suggested that administrative and legal forms of crime prevention and counteraction by the State Customs Service of Ukraine should be interpreted as the types of activities of the State Customs Service based on the provisions of current legislation and which are determined by the tasks, functions, competence, and also by the set of administrative actions and procedures implemented by this State body and its representatives in the field of crime counteraction and prevention within the powers of this central executive body.

It has been emphasised that organisational measures in the area of prevention and combating corruption in the State Customs Service of Ukraine are similar to those for work with personnel, but have a somewhat deeper meaning, since their purpose is not only to educate employees of the agency and form their beliefs about the impossibility of committing corruption crimes, but also to improve the very process of functioning of the entire agency in order to prevent situations in which corruption would occur.

It has been argued that to date, the legislator has proclaimed a number of important steps towards improving customs in general and the activities of the State Customs Service in particular. It has been emphasised that the legislator's

vision of improving: staffing of customs authorities; improvement of a number of customs procedures, as well as administrative appeal procedures, seems to be interesting. It has been noted that although the proposed measures allowed to qualitatively improve the activities of customs authorities in various areas, they did not solve a number of legal and organisational problems that exist in the field of prevention and counteraction to crime in the customs sphere.

The author has highlighted the key areas of improvement of administrative legislation, which establishes the legal framework for crime prevention by the bodies and subdivisions of the State Customs Service. It has been determined that the interaction of subjects of combating and preventing crime is a joint, mutually coordinated activity of public authorities and their officials aimed at achieving a single goal, which is to create legal and organisational conditions for stopping crimes, combating them, exposing persons involved in their commission, ensuring that the latter are brought to legal liability established by law, and restoring human rights and freedoms violated by socially dangerous acts.

It has been summarised that improvement of interaction and coordination of crime prevention and counteraction entities should be carried out in two directions: legal and organisational.

The author has stated that there is a virtual absence of scientific research on the forms and methods of control over the activities of the State Customs Service as a subject of crime prevention and counteraction. This, in turn, necessitates not only improvement, but also formation and creation of conditions for further implementation of the forms and methods of control over the activities of the State Customs Service of Ukraine in the area of crime prevention and counteraction.

Keywords: crime, prevention, counteraction, State Customs Service, legal status, administrative and legal regulation; tasks, functions, competence, powers, administrative legislation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

Монографія:

1. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в України: монографія. Вінниця: Твори, 2023. 324 с.

Статті в наукових фахових виданнях України:

2. Черкасський Р. А. Функції Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 124-129.

3. Черкасський Р. А. До характеристики компетенції та повноважень Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 141-145.

4. Черкасський Р. А. Співвідношення понять протидії та запобігання злочинності у митній сфері. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Спецвипуск. Вип. 7. С. 279-283.

5. Черкасський Р. А. Завдання Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Наше право*. 2019. № 3. С. 224-229.

6. Черкасський Р. А. Поняття адміністративно-правового статусу Державної митної служби України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Випуск 8. Спецвипуск. С. 266–271.

7. Черкасський Р. А. До характеристики організаційно-штатної структури Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Наше право*. 2020. № 2. С. 227-232.

8. Черкасський Р. А. Поняття юридичної відповідальності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 231-236.

9. Черкасський Р. А. Місце норм адміністративного права в системі

правових засад запобігання та протидії злочинності у митній сфері. *Право.ua*. 2021. № 2. С. 193–199.

10. Черкасський Р. А. Рівні запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4(18). С. 160–167.

11. Черкасський Р. А. Напрями вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби. *Право.ua*. 2021. № 3. С. 189-194.

12. Черкасський Р. А. Структура адміністративно-правового статусу Державної митної служби України *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 10. Спецвипуск. С. 38-42.

13. Черкасський Р. А. Досвід США у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Європейські перспективи*. 2021. № 4. С. 196-201.

14. Черкасський Р. А. Сутність та види організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Наше право*. 2021. № 4. С. 202-207.

15. Черкасський Р. А. Європейський досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та можливості його використання в Україні. *Наше право*. 2021. № 2. С. 199-204.

16. Черкасський Р. А. Місце Державної митної служби в системі суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 12. С. 181-185.

17. Черкасський Р. А. Напрямки запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 1 (18). С. 71-78.

18. Черкасський Р. А. Зміст поняття «запобігання злочинності у митній сфері». *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 234-240.

19. Черкасський Р. А. Поняття та значення національної безпеки

держави як об’єкта адміністративно-правової охорони та захисту. *Європейські перспективи*. 2022. № 2. С. 28-33.

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

20. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові методи запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права».* 2016. № 1. С. 219-223.

21. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2016. № 2. С. 220-224.

22. Черкасський Р. А. Особливості та види юридичної відповідальності Державної митної служби як суб’єкта запобігання та протидії злочинності. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права».* 2016. № 4. С. 222-226.

23. Черкасський Р. А. Поняття та ознаки злочинності як соціально-правового явища. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2017. № 5. С. 208-213.

24. Korotiuk O.V., Cherkasskyi R. A., Koniushenko Y., Drozd V. G. Rethinking the concept of «crime prevention in the customs sphere». *Lex Humana.* 2022. Vol. 14. No. 1. Pp. 337-347 (**Web of Science**).

25. Komarnytskyi V. M, Cherkasskyi R. A, Kovalenko V. V, Anosienkov A. A. Assessing the normative legal principles and norms of administrative law in the system of combating crime in the customs sphere in Ukraine. *Lex Humana*. 2022. Vol. 14. No. 2. Pp. 181-193 (**Web of Science**).

26. Nosach A. V., Cherkasskyi R. A., Fialka M. I., Selezen S. V. European experience in preventing and combating crime by customs authorities and the possibility of its use in Ukraine. *Ius Humani-Revista De Derecho.* 2022. Vol. 14. No. 2. Pp. 1-11 (**Web of Science**).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

27. Черкасський Р. А. Межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20-21 квітня 2016 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 21-23.

28. Черкасський Р. А. Сутність та особливості злочинності як об'єкту правоохоронного впливу. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 33-35.

29. Черкасський Р. А. До проблеми визначення поняття суб'єкт протидії та запобігання злочинності в Україні. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України:* матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14-15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34-36.

30. Черкасський Р. А. Поняття організаційно-штатної структури Державної митної служби як суб'єкти протидії та запобігання злочинності. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку:* тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.). С. 176-180. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ ndippsn_20191011/article/view/cherkasskyi

31. Черкасський Р. А. Позитивний досвід Великобританії у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності:* тези доп. учасників наук.-практ. семін. (м. Харків, 14 травня 2020 р.). С. 81-83. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/ article/view/cherkasskyi

32. Черкасський Р. А. Нормотворчіть, як ключовий спосіб подолання прогалин у адміністративному законодавстві, яке регламентує запобігання та

протидію злочинності органами Державної митної служби. *Актуальні питання функціонування системи кримінальної юстиції України:* тези доп. учасників наук.-практ. семін. (м. Харків, 16 травня 2020 р.). С. 50-53. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200516/article/view/cherkasskyi

33. Черкасський Р. А. Історія становлення та розвитку поняття «злочинність». *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доп. учасників. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). С. 44-47. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/cherkasskyi

34. Черкасський Р. А. Досвід Німеччини у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє:* тези доп. учасників ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 грудня 2021 р.). С. 346-348. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211210/article/view/ cherkassky

ЗМІСТ

ВСТУП **19**

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ 33

1.1. Сутність та особливості злочинності як об'єкту правоохоронного впливу 33

1.2. Поняття запобігання та протидії злочинності: проблеми розмежування ... 45

1.3. Система суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні та місце у ній Державної митної служби 57

1.4. Правові засади запобігання та протидії злочинності та місце серед них адміністративно-правового регулювання 74

Висновки до Розділу 1 89

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ 97

2.1. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Державної митної служби України 97

2.2. Завдання та функції Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності 110

2.3. Компетенція та повноваження Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності 126

2.4. Організаційно-штатна структура Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності 138

2.5. Особливості юридичної відповідальності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності 154

Висновки до Розділу 2 168

РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ 175

3.1. Рівні запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України 175

3.2. Напрямки та межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України 188

3.3. Адміністративно-правові форми та методи запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України 200

3.4. Сутність та види організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України 214

Висновки до Розділу 3.....228

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....235

4.1. Зарубіжний досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та можливості його використання в Україні.....235

4.2. Перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби України.....259

4.3. Оптимізація системи суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні, удосконалення взаємодії і координації між ними.....280

4.4. Удосконалення форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності 296

Висновки до Розділу 4.....310

ВИСНОВКИ.....318

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....332

ДОДАТКИ……...378

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ключовим завданням будь-якої сучасної соціально спрямованої, демократичної держави є розвиток суспільства, механізмів управління ним, а також всіх найважливіших процесів його існування, зокрема політичних, економічних, соціальних тощо. У той же час процесу еволюції завжди заважають різноманітні деструктивні фактори, які викликають діаметрально протилежний, негативний ефект. Одним із таких чинників є злочинність, яка на сьогодні визнається пріоритетною ціллю державного правоохоронного впливу як на території нашої держави, так і зарубіжних країн. Саме тому на запобігання та протидію цьому явищу держава спрямовує значну кількість зусиль та ресурсів, що реалізуються уповноваженими на це органами державної влади, перелік та повноваження яких у наш час на законодавчому рівні визначено не досить чітко. Однією із таких державних інституцій є, безумовно, Державна митна служба України, на яку покладено завдання щодо протидії правопорушенням під час застосування законодавства з питань державної митної справи. У правоохоронній діяльності Державної митної служби існують певні недоліки, викликані насамперед суперечностями у чинній нормативній базі, яка становить її правову основу. Водночас удосконалення зазначеної діяльності неможливо здійснити без глибокого осмислення теоретичних та практичних проблем її реалізації.

Окремі проблемні питання, пов’язані з діяльністю Державної митної служби України, розглядали такі вчені як: Ю. А. Абросімова, С.М. Алфьоров, Д. В. Бабіков, О. М. Бандурка, А. Л. Борко, К. Л. Бугайчук, С. М. Гусаров, І. Л. Гуцул, М. М. Дуран, В. Є. Зайцев, С. В. Капітанець, А. Т. Комзюк, В. Т. Комзюк, А. М. Куліш, К. Б. Левченко, Р. І. Лемеха, Д. В. Луценко, О.Г. Мельник, Л. В. Могілевський, О. А. Моргунов, О. О. Мужев, О. М. Музичук, В. Я. Настюк, П. В. Пашко, В.О. Сайченко, О. Ю. Салманова,

І. А. Сердюк, С. М. Серьогін, В. В. Сокуренко, А. О. Ткаченко, В. В. Хомутянський, Н. П. Христинченко, В. В. Ченцов, О. М. Шевчук, С. О. Шатрава, С. В. Шевчук, С. П. Щерба, І. В. Шпекторенко, І.Л. Яковенко, І. В. Яромій та багато інших. Втім, незважаючи на наявні суттєві теоретичні здобутки, науковці досить мало уваги приділили аналізу діяльності Державної митної служби України саме як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Незважаючи на той факт, що за своїм правовим статусом даний центральний орган виконавчої влади безпосередньо не виконує правоохоронну функцію держави, в процесі своєї щоденної діяльності він вирішує низку важливих завдань, спрямованих на запобігання та протидію злочинності. Відтак важливим напрямом наукових пошуків має стати аналіз саме зазначених аспектів цієї діяльності. Крім того, додаткового значення зазначений напрям набуває в умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням та відкритою збройною агресією російської федерації проти нашої держави.

Таким чином, необхідність удосконалення системи протидії злочинності, зокрема у сфері застосування законодавства з питань державної митної справи, наявність недоліків у чинному законодавстві, яке регулює суспільні відносини у цій сфері, та проблем у його практичному застосуванні, недостатність теоретичних розробок цих проблем обумовлюють актуальність та своєчасність дослідження адміністративно-правових засад діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р.; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020; Стратегії забезпечення державної безпеки,

затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 р. № 56/2022; Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р; Основних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2021-2024 роки, ухвалених рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 28 липня 2021 року (протокол № 7).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, запропонувати нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у встановленні сутності, змісту та розкритті особливостей адміністративно-правових засад діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, на основі чого виробити відповідну концепцію, пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні *завдання:*

– встановити сутність та особливості злочинності як об'єкта правоохоронного впливу;

– охарактеризувати поняття «запобігання злочинності» та «протидія злочинності», запропонувати критерії їх розмежування;

– окреслити коло суб'єктів запобігання та протидії злочинності та встановити місце у ній Державної митної служби України;

– розкрити правові засади запобігання та протидії злочинності та з'ясувати місце серед них норм саме адміністративного права;

– визначити поняття та розкрити елементи адміністративно-правового статусу Державної митної служби України;

– узагальнити завдання та функції Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності;

– надати характеристику компетенції та повноваженням Державної митної служби України як суб’єкта запобігання та протидії злочинності;

– охарактеризувати організаційно-штатну структуру Державної митної служби України як суб’єкта запобігання та протидії злочинності;

– окреслити особливості юридичної відповідальності службовців Державної митної служби України як суб’єктів запобігання та протидії злочинності;

– виокремити рівні запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України;

– опрацювати напрямки та межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України;

– надати характеристику адміністративно-правовим формам та методам запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України;

– визначити сутність та виокремити види організаційних заходів запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України;

– узагальнити зарубіжний досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та опрацювати можливості його використання в Україні;

– встановити перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби України;

– опрацювати шляхи оптимізації системи суб’єктів запобігання та протидії злочинності в Україні та запропонувати шляхи вдосконалення взаємодії і координації між ними;

– узагальнити напрями вдосконалення форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби України як суб’єкта запобігання та протидії злочинності.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час

діяльності Державної митної служби України як суб'єкта протидії та запобігання злочинності.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність сучасних загальних і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання. Так, за допомогою логіко-семантичного методу вдалось: з'ясувати сутність та особливості злочинності як об'єкта правоохоронного впливу (підрозділ 1.1); визначити поняття запобігання та протидії злочинності, а також вирішити проблему їх розмежування (підрозділ 1.2); визначити поняття та розкрити елементи адміністративно-правового статусу Державної митної служби України (підрозділ 2.1). Структурно-логічний та системно-функціональний методи були використані щоб: окреслити коло суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні та встановити місце у ній Державної митної служби (підрозділ 1.3); узагальнити завдання та функції Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності (підрозділ 2.2); розкрити організаційно-штатну структуру Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності (підрозділ 2.4); виокремити рівні запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби (підрозділ 3.1); надати характеристику адміністративно-правовим формам та методам запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України (підрозділ 3.3). Для того щоб розкрити правові засади запобігання та протидії злочинності та з'ясувати місце серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.4); надати характеристику компетенції та повноваженням Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності (підрозділ 2.3); окреслити напрямки та межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби (підрозділ 3.2) було використано аналітичний метод та метод

документального аналізу. Методи узагальнення та абстрагування використовувалися з метою з'ясування особливостей юридичної відповідальності службовців Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності (підрозділ 2.5); а також розкриття сутності та виокремлення видів організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби (підрозділ 3.4). Порівняльно-правовий метод використовувався для того, щоб узагальнити зарубіжний досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та опрацювати можливості його використання в Україні (підрозділ 4.1). Встановити перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби (підрозділ 4.2); опрацювати шляхи оптимізації системи суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні та запропонувати шляхи вдосконалення взаємодії і координації між ними (підрозділ 4.3), а також з'ясувати напрями вдосконалення форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності (підрозділ 4.4) вдалось з використанням методу прогнозування. В роботі було використано й низку інших методів наукового пізнання, застосування яких дало можливість комплексно підійти до розв'язання завдань дослідження.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять праці фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного права та інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників.

Нормативну основу дослідження склали Конституція України, закони України, міжнародно-правові акти, підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правові засади діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в Україні.

Інформаційною та емпіричною базою дослідження є дані державної статистики, довідкові видання, аналітичні та статистичні дані. В процесі

підготовки дисертаційного дослідження автором використано багаторічний досвід роботи на керівних посадах в органах Державної митної служби України.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації комплексно визначено сутність, зміст та розкрито особливості адміністративно-правових засад діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в Україні, що дало змогу запропонувати науково обґрунтовану концепцію, а також сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства з урахуванням прогресивного зарубіжного досвіду. Основні наукові положення, які виносяться на захист, такі:

вперше:

– встановлено, що боротьба з порушеннями митних правил як одна з цілей запобігання та протидії злочинності на території України має значний превентивний зміст, який виражається у: по-перше, недопущенні порушень правил та вимог митного законодавства, за допомогою чого підтримується необхідний стан митної безпеки України та формується концепція «нетерпимості» до будь-яких протиправних дій, зокрема злочинів; по-друге, боротьба із порушеннями митних правил націлена на протидію адміністративним правопорушення в митній сфері, які є основними детермінантами злочинності; по-третє, протидія порушенням митних правил дає можливість проводити процедури та задіювати механізми, які дозволяють встановити наявність в діях суб'єктів-порушників ознак вчинення кримінального правопорушення; по-четверте, боротьба із порушенням митних правил включає психологічно-виховний вплив, встановлюючи невідворотність покарання за вчинення вказаних правопорушень;

– виділено такі ключові напрями запобігання та протидії злочинності Державної митної служби: цільовий (митно-фіскальний); робота із суспільством; нормотворчість; взаємодія з іншими інституціями у зазначеній

сфері;

– доведено, що незважаючи на об’єктивну визначеність та зрозумілість змісту компетенції Держмитслужби України, має місце загальна недосконаліть нормативно-правового регулювання її повноважень як суб’єкта запобігання та протидії злочинності, адже Митний кодекс України, а також Положення про цю службу жодним чином не класифікують її права та обов’язки відповідно до покладених на неї завдань та функцій у досліджуваній сфері, у зв’язку з чим обґрунтовано доцільність у зазначеному Положенні узагальнити та систематизувати передбачені Митним кодексом та іншими нормативно-правовими актами повноваження Держмитслужби та розподілити їх на групи, окремо виділивши повноваження безпосередньо у сфері запобігання та протидії злочинності;

– аргументовано, що організаційні заходи у сфері профілактики та протидії корупції в Державній митній службі України схожі на заходи роботи з персоналом, проте мають дещо глибший зміст, адже їх призначенням є не тільки виховання службовців та формування у них переконань про неприпустимість вчинення корупційних діянь, але й вдосконалення самого процесу функціонування всієї служби з метою недопущення виникнення ситуацій, в яких корупційна складова мала б місце;

– встановлено, що методи контролю за діяльністю Державної митної служби як суб’єкта запобігання та протидії злочинності фактично не знайшли ні закріплення на законодавчому рівні, ні доктринального визначення, тож, спираючись на проведений аналіз, до відповідних методів віднесено такі: а) інформаційний метод, який передбачає збір інформації про діяльність Державної митної служби з різних джерел, яка, в свою чергу, повністю характеризує зміст та сутність останньої; б) метод спостереження, що передбачає постійне та безперебійне особисте спостереження уповноваженими суб’єктами за станом справ на підконтрольному об’єкті; в) метод вивчення документів, що передбачає збір даних шляхом аналізу

документів, що ведуться Державною митною службою в процесі здійснення щоденної діяльності;

удосконалено:

– обґрунтування наукової позиції, що запобігання та протидія злочинності є двома сторонами правоохоронного впливу, через що за своєю сутністю та змістом доповнюють одне інше і у зв'язку з цим мають єдину систему правових засад та суб'єктів, адже якісне запобігання злочинності суттєво полегшує процес протидій їй, а також забезпечення невідворотності покарання для всіх, хто причетний до вчинення суспільно-небезпечних діянь;

– визначення поняття «суб'єкти запобігання та протидії злочинності», під якими запропоновано розуміти сукупність фізичних та юридичних осіб, які чинним законодавством України наділені низкою владних повноважень та володіють необхідною компетенцією, що в своїй сукупності дають їм можливість вступати у правові відносини з реалізації заходів щодо запобігання та протидії злочинності на території нашої держави;

– розуміння поняття адміністративно-правового статусу Державної митної служби, на основі чого аргументовано, що саме він обумовлює місце та роль Держмитслужби у певних адміністративних правовідносинах, а також встановлює рівень адміністративної влади та обсяг можливих до використання в роботі механізмів та інструментів владно-управлінського впливу;

– наукову думку про те, що дисциплінарна відповідальність представників Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності являє собою внутрішньо-управлінський процес примусового впливу на посадових осіб, пов'язаний, у першу чергу, із вчиненням ними дисциплінарних проступків, тобто порушень службової дисципліни, що призвело до недостатньої ефективності виконання покладених на ДМС завдань та функцій, але не мало суспільно-негативних наслідків;

– теоретичний підхід щодо тлумачення поняття адміністративно-правових форм запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України, під якими запропоновано розуміти засновані на нормах чинного законодавства види діяльності Держмитслужби, які обувлені завданнями, функціями, компетенцією, а також сукупністю владно-управлінських дій та процедур, що реалізуються цим державним органом та його представниками у сфері запобігання та протидії злочинності в межах повноважень даного центрального органу виконавчої влади;

дістали подальшого розвитку:

– виділення та характеристика ключових ознак поняття «злочинність», зокрема: по-перше, це соціально-негативне явище, яке виходить із дій окремої особи та/або групи осіб, котрі нехтують основними суспільними принципами та законними інтересами інших членів соціальної спільноти, тобто вчиняють кримінальні правопорушення; по-друге, має комплексний характер та розгалужену структуру; по-третє, постійно перебуває у динаміці та розвивається паралельно з еволюцією українського суспільства; по-четверте, є історично-мінливою, тобто змінюваною з часом за своїми якісними та кількісними показниками; по-п’яте, є явищем кримінально-правового характеру – її функціонування пов’язано із виникненням, зміною та припиненням правових відносин, регламентованих нормами кримінального законодавства України; по-сьоме, має особливо негативне значення для всього суспільства, оскільки несе в собі негативні наслідки не тільки для прав та свобод людей, але й для економіки, політичної та податкової систем, правопорядку в цілому, тощо;

– обґрунтування наукової думки про те, що в системі правових засад запобігання та протидії злочинності ключове місце належить нормам адміністративного права, адже саме за їх допомогою: визначається адміністративно-правовий статус суб’єктів запобігання та протидії злочинності; встановлюються особливості формування та реалізації

державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності на території України; розкривається організаційно-штатна структура відповідних суб'єктів;

– характеристика організаційно-штатної структури Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, на основі чого аргументовано, що вона характеризує зовнішні та внутрішні управлінські особливості відповідної інституції, тобто дана категорія показує зовнішню будову Держмитслужби, а також відповідну їй систему посад в середині організації, а також специфіку їх розподілу та взаємозв'язку;

– теза про те, що саме на центральновідомчому рівні запобігання та протидії злочинності Державною митною службою реалізуються ключові управлінські рішення щодо планування, проведення та забезпечення, у тому числі інформаційної роботи, всієї організаційно-штатної структури служби щодо протидії порушенням митних правил, а також запобігання та протидії злочинам в митній сфері нашої країни;

– узагальнення найбільш позитивного досвіду США у сфері запобігання та протидії злочинності у митній сфері, на підставі чого опрацьовано такі напрямки вдосконалення діяльності Держмитслужби України саме у сфері протидії злочинності: по-перше, запропоновано підвищити рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення даних інституцій; по-друге, розширити коло повноважень митних органів в контексті реалізації заходів, спрямованих на протидію злочинності; по-третє, покращити якість підготовки службовців митних органів, що, в свою чергу, дозволить більш ефективно та якісно реалізовувати державну політику у відповідній сфері; по-четверте, розширити можливості митних органів щодо застосування санкцій до правопорушників;

– обґрунтування необхідності розробки та прийняття загальнодержавної Стратегії запобігання та протидії злочинності у митній сфері, в якій необхідно: по-перше, окреслити проблеми митної сфери, серед

яких: високий рівень злочинності у цій сфері; фінансові втрати держави від незаконної діяльності контрабандистів; низький рівень контролюючої діяльності у митній сфері; низький рівень її інформаційного забезпечення тощо; по-друге, окреслити цілі держави щодо покращення митної політики взагалі, а також у сфері запобігання та протидії злочинності у митній сфері, зокрема; по-третє, переглянути систему та структуру органів та підрозділів Державної митної служби, діяльність яких буде спрямована на протидію організованій злочинності;

– науковий висновок про те, що доцільною є розробка та прийняття нового Порядку взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності на заміну чинному Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, в якому необхідно: 1) окреслити коло суб'єктів взаємодії та розширити їх перелік Державною митною службою України; 2) визначити орган, відповідальний за координацію відповідних суб'єктів, а також змістовно розкрити його компетенцію та повноваження; 3) розширити межі міжнародного співробітництва у досліджуваній сфері; 4) переглянути форми та методи взаємодії та координації, а також їх принципи; 5) визначити джерела фінансування спільних заходів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшої теоретико-методологічної розробки проблематики адміністративно-правових аспектів діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в Україні (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 11 квітня 2023 року)*;

– *правотворчості* – під час розробки нових та вдосконалення діючих нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання діяльності Державної митної служби взагалі, зокрема й як суб'єкта запобігання та

протидії злочинності (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук від 12 квітня 2023 року*);

– *правозастосовній діяльності* – для покращення практичної діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності;

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекційних, науково-методичних матеріалів, а також підручників, навчальних посібників із дисципліни «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Публічне адміністрування», «Судові та правоохоронні органи України» та ін. (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 14 квітня 2023 року*).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних та національних науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах: «*Право як ефективний суспільний регулятор»* (м. Київ, 20–21 квітня 2016 р.); *«Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи»* (м. Київ, 15–16 лютого 2017 р.); *«Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України»* (м. Київ, 14–15 листопада 2018 р.); «*Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку*» (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.), «*Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності»* (м. Харків, 14 травня 2020 р.); *«Актуальні питання функціонування системи кримінальної юстиції України»* (м. Харків, 16 травня 2020 р.); *«Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії»* (м. Київ, 10 грудня 2020 р.); «Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Харків, 10 грудня 2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно. У дисертації наукові ідеї та розробки співавторів, а

також матеріали і висновки кандидатської дисертації не використовувалися. Усі сформульовані положення, висновки та пропозиції обґрунтовано на основі особистих досліджень. У співавторстві опубліковано: Korotiuk O. V., Cherkasskyi R. A., Koniushenko Y., Drozd V. G. Rethinking the concept of «crime prevention in the customs sphere». *Lex Humana.* 2022. Vol. 14. No. 1. Pp. 337–347 (дисертантом визначено ознаки протидії злочинності в митній сфері (обсяг – 0,1 д.а.)); Komarnytskyi V. M, Cherkasskyi R. A, Kovalenko V. V, Anosienkov A. A. Assessing the normative legal principles and norms of administrative law in the system of combating crime in the customs sphere in Ukraine. *Lex Humana.* 2022. Vol. 14. No. 2. Pp. 181–193 (дисертантом охарактеризовано нормативно-правові акти з питань протидії злочинності в митній сфері в Україні (обсяг – 0,1 д.а.)); Nosach A. V., Cherkasskyi R. A., Fialka M. I., Selezen S. V. European experience in preventing and combating crime by customs authorities and the possibility of its use in Ukraine. *Ius Humani-Revista De Derecho.* 2022. Vol. 14. No. 2. Pp. 1–11 (дисертантом охарактеризовано міжнародний досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та визначено перспективні напрямки його використання в Україні (обсяг – 0,1 д.а.)).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в одноосібній монографії, 25 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях з юридичних наук (у тому числі 3 – у зарубіжних виданнях, включених до міжнародних науково-метричних баз), а також у 8 тезах доповідей і наукових повідомлень, опублікованих за результатами названих науково-практичних конференцій, засідань «круглих столів».

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 388 сторінок. Список використаних джерел складається із 446 найменувань і займає 44 сторінки.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

1.1. Сутність та особливості злочинності як об'єкту правоохоронного впливу

Протягом багатьох століть злочинність була і залишається тим деструктивним явищем, яке заважає нормальному та стабільному соціально-економічному та політичному розвитку будь-якої держави та суспільства. Саме тому кожна сучасна, соціально-спрямована та демократична держава докладає багато зусиль на боротьбу із цим явищем. Разом із тим, вирішення проблем у сфері протидії та запобігання злочинності вимагає проведення комплексних теоретичних досліджень, які присвячені визначенню сутності та змісту злочинності, зокрема як об'єкту правоохоронного впливу.

Починаючи наукове дослідження, відзначимо, що слово «злочинність» часто зустрічається у нормативних актах різної юридичної сили. Ще більш вживаним цей термін є у науковій площині. Слово «злочинний» та похідне від нього «злочинність» в енциклопедичній літературі мають такі дефініції: який є злочином, містить у собі злочин; який чинить, учинив злочин; який заслуговує на осуд; неприпустимий; наявність злочину тощо [335]. Варто звернути увагу на те, що серед привалюючих практично-матеріалістичних підходів, заснованих на формулі «злочинність=злочин» можна виділити дефініції соціальної спрямованості, за яких злочинність – це, в першу чергу, характеристика особи, яка вчинила негативну дію. Наявність визначень одразу за декількома напрямами пояснюється тим, що характеристика злочинності надається не тільки у правових наукових галузях, але й

загальнонаукових. Зокрема, значне опрацювання вказана категорія отримала у філософії.

Так, античні філософи не апелювали поняттям «злочинність», однак, саме в їх роздумах сформулювались засади співвідношення добра та зла, із основними людськими чеснотами, як-то моральність, що в сукупності складають причинний апарат злочинності. Наприклад, Сократ стверджував, що пізнати самого себе – це означає знайти поняття моральних якостей, спільних для всіх людей; упевненість в існуванні об'єктивної істини означає в Сократа, що є об'єктивні моральні норми, відмінність між добром і злом не відносна, а абсолютна. Сократ ототожнював щастя не з вигодою (як це робили софісти), а з доброчесністю. Але творити добро можна, лише знаючи, в чому: лише та людина хоробра (чесна, справедлива тощо), яка знає, що таке хоробрість (чесність, справедливість тощо). Тобто, на думку Сократа, саме знання про те, що таке добро і зло, робить людей доброчинними, адже знаючи, що добре і що погано, людина не зможе вчинити зло. Моральність – наслідок знання. Аморальність – наслідок незнання доброго [220].

В роботах іншого античного філософа Платона аналізувалось явище порушення законів, яке за визначенням мислителя є наслідком найбільшої хвороби держави. Одним із головних джерел цієї хвороби він вважав міжусобиці, наявність бідності та багатства. На його думку, злочини вчиняють люди, в чиї душі вселилася ідея злочину. Основними ж факторами, які сприяють злочину, є розбещеність і ледарство (чому сприяє розкіш), а також почуття і бажання заподіювати зло (чому сприяє бідність). Платон вважав, що особиста доля людей фатально зумовлена якостями душі, винесеними з їх безтілесного існування [220, с. 175].

Важливих висновків щодо сутності та структури змісту злочинності було досягнуто у роботах представника італійського просвітництва Ч. Беккаріа, який у XVIII столітті видав трактат під назвою «Про злочини і покарання». В зазначеній роботі Беккаріа трактує «злочин» як діяння, яке

суперечить загальному благу. Він стверджує, що злочини зумовлюються зіткненням особистих інтересів і збільшуються відповідно до вигод, які кожен для себе має на фоні суспільної невпорядкованості. Замислюючись над тим, що саме слід вважати істинним мірилом злочину, Беккаріа висловлює думку, що таким не можуть виступати наміри, оскільки, по-перше, вони залежать від швидко змінюваних настроїв; по-друге, люди, які керуються цими намірами, можуть завдати суспільству меншої шкоди, аніж ті, що діють під впливом найкращих бажань. Заперечує Беккаріа й те, що начебто мірилом злочину може бути статус постраждалого. У зв'язку з цим він зауважує, що якби ступінь важкості злочину визначався статусом постраждалого, тоді тій людині, яка виявила неповагу до Бога, довелося б зазнати суворішого покарання, аніж тому, хто вбив монарха. Мірилом злочину, як вважає Беккаріа, не може бути й важкість гріха, оскільки ступінь гріха вимірюється злобою серця, глибинну суть якої неможливо пізнати без Божого одкровення [196, с. 2–3].

Таким чином, у стародавніх філософських трактуваннях злочинність визначалась, як продукт людських вад, знецінення моральних устоїв та принципів, які понижують усвідомлення про необхідність неухильного слідування державним законам.

Проте, незважаючи на глибоке філософське опрацювання, більш ґрунтовного дослідження сутність та особливості злочинності отримали у кримінології, але також протягом значного часового періоду. Зокрема, витоки кримінологічних знань можна знайти і в працях учених царської Росії, і хоча в ті часи ще не існувало кримінології як самостійної науки, проте емпіричні дані, спроби пізнання природи злочинності були. Наприклад, першим, хто обґрунтував необхідність всебічного вивчення злочинності, висловив думки про її причини і запропонував програму збирання кримінально-статистичних відомостей, вважають О.М. Радищева, який виклав свої думки у роботі «О законоположении» ще у 1802 році [337, с. 246].

Пізніше, наприкінці 30-х років XX століття у вітчизняній кримінології було започатковано два підходи до визначення злочинності: соціальний та біологічний, але обидва зникли зі сторінок наукових праць в період тоталітаризму через визнання кримінології космополітичною буржуазною теорією поряд з генетикою, політологією та іншими галузями науки. В Україні спроби відновити кримінологічне знання, а разом з ним і визначення злочинності, здійснювались у 60-х роках XX століття. Водночас домінували її визначення у суто статистичному сенсі, що не розкривали сутності та змісту цього явища. Злочинністю того часу визнавалась сукупність злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу [171, с. 35]. Подальший розвиток концепції злочинності на території радянської держави у 40-х років XX століття прямо пов'язаний із інтенсивною структуризацією дореволюційної злочинності за видами і спеціальностями й ускладненням злочинного професіоналізму. Саме в цей період відбувся розподіл злочинців за видами діяльності, що сприяло підвищенню їхнього професіоналізму, за таких умов: жебраки трималися окремо, крадії зосереджувалися у злодійському середовищі, грабіжники – у розбійницькому, і таким чином, концентрувалася відповідна кримінальна еліта [361, с. 317]. Як бачимо, у кримінологічних дослідженнях XIX століття та радянського періоду злочинність розкривається вже не як форма людської непокори державним законам, а як окреме суспільно-обумовлене небезпечне явище, яке має власний суб'єктний склад та різновиди.

У сучасних наукових напрацюваннях з приводу змісту та сутності злочинності, зокрема, як об'єкту правоохоронного впливу, сформувалось декілька основних підходів до її тлумачення. В рамках одного з них злочинність розглядається, як явище суто соціальне. Зокрема, О. Г. Кулик з цього приводу стверджує, що об'єктивною зумовленістю явища злочинності виступає саме суспільне буття. На підтвердження такої думки автор припускає, що злочинність як феномен об'єктивно притаманний суспільству,

та укорінений у його бутті, і така укоріненість пов’язана із тим, що колективне буття суспільства проявляється в індивідуальному фізичному бутті кожного із його членів, водночас людина не може жити без колективу, без суспільства і водночас не може розчинитися у ньому, зберігаючи власні потреби та інтереси, які, в свою чергу, можуть вступити у суперечність зі встановленими колективом нормами щодо їх задоволення. У разі наявності певних фізіологічних та психічних особливостей, недостатньої соціалізації, ускладнення життєвої ситуації тощо, людина може вчиняти у власних інтересах діяння, які суперечать встановленим колективом нормам і спричиняють шкоду іншому (іншим) членам такого колективу [130; 166, с. 129]. В свою чергу, М. Г. Вербенський, вважає, що злочинність – це закономірне явище, що відображає стан суспільного організму, визначений соціально-економічними, суспільно-моральними, політичними та іншими умовами життя конкретного суспільства. Вона є не чим іншим, як побічним продуктом суспільного розвитку, результатом його патології та дезорганізації [55, с. 17; 421, с. 357].

Інші дослідники, зокрема В. В. Голіна, Б. М. Головкін та М. Ю. Волуйська зазначають, що злочинність – це історично обумовлене і мінливе соціальне явище, яке виявляє себе у вигляді множинності злочинів, має територіально-часовий та кількісно-якісний вимір [34, с. 73; 161, с. 55], А.П. Закалюк запропонував предметно-сутнісне поняття, тобто злочинність – це феномен суспільного життя у виді неприйнятної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнообумовленої кримінальної активності частини членів цього суспільства [110, с. 139; 204, с. 159].

О. О. Авдєєв, А. А. Васильєв та О. М. Литвинов у навчальному посібнику «Кримінологія: питання та відповіді» дійшли висновку про те, що злочинність – це історично мінливе, соціальне явище, яке являє собою систему передбачених кримінальними законами діянь, що вчинюються на певній території або серед членів певних соціальних груп упродовж певного

проміжку часу. До характерних кримінологічних ознак злочинності науковці віднесли: 1) негативність явища: дане явище завдає шкоди суспільству загалом, так і конкретним його членам зокрема; 2) соціальну природу злочинності: мова йде про те, що вона існує тільки у людському суспільстві: особи, які вчиняють злочин та особи, на інтереси яких вчинюються посягання – члени суспільства; 3) кримінально-правову ознаку злочинності: оскільки злочинність є сукупністю злочинів, то при її дослідженні ми, в першу чергу, керуємось кримінальним законом, тому що і поняття злочину, і їх вичерпний перелік надається кримінальним правом. Криміналізація чи декриміналізація у праві є єдиним легальним способом зміни кола діянь, що визнаються злочинами; 4) усталеність злочинності, що має властивості з року в рік відновлюватися приблизно в однакових обсягах; 5) іррегулярність злочинності – відсутність внутрішніх зв'язків, тобто нові події злочинів не пов'язані з раніше вчиненими у часі й просторі; 6) територія і період часу: вивчаючи злочинність, ми досліджуємо її в межах певної території за конкретний проміжок часу і таке інше [160].

Розглядаючи специфіку злочинності, В. Д. Воднік прийшов до висновку, що вона становить собою певний соціальний факт, адже відповідає наступним критеріям: масовий характер кримінальних дій, стабільність проявів, що чітко фіксується у статистиці; об'єктивність існування і примусовий вплив на людину (не можна нормально існувати, ігноруючи факт злочинності); усталена система взаємодій, яка знаходить своє віддзеркалення в різноманітних офіційних і неофіційних інститутах [58, с. 214]. Крім того, на думку вказаного вище вченого, злочинність – це одна із стародавніх форм соціального життя, навіть певний стандарт, який існує незалежно від того, бажаємо ми цього чи ні, з його точки зору, конкретний злочин, тобто індивідуальний факт, уже не є предметом соціології [58, с. 214]. Автор акцентує увагу, що злочинність – це соціальний факт, що має місце лише в

єдності всіх трьох його соціологічних властивостей – суспільних відносин, діяння, що зазіхає на нього, і самого діяча [58, с. 214].

Таким чином, наділення категорії «злочинності» соціальною природою, на наш погляд, має цілком логічне пояснення та обґрунтування з огляду на те, що вона виникає та знаходить своє об'єктивне відображення саме в діяльності людей, тобто прямо пов'язана з їх волею. Крім того, негативний вплив злочинності також спрямований на суспільство та окремих його представників, адже вона не просто порушує людські права та інтереси, але й руйнує суспільство в цілому, зокрема: по-перше, негативно змінює моральні переконання осіб, причетних до вчинення злочинних дій та виховання в них антисуспільної свідомості; по-друге, знецінює загальноприйняті та обов'язкові для всього суспільства правила та устої.

Наряду із твердженням про «соціальність» злочинності, існують наукові підходи, які доводять зовсім інше походження та сутність категорії. Так, окремі вчені звертають увагу на те, що злочинність – це системна сукупність окремих злочинів. Основна властивість кожної системи полягає в тому, що зв'язки між її елементами повинні бути «сильнішими» від їхніх зв'язків із середовищем. Так, окремі злочини чи види злочинів тісно пов'язані між собою (тобто з елементами системи «злочинність»), а також зі своїми причинами й умовами. Статистична стійкість, повторюваність, властиві злочинності, пояснюють безпосередньою спорідненістю між її елементами [36, с. 73–74].

Підтримуючи цю позицію, О. В. Микитчик зауважує, що злочинність – це певна система злочинів з притаманними їм закономірностями розвитку, яка в сучасних умовах створює певний соціальний субсвіт зі специфічною (злочинною) професійною діяльністю осіб, що нею займаються [198, с. 5]. Наступним чином проблему змісту злочинності розглядають І. Даньшин, О. Лисодєд, С. Карпов та О. Сакало, вказуючи, що «злочин – це комплекс дій щодо досягнення мети, яку ставить особа протиправним шляхом. Набір і

характер цих дій можуть бути досить різноманітними залежно від умов і способів досягнення конкретної мети. Для характеристики дій злочинця не підходить термін «поведінка» через достатню обмеженість її змісту. Злочинність – це сукупність скоєних злочинів, яка характеризує їх якісну і кількісну поширюваність. Отже, злочин – це поодиноке явище, злочинність – загальне. А злочинна діяльність – це шляхи й методи існування і розвитку злочинної частини суспільства, це вияв і відбиток соціальної суті злочинів і злочинності в якості соціального елемента життєдіяльності суспільства» [81, с. 96; 124, с. 10; 321, с. 64].

Комплексний погляд на сутність та зміст злочинності запропонував у своєму дисертаційному дослідженні С. Ю. Лукашевич, який виділив усі найбільш актуальні на сьогодні інтерпретації категорії, а саме:

1) злочинність – відносно масове, історично мінливе, таке, що має певну територіальну і часову розповсюдженість явище, яке являє собою органічну, засновану на статистичних закономірностях сукупність антисуспільних дій, заборонених кримінальним законом);

2) злочинність – відносно масове явище кожного суспільства, що складається з сукупності окреслених кримінальними законами вчинків, вчинених на тій чи іншій території протягом певного часу);

3) злочинність – це суспільно небезпечне, соціально-правове явище, яке породжене умовами суспільного життя, що стало відносно самостійним, здатне до поширеного відтворення і потребує постійної боротьби з ним);

4) злочинність – соціально-правове явище, що являє собою сукупність усіх злочинів, вчинених в конкретному суспільстві (державі) за той чи інший період часу, і характеризується відповідними кількісними і якісними показниками);

5) злочинність – негативне соціально-правове явище, яке існує в людському суспільстві, має свої закономірності, кількісні і якісні

характеристики, що тягне негативні для суспільства і людей наслідки, і потребує специфічних державних і суспільних заходів контролю за нею);

6) злочинність – це правова модель реального, складного і динамічного суспільно небезпечного соціально-правового явища, що успадковує і моделює лише частину його ознак і є системою злочинів, вчинених на певній території або в тій чи іншій державі чи регіоні за певний період часу, а також осіб, які їх вчинили) тощо [183, с. 17–18].

Проведене наукове дослідження дає змогу виокремити ключові ознаки поняття «злочинність», до яких слід віднести наступні:

по-перше, злочинність – це соціально-негативне явище, яке виходить із дій окремої особи та/або групи осіб, котрі нехтують основними суспільними принципами та законними інтересами інших членів соціальної спільноти, тобто вчиняють злочини – найбільш суспільно-небезпечні діяння;

по-друге, злочинність має комплексний характер та розгалужену структуру; постійно знаходиться у динаміці та розвивається паралельно еволюції українського суспільства;

по-третє, злочинність є історично-мінливою, тобто змінюваною з часом за своїми якісними та кількісними показниками;

по-четверте, злочинність – це явище кримінально-правового характеру – її функціонування пов’язано із виникненням, зміною та припиненням правових відносин, регламентованих нормами кримінального законодавства України;

по-п’яте, злочинність має особливо негативне значення для всього суспільства, оскільки несе в собі особливо негативні наслідки не тільки для прав та свобод людей, але й для економіки, політичної та податкової систем, правопорядку в цілому тощо;

по-шосте, злочинність має широке коло детермінантів, пов’язаних, передусім, із негативними аспектами життєдіяльності населення (алкоголізм,

розповсюдження наркоманії, низький рівень життя), а також недосконалостями національної правової системи.

Із вказаного вище слідує, що злочинність слід тлумачити як історично-мінливе, суспільно-обумовлене, змінюване, динамічне, негативне та небезпечне явище, яке виражене у вчинюваних окремою особою та/або групою осіб злочинах, що представляють собою найбільш суспільно-небезпечні діяння, які детерміновані сукупністю певних чинників життя населення країни та недосконалостями правової системи, існування якого в цілому веде до виникнення особливо негативних наслідків соціального, політичного, економічного характеру тощо.

Водночас, чи характеризують наведені ознаки злочинність, безпосередньо як об’єкт правоохоронного впливу? Етимологічно слово «вплив» означає дію або діяльність, яку певна особа, предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета [334]. Саме тому в правовій літературі найчастіше використовується синонімічна форма категорії «правоохоронний вплив» – «правоохоронна діяльність», зміст якої має декілька варіантів тлумачення. Наприклад, у своїй дисертації Б.М. Ринажевський зазначає: «Правоохоронна діяльність – це робота, функціонування установи, організації, посадової особи з охорони прав, яка полягає в гарантуванні, забезпеченні недоторканності чи поновленні порушених прав. Правоохоронна діяльність у широкому розумінні – це діяльність із реалізації державними органами правоохоронних або правозастосовних функцій, у вузькому розумінні – це реалізація державними правоохоронними органами наступних функцій: розслідування злочинів та адміністративне провадження (дослідча перевірка, дізнання; досудове слідство, перевірки та розгляд справ щодо адміністративних правопорушень), що здійснюються відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу України, Митного кодексу України, Кодексу України про

адміністративні правопорушення, інших законів України, що регламентують правоохоронну діяльність» [310, с. 163–164].

О. М. Бандурка вважає правоохоронну діяльність державною діяльністю, що реалізується з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних засобів впливу, у чіткій відповідності до закону і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку [20, с. 16]. Правоохоронна діяльність здійснюється не будь-яким способом, а за визначеними законом процедурами, у встановленому законом порядку, за допомогою закріплених у законі заходів і способів юридичного впливу [133, с. 125].

За О. Г. Варичем, правоохоронний вплив – це форма здійснення функцій держави шляхом владної оперативної діяльності державних органів із забезпечення охорони норм права від порушень, щодо захисту наданих громадянам суб'єктивних прав та забезпечення виконання покладених на них юридичних обов'язків. В результаті правоохоронного впливу приймаються акти застосування норм права (рішення судів, постанови слідчих, протести прокурорів і таке інше). Специфіка цих актів полягає в тому, що вони слугують цілям профілактики скоєння злочинів та інших правопорушень, відновленню порушеного права, реалізації юридичної відповідальності особи, яка скоїла правопорушення, а відповідно, в усіх випадках, – охороні прав особи, захисту прав людини, захисту інтересів громадян та суспільства в цілому [46, с. 152].

Окремі науковці, зокрема А. П. Гель, Г.С. Семакова та С.П. Кондракова визначають сутність правоохоронного впливу через призму притаманних йому ознак, до яких вчені відносять: 1) те, що вона (правоохоронна діяльність) може здійснюватися тільки із застосуванням юридичних заходів впливу; 2) юридичні заходи впливу, які застосовуються при здійсненні такої діяльності, повинні суворо відповідати вимогам законів, що регламентують їх застосування; 3) правоохоронна діяльність реалізується у встановленому

законом порядку з дотриманням певної процедури; 4) здійснення цього виду діяльності покладено на органи, які, як правило, спеціально створюються державою з цією метою і комплектуються спеціалістами [63, с. 5–6]. В той же час І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова та О. М. Толочко до істотних ознак правоохоронної діяльності відносять те, що: 1) ця діяльність спрямована на охорону права від будь-яких порушень; 2) вона може здійснюватися не будь-яким способом, а лише шляхом: а) розгляду юридично значущих справ і в деяких випадках застосування до правопорушників примусових заходів і стягнень; б) виявлення правопорушень і осіб, винних у їх учиненні; в) обвинувачення у вчиненні правопорушення; г) представництва і захисту порушених прав і законних інтересів; ґ) нагляду за додержанням законів; 3) ця діяльність повинна відповідати приписам правового нормативного акту; 4) вона реалізується з додержанням певних, встановлених у законі або іншому нормативному акті процедур; 5) вона реалізується спеціально уповноваженими на те органами, що комплектуються відповідним чином підготовленими службовцями [235, с. 6–9; 338, с. 113].

Таким чином, правоохоронний вплив (діяльність) – це правова, комплексна, стандартизована, формально-визначена модель функціонування органів державної влади та громадськості, що спрямована на захист прав і свобод особи на території України, шляхом протидії та запобігання, а також здійснення інших заходів, об’єктом яких виступають суспільні та інші явища, котрі негативно впливають на життєдіяльність населення та порушують законні права, свободи та інтереси людини та громадянина.

Злочинність власне і виступає подібним негативним явищем, яке потребує правоохоронного впливу внаслідок [406]:

по-перше, своєї масштабності, адже являє собою не окремий злочин, а включає все суспільне середовище, де ці злочини зароджуються, вчиняються та несуть негативні наслідки;

по-друге, свого суспільно-небезпечного значення, адже злочинність посягає на найбільш важливі суспільні права, свободи, інтереси та закономірності життя населення країни;

по-третє, найвищого рівня деструктивності та антисоціальності наслідків злочинності для економіки держави, її політичної і фінансової системи, національної та публічної безпеки, стану захищеності населення, тощо;

по-четверте, необхідності комплексного, системного вирішення проблем, пов'язаних із детермінацією злочинності, які потребують уваги з боку держави в цілому та громадськості зокрема [406].

1.2. Поняття запобігання та протидії злочинності: проблеми розмежування

В теорії права сутність правоохоронного впливу на злочинність виражається у двох основних категоріях: запобіганні та протидії. Законодавчі джерела, як правило, жодним чином не розмежовують ці два терміни та в окремих випадках використовують їх як суміжні юридичні конструкції. Незважаючи на це, запобігання та протидія злочинності мають неоднаковий зміст, функції, завдання і мету реалізації, адже спрямовані на різні складові злочинності, як об'єкту протидії та повного викорінення у нашій державі.

Варто наголосити, що запобігання та протидія злочинності мають довгу історію розвитку. Так, ще Платон висловлював думку, що здійснення злочинних вчинків – це прояв дисгармонії, поганих схильностей людей, недосконалості законодавства, яке не відвертає особу від злочину. Тому мета зробити так, щоб людина стала доброчесною, полюбила справедливість. В цьому він вважав і є запобігання. Для протидії злочинності, за Аристотелем, суспільству необхідно боротися із зіпсованими моральністю, звичаями і

звичками людей, які суперечать розуму [17]. Пізніше, ідеї запобігання та протидії злочинності знайшли своє вираження в роботах мислителів XVIII–XIX століть: Т. Мора, Ж.-Ж. Руссо, Т. Кампанелли, Ж. Мельє, І. Бентама, Ш. Монтеск'є, Ч. Беккарії, К. Сен-Сімона, Ш. Фур'є, Р. Оуена та багатьох інших. Зокрема, у відомому трактаті «Про дух законів» авторства Ш. Монтеск'є була обґрунтована думка про те, що мудрий законодавець не стільки дбає про покарання за злочини, скільки про запобігання їм, і робить він це шляхом поліпшення моральності суспільства. Згідно з ученням І. Бентама, викладеним в його праці «Основні засади кримінального кодексу», всі засоби запобігання злочинності повинні зводитися до того, щоб впливати на схильності людей, привчати їх керуватися «логікою волі», «відхиляти потік небезпечних бажань» і спрямовувати «схильності до розваг, найбільш відповідних загальним благам» [65, с. 14–15; 168].

Незважаючи на схожість та взаємодоповнюваність понять «запобігання» та «протидія», для їх співставлення та порівняння між собою доречно дослідити особливості кожної категорії окремо.

Так, почнемо аналіз із висвітлення поняття запобігання, яке має досить цікаву етимологічну сутність. Тлумачні словники наводять наступні дефініції вказаного терміну: не допускати чогось заздалегідь, відвертати; попередження; недопущення дії якогось негативного, антисуспільного фактору тощо [110, с. 319–320; 222, с. 89; 234, с. 252].

Досить широкий підхід до трактування поняття «запобігання» породив чимало наукових суперечок з приводу його синонімічного зв'язку із іншими категоріями, зокрема, попередженням, або ж превенцією (профілактикою). Подібна точка зору має свою логіку, адже, наприклад, слово «профілактика» перекладається як попередження, а також у формі дієслова вберегти або попередити [438]. Термін «попередження» означає випередити, зробити щось раніше, ніж що-небудь відбулося, тобто в цілому є тотожним поняттю «запобігання» [429, с. 99].

Утім найбільш вживаним на сьогодні є слово «превенція», яке поєднує у собі всі поняття, пов'язані з «попередженням правопорушень», позначаючи діяльність щодо попередження, профілактики, запобігання правопорушенням. Введення цього універсального терміну дозволило закордонним вченим уникнути «боротьби» термінів «попередження», «профілактика», «запобігання» правопорушень, яка існує у вітчизняній юридичній літературі дотепер [95, с. 120].

В той же час наявна протилежна наукова позиція, в межах якої вчені доводять необхідність розмежування вищевказаних термінів. Наприклад, в своїй дисертаційній роботі І. О. Панов звертає увагу на те, що між словами «попередження» та «профілактика» є різниця, яка полягає в тому, що перше відображає діяльність щодо недопущення будь-яких явищ, а друге – діяльність щодо недопущення негативних змін у явищах [243, с. 168]. Натомість, апелюючи дещо іншими термінами, В. І. Женунтій, О. М. Литвак та деякі інші науковці пропонують доцільність об'єднання терміном «запобігання» всіх форм та заходів превентивного характеру, а профілактикою називати заходи щодо усунення або нейтралізації криміногенних чинників [117, с. 165; 180, с. 97–102].

Отже, зважаючи виключно на загальні етимологічні трактування, можна вказати, що запобігання – це активна категорія, яка зображує певну попереджувальну функцію, іншими словами, недопущення настання якоїсь події або діяльності певного об'єкту. Проте, близький словниковий зміст цього терміну до дефініцій інших слів не дає можливості правильно оцінити їх взаємозв'язок та висунути висновок про реальне співвідношення.

Яка ситуація наявна із трактування безпосередньо поняття «запобігання злочинності»? На сьогодні запобігання злочинності набуло декількох наукових трактувань. Відповідно до одного з підходів термін «запобігання» або дорівнюваний йому термін «попередження» визначається як складна, багаторівнева система державних органів та громадських

організацій, що здійснюють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти, з метою недопущення порушень кримінально-правових норм і усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують. Підтримують подібну позицію В. В. Клочков, А. С. Шляпочников та В. Н. Кудрявцев, в розумінні яких запобігання злочинності – це не тільки комплекс взаємопов'язаних заходів, що здійснюються суб'єктами профілактики з метою боротьби зі злочинністю та викоріненням причин її виникнення, але й як особлива галузь соціального регулювання, управління соціальними процесами, пов'язаними з реалізацією завдань скорочення злочинності [2, с. 130; 169, с. 352].

Схожу за загальним змістом, але відмінну за окремими особливостями думку, пропонує А. П. Закалюк, який визначає запобігання злочинності, як різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх, через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їх дії [110, с. 324; 304, с. 121]. Запобігання (профілактика) злочинності – це великий комплекс заходів впливу на причини, умови не тільки злочинів та інших правопорушень, але й всі соціальні патології, різних форм і видів так званих відхилень у поведінці, включаючи алкоголізм, наркоманію, проституцію, політичний, релігійний та інший екстремізм, суїцид та інше, що порушує не тільки правові, але й моральні та інші норми людського співіснування [197, с. 126].

Іншу позицію пропонує в своїх роботах В. В. Голіна, яка доводить: «Запобігання злочинності – це здійснення економічних, політичних, ідеологічних, виховних, правових та інших заходів з протидії злочинності; це діяльність з виявлення й усунення причин злочинності, окремих видів і груп злочинів, конкретних злочинів, недопущення закінчення злочину на різних етапах становлення злочинної поведінки» [66].

Практично орієнтовану концепцію з приводу запобігання злочинності пропонують в своїх роботах А.Ф. Волобуєв та Л.В. Паламар. Вчені доводять,

що це система дій, спрямованих на перешкоджання здійсненню злочинного наміру конкретної особи на стадіях виявлення наміру або готування до злочину. Запобігання починається з моменту формування наміру особи вчинити злочин, виникнення злочинного умислу та триває до моменту вчинення закінченого злочину. Запобігання здійснюється на підставі результатів оперативно-розшукової діяльності чи досудового розслідування вже вчинених злочинів. В останньому випадку запобігання здійснюється щодо нових злочинів з боку особи, стосовно якої вже порушено кримінальну справу [241, с. 23; 303, с. 4]. Схожим чином проблематику розглядає О. Клюєв та В. В. Шендрик, які запобіганням злочину вважають систему необхідних заходів щодо недопущення вчинення правопорушень, встановлення осіб, які намагаються скоїти правопорушення, та вжиття до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх протиправних намірів [130, с. 100; 419]. В. С. Устінов вважає, що запобігання стосується осіб, які задумують вчинення злочинів, та передбачає застосування заходів, які б виключали реалізацію злочинних намірів таких осіб [430].

І. Б. Медицький пропонує широку концепцію запобігання злочинності, розглядаючи її як систему заходів та суб'єктів, спрямованих на різні аспекти: 1) виявлення та усунення або послаблення причин злочинності, окремих видів злочинів та факторів, які сприяють їм; 2) виявлення та усунення ситуацій, що прямо мотивують або провокують злочини, на певних територіях або в конкретному середовищі; 3) виявлення груп населення з підвищеним кримінальним ризиком у їх структурі та зниження цього ризику; 4) виявлення осіб, чия поведінка свідчить про реальну можливість вчинення злочинів, і застосування до них стримуючого та коригуючого впливу, а при необхідності – також до їхнього найближчого оточення. Таким чином, І. Б. Медицький акцентує увагу на широкому спектрі заходів, спрямованих на виявлення, усунення та зниження факторів, що сприяють злочинності, а також на впливі на індивідів та середовище для запобігання злочинам [193].

Не менш комплексною є позиція В. Куца, який доходить висновку, що засобами запобігання злочинності є профілактика кримінальних правопорушень. Вона полягає в нейтралізації криміногенних передумов можливого правопорушення, або діяльності з усунення та нейтралізації причин його можливого вчинення, а також умов, що сприяють цьому. Коли профілактика виявляється недостатньо ефективною, виникає потреба в застосуванні другого засобу запобігання – попередження кримінального правопорушення. Попередження – це сукупність заходів, безпосередньо спрямованих на свідомість конкретних осіб або окремих їхніх груп, які мають злочинні наміри, замислюють вчинення злочину. На рівні індивідуального запобігання злочинам попередження проявляється як інформування потенційного злочинця про нераціональність спланованого ним кримінального правопорушення. Головною ознакою цієї форми запобігання є наявність зусиль, що застосовуються до конкретних осіб, які вже мають намір вчинити злочин. З позиції кримінального права це означає, що попередженням злочину є діяльність суб'єктів запобігання на стадії виявлення умислу на його вчинення [172].

Таким чином, тлумачення поняття «запобігання злочинності» в сучасних науково-юридичних джерелах пропонує нам різноманітні погляди на дану категорію, що варіюються від визначення її як соціально-важливої діяльності або ж різновиду соціального управління, до трактувань значно «легшого», лаконічного змісту, в яких вона розкрита як система оперативно-розшукових, кримінально-процесуальних, організаційних та інших заходів. Водночас досить низький відсоток вчених звертають увагу на зв'язок запобігання злочинності із такими схожими категорія, як попередження, профілактика, або превенція.

Невідповідність та глибока різноманітність підходів до визначення запобігання злочинності також детермінована проблемою відсутності належного законодавчого підходу до її визначення. Термін «запобігання» на

сьогоднішній день зустрічається у багатьох національних нормативно-правових актах, але в жодному з них він не знаходить тлумачення. Яскравим прикладом є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, положення якого апелюють, але не окреслюють значення поняття «запобігання корупції», як одного із різновидів злочинності [274].

Проведене наукове дослідження дає змогу констатувати той факт, що запобігання злочинності найбільш доцільно тлумачити у широкому та вузькому розумінні. Так, відповідно до широкого підходу, запобігання злочинності – це регульована нормами чинного законодавства України суспільно-важлива та корисна діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає у формуванні безпечного соціального середовища та мінімізації існуючих в ньому деструктивних, особливо небезпечних процесів, та котра виражена у систематичній превенції, що знаходить об'єктивне відображення у: сукупності профілактичних, попереджувальних та виховних заходів, засобів та способів, спрямованих на виявлення детермінантів злочинності, їх маркування, знешкодження, а також побудови суспільної нетерпимості до них. Щодо вузького підходу, то запобігання злочинності є сукупністю профілактичних, попереджувальних та виховних заходів, засобів та способів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами з метою мінімізації дії та повного «видалення» детермінантів злочинності на території держави, а також побудови колективного соціального усвідомлення про особливий негативний характер таких детермінантів та нетерпимості до них.

З урахуванням викладеного можемо говорити про те, що запобігання злочинності направлено на ті фактори, які потенційно або реально ведуть до прояву злочинності у суспільстві, як комплексного явища, або його окремих типів та видів. Це, зокрема, наркоманія, алкоголізація населення, популяризація кримінальної субкультури, проституція, низький рівень правової обізнаності населення та освіти в цілому, недоліки в роботі органів державної влади і таке інше.

Варто відмітити, що категорія «протидія злочинності» має діаметрально протилежне значення, ніж запобігання, що можливо побачити за рахунок окремого комплексного опрацювання її змісту. Почнемо із лексичної сутності терміну «протидія». В положеннях тлумачних словників він розкривається у значенні дії, що перешкоджає іншій дії; протидія; дія, що чинить супротив іншій дії або явищу [53, с. 992; 162, с. 53–62]. Англійський аналог цього слова «disruption» розкривається дещо ширше та означає: будь-яку дію, до якої вдаються державні або недержавні суб'єкти для того, аби перервати суспільно-негативну діяльність [357].

Як і запобігання, термін «протидія» має велику кількість синонімів, до яких, зокрема, відносяться слова «боротьба», «противенство», «протиборство» і таке інше [68, с. 28; 334, с. 85]. Досить віддалено поняття «протидія» співвідноситься із словом «контроль», хоча певна спільність між даними термінами все ж простежується. Так, Словник іноземних мов визначає контроль (від французького «contrôle») як перевірку або спостереження з метою перевірки. Французьке «contrôle», у свою чергу, утворилося від латинського «contra» – префікс, що означає «протидія», «протилежність» тому, що виражено у другій частині слова. «Ступінь участі в чомусь» – одне із тлумачень слова «роль» – слід розглядати як здійснення будь-якої дії. У цьому випадку у змісті терміна «контроль», окрім «перевірка» або «нагляд з метою перевірки», випливає ще одне розуміння цього слова – «протидія чомусь небажаному». Тобто категорію «контроль» слід тлумачити як «перевірка», а також «спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення, попередження і припинення протиправної поведінки з боку кого-небудь» [214, с. 204–205].

Отже, при тлумаченні терміну «протидія» виникає не менша кількість проблем, пов'язаних із наявністю багатьох синонімів цього слова. В найбільш узагальненому змісті протидію можна виразити у протиріччі двох об'єктів, за якого один перешкоджає діяльності іншого. Тобто протидія – це

перешкоджання чомусь. Однак, можливість виділення загального підходу до тлумачення родового терміну «протидія» не вирішує питання складності визначення категорії «протидія злочинності». Як і у випадку із запобіганням, в науковій літературі вироблено декілька груп підходів до окреслення змісту другого досліджуваного в підрозділі поняття.

Наприклад, низка науковців бачать у протидії злочинності особливий прояв або ж об'єкт соціального управління. Наприклад, М. І. Мельник визначає її (протидію), як будь-яку діяльність у сфері соціального управління, яка, не переслідуючи спеціальної мети, сприяє зменшенню злочинності, у тому числі й шляхом забезпечення верховенства права й реалізації його інших принципів [302].

А. Б. Блага та Л. М. Богатирьов розглядають протидію злочинності як особливий комплексний, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів, установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів [163]. Дану точку зору доводять у своїх роботах О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, які розкривають не просто поняття, а головні особливості розуміння категорії протидія злочинності. Так, науковці вказують:

– по-перше, протидія злочинності є специфічною галуззю соціального управління, а не безсистемним, хаотичним набором різноманітних заходів;

– по-друге, найважливішою рисою протидії злочинності є її багаторівневий характер. Це проявляється, зокрема, у тому, що вона складається з подолання причин злочинності в цілому, причин окремих її різновидів, а також причин та умов конкретних злочинів;

– по-третє, протидія злочинності здійснюється як у процесі вирішення загальних завдань соціального та економічного розвитку, так і в ході реалізації спеціально-кримінологічних заходів;

– по-четверте, процес протидії злочинності складається із взаємодії різних її суб'єктів, серед них органи влади та управління, правоохоронні органи, адміністрації підприємств і установ, громадські формування, окремі громадяни;

– по-п'яте, серед ієрархії цілей, що стоять перед системою протидії злочинності, найважливішою є раннє запобігання. Мова йде про запобігання несприятливому формуванню особистості, тобто навіть самій можливості виникнення криміногенних особистісних якостей. Тим самим чинники злочинної поведінки викорінюються на самому початку, у зародку;

– по-шосте, поняття «протидія злочинності» є збірним, комплексним і на індивідуальному рівні включає в себе профілактику, запобігання і припинення злочинів. Оскільки злочин – завжди процес, що розвивається в часі, то основний спосіб запобігання йому полягає в тому, щоб, своєчасно втрутившись в цей процес, не допустити його розвитку. Головна відмінність зазначених видів діяльності в часовій дистанції між їх реалізацією і фактом вчинення злочину, а також у ступені інтенсивності та динамічності застосування [23, с. 44; 24, с. 174–175].

Інша група науковців відходять від тлумачення поняття «протидія злочинності», як категорії галузі соціального управління, проте, не заперечують її комплексності. Наприклад, Ю.А. Воронін та А.В. Майоров вказують, що протидія злочинності являє собою комплекс заходів щодо забезпечення безпеки охоронюваних законом інтересів громадян, суспільства і держави, що полягає в розробці і здійсненні системи цілеспрямованих заходів щодо перешкод виникнення причин злочинів, умов, що сприяють їх вчиненню, а також по їх виявленню, запобіганню і припиненню шляхом профілактики та попередження злочинів [60; 358].

Практично-орієнтований підхід щодо сутності та змісту протидії злочинності наводить В. П. Кицюк, на думку якого, це діяльність суб'єктів реалізації державної політики й суспільства, що включає в себе комплекс заходів, спрямованих на запобігання, припинення, виявлення, розкриття, розслідування злочинів, встановлення постраждалих і винних осіб, притягнення останніх до відповідальності та їх покарання відповідно до законодавства України та міжнародних актів [126, с. 8].

В. Я. Тацій включає різні аспекти у поняття протидії злочинності, такі як попередження, припинення, виявлення, розкриття злочинів, викриття та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів. Однак, він також зауважує, що все це повністю охоплюється поняттям «боротьба зі злочинністю». Востаннє, це поняття було використане безпідставно поширено, оскільки боротьба зі злочинністю насправді означає боротьбу за такі цінності, як права й свободи особи, інтереси держави й суспільства [158].

Акцентувати увагу варто на останньому відміченому З.Д. Енікєєвим моменті щодо підміни поняття «протидія» терміном «боротьба». Подібна ситуація дійсно наявна у сучасній науковій літературі, що в цілому є логічним, адже етимологія даних слів є досить схожою. Відповідно до існуючих визначень, боротьба зі злочинністю – це справа внутрішньої компетенції держави, яка передбачає вчинення організаційних, правових, соціальних, політичних та інших заходів, направлених на припинення злочинів та притягнення до відповідальності винних у їх вчиненні осіб [178].

Таким чином, теоретико-юридичні джерела пропонують нам не меншу кількість інтерпретацій поняття «протидія злочинності», які варіюються від соціально орієнтованих позицій, до комплексних, в яких ця категорія охарактеризована як система заходів економічного, політичного та іншого характеру. В багатьох дефініціях вчені допускають досить суттєву помилку, вказуючи про повне або часткове співвідношення протидії із запобіганням. Саме внаслідок цього, на наш погляд, існує проблема «перенасиченості»

наукової літератури трактуваннями, які наділяють категорію протидії різними векторами реалізації, багато з яких їй не притаманні. Ми ж, в свою чергу, вважаємо, що в процесі характеристики протидії варто розуміти, що дія категорії йде від злочинності, витікає з факту вчинення злочинів, а не направлена на обумовлюючі їх вчинення фактори. В зв'язку з цим, протидія злочинності має не соціальну, а практично-правову орієнтацію, яка передбачає роботу з особами які причетні до злочинної діяльності та її результатами, що, в свою чергу, дає місце для використання державного примусу.

Проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що протидію злочинності також варто розглядати у двох значеннях: широкому та вузькому. Згідно із широким розумінням, протидія злочинності – це діяльність уповноважених законодавством України суб'єктів, яка спрямована на припинення, боротьбу із злочинами, викриття осіб, які причетні до їх вчинення, забезпечення притягнення останніх до встановленої законом юридичної відповідальності, а також відновлення порушених суспільно-небезпечними діяннями людських прав і свобод. У вузькому розумінні протидія злочинності являє собою сукупність заходів, засобів та методів, що реалізуються в діяльності спеціально уповноважених законодавством суб'єктів з метою: припинення злочинів; викриття осіб, що їх вчиняють; притягнення таких осіб до відповідальності; виправлення негативних наслідків скоєних злочинів.

Підводячи підсумки, необхідно вказати, що запобігання та протидія злочинності є двома сторонами правоохоронного впливу, через що за своєю сутністю та змістом доповнюють одне одного і, у зв'язку з цим, мають єдину систему суб'єктів та правових засад. Адже якісне запобігання злочинності суттєво полегшує процес протидій їй, а також забезпечення невідворотності покарання для всіх, хто причетний до скоєння суспільно-небезпечних діянь.

1.3. Система суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні та місце у ній Державної митної служби

Запобігання та протидія злочинності в Україні – це, перш за все, категорії практично-правового змісту. Вони мають значну юридичну основу та ще більшу теоретичну, де статус обох явищ постійно удосконалюється. Проте, забезпечення реальної дії категорій протидії та запобігання злочинності, а також реалізація юридичних положень, які регламентують їх функціонування, покладається на розгалужену систему спеціальних суб'єктів, серед яких власну роль відіграє Державна митна служба.

Термін «суб'єкт» (з латинського «subjectus» – той, що лежить внизу; той, що знаходиться в основі) має наступну етимологію: носій певного роду діяльності; джерело активності, спрямованості на об'єкт; активне начало в пізнавальному процесі; будь-яка особа про яку йдеться мова; людина, особа, індивід тощо [48, с. 74–75; 332, с. 553; 372, с. 66–67]. У філософії під суб'єктом розуміється людина, що знаходиться на найвищому рівні особистої активності або ж той, хто здійснює діяльність, спілкування, поведінку, споглядання й інші види специфічної людської активності: творчої, моральної, вільної та інші. Тобто суб'єкт – це спосіб самоорганізації, саморегуляції, узгодження зовнішніх і внутрішніх умов активності, центр координації всіх психічних процесів, станів, властивостей, здібностей, можливостей і таке інше [422, с. 22–23].

Отже, загальна етимологія слова «суб'єкт», а також філософські розмірковування з приводу його значення показують привалювання людиноцентризму при побудові дефініції поняття. Згідно із цим, суб'єкт розкривається, як особа (людина) залучена до чогось, в який-небудь процес, соціальний механізм, або ж така, що володіє чимось.

Незважаючи на це, в теорії управління та права суб'єкт має деперсоніфіковане значення. Наприклад, О.В. Харитонов вважає, що суб'єкт

управління – це джерело управлінського впливу, яким може бути як співтовариство людей (організація), так і окремі люди – представники цього співтовариства – керівник того або іншого утворення, посадові особи [379, с. 83–84]. З точки зору О. М. Бандурки, суб'єкт управління – це структурно окреслені спільноти людей з органами управління, які формуються ними, та керівним складом (на персональному рівні), наділені управлінськими функціями та здійснюють управлінську діяльність [22, с. 11; 201, с. 13]. Натомість, розмірковуючи про зміст суб'єкта управління, В. Г. Афанас'єва, Г. І. Петров, Л. В. Набока, Г. С. Одінцова та деякі інші вчені доводять, що це складна система державних органів, які є носіями повноважень щодо практичного здійснення функцій управління, тобто цілеспрямованого управлінського впливу на відповідні об'єкти управління. Суб'єктом управління можуть бути: особи, організації, їх системи, які управляють підпорядкованими їм особами, організаціями та їх системами; сукупність посадових осіб, що займаються управлінською організаційною діяльністю, тобто апарат управління; органи влади, установи, підрозділи апарату управління чи посадові особи, які виробляють і ухвалюють рішення, здійснюють керуючий вплив на підпорядковані об'єкти управління [213, с. 26; 230, с. 12].

У тлумаченні М. П. Рабіновича, «суб'єкт» – це правоздатний суб'єкт суспільного життя, який є носієм юридичних прав та обов'язків [16, с. 98; 305, с. 128], а О. С. Рождественська наголошує, що суб'єкт – це носій прав і обов'язків та учасник правових відносин, який набуває усіх своїх властивостей через правові норми, тобто лише в тому разі, коли вони закріплені в позитивному, писаному праві (законодавстві) [313, с. 18]. В.М. Корельський, В.Д. Перевалов та В.О. Котюк констатують, що суб'єкт права – це особа, яка реально здатна брати участь у правовідносинах, має властивості суб'єкта права в силу юридичних норм [150, с. 70]. В.В. Копейчиков наголошує на тому, що суб'єкти в праві – це учасники правових відносин, які мають

суб’єктивні права та виконують юридичні обов’язки, володіють правосуб’єктністю. У державних і громадських організаціях правосуб’єктність знаходить свій вираз у компетенції їх органів, тобто в сукупності прав та обов’язків, які надаються їм для виконання відповідних функцій [104, с. 192]. О.Р. Дарсиновська під поняттям «суб’єкт права» розуміє учасника суспільного життя, який здатний виступати учасником правовідносин та бути носієм юридичних прав і обов’язків. Основуючись на тому, що носіями прав та обов’язків можуть бути особи не тільки фізичні, але й юридичні, авторка класифікує суб’єктів на дві групи: індивідуальні та колективні. Індивідуальними суб’єктами правовідносин є: громадяни, іноземні громадяни; особи без громадянства (апатриди); особи з подвійним громадянством (біпатриди); колективними – партії, спортивні організації, групи виборців, виборчий корпус, колективи підприємств, організації, які можуть бути як недержавними, так і державними» [102, с. 338; 138, с. 117–118].

Дослідження концептуальних підходів представників управлінської та правової науки показують, що категорію «суб’єкт» слід охарактеризувати наступним чином:

– по-перше, суб’єкт наділяється значенням не тільки людини або фізичної особи, але й застосовується для характеристики людських спільнот, систематизованих утворень, елементи яких перебувають у тісній єдності та являють собою одне ціле;

– по-друге, основою статусу суб’єкта є можливість та фактичне володіння правами та обов’язками, за допомогою яких він вступає у суспільно-правові відносини, наприклад, управлінські;

– по-третє, статус суб’єкта закріплюється у положеннях нормативно-правових актів, тобто документів законодавчого та підзаконного типу, що, в свою чергу, визначає широту суб’єктивних повноважень, особливості взаємодії з іншими суб’єктами, а також загальну роль у юридичній системі держави.

Зважаючи на вищевикладене, суб’єкти запобігання та протидії злочинності – це сукупність фізичних та юридичних осіб, які на основі положень чинного законодавства України наділені сукупністю владних повноважень та володіють необхідною компетенцією, що в своїй сукупності дають їм можливість вступати у правові відносини з реалізації заходів із запобігання та протидії злочинності на території нашої держави [390].

О. О. Авдєєв, А. А. Васильєв, О. С. Володавська, Є. О. Гладкова, Д. Ю. Гуренко та інші автори навчального посібнику «Кримінологія» вказують, що суб’єкти протидії злочинності утворюють цілісну у функціональному і організаційному відношенні систему, з’єднану спільністю мети та управління у сфері протидії злочинності. Складність цієї системи обумовлена, з одного боку, багатогранністю виконуваних завдань із забезпечення безпеки, запобігання, профілактики, припинення, розкриття і розслідування злочинів, а з іншого – розподілом завдань між суб’єктами різних рівнів, що обумовлене ієрархічною побудовою системи. Дана система є складною соціальною організацією, бо вхідні в неї групи однорідних органів утворюють відносно самостійні організаційні формування, які функціонують на основі тотожних закономірностей. Кожне з таких формувань є підсистемою більш крупної системи і в той же час складається зі своїх підсистем. В широкому значенні в протидії злочинності беруть участь представницькі органи, органи виконавчої влади, судові органи; весь комплекс підприємств, установ і організацій, що функціонують в різних сферах соціальної життєдіяльності; громадські об’єднання та окремі громадяни. Проте, вказана діяльність здійснюється переважною більшістю названих органів або організацій супутньо в процесі вирішення інших завдань. Лише для порівняно невеликої частини цих суб’єктів, які реалізують спеціальні цілі і завдання протидії злочинності, наділені відповідними правами і обов’язками з впливу на ті або інші криміногенні фактори і у

зв’язку з цим здійснюють відповідне інформаційне, методичне, ресурсне, кадрове забезпечення, вказана діяльність є спеціально обумовленою [160].

В загальному виді система суб’єктів протидії злочинності включає органи і організації, які: 1) визначають основні напрями, завдання, форми і методи протидії злочинності в країні; 2) здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності; 3) виявляють криміногенні фактори і сигналізують про них; 4) безпосередньо реалізовують заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи з усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, у тому числі з корекції особистісних деформацій і усунення обставин, що їх сформували. Вчені доходять висновку, що залежно від цілей і завдань, а також функціональних обов’язків суб’єктів протидії злочинності, їх можна розділити на дві групи: 1) суб’єкти, які діють на загальносоціальному рівні (тобто більша частина представницьких державних органів та органів місцевого самоврядування); 2) спеціальні суб’єкти (державні органи, які спеціально утворені для боротьби зі злочинністю (органи, що діють у рамках кримінального судочинства – органи кримінальної юстиції) [160].

Дещо іншим чином проблематику суб’єктів протидії злочинності розглядав В.А. Мисливий. Вчений наголошує, що систему таких суб’єктів складають державні органи, службові особи, організації та громадяни. Одним з них притаманні непримусові методи, іншим – методи примусу. Далі науковець конкретизує перелік зазначених суб’єктів, акцентуючи увагу на тому, що до них належить Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, а також інші організації, які: виявляють причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів та реалізують заходи щодо їх усунення, послаблення чи нейтралізації (суд, прокуратура; органи внутрішніх справ; служба безпеки та інші); впливають на усунення причин і умов вчинення злочинів (органи державної влади та органи місцевого самоврядування); сприяють

правоохоронній діяльності щодо нейтралізації причин і умов вчинення злочинів та правопорушень (громадські формування, що здійснюють охоронні, розшукові та профілактичні функції); здійснюють спеціалізовані функції щодо управління, взаємодії, координації діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо запобігання злочинності (Координаційний комітет по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю та інші) [200, с. 295–296].

Власну позицію з приводу класифікації суб'єктів протидії злочинності пропонує Я. В. Гріненко, який до системи останніх відносить лише тих, для кого протидія визначається законодавством головним завданням діяльності, тобто правоохоронні та правозастосовні органи, їх підрозділи, відділи, служби, управління тощо. Тобто систему вказаних суб'єктів становлять: Національна поліція, органи прокуратури, органи юстиції, служби безпеки, військової служби правопорядку в Збройних Силах України, органи державної фіскальної служби, судові органи, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [74, с. 236–237].

Р. С. Веприцький виділяє у своїх дослідженнях три групи суб'єктів, основуючись на широті їх повноважень та місця в загальнодержавній ієрархії. Фактично вчений пропонує бачення системи суб'єктів запобігання злочинності за рівнями, де суб'єктами найвищого рівні є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, які приймають основні правові акти, спрямовані на забезпечення правопорядку в державі. В загальнодержавному вимірі діють і здійснюють підзаконне правове регулювання протидії злочинності Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Міністерство юстиції України, Служба безпеки України, Міністерство доходів і зборів України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України та ряд інших центральних органів виконавчої влади. Окрім того, вчений виділяє

приватний рівень, який об’єднує недержавний сектор, що в останні роки становить серйозну конкуренцію уповноваженим державним відомствам. До числа цих суб’єктів автор відносить приватні охоронні організації як регіонального загальнодержавного, так і міжнародного рівнів, детективні та розшукові бюро, установи, консультативно-дорадчі агентства, служби безпеки приватних фірм, торгових центрів, промислових підприємств, комерційних банків [54, с. 93].

Не меншою різноманітністю характеризується питання класифікації суб’єктів запобігання злочинності. Наприклад, на думку А. П. Закалюка, до них відносяться: органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування); органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації); органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, або їхня діяльність безпосередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров’я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо) [110].

Відповідно до позиції В. В. Голіної та Б. М. Головкіна, система суб’єктів запобігання злочинності – сукупність з’єднаних єдиною метою юридичних та фізичних осіб, які внаслідок своїх повноважень, соціального статусу або громадянського обов’язку виконують роботу з запобігання злочинності. До числа таких суб’єктів автори відносять законодавчі органи, органи виконавчої і судової влади, органи державного і господарського управління, культурно-виховні, навчальні заклади, адміністрації установ, підприємств, фірм, трудові колективи, громадські організації і товариства, охоронні та приватні розшукові установи, сім’я, громадяни [67]. Інший підхід

пропонують О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко, які поділяють суб'єктів запобігання злочинності на наступні групи: 1) суб'єкти, які визначають основні напрямки, завдання, форми та методи протидії злочинності; 2) суб'єкти, які здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності; 3) суб'єкти, які виявляють криміногенні фактори і сигналізують про них; 4) суб'єкти, які безпосередньо реалізують заходи щодо реагування на окремі злочини, а також заходи щодо послаблення нейтралізації криміногенних факторів, зокрема щодо корекції особистісних деформацій та усуненню обставин, що їх сформували [19, с. 100; 108, с. 120].

Відзначимо, що система досліджуваних суб'єктів є досить розгалуженою, а тому при проведенні їх класифікації варто спиратись на два фактори: взаємодоповнюючий зміст категорій «запобігання злочинності» та «протидія злочинності», ступінь залученості суб'єкта у процес запобігання та протидії, а також цільової орієнтованості його повноважень.

Найпершими серед них варто виділити центральні інституції влади нашої держави, а саме Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та Президента України. Незважаючи на те, що дані суб'єкти найчастіше беруться до уваги як своєрідний тріумвірат, вони мають цілком різноманітні функції та повноваження, у тому числі в галузі запобігання та протидії злочинності. Наприклад, Верховна Рада України (далі – ВРУ), згідно із Конституцією України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР – це єдиний орган законодавчої влади нашої держави. Серед всього масиву повноважень саме прийняття законів є основною функцією ВРУ, адже в такий спосіб парламент вирішує найсуттєвіші соціальні, політичні, економічні та інші питання життєдіяльності нашої держави. Крім того, виключно законами України визначаються та встановлюються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства; 3) засади використання природних ресурсів, виключної (морської)

економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; 4) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки; 5) правовий режим власності; 6) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; 7) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики; 8) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури; 9) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них; 9) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи і таке інше [145].

На відміну від ВРУ, Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) виступає вищим органом у системі органів виконавчої влади. Згідно Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII КМУ здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. До основних завдань Кабінету Міністрів України

належать [289]: 1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [289].

Щодо Президента України, то він виступає главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [145]. Президент виконує широкий спектр різноманітних завдань та функцій, окремі з яких прямо пов'язані із забезпеченням та реалізацією на території України запобігання і протидії злочинності, а саме: забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; призначає

на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора; вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; очолює Раду національної безпеки і оборони України тощо [145].

Таким чином, як суб'єкти запобігання та протидії злочинності, вищі інституції влади в сукупності є джерелом правової основи та державної політики у напряму реалізації вказаних категорій. Так, Верховна Рада України створює у своїй діяльності законодавче підґрунтя протидії та запобігання злочинності, а також діяльності інших фізичних та юридичних осіб за цим напрямом. Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію законодавства України у сфері запобігання та протидії злочинності крізь систему підпорядкованих йому центральних органів виконавчої влади, а також формує та приводить до життя державну політику в цьому напряму, шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів.

В свою чергу, Президент України – це найвищий державний «менеджер», який забезпечує ефективну, якісну, відповідну Конституції України роботу вказаних вище інституцій влади, а також призначає на посади вище керівництво окремих державних органів, діяльність яких в тій чи іншій мірі спрямовано на протидію та запобігання злочинності.

Іншу групу суб'єктів протидії та запобігання злочинності в Україні формують ті для яких запобігання та протидія злочинності не є цільовою функцією, проте, в силу визначених законодавством повноважень, приймають участь у правовідносинах з вказаного приводу. Наприклад, сюди можна віднести Раду національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), що є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Ключовими функціями Ради національної безпеки і оборони України є: 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю

органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [296].

Згідно визначених функцій РНБО має досить широку компетенцію, до якої входить: координація і контроль діяльності органів виконавчої влади з протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби із злочинністю з питань національної безпеки і оборони; координація виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України, і здійснення поточного контролю діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, подання Президентові України відповідних висновків та пропозицій тощо [296].

Іншим суб'єктом в зазначеній групі є місцеві державі адміністрації, які реалізують виконавчу владу в областях і районах, а також в місті Києві. Згідно з Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV останні в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують: 1) виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня; 2) законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян; 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку; 4) підготовку та схвалення прогнозів відповідних бюджетів, підготовку та виконання відповідних бюджетів; 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм; 6) взаємодію з органами місцевого

самоврядування; 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень [291].

За напрямом «забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян» на місцеві державні адміністрації покладається окремий спектр повноважень, а саме: по-перше, забезпечення виконання Конституції та законів України, рішень Конституційного Суду України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади; по-друге, забезпечення здійснення заходів щодо охорони громадської безпеки, громадської безпеки і порядку, боротьби зі злочинністю; по-третє, здійснення заходів щодо організації правового інформування і виховання населення; по-четверте, розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені до відання місцевих державних адміністрацій, а також утворення адміністративних та спостережних комісій, координація їх діяльності; по-п’яте, забезпечення здійснення заходів щодо соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк; по-шосте, забезпечення здійснення заходів щодо осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк і потребують медичної допомоги у зв’язку із захворюванням на туберкульоз тощо [291].

Окрім місцевих державних адміністрацій, на рівні конкретних адміністративно-територіальних одиниць суб’єктом запобігання та протидії злочинності також є органи місцевого самоврядування. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР вказує, що місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється

територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [290].

В галузі забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян до компетенції органів місцевого самоврядування відноситься: 1) створення відповідно до закону міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов; 2) сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України; 3) внесення подань до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень; розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до відання органів місцевого самоврядування; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності тощо [290].

Таким чином, вказана група суб’єктів протидії та запобігання злочинності не реалізує заходи у відповідній сфері, втім більшість із них здійснює координаційну роботу у відповідній сфері, або ж відповідають за реалізацію державної політики у даному напрямку. Так, РНБО є координаційним органом, головним вектором роботи якого виступає національна безпека і оборона, а злочинність виступає супутнім або ж, правильніше вказати, детермінуючим фактором. Місцеві державні адміністрації являються осередками виконавчої влади в межах відповідних

адміністративно-територіальних одиниць. Їх основним завданням є реалізація державної політики в різних сферах суспільного життя населення країни, в межах чого запобігання та протидія злочинності виступає важливим, але не центральним питанням. Органи місцевого самоврядування – це форма самоорганізації населення певної адміністративно-територіальної одиниці України, роботу якого спрямовано на організацію та підтримки добробуту людей, у тому числі за рахунок вчинення дій із запобігання та протидії злочинності.

Незважаючи на це, кожен із вказаних суб'єктів відіграє досить значну роль та є незамінним елементом системи учасників правовідносин щодо запобігання та протидії злочинності в Україні. Зокрема, координаційні повноваження РНБО спрямовуються у тому числі на органи влади, які протидіють злочинності, а також виконують повноваження із запобігання останній. В свою чергу, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування взаємодіють із іншими суб'єктами державної влади з метою формування безпечного середовища для громадян та мінімізації правопорушень. За напрямом цієї діяльності місцеві державні адміністрації формують спільні програми та інші нормативні акти, в яких прописуються спільні заходи протидії та запобігання правопорушенням, у тому числі злочинам. Прикладом є затверджена 21 грудня 2021 р. Програма підвищення рівня безпеки дорожнього руху на території Харківської області на період до 2023 року між Харківською обласною адміністрацією та іншими органами державної влади області, зокрема Національної поліції України [227].

Іншим прикладом є затверджений 28.11.2021 Меморандум про взаємодію між Харківською міською радою, Головним управлінням Національної поліції у Харківській області та формуванням з охорони громадського порядку, відповідно до якого відбувається спільне патрулювання вулиць представниками громадськості та поліції [75].

Останню групу суб'єктів складають особливі органи державної влади, що мають назву «правоохоронні». Доцільно зупинитись на значенні цих органів, з приводу якого на сьогоднішній день точиться велика кількість наукових дискусій. Наприклад, Р. Тевлін розглядає поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні. Правоохоронні органи у вузькому розумінні він визначає як державні органи, які спеціально створені для боротьби зі злочинністю і яким з цією метою надані повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу і перевиховання щодо правопорушників. Систему їх становлять органи юстиції, суду, прокуратури, внутрішніх справ, безпеки. У широкому розумінні, на думку Р. Тевліна, правоохоронні органи – це всі інші державні органи, які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за додержанням законності і правопорядку. До них належать спеціальні державні інспекції, контролюючі органи тощо. Водночас автор зазначає, що громадські організації, які беруть участь у правоохоронній діяльності, не входять до системи правоохоронних органів [349, с. 53].

На думку А. М. Колодія та А. Ю. Олійника, правоохоронні органи – це структуровані колективи службовців, що здійснюють державні і недержавні функції контролю, нагляду, досудового слідства, охорону і захист усіх форм власності, охорону природи, охорону прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, виконують інші правоохоронні функції [136, с. 245].

М. І. Мельник та М. І. Хавронюк правоохоронними органами вважають лише ті державні органи, які, діючи в межах кримінально-процесуальної чи адміністративної процедури, ведуть боротьбу зі злочинністю та правопорушеннями, що тягнуть юридичну відповідальність винятково у сфері публічного права. До таких вони відносять: суди, органи прокуратури, міліції, податкової міліції, Служби безпеки України, Управління державної охорони, прикордонних військ, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, дізнання державної митної служби, дізнання державного

пожежного нагляду, Державного департаменту з питань виконання покарань [106, с. 147; 194, с. 31–32].

На наш погляд, основою змісту вищевказаних органів, тобто тим фактором, який дозволяє вважати їх правоохоронними, виступає цільова орієнтованість повноважень та компетенції, наявність особливих прав та обов'язків на застосування державного примусу, а також функцій запобігання та припинення правопорушень, у тому числі злочинів, в різних сферах суспільного життя. Іншими словами, правоохоронні органи – це ті органи державної влади, для яких виявлення, запобігання, протидія та припинення правопорушень є ключовою, або ж однією із ключових функцій діяльності. В своїй роботі останні можуть не мати справу безпосередньо із злочинами, але виконують превентивні функції за рахунок викриття та припинення правопорушень адміністративного та кримінального характеру. Зважаючи на вказане, до правоохоронних органів, як суб'єктів запобігання та протидії злочинності слід віднести: Національну поліцію України, прокуратуру, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України, Службу безпеки України, Державну податкову службу України, а також Державну митну службу.

В даному аспекті Державна митна служба України (далі – Держмитслужба) як раз відноситься до цільових суб'єктів протидії та запобігання злочинності. Зокрема, згідно Постанови КМУ «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» від 06 березня 2019 р. № 227 Держмитслужба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи [283]. Тобто, з точки зору законодавства України, Держмитслужба не є правоохоронним органом,

проте, в своїй роботі виконує правоохоронні функції, у тому числі з протидії та запобігання злочинності в конкретній сфері державного інтересу – митній.

Підводячи підсумки представленого наукового дослідження, варто відзначити, що всіх суб'єктів запобігання та протидії злочинності найбільш доцільно поділити на три групи:

1) центральні суб'єкти, які формують в своїй діяльності правові та організаційні засади протидії та запобігання злочинності – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України;

2) суб'єкти координації загальнодержавного та територіального рівнів, для яких запобігання та протидія злочинності не є основним напрямом діяльності: Рада національної безпеки та оборони України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування;

3) правоохоронні органи – цільові суб'єкти протидії та запобігання злочинності, для яких це є основним або одним з основних напрямів роботи. До числа останніх віднесено Державну митну службу України, що не є правоохоронним органом за своїм нормативно-правовим статусом, проте, виконує в своїй роботі низку важливих правоохоронних функцій.

1.4. Правові засади запобігання та протидії злочинності та місце серед них адміністративно-правового регулювання

Якісна та ефективна діяльність уповноважених суб'єктів у сфері протидії та запобігання злочинності є фактично неможливою без дієвої системи правових засад. Говорячи про засади правові, ми автоматично відмічаємо приналежність даної категорії до юридичної галузі, тобто до права, яке відповідно до положень загальної теорії, є сукупністю особливих норм, що характеризується формальністю, визначеністю, формулює права й обов'язки, які встановлюються (санкціонуються), гарантуються й

охороняються державою [103, с. 100, 105; 415, с. 110]. За цією логікою правові засади – це не якісь абстрактні основи, а цілком об'єктивні та реальні юридичні положення, закріплені у системі нормативно-правових актів. Підтвердження цієї думки можна знайти в роботі К. В. Муравйова, присвяченій дослідженню правових засад реалізації державної політики у сфері виконання покарань, які вчений пропонує розуміти, як систему нормативно-правових актів, якими визначаються юридичні підстави, порядок, межі та ключові орієнтири, з урахуванням яких відбувається здійснення такої політики [212, с. 157]. О. І . Безпалова, аналізуючи державну політику у правоохоронній сфері, зазначає, що цей процес потребує передусім вироблення та прийняття відповідних нормативно-правових актів, які виступають правовими засадами реалізації державної політики у правоохоронній сфері [28, с. 89; 152, с. 166].

Таким чином, правові засади запобігання та протидії злочинності варто розуміти як систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання правових відносин, що виникають в процесі реалізації діяльності із протидії та запобігання злочинності на території України.

Переходячи до розгляду національного нормативно-правового рівня правових засад протидії та запобігання злочинності, варто вказати, що на ньому основним документом виступає Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Цей документ є Основним Законом держави, норми якого знаходяться в основі правового регулювання всіх без виключення правових відносин, що виникають у житті українського суспільства. Він не містить в собі жодних практичних засад протидії та запобігання злочинності, водночас, Конституція України – це про принципи, основоположні нерушійні основи та устої функціонування держави, які певним чином спрямовують механізми правоохоронного впливу. Наприклад, в статті 8 Конституції визначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [145].

Таким чином, Конституція України є ключовим нормативно-правовим актом держави, нормами якого закріплюються найбільш важливі засади функціонування суспільства. Що ж стосується представленої проблематики, то значення Основного Закону полягає у тому, що в його нормах закріплюються: ключові засади державної політики у сфері протидії та запобігання злочинності; основи роботи уповноважених суб'єктів у досліджуваній сфері тощо.

У XXI столітті злочинність все частіше набуває світового, транснаціонального характеру та виходить далеко за межі території нашої держави, що безперечно не може не відмічатись світовою спільнотою. Подібне розповсюдження злочинності сприяло формуванню наднаціональної правової основи її запобігання та протидії, яку складає великий масив міжнародних юридичних документів.

Найбільші досягнення в напряму формування міжнародних правових засад протидії та запобігання злочинності має Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН). Дана організація є автором декількох важливих міжнародних документів, що видавались за її авторства у різні часи. Наприклад, варто відмітити Конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р., метою

якої визначено сприяння співробітництву між Сторонами підписання документу з тим, щоб вони могли більш ефективно вирішувати різноманітні проблеми незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що мають міжнародний характер. При здійсненні своїх зобов'язань за Конвенцією Сторони вживають необхідні заходи, включаючи заходи законодавчого та організаційного характеру, відповідно до основних положень своїх внутрішніх законодавчих систем [140]. Наприклад, Конвенція передбачає надання взаємної юридичної допомоги у розслідуванні, кримінальному переслідуванні і судовому розгляді, яка здійснюється у формі запитів з метою: збору доказів або показань; ознайомлення з матеріалами судового розгляду; проведення обшуків і арештів; обстеження предметів і місць; надання інформації і доказових предметів; надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи банківські, фінансові, фірмові або комерційні документи; визначення або виявлення доходів, власності, засобів або інших речей для доказових цілей [140].

Важливе значення у системі міжнародних засад протидії та запобігання злочинності ООН відіграє Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., прийнята для сприяння співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею. Документ став одним з перших, де було закріплено загальне визначення організованої злочинної групи: «Структурно оформлена група в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду» [142].

Крім того, Конвенція встановила чіткі критерії «транснаціональності» злочинів, згідно з якими: 1) злочин має бути вчинений у більш ніж одній

державі; 2) він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; 3) він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; 4) злочин вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [142]. Окрім вище визначеного, положення Конвенції регламентують вимоги до сторін-підписання документу щодо криміналізації відмивання доходів від злочинів та факту участі в організованій злочинній групі, забезпечення проведення відповідних заходів протидії та запобігання транснаціональним злочинам, криміналізацію корупції, а також засади міжнародного співробітництва з зазначених та інших питань [142].

До прикладу також варто навести положення Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р., цілями якої визначено: по-перше, сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; по-друге, заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; по-третє, заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [141].

Однією з головних переваг Конвенції є те, що вона закріплює в своїх положеннях вимоги до політики та практики протидії корупції, які мають застосовувати в рамках своїх правових систем держави-учасниці документу. Так, згідно положень останнього кожна держава-учасниця, у відповідності до основоположних принципів своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності [141].

Крім того, Конвенція містить в собі дієві вимоги щодо запобігання корупційній злочинності, відповідно до яких кожна держава-учасниця повинна створювати, підтримувати й зміцнювати такі системи приймання на роботу, набору, проходження служби, просування по службі та виходу у відставку державних службовців які:

– ґрунтуються на принципах ефективності й прозорості й на таких об'єктивних критеріях, як бездоганність роботи, справедливість і здібності;

– включають належні процедури підбору й підготовки кадрів для заняття державних посад, які вважаються особливо вразливими з точки зору корупції, і ротації, у належних випадках, таких кадрів на таких посадах;

– сприяють виплаті належної винагороди й установленню справедливих окладів з урахуванням економічного розвитку Держави-учасниці тощо [141].

Окрім Організації Об'єднаних Націй автором важливих міжнародних документів в галузі протидії та запобігання злочинності також виступає Рада Європи. Зокрема, під егідою цієї міжнародної організації прийнято Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р. № ETSN90. Документом встановлюються засади взаємодії держав-учасниць документу, зокрема, у статті 1 Конвенції вказується: «З метою видачі правопорушників Договірними Державами, жодний з наступних злочинів не розглядається як політичний злочин або як злочин, пов'язаний з політичним злочином, або як злочин, вчинений з політичних мотивів: 1) злочин, визначений в Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, підписаній в Гаазі 16 грудня 1970 р.; 2) злочин, визначений в Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, підписаній в Монреалі 23 вересня 1971 р.; 3) тяжкий злочин, пов'язаний з посяганням на життя, фізичну недоторканність або свободу осіб, які перебувають під міжнародним захистом, включаючи дипломатичних агентів; 4) злочин, пов'язаний з викраданням людей, захопленням заручників

або тяжким незаконним затриманням; 5) злочин з використанням бомб, гранат, ракет, автоматичної вогнепальної зброї або вибухових листів чи посилок, якщо це призводить до загрози особам; 6) замах на вчинення будь-якого з вищенаведених злочинів або участь як співучасника особи, що вчиняє або намагається вчинити такий злочин» [101].

Ще одним важливим документом Ради Європи є Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р., прийнята з метою: запобігання торгівлі людьми й боротьба з нею з одночасним гарантуванням гендерної рівності; захисту прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробки всеосяжної структури захисту жертв і свідків і допомоги їм з одночасним гарантуванням гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування; сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми; запровадження спеціального механізму моніторингу передбачених Конвенцією злочинів [143].

Серед інших міжнародних документів, до правових засад протидії та запобігання корупції також можна віднести Міжнародну конвенцію щодо боротьби з підробкою грошових знаків від 20 квітня 1929 р., Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 02 грудня 1949 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04 грудня 1989 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09 грудня 1999 р.

Окремо варто відмітити Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом (далі – ЄС) від 27 червня 2014 р. Цей документ суттєво розширив «точки дотику» нашої держави та країн ЄС, а також підсилив процеси співпраці та обміну досвідом. Ряд форм подібної взаємодії стосуються саме протидії та запобігання злочинності. Так, в преамбулі Угоди відмічено, що сторони її укладення зобов’язуються вести боротьбу з організованою

злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів, зменшувати постачання та попит на незаконні наркотичні засоби і посилювати співробітництво в боротьбі з тероризмом [365].

Натомість, статтю 22 Угоди безпосередньо присвячено проблемі боротьбі за злочинністю та корупцією. Згідно до положень норми, сторони співпрацюють у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, «inter alia», таких проблем: 1) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; 2) контрабанда товарів; 3) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; 4) корупція як у приватному, так і в державному секторі; 5) підробка документів; 6) кіберзлочинність. Сторони посилюють двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво із залученням Європолу. Крім того, сторони Угоди зобов'язуються і надалі розвивати співробітництво, «inter alia», стосовно: обміну найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень, обміну інформацією відповідно до існуючих правил, посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом, питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв [365].

Як бачимо, на міжнародному рівні сьогодні існує велика кількість ратифікованих Україною документів, які регулюють питання міжнародної взаємодії у сфері протидії та запобігання злочинності різних форм та типів, а також містять в собі вимоги до національних правових систем держав, які підписали той чи інший документ щодо реалізації узгоджених організаційних та інших заходів, спрямованих на боротьбу та мінімізацію злочинності. Висока важливість та ефективність таких документів обумовлена тим, що

вони встановлюють єдині закономірності протидії та запобігання злочинним проявам, що полегшує формування світової правоохоронної системи.

Наступними за своєю юридичною силою правовими засадами запобігання та протидії злочинності є різноманітні кодифіковані акти. Наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х (далі – КУпАП). Згідно із статтею 1 завданням КУпАП визначено охорону прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. В той же час, відповідно до статті 6 органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. Органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав громадян, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням, керують діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями [135]. Тобто КУпАП встановлює засади протидії та запобігання злочинності – адміністративним правопорушенням, які не несуть в собі такої суспільної небезпеки, як злочини, проте негативно впливають на публічний порядок і безпеку та загалом є детермінантом злочинності в нашій державі.

Однією з найважливіших правових засад протидії та запобігання злочинності є Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (далі – ККУ), який має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для здійснення вказаного завдання ККУ визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [154].

Звернути увагу також варто на положення Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (далі – КПК), який визначає порядок проведення на території нашої держави кримінального провадження. Завданням останнього є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [156].

Крім окреслених нормативно-правових актів, на рівні законодавства України, існують документи, що визначають основи запобігання та протидії окремим різновидам злочинності. Сюди можна віднести Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. № 3341-XII, який визначає головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Основними завданнями Закону визначено:

– створення загальних правових і організаційних засад у сфері боротьби з організованою злочинністю, сприяння її попередженню та ліквідації;

– визначення системи державних органів, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю, та їх взаємовідносин;

– встановлення повноважень спеціальних державних органів по боротьбі з організованою злочинністю та спеціальних заходів, що здійснюються ними;

– встановлення обов'язків інших державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю;

– правове забезпечення фінансових, матеріально-технічних та інших умов, необхідних для боротьби з організованою злочинністю;

– забезпечення гарантій прав громадян і юридичних осіб під час здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю [293].

Взяти до уваги також варто положення Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР, що визначає систему заходів в Україні, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними. Відповідно до положень акту, протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють Національна поліція, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах захисту державного кордону, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень [288].

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI встановлює організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам. Водночас Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII містить положення, які встановлюють правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [274; 295].

Окрему групу нормативно-правових актів, які відносяться до правових засад запобігання та протидії злочинності в Україні, складають законодавчі документи, що визначають правові та організаційні основи діяльності суб'єктів протидії та запобігання злочинності в нашій державі. Прикладом подібних законодавчих актів є Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII (далі – НПУ), в положеннях якого вказано, що НПУ – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [292].

Схожим за змістом та значенням є Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII, де зауважено, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і

свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. До функцій, які покладаються на прокуратуру відноситься: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законодавством; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [294].

В цю ж групу входять інші законодавчі акти, які встановлюють правовий статус окремих суб'єктів протидії та запобігання злочинності на території України, зокрема, Закони України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. № 2229-XII, «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII, «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII та інші.

Слід відмітити, що правові засади запобігання та протидії злочинності також представлені документами підзаконного нормативно-правового рівня, зокрема, різноманітними планами організаційних заходів, стратегіями, концепціями та іншими стратегічно орієнтованими актами, виданими з метою реалізації положень законодавства України. Сюди відноситься Стратегія боротьби з організованою злочинністю, затверджена розпорядженням КМУ від 16 вересня 2020 р. № 1126-р; Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схвалена розпорядженням КМУ від 14 липня 2021 р. № 800-р; Стратегія протидії катуванням у системі кримінальної юстиції та затвердження плану заходів з її реалізації узаконена розпорядженням КМУ від 28 жовтня 2021 р. № 1344-р і таке інше. Крім того, на підзаконному рівні також є акти, які встановлюють юридичні основи роботи та правовий статус окремих суб'єктів протидії та запобігання злочинності, наприклад, Постанова

КМУ «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» від 06 березня 2019 р. № 227.

Аналіз системи правових засад запобігання та протидії злочинності на території України показує, що останню представлено великим колом нормативно-правових актів, виданих не тільки національними органами влади, але й документів міжнародного характеру. Водночас, на наш погляд, характер положень більшості зазначених юридичних документів говорить про ключове місце серед них саме адміністративно-правового регулювання.

Термін «регулювання» та «регулювати» (з латинського «regula» – планка, правило) витлумачується, як впорядкування, уведення в певні межі шляхом впливу на об'єкт. В сфері права використовується поняття «правове регулювання», яке має загальноприйняте значення впорядкування поведінки учасників суспільних відносин та загального впливу права [350]. Підтверджується вірність подібного визначення в роботах науковців. Наприклад, І. П. Голосніченко, М. М. Марченко, А. Т. Комзюк та інші науковці одностайні в тому, що правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. Правове регулювання має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і реалізується з метою впливу на суспільні відносини для їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [306, с. 44; 139, с. 47].

Виходячи із загального визначення, адміністративно-правове регулювання – це також упорядкування відповідних правових відносин юридичними засобами, але такий його різновид, який формується та існує в адміністративному праві, з чим пов'язано його особливості. В цьому контексті варто звернути увагу на те, що адміністративне право – це галузь права (сукупність правових норм), що регулює з метою реалізації завдань і функцій держави суспільні відносини управлінського характеру, які складаються у сфері виконавчої влади, внутрішньо-організаційній діяльності

інших державних органів, а також у процесі здійснення громадськими організаціями, їх органами зовнішніх юридично-владних повноважень. Інакше кажучи, адміністративне право – це управлінське право, яке відрізняється від інших галузей права специфікою предмета, методу регулювання та структурними особливостями [14].

Широке тлумачення адміністративного права наводять у своєму підручнику В. В. Баштанник та І. Д. Шумляєва. Вчені наголошують, що адміністративне право – це галузь права, що поширюється на суспільні відносини, пов'язані з державним управлінням, тобто з владно-організуючим впливом органів виконавчої влади на різноманітні суспільні процеси. Адміністративне право визначається як право, яке регулює діяльність державного владного органу щодо кожного громадянина в такий спосіб, який пов'язує громадянина і владний орган. Адміністративне право встановлює правові засади щодо найповнішої реалізації у сфері державного управління прав і свобод людини; дієвого захисту цих прав і свобод у разі їх порушення з боку державних органів, їх посадових осіб. Метою адміністративного права є закріплення таких форм і напрямів діяльності органів виконавчої влади, їх посадових осіб, які б забезпечували функціонування різних суспільних відносин у сфері державного управління на засадах непорушності конституційних прав та свобод людини і громадянина. Головними характеристиками адміністративного права є: правозабезпечувальна, тобто така, яка пов'язана із забезпеченням реалізації прав і свобод людини; а також правозахисна, тобто така, яка пов'язана із захистом порушених прав [27, с. 7].

Таким чином, система правових засад запобігання та протидії злочинності представлена великим колом нормативних джерел: від Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів до підзаконних актів, які видаються уповноваженими центральними органами виконавчої влади. Аналіз вказаних джерел показав, що ключове місце у відповідній системі відводиться саме нормам адміністративного права, за

допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання досліджуваної сфери суспільних відносин. В свою чергу адміністративно-правове регулювання представляє собою різновид правового впливу, основою якого виступають норми адміністративного права, що регулюють та упорядковують відносини у державно-владній сфері, тобто відносини пов'язані із роботою органів державної влади, взаємодією суспільства та держави тощо [399].

Отже, підводячи підсумки, відзначимо, що ключове місце норм адміністративного права в системі правових засад запобігання та протидії злочинності обумовлено тим, що саме в них закріплюються: правовий статус суб'єктів протидії та запобігання злочинності із притаманними їм владними повноваженнями, у тому числі щодо застосування державного примусу; особливості формування та реалізації державної політики в галузі запобігання та протидії злочинності на території України. Тобто досліджені правові засади наділяють весь процес протидії та запобігання злочинності публічним, офіційним статусом, який передбачає постановку чітких цілей представникам публічної влади, необхідність досягнення відповідних юридично-значимих результатів, а також реалізацію в цьому процесі функцій держави [399].

Висновки до Розділу 1

Обґрунтовано, що наділення категорії «злочинність» соціальною природою має цілком логічне обґрунтування з огляду на те, що вона виникає та знаходить своє об'єктивне відображення саме в діяльності людей, тобто прямо пов'язана з їх волею. Крім того, негативний вплив злочинності також спрямований на суспільство та окремих його представників, адже вона не просто порушує людські права та інтереси, але й руйнує суспільство в цілому, зокрема: по-перше, негативно змінює моральні переконання осіб, причетних до вчинення злочинних дій та виховання в них антисуспільної свідомості; по-

друге, знецінює загальноприйняті та обов’язкові для всього суспільства правила та устої.

Виокремлено наступні ключові ознаки поняття «злочинність»:

по-перше, злочинність – це, перш за все, соціально-негативне явище, яке виходить із дій окремої особи та/або групи осіб, котрі нехтують основними суспільними принципами та законними інтересами інших членів соціальної спільноти, тобто вчиняє злочини – найбільш суспільно-небезпечні діяння;

по-друге, злочинність має комплексний характер та розгалужену структуру; постійно знаходиться у динаміці та розвивається паралельно еволюції українського суспільства;

по-третє, злочинність є історично-мінливою, тобто змінюваною з часом за своїми якісними та кількісними показниками;

по-четверте, злочинність – це явище кримінально-правового характеру – її функціонування пов’язано із виникненням, зміною та припиненням правових відносин, регламентованих нормами кримінального законодавства України;

по-п’яте, злочинність має особливо негативне значення для всього суспільства, оскільки несе в собі особливо негативні наслідки не тільки для прав та свобод людей, але й для економіки, політичної та податкової систем, правопорядку в цілому тощо;

по-шосте, злочинність має широке коло детермінантів, пов’язаних, передусім, із негативними аспектами життєдіяльності населення (алкоголізм, розповсюдження наркоманії, низький рівень життя), а також недосконалістю національної правової системи.

Під поняттям злочинність запропоновано розуміти історично-мінливе, суспільно-обумовлене, змінюване, динамічне, негативне та небезпечне явище, яке виражене у вчинюваних окремою особою та/або групою осіб злочинах, що являють собою найбільш суспільно-небезпечні діяння, які детерміновані сукупністю певних чинників життя населення країни та недосконалою

правовою системою, існування якого в цілому веде до виникнення особливо негативних наслідків соціального, політичного, економічного характеру тощо.

Визначено, що правоохоронний вплив (правоохоронна діяльність) – це правова, комплексна, стандартизована, формально-визначена модель функціонування органів державної влади та громадськості, що спрямована на захист прав і свобод особи на території України, шляхом протидії та запобігання, а також здійснення інших заходів, об'єктом яких є суспільні та інші явища, котрі негативно впливають на життєдіяльність населення та порушують законні права, свободи та інтереси людини та громадянина.

Аргументовано, що злочинність є негативним соціально-правовим явищем, яке потребує правоохоронного впливу внаслідок:

по-перше, своєї масштабності, адже являє собою не окремий злочин, а включає все суспільне середовище, де ці злочини зароджуються, вчиняються та несуть негативні наслідки;

по-друге, свого суспільно-небезпечного значення, адже злочинність посягає на найбільш важливі суспільні права, свободи, інтереси та закономірності життя населення країни;

по-третє, найвищого рівня деструктивності та антисоціальності наслідків злочинності для економіки держави, її політичної і фінансової системи, національної та публічної безпеки, стану захищеності населення тощо;

по-четверте, необхідності комплексного, системного вирішення проблем, пов'язаних із детермінацією злочинності, які потребують уваги з боку держави в цілому та громадськості зокрема.

Констатовано, що запобігання злочинності найбільш доцільно тлумачити у широкому та вузькому розумінні. Так, відповідно до широкого підходу, запобігання злочинності – це врегульована нормами чинного законодавства України суспільно-важлива та корисна діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає у формуванні безпечного соціального

середовища та мінімізації існуючих в ньому деструктивних, особливо небезпечних процесів, та котра виражена у систематичній превенції, що знаходить об'єктивне відображення у: сукупності профілактичних, попереджувальних та виховних заходів, засобів та способів, спрямованих на виявлення детермінантів злочинності, їх маркування, знешкодження, а також побудови суспільної нетерпимості до них. Щодо вузького підходу, то запобігання злочинності є сукупністю профілактичних, попереджувальних та виховних заходів, засобів та способів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами з метою мінімізації дії та/або повного «видалення» детермінантів злочинності на території держави, а також побудови колективного соціального усвідомлення про особливий негативний характер таких чинників та нетерпимості до них.

Узагальнено, що запобігання злочинності направлено на ті фактори, які потенційно або реально ведуть до прояву злочинності у суспільстві, як комплексного явища, або його окремих типів та видів. Це, зокрема, наркоманія, алкоголізація населення, популяризація кримінальної субкультури, проституція, низький рівень правової обізнаності населення та освіти в цілому, недоліки в роботі органів державної влади і таке інше.

Відмічено, що теоретико-юридичні джерела пропонують не меншу кількість інтерпретацій поняття «протидія злочинності», які варіюються від соціально орієнтованих позицій до комплексних, в яких ця категорія охарактеризована як система заходів економічного, політичного та іншого характеру. В багатьох дефініціях вчені допускають досить суттєву помилку, вказуючи про повне або часткове співвідношення протидії із запобіганням. Саме внаслідок цього, на наш погляд, існує проблема «перенасиченості» наукової літератури трактуваннями, які наділяють категорію протидії різними векторами реалізації, багато з яких їй не притаманні. В процесі характеристики протидії варто розуміти, що така протидія, умовно кажучи, «йде» від злочинності, витікає з факту вчинення злочинів, а не направлена на фактори,

які обумовлюють факт вчинення злочину. В зв'язку з цим, протидія злочинності має не соціальну, а практично-правову орієнтацію, яка передбачає роботу з особами, які причетні до злочинної діяльності та її наслідків, що, в свою чергу, дає місце для використання державного примусу.

Доведено, що протидію злочинності варто розглядати у двох значеннях: широкому та вузькому. Згідно із широким розумінням, протидія злочинності – це діяльність уповноважених законодавством України суб'єктів, яка спрямована на припинення, боротьбу із злочинами, викриття осіб, які причетні до їх вчинення, забезпечення притягнення останніх до встановленої законом юридичної відповідальності, а також відновлення порушених суспільно-небезпечними діяннями прав і свобод людини. У вузькому розумінні протидія злочинності являє собою сукупність заходів, засобів та методів, що реалізуються в діяльності спеціально уповноважених законодавством суб'єктів з метою: припинення злочинів; викриття осіб, що їх вчиняють; притягнення таких осіб до відповідальності; виправлення негативних наслідків скоєних злочинів.

Аргументовано, що запобігання та протидія злочинності є двома сторонами правоохоронного впливу, через що за своєю сутністю та змістом доповнюють одне одного і, у зв'язку із цим, мають єдину систему суб'єктів та правових засад. Адже якісне запобігання злочинності суттєво полегшує процес протидій їй, а також забезпечення невідворотності покарання для всіх, хто причетний до скоєння суспільно-небезпечних діянь.

З'ясовано, що суб'єкти запобігання та протидії злочинності – це сукупність фізичних та юридичних осіб, які на основі положень чинного законодавства України наділені сукупністю владних повноважень та володіють необхідною компетенцією, що в своїй сукупності дають їм можливість вступати у правові відносини з реалізації заходів із запобігання та протидії злочинності на території нашої держави. Акцентовано увагу на тому, що система вказаних суб'єктів є досить розгалуженою, а тому при проведенні

їх класифікації варто спиратись на такі фактори: а) взаємодоповнюючому змісті категорій «запобігання злочинності» та «протидія злочинності», б) ступеня залученості суб'єкта у процес запобігання та протидії злочинності, а також в) цільової орієнтованості повноважень відповідних суб'єктів.

Акцентовано увагу на тому, що тим фактором, який дозволяє вважати органи державної влади правоохоронними, є цільова орієнтованість їх повноважень та компетенції, наявність особливих прав та обов'язків на застосування державного примусу, а також функцій запобігання та припинення правопорушень, у тому числі злочинів, в різних сферах суспільного життя. Іншими словами, правоохоронні органи – це ті органи державної влади, для яких виявлення, запобігання, протидія та припинення правопорушень є ключовою, або ж однією із ключових функцій діяльності. В своїй роботі останні можуть не мати справу безпосередньо із злочинами, але виконують превентивні функції за рахунок викриття та припинення порушень вимог чинного законодавства.

Відзначено, що всіх суб'єктів запобігання та протидії злочинності найбільш доцільно поділити на три групи:

1) центральні суб'єкти, які формують в своїй діяльності правові та організаційні засади протидії та запобігання злочинності в Україні – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України;

2) суб'єкти координації загальнодержавного та територіального рівнів, для яких запобігання та протидія злочинності не є основним напрямом діяльності: Рада національної безпеки та оборони України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування;

3) правоохоронні органи – цільові суб'єкти протидії та запобігання злочинності, для яких це є основним або одним з основних напрямів роботи. До числа останніх віднесено також і Державну митну службу України, що не є правоохоронним органом за своїм нормативно-правовим статусом, проте, виконує в своїй роботі низку важливих правоохоронних функцій.

Дістала подальшого обґрунтування наукова думка про те, що правові засади запобігання та протидії злочинності варто розуміти як систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання правових відносин, що виникають в процесі реалізації діяльності із протидії та запобігання злочинності на території України.

Відмічено, що Конституція України є ключовим нормативно-правовим актом держави, нормами якого закріплюються найбільш важливі засади функціонування суспільства. Що ж стосується представленої проблематики, то значення Основного Закону полягає у тому, що в його нормах закріплюються ключові засади державної політики у сфері протидії та запобігання злочинності та основи функціонування уповноважених суб'єктів у досліджуваній сфері тощо.

Аргументовано, що система правових засад запобігання та протидії злочинності представлена великим колом нормативно-правових актів: від Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів до підзаконних нормативно-правових актів, які видаються уповноваженими центральними органами виконавчої влади. Аналіз вказаних джерел показав, що ключове місце у відповідній системі відводиться саме нормам адміністративного права, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів у сфері запобігання та протидії злочинності.

Встановлено, що адміністративно-правове регулювання являє собою різновид правового впливу, основою якого є норми адміністративного права, що регулюють та упорядковують відносини у державно-владній сфері, тобто відносини пов'язані із роботою органів державної влади, взаємодією суспільства та держави тощо.

Доведено, що ключове місце норм адміністративного права в системі правових засад запобігання та протидії злочинності обумовлено тим, що саме в них закріплюються: адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії та

запобігання злочинності із притаманними їм владними повноваженнями, у тому числі щодо застосування державного примусу; особливості формування та реалізації державної політики в галузі запобігання та протидії злочинності на території України. Тобто досліджені адміністративно-правові засади наділяють весь процес протидії та запобігання злочинності публічним, офіційним статусом, який передбачає постановку чітких цілей представникам публічної влади, необхідність досягнення відповідних юридично-значимих результатів, а також реалізацію в цьому процесі функцій держави.

РОЗДІЛ 2
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

2.1. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Державної митної служби України

Державна митна служба України в процесі здійснення своєї діяльності виконує низку важливих завдань та функцій, що обумовлено наявністю у неї особливого адміністративно-правового статусу. Етимологія слова «статус» говорить, що це положення, стан, становище; стан особи; стан в рамках соціальних відносин; положення відповідно до якихось визначених правил тощо [336]. В більш пізніх працях Р. Лінтон навів термін «соціальна позиція» та розкрив її значення, як сукупність особистісних характеристик індивіда [50; 179; 175, с. 236]. В сучасних розумінням, на думку О. А. Суботи, Т. А. Христюка та В. В. Вербеця: «Соціальний статус – це положення соціального суб'єкта в суспільстві, що передбачає для нього певні специфічні права і обов'язки, правила поведінки. Таким чином, соціальний статус визначає становище індивіда або соціальної групи стосовно інших індивідів і груп, яке визначається за соціально значущими для даної соціальної системи критеріями (економічними, політичними, соціально-правовими, професійно-кваліфікаційними тощо)» [56; 181, с. 19]. А.М. Михненко та Е.М. Макаренко розуміють соціальний статус як сукупність прав, привілеїв, моральних норм і обов'язків індивіда або соціальної групи, пов'язану з виконанням первинної соціальної ролі, яка виявляється у формі поведінки, очікуваної відповідно до становища у суспільстві. Дослідники підкреслюють, що розробка і використання поняття соціального статусу робить можливим краще розуміння життєвого шляху людини і соціальної структури суспільства,

сприяє ефективності соціального управління, виховних та освітніх процесів [99, с. 675]. М. В. Примуш трактує статус, як становище індивіда (або групи людей) у системі соціальних зв'язків і відносин, що обумовлюється її приналежністю до певної соціальної спільноти та визначає сукупність її прав та обов'язків. Він (соціальний статус) відображає усвідомлення особистістю своєї належності до певної спільноти, інтереси і цінності якої людина розцінює як свої власні та прагне реалізувати їх у своїй діяльності. Крім цього вчений наголошує: «Важливо розуміти, що люди, які об'єктивно за своїм походженням або належністю є членами однієї спільноти, можуть ототожнювати себе з іншою, свідомо відстоювати її інтереси. Самосвідомість людини як суб'єктивний чинник формування її соціальної позиції, як правило, відбиває складну сукупність соціальних зв'язків і відносин, складність соціальної структури суспільства. Відповідно до пануючої у суспільстві системи цінностей, суспільна свідомість порівнює окремі соціальні групи, належних до них людей за статусними ознаками та вибудовує їх ієрархію. Співвідносна оцінка, яку дає суспільство статусу особи або соціальної групи, називається соціальним престижем. Соціальний престиж тісно пов'язаний у суспільній свідомості із престижем професії. Останній є відображенням у суспільній свідомості відносної цінності різних видів діяльності, професій з огляду на відповідні їм рівень оплати, складність праці, рівень відповідальності виконавця, необхідний рівень фахової освіти» [270].

Тож, категорія статусу є об'єктивним показником стану та місця, яке особа займає в суспільстві, та котре визначається освітою, сферою здійснення трудової діяльності, матеріальним положенням та іншими чинниками, які мають власне значення для населення кожної окремої держави. Проте, статус притаманний не тільки фізичним, але й юридичним особам, особливо органам державної влади, для яких ця категорія виступає і характеристикою, і фактором, який встановлює поле відповідної діяльності

певної інституції. В контексті ж представленої проблематики найбільш доцільно говорити про адміністративно-правовий статус, який є характерним органам державної влади, яким, власне, і виступає Державна митна служба України.

Відзначимо, що адміністративно-правовий статус змістовно походить від загальноюридичної категорії правового статусу, з приводу сутності якої існує декілька наукових підходів. Наприклад, Б. М. Ринажевський вказує, що це регламентоване нормами права існуюче становище суб'єкта в певній системі, яке залежить від структури, прав, завдань і відповідальності [310, с. 26]. За визначенням Н. В. Ортинської правовий статус виступає складовою частиною системи прав, існує як відносно самостійний регулятор суспільних відносин. Правовий статус відображає реальний рівень демократії, захищеність прав та свобод людини, відносини між особою та публічно-правовими органами та рівень захищеності людини у суспільстві. Таким чином, категорія «правовий статус» не є чимось постійним, статичним. Навпаки, її зміст є динамічним, він змінюється разом із розвитком реальних суспільних відносин і зі зміною обстановки в суспільстві [237, с. 30].

У. І. Ляхович доводить, що правовий статус варто розглядати як комплексну правову категорію, за допомогою якої визначається правове становище у суспільстві та державі будь-яких учасників правовідносин, забезпечується реалізація та захист їх прав, свобод та законних інтересів [185, с. 2]. Підтримуючи вказану точку зору, О. В. Белькова зауважує наступне: «Категорію правового статусу слід розглядати через призму правовідносин, в яких бере участь особа, адже лише під час виконання певних дій по реалізації наданих їй можливостей, особа реалізує свій статус як суб'єкта правовідносин. Наділення учасників правовідносин певними можливостями, таким чином, виступає одним з етапів механізму правового регулювання. Також, думаємо, що в термін «можливості» слід включати як можливості виконати власні дії, так і можливості вимагати від інших

суб'єктів виконання певних дій, тобто це поняття охоплює як права, так і обов'язки учасників правовідносин. Виходячи з цього, вважаємо, що правовий статус – це система соціально припустимих, нормативно закріплених та гарантованих авторитетом держави можливостей особи як суб'єкта правовідносин» [29, с. 11–12]. В. М. Корельський визначає правовий статус як багатоаспектну категорію, яка:

– по-перше, має загальний, універсальний характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин – держави, суспільства, особи тощо:

– по-друге, відбиває індивідуальні особливості суб'єктів і реальне становище їх у системі багатоманітних суспільних відносин;

– по-третє, не може бути реалізований без обов'язків, шо кореспондуються правом, без юридичної відповідальності, у необхідних випадках – без правових гарантій;

– по-четверте, визначає права та обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу порівнювати статуси різних суб'єктів для відкриття нових шляхів їх вдосконалення [137; 244].

Відповідно до іншої групи визначень, правовий статус є лише комплексом відповідних факторів. Наприклад, О. Ф. Скакун вбачає правовий статус особистості у системі закріплених в нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві. На її думку, структура правового статусу особистості може бути подана у вигляді наступних елементів: правосуб'єктність, права, свободи, обов'язки, відповідальність [325, с. 409]. М. І. Іншин під правовим статусом розуміє сукупність прав і свобод, обов'язків та відповідальності особистості, що встановлюють її правове становище в суспільстві. Вчений вказує, що: «Державний службовець, суддя, військовослужбовець, студент, шановний громадянин – усе це правові статуси, котрі визначають правове становище конкретних осіб та характеризуються певним набором прав і

свобод» [118, с. 169–170]. Ю. С. Шемшученко доходить висновку, що правовий статус – це сукупність прав та обов'язків фізичних чи юридичних осіб, які визначаються національним та міжнародним законодавством та іншими нормативно-правовими актами [427, с. 44]. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко трактують правовий статус, як систему законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. До характерних ознак правового статусу вчені відносять: універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); взаємозв'язок із іншими компонентами та системність [352, с. 366].

Отже, що правовий статус, як і соціальний, характеризує місце певного суб'єкта, проте, не в соціумі загалом, а у національній правовій системі. Тобто, це набір юридичних характеристик, які визначають особливості взаємодії суб'єкта із правовою реальністю та специфіку вступу у суспільно-правові відносини з іншими юридичними та фізичними особами. Водночас варто провести паралель між соціальним та правовими статусами. Багато науковців вказують про тісний взаємозв'язок даних категорій, як частини та цілого, однак, це є помилкою. Правовий статус має схожу структуру та загальне призначення, тобто дані категорії володіють спільною ідейною сутністю, але застосовуються цілком у різних сферах.

Ще більшим рівнем унікальності володіє категорія адміністративно-правового статусу. За тлумаченням О. А. Гусар, С. М. Серьогіна, І. В. Шпекторенко та Н. А. Липовської адміністративно-правовий статус є невід'ємною й обов'язковою складовою характеристики фізичних і юридичних осіб, інших колективних суб'єктів, у якому відображається їх правова природа і правове становище у конкретних правовідносинах. Одним з таких суб'єктів є персонал державного управління [77, с. 116; 348, с. 31]. Т. О. Тихомирова зауважує про те, що адміністративно-правовий статус – це

сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність. Автор наголошує, що кожний суб'єкт адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу [359; 370, с. 111].

Наводячи комплексну характеристику, О. М. Круглов констатує, що адміністративно-правовий статус – це правове становище фізичної або юридичної особи. Правовий статус індивіда – одна з найважливіших політико-юридичних категорій, яка нерозривно пов'язана з соціальною структурою суспільства, рівнем демократії, станом законності. Адміністративно-правовий статус особистості складає важливу та органічну частину загального правового статусу, встановленого Конституцією України, та іншим законодавством України. В адміністративно-правовому статусі в узагальненому вигляді конкретизуються різноманітні права, обов'язки, гарантії з урахуванням галузевої правоздатності. Держава, визнаючи громадянина суб'єктом адміністративного права, визначає його правовий статус. Адміністративно-правове положення особистості характеризується перш за все об'ємом і характером адміністративної правосуб'єктності, яку утворюють адміністративна правоздатність та дієздатність. Під адміністративною правоздатністю розуміється передбачена законом, фактична можливість бути суб'єктом адміністративного права, мати права та обов'язки адміністративно-правового характеру. Вона наступає з моменту народження громадянина. Адміністративна правоздатність фізичної особи не може бути відчужена або передана. Її об'єм визначається лише законом. Для окремих громадян вона може бути тимчасово обмежена у випадках та в порядку, визначеному законодавством [164, с. 31].

Не менш широкою є наукова думка В. І. Фелика з приводу змісту адміністративно-правового статусу, що визначається, як комплексна правова категорія, котра відображає становище певного суб'єкта в системі

правовідносин. Крім того, вчений виділяє дві складові або ж рівня зазначеного статусу. Зокрема, законодавчий, на якому відбувається закріплення статусу через визначення мети та завдань діяльності відповідного суб'єкта, його права та обов'язки та інші елементи адміністративно-правового статусу. Другий, практичний рівень передбачає реалізацію адміністративно-правового статусу крізь здійснення відповідним суб'єктом своїх повноважень [370, с. 114].

Таким чином, проведений аналіз дав можливість зробити висновки з приводу сутності адміністративно-правового статусу в цілому, а також адміністративно-правового статусу Державної митної служби зокрема:

– по-перше, як і статус правовий, адміністративно-правовий статус вказує на місце та роль відповідного суб'єкта у суспільно-правових відносинах конкретного характеру – адміністративних. У науковій літературі з адміністративного права останні розкриваються, таким чином: «Адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права. Як правило, вони, маючи ознаки, притаманні всім правовідносинам, разом з тим відрізняються від них принциповими особливостями, що відображають специфіку виконавчо-розпорядчої діяльності, а саме: вони являють собою юридичну форму управлінських відносин і мають організаційний характер, що зумовлено організуючою сутністю державного управління; вони виникають у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності» [14];

– друге, адміністративно-правовий статус визначає ступінь влади суб'єкта та його залученість у процес виконання державних функцій. Як пише О. Котляренко, державна влада представляє собою сконцентроване вираження волі та потужності держави, що діє через державні органи та установи з метою забезпечення стабільності і порядку у суспільстві. Вона служить захисту громадян від внутрішніх та зовнішніх загроз,

використовуючи різні методи, включаючи, але не обмежуючись, державний примус і військову силу [149, с. 58]. Тобто адміністративно-правовий статус консолідує в собі показники суб'єкта адміністративних відносин, які визначають ступінь його впливу на інших суб'єктів; наявність правомочностей застосовувати державний примус та глибину такого примусу; перелік, кількість та соціальну важливість функцій, покладених на суб'єкта для реалізації;

– по-третє, можливість суб'єкта, який володіє адміністративно-правовим статусом, використовувати спеціальний набір повноважень пов'язаних із функціями держави та державним примусом, також визначає особливі, більш суворі засади юридичної відповідальності;

– по-четверте, адміністративно-правовий статус надає суб'єкту можливість користуватись багатьма опціями системи державної влади, у тому числі спеціальними механізмами та інструментами впливу, в зв'язку з чим структура такого статусу сягає значно ширше прав та обов'язків.

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що адміністративно-правовий статус Державної митної служби України слід тлумачити як визначений нормами чинного законодавства перелік елементів, які характеризують місце даного центрального органу виконавчої влади у системі інших органів державної влади. Саме адміністративно-правовий статус визначає місце та роль Держмитслужби у певних адміністративних правовідносинах, а також встановлює рівень адміністративної влади відомства та масив можливих до використання в роботі механізмів та інструментів владно-управлінського впливу. Варто відзначити, що адміністративно-правовий статус вказаного центрального органу виконавчої влади є складним за своєю структурою та змістом, що, в свою чергу, обумовлює необхідність проведення наукових досліджень, присвячених аналізу його структури.

Таким чином, виділення поняття адміністративно-правового статусу Держмитслужби дає лише поверхневе уявлення про зміст та особливості цієї категорії, в той час, щоб виділити її внутрішні особливості, варто зануритись ще глибше у наукову теорію та поглянути на структуру. В своєму підручнику О. Ф. Скакун зауважує, що структура правового статусу охоплює суб'єктивні юридичні права та обов'язки, гарантії здійснення прав і обов'язків. Підставою для наявності правового статусу є правосуб'єктність [330]. На думку С. Л. Лисенкова, до структури правового статусу відносяться виключно наступні елементи: а) права і свободи; б) обов'язки; в) гарантії реального здійснення прав і обов'язків [351, с. 331]. А. О. Сурілов, аналізуючи структуру правового статусу саме людини, дійшов висновку, що його складовими елементами виступають: а) громадянство як політико-правова основа статусу особи; б) передбачена у Конституції й інших нормативних актах постійна єдність прав, свобод, обов'язків, що невід'ємні від особи і надані всім громадянам на засадах рівності; в) юридичні гарантії їх реалізації [346].

А. М. Куліш приходить до висновку, що опис правового статусу органу управління повинен починатися з того, що цей статус визначає характер, призначення, вид і місце даного органу в загальній системі органів держави. Він включає наступні елементи: офіційна назва органу; порядок та спосіб його утворення; територія діяльності; цілі діяльності, завдання і функції; обсяг і характер конкретних владних повноважень; форми і методи діяльності; порядок вирішення підвідомчих питань; відповідальність; джерело фінансування; наявність чи відсутність прав юридичної особи; право та обов'язок мати визначену внутрішню структуру; право та обов'язок користуватися державними символами (прапором, гербом тощо) [167, с. 104].

На відміну від загальної категорії правового статусу, в науковій літературі практично не вироблено належного обґрунтування структури його адміністративно-правового різновиду. Однією з нечисленних розробок в цьому напряму є наукова стаття М. І. Горбач, яку науковець присвятив

класифікації елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. У побудованому вченим висновку констатовано існування трьох класифікаційних груп елементів, а саме:

1) основні елементи – права й обов'язки як комплексні елементи адміністративно-правового статусу, що виділяють його цілісний складник, без жодного з елементів якого він не може існувати. Тому вказані елементи (права й обов'язки) належать до основного складника будь-якого адміністративно-правового статусу суб'єкта права;

2) додаткові елементи – правосуб'єктність, правове становище, повноваження, гарантії, компетенція, адміністративно-правова відповідальність, юридичне явище, які належать до динаміки, інакше кажучи, інструментарію адміністративного права та не можуть бути віднесеними до загального складника адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративного права. Саме тому вказані елементи класифікуються як додатковий складник адміністративно-правового статусу суб'єкта права;

3) спеціальні елементи адміністративно-правового статусу – всі елементи, що характеризують певний окремий суб'єкт адміністративного права. Наприклад, для гендерної політики основним елементом є стать, а для державного службовця – доброчесність [71, с. 135].

Як правило, сукупність елементів, що входять в структуру адміністративно-правового статусу, розглядають на прикладі якогось конкретного суб'єкта адміністративних правовідносин. Наприклад, за Н. В. Лебідь правовий статус державних інспекцій є складною правовою конструкцією, який включає в себе: цілі, завдання, функції; компетенцію; організаційний блок елементів; відповідальність. Цілі, завдання, функції суб'єкта державних інспекцій – це різнопорядкові категорії. Функції державних інспекцій доцільно формулювати у відповідних нормативних актах через закріплення встановленого переліку завдань. Компетенція державних інспекцій вміщує в собі предмети відання (підвідомчість) та

повноваження (обов'язки). У межах компетенції можна виділити функціональні, процесуальні, предметні, територіальні повноваження. Специфіка обов'язків державних інспекцій полягає в тому, що повноваження органів одночасно є їх обов'язками перед державою в особі вищого органу державної влади. Крім цього, державним інспекціям надані обов'язки у власному значенні цього слова [176, с. 44].

«Адміністративно-правовий статус Національної поліції, як суб'єкта реалізації реформ включає в себе мету, завдання та функції поліції у цій сфері, структурно-організаційний елемент, який розкриває систему та структуру органів та підрозділів, які реалізують реформи, їх взаємодія, підконтрольність та підзвітність з цих питань. Компетенційний елемент характеризує повноваження поліції з питань впровадження реформ, її обов'язки з виконання заходів реформ, предмети відання служб та підрозділів по втіленню запланованого тощо», – зауважує у своїй науковій роботі М. В. Кочеров [151, с. 295].

О. О. Бригінець у дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правовий статус державної податкової служби України» висловлювався щодо структури адміністративно-правового статуту цього органу державної влади. Автор зазначає, що компоненти адміністративно-правового статусу Державної податкової служби України слід визначити наступним чином:

1) цільовий, який включає в себе принципи, цілі, завдання та функції здійснення цього органу державної влади;

2) структурно-організаційний, який включає в себе регулювання порядку створення, реорганізації, ліквідації, процедури діяльності, право на офіційні символи, лінійну та функціональну підпорядкованість;

3) компетенційний, який включає в себе сукупність владних повноважень стосовно: прав та обов'язків, які пов'язані із здійсненням влади, участю в управлінських відносинах, а також право видавати певні акти:

підвідомчість, правове закріплення об’єктів, предметів, справ, на які поширюються владні повноваження [41].

О. П. Сікорський при визначенні адміністративно-правового статусу органу публічної адміністрації застосовує майже аналогічний підхід, однак із певною специфікою. Так, на думку вказаного автора, адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації, зокрема Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб, визначено як складну юридично-теоретичну конструкцію, яка включає в себе такі складові елементи: 1) мету утворення органу та визначення сфери його відання, 2) принципи і територіальні масштаби діяльності, 3) внутрішню структуру органу, 4) порядок та спосіб його утворення, реорганізації та ліквідації, 5) завдання і функції, б) обсяг та характер державно-владних повноважень, 7) форми і методи діяльності, 8) порядок вирішення в органі підвідомчих питань, 9) джерела фінансування органу, 10) наявність або відсутність прав юридичної особи, 11) право та обов’язок користуватися державними символами, 12) відповідальність [79, с. 189; 324].

Надаючи оцінку адміністративно-правовому статусу громадянина, Т. І. Білоус-Осінь констатує, що він є багаторівневою і складно-елементною категорією, яку складає: галузевий статус у межах адміністративного права (з урахуванням особливостей галузі права, що складається з визначених елементів); спеціальний статус в межах адміністративного права (який аналогічно складається з конкретно визначених елементів), що у своїй сукупності утворюють єдиний та неподільний адміністративно-правовий статус громадянина України [33, с. 28].

Таким чином, підбиваючи підсумок представленого наукового дослідження, слід констатувати, що специфіка структури адміністративно-правового статусу Державної митної служби України обумовлюється, перш за все, завданнями та функціями, які виконує дана інституція в процесі здійснення своєї щоденної діяльності. Тож, структура адміністративно-

правового статусу Державної митної служби представляє собою сукупність таких груп елементів:

1) Практико-юридичні:

– принципи роботи Державної митної служби України, як органу реалізації державної митної політики. Останні є вихідними засадами, ключовими основоположними ідеями функціонування правових явищ. В роботі Держмитслужби України принципи відіграють туж саму роль, але знаходяться в основі діяльності служби. Тобто, це встановлені правом та закріплені у законодавстві нашої держави головні засади, яким робота митних органів повинна відповідати. Той факт, що Держмитслужба України націлена, у першу чергу, на реалізацію митної політики держави та здійснення митної справи, визначає склад принципів її роботи, до яких, згідно статті 8 МК відносяться вихідні засади: 1) виключної юрисдикції України на її митній території; 2) виключних повноважень митних органів України щодо здійснення митної справи; 3) законності та презумпції невинуватості; 4) єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; 5) спрощення законної торгівлі; 6) визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб’єктів господарювання незалежно від форми власності; 7) додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб; 8) заохочення доброчесності; 9) гласності та прозорості; 10) відповідальності всіх учасників відносин, що регулюються МК;

– гарантії діяльності Державної митної служби України та її працівників. Законодавством, яке встановлює основу роботи Держмитслужби, визначено два види гарантій, зокрема: гарантії забезпечення виконання зобов’язань перед митними органами, до яких, наприклад, відносяться: фінансові гарантії; гарантії професійної діяльності працівників Державної митної служби України.

2) Функціональні елементи адміністративно-правового статусу, до яких відносяться: завдання, функції, компетенція та організаційно-штатна структура. Тобто – всі ключові категорії, які окреслюють напрями і цілі діяльності, рамки та рівень державної влади, права та обов'язки, форми та методи діяльності, внутрішню будову Державної митної служби України.

3) Окремим елементом є юридична відповідальність, специфіка якої констатує важливість та виключність Державної митної служби України серед інших органів влади, як учасників адміністративних правовідносин, та суб'єкта запобігання та протидії злочинності.

2.2. Завдання та функції Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності

Державна митна служба України, як і всі інші органи державної влади, має власний правовий статус, який визначає її функціональне призначення, тобто той робочий перелік питань, реалізація яких делегована службі державою. Як на виконавця митної політики України, на Держмитслужбу покладається широкий спектр різноманітних обов'язків, регламентованих митним законодавством та нормативними актами в галузі діяльності служби. Водночас лише окрема частина роботи останньої спрямована на запобігання та протидію злочинності, як суб'єкта цих різновидів діяльності, що можна простежити у завданнях та функціях цього центрального органу виконавчої влади.

У філософському значенні «завдання» – це не просто завдання, а необхідність для суб'єкта (суспільства, соціальної спільноти, особи) здійснити у майбутньому визначену діяльність. Водночас у філософських джерелах поняття «завдання» співвідноситься із терміном «мета», що означає ідеальний наперед визначений результат людської діяльності, спрямований

на перетворення дійсності відповідно до усвідомленої людиною потреби. Мета є безпосереднім внутрішнім спонукальним мотивом людської діяльності та структурно включає в себе відповідні завдання [203, с. 38; 375]. Отже, термін «завдання» співвідноситься із поняттям «мета», як частина та ціле, в чому і виражено зміст обох слів. Згідно із вищевикладеними положеннями метою називається визначений заздалегідь результат, якого необхідно досягнути, що, в свою чергу, можливо крізь виконання завдань – поточних, конкретизованих цілей.

В положеннях законодавства, яке визначає правовий статус Держмитслужби, як раз визначається і мета, і завдання її діяльності, які поділяються на два види. Наприклад, загальна мета роботи служби визначена у статті 544 Митного кодексу України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI, котрий встановлює, що призначенням митних органів є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України. В положеннях цієї ж норми закріплюється перелік загальних завдань. Так, здійснюючи митну справу, митні органи виконують такі основні завдання [202]: 1) забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань митної справи; 2) забезпечення виконання зобов’язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної справи, укладеними відповідно до закону; 3) створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України, здійснення разом з митними органами інших держав заходів щодо удосконалення процедури пропуску товарів, транспортних засобів через митний кордон України, їх митного контролю та митного оформлення; 4) здійснення митного контролю та виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, у тому числі

на підставі електронних документів (електронне декларування), за допомогою технічних засобів контролю тощо; 5) аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю; 6) забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення у межах повноважень, визначених цим Кодексом, Податковим кодексом України та іншими актами законодавства України, організація застосування гарантій забезпечення сплати митних платежів, взаємодія з банківськими установами та незалежними фінансовими посередниками, що надають такі гарантії; 7) застосування передбачених законом заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, здійснення контролю за дотриманням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України; здійснення заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів, на які встановлені заборони та/або обмеження щодо переміщення через митний кордон України, а також товарів, які не відповідають вимогам якості та безпеки; 8) здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України; 9) сприяння захисту прав інтелектуальної власності, вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів; 10) запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України; 11) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; 12) ведення митної статистики та обмін даними митної статистики з митними органами інших країн; 13) проведення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів про походження

товарів з України та видача у випадках, встановлених чинними міжнародними договорами, сертифікатів походження; 14) здійснення обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами України, митними, правоохоронними та іншими органами іноземних держав; 15) впровадження, розвиток та технічне супроводження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій в митній справі, автоматизація митних процедур; 16) здійснення міжнародного співробітництва у сфері митної справи, залучення зовнішніх ресурсів для забезпечення діяльності митних органів тощо [202].

Значно лаконічнішим є перелік завдань у цільовому підзаконному нормативно-правовому акті, з питань роботи Держмитслужби, Постанові КМУ «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» від 06 березня 2019 р. № 227, де вказано, що основними завданнями відомства є:

– по-перше, забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі;

– по-друге, забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

– по-третє, внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [283].

Таким чином, серед всього спектру покладених законодавством на Державну митну службу України завдань, а також визначеної мети їх діяльності згідно із Митним кодексом України, основою їх роботи

безпосередньо як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в Україні можна визначити лише одну закріплену саме у Постанові КМУ ціль, котра має комплексний характер та передбачає вирішення таких завдань: 1) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи; 2) запобігання та протидія контрабанді; 3) боротьба з порушеннями митних правил. Розглянемо кожне із окреслених завдань окремо.

Розкриваючи зміст першого завдання, зауважимо, що його основу визначає «політична» складова. Політика – одне з найбільш поширених та багатозначних слів у багатьох мовах світу. Багатозначність терміну «політика» відображає складність багатовікової історії політичної думки, що намагалася осмислити природу політики як суспільного явища. Велика кількість трактувань наведеного слова зберігається і до сьогодні. Наприклад, в англійській мові існує як мінімум три терміни, які пояснюють слово «політика». Перший – стосується власне політичної сфери («politics»), другий – політичного устрою («polity»), що дуже близько до поняття «політична система», її інституційного устрою, третій – позначає політичний курс, свого роду свідомо вироблену політичну стратегію («policy»). В українській мові слово «політика» для опису багатьох різних аспектів, що відображаються в різних дефініціях. Лексичний склад цієї мови включає такі множинні поняття, як «соціальна політика», «економічна політика», «молодіжна політика», «державна політика», «кримінальна політика», що надає можливість аналізувати різноманітні аспекти цієї категорії. Перші думки про політичні відносини можна знайти в громадській думці Стародавньої Індії та Китаю, але початком визначення та концепцій політики вважається Стародавня Греція, яку представляли політичні філософи Платон та Аристотель. Сам термін «політика», який поширився майже у всіх європейських мовах, має етимологічні корені в давньогрецькій політичній думці та буквально означає «належать до держави». Концепції політичного

та межі сфери політики, як їх уявляли Платон та Аристотель, відкривають перший етап в еволюції розуміння політики. Аристотель вважав, що політика – це синонім держави, а сфера політичного є сферою державних відносин.

Положення сучасних політичних словників єдині в тому, що термін «політика» походить саме від давньогрецького «politike» (державна діяльність), та розкривається, як діяльність із забезпечення управління відповідними процесами у суспільстві; мистецтво керування державою [231, с. 82].

Певним чином адміністративно-правове забарвлення поняття політики набуває у значенні «державна політика». Зокрема, зарубіжні науковці, наприклад, Т. Дай, пропонує визначення державної політики як будь-чого, що влада вибирає, робити це чи не робити [445, с. 2]. В. Дженкінс визначає державну політику як набір взаємопов'язаних рішень, прийнятих суб'єктом політики чи їх групою для вибору цілей та засобів їх досягнення в рамках специфічної ситуації, в якій ці рішення мають, в основному, бути в межах повноважень цих суб'єктів [447, с. 15]. Канадський дослідник Л. Пал, у свою чергу, дає таку трактовку: «Державна політика – це напрям дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем» [80, с. 135; 240, с. 22].

Щодо вітчизняних науковців, то, наприклад, І.В. Розпутенко розглядає її, як дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямами, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері діяльності [99, с. 144]. Інший вчений О.Л. Валевський пропонує наступну дефініцію: «Державна політика – це такі дії органів державної влади з вирішення проблем, які найоптимальніше сприяють реалізації інтересів суспільства» [45, с. 9]. А. Колодій констатує: «Державна політика – це свідома діяльність владних структур та органів державного управління різних рівнів, спрямована на регулювання суспільних відносин, забезпечення їх стабільності і розвитку відповідно до визначених цілей. Це

спосіб суспільного врядування, що передбачає розробку і здійснення політичних програм економічного, соціально-культурного і політичного розвитку» [259, с. 503]. Л.Л. Прокопенко доходить у своїй дисертації висновку, що поняття «державна політика» означає сукупність цілей і завдань держави, які реалізуються нею за допомогою різних інструментів. Водночас автор підкреслює: процес формування політики держави є постійним, безперервним процесом: кожна держава на кожному етапі переглядає, доповнює, уточнює стратегію і тактику свого розвитку [300, с. 53].

Наведені тлумачення дають можливість побудувати висновок, згідно з яким державна політика – це кластер діяльності держави, який полягає в організації та безпосередньому спрямуванні роботи апарату влади та управлінні суспільством з метою реалізації функцій держави у певній сфері. В залежності від сфери державної політики, вона може суттєво відрізнятися, в зв'язку із чим на сьогоднішній день наявна соціальна, воєнна, правоохоронна та, зокрема, митна політика. Згідно із положеннями Митного кодексу України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI, державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики. Окрім того, реалізація митної політики, за положеннями того ж Кодексу, відбувається у контексті митної справи, яку становлять порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно

до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України [202].

Виконання визначених заходів та державної митної політики в цілому покладається на Державну митну службу України. Але виникаючі при цьому суспільні відносини та зв'язки не є ідеальними за своїм характером. Досить часто передбачені механізми та інститути реалізації державної митної політики порушуються окремими суб'єктами із відповідних мотивів, наприклад, корисливих. Недопущення таких порушень є державно-значимим завданням, враховуючи особливу суспільну важливість правильного та законного провадження митної справи, адже це прямо впливає на рівень захищеності митних інтересів нашої держави та загалом митну безпеку. Через це, окремим завданням діяльності Держмитслужби України виступає забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, що включає в себе принципи та напрями роботи митних органів, орієнтовані на запобігання та протидію правопорушенням у галузі митної справи, зокрема, їх суспільно-небезпечним різновидам.

Наступним завданням державної митної служби України є запобігання та протидія контрабанді. Варто відмітити, що дана ціль виступає складовою державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, але виділяється через свій особливий характер та небезпеку. Поняття «контрабанди» є комплексним та характеризує два схожі суспільно-небезпечних діяння. Так, згідно із статтею 201 Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III, контрабанда – це переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також

спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Карою за такі дії є позбавлення волі на строк від трьох до семи років, а якщо маються кваліфікуючі ознаки (контрабанда вчинена за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або службовою особою з використанням службового становища) – позбавленням волі на строк від п’яти до дванадцяти років з конфіскацією майна [154].

Існує також окремий різновид цього злочину, регламентований ст. 305 КК України, та який виражається у контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, тобто їх переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю [154].

Положення кримінального законодавства показують, що контрабанда є найгрубішим та одним з найнебезпечніших, кримінально караним порушенням митного законодавства України, яке несе негативні наслідки не просто для митних інтересів нашої держави, але й безпеки суспільства в цілому. Вчинення контрабанди передбачає ввезення на територію нашої держави об’єктів, які можуть дестабілізувати економічну ситуацію в країні, а також суттєво знизити стан публічної безпеки, порядку та навіть рівень здоров’я населення. В зв’язку з цим, запобігання та протидії контрабанді, цілком обґрунтовано виділяється з поміж інший цілей діяльності Державної митної служби України, як суб’єкта протидії та запобігання злочинності. Крім того, наявність зазначеного завдання суттєво розширює компетенцію Держмитслужби України та покладає на неї ряд особливих прав щодо реалізації спеціальних заходів боротьби з контрабандою.

Останнє завдання полягає у боротьбі з порушенням митних правил. Згідно Митного кодексу України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI (далі – МК) – це адміністративні правопорушення, які являють собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Кодексом та іншими актами законодавства України порядок

переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими законами України, і за які МК передбачена адміністративна відповідальність [202]. Виявлення подібних правопорушень передбачає проведення відповідного юридичного провадження, завданням якого є своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її з дотриманням вимог закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню порушень митних правил, та запобігання таким правопорушенням. Посадова особа при розгляді справи про порушення митних правил зобов'язана з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують та/або обтяжують відповідальність, чи є підстави для звільнення особи, що вчинила правопорушення, від адміністративної відповідальності, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Крім того, подібне провадження також має своєю метою встановлення відсутності або наявності ознак кримінального правопорушення в діях відповідного суб'єкту [202].

До основних порушень, з якими Держмитслужба в своїй діяльності повинна боротись, відповідно до Митного кодексу України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI відносяться: порушення режиму зони митного контролю; неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, або з транспортними засобами особистого користування, тимчасово ввезеними на митну територію України чи поміщеними у митний режим транзиту; недоставлення товарів, у тому числі транспортних засобів

особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення, видача їх без дозволу митного органу або втрата; порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю; недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення; неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем і таке інше [202].

Як одна з цілей запобігання та протидії злочинності на території України боротьба з порушеннями митних правил несе в собі значний превентивний зміст, який виражається в наступному:

– по-перше, недопущення порушень правил та вимог митного законодавства, підтримує стан митної безпеки України та формує концепцію «нетерпимості» до будь-яких протиправних дій, зокрема злочинів;

– по-друге, боротьба із порушеннями митних правил націлена на протидію адміністративним правопорушення в митній сфері, які є основними детермінантами злочинності;

– по-третє, протидія порушенням митних правил дає можливість проводити процедури та задіювати механізми, які дозволяють визначити наявність в діях суб’єктів-порушників ознак вчинення злочину;

– по-четверте, боротьба із порушеннями митних правил несе в собі психологічно-виховний вплив, показуючи невідворотність настання покарання за вчинення вказаних правопорушень.

Узагальнено, що Державна митна служба України виконує ряд важливих завдань, які вона вирішує як суб’єкт запобігання та протидії злочинності. Вказані завдання також свідчать про те, що даний центральний орган виконавчої влади займає важливе та самостійне місце в системі органів державної влади, діяльність яких спрямована на протидію та запобігання цьому негативному явищу. Разом із тим, перелік окреслених у роботі завдань

ДМС не є вичерпним, втім саме вони найбільш змістовно характеризують роботу цього відомства у досліджуваному напрямку.

Що стосується функцій Державної митної служби України, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності на території нашої держави, то даний аспект, на відміну від завдань, не знаходить належного окреслення в положеннях чинного законодавства України. Окрім того, більш складним є саме розуміння поняття функції.

В положеннях тлумачних словників слово «функція» має наступні дефініції: роль, значення чого-небудь; обов'язок, коло діяльності; обов'язок, коло діяльності; призначення, роль; явище, що залежить від іншого та змінюється в міру зміни цього іншого явища; робота, виконана органом, організмом; службове призначення одного з елементів соціальної системи стосовно іншого або системи в цілому і таке інше [221, с. 707; 331, с. 727; 334; 341, с. 103; 347, с. 107].

Отже, в узагальненому науковому значенні функцію слід визначити, як певний напрям діяльності, призначення якогось об'єкту, а також його взаємозалежність від інших об'єктів. Однак, якщо термін «функція» формує загально-етимологічну основу похідних від нього категорій, то безпосередньо родовим поняттям для функцій Державної митної служби України слід вважати функції управління та функції органів державної влади.

Так, в управлінській науці функція, у тлумаченні Н. Б. Писаренко, В. В. Богуцького та Ю. П. Битяка – це відносно самостійні й однорідні частини змісту управлінської діяльності, в яких виражається владно-організуючий вплив суб'єкта управління на об'єкт [5, с. 129]. І. Л. Бачило, А. М. Глібов, Г. І. Петров, О. М. Бандурка вважають, що функції – це окремі періоди (стадії), напрямки управлінської діяльності, пов'язані між собою єдиною кінцевою метою, заради досягнення якої здійсниться процес управління [21, с. 27–28].

В галузі державного управління, зокрема, за розумінням Ф. Д. Фіночко, функції – це порівняно самостійні, спеціалізовані частини змісту управлінської діяльності, що характеризуються певною цільовою спрямованістю та якісною однорідністю. Існують різні види управлінських функцій. З точки зору внутрішньої технології управлінської діяльності найчастіше виділяють такі, як прогнозування, планування, організація, регулювання, управління, координація, облік, контроль [377, с. 172].

На думку Л.В. Коваля, функція державного управління – це відособлена частина державно-управлінської діяльності, якій притаманна певна єдність змісту і яка здійснюється на основі закону спеціально створеними органами виконавчої влади, специфічними методами для проведення в життя завдань державного управління [132, с. 26–27].

В.Я. Малиновський визначає це поняття як складові змісту управлінської діяльності, що характеризуються певною самостійністю, однорідністю, складністю і стабільністю владно організуючого впливу суб’єкта управління, спрямованого на забезпечення життєво важливих потреб об’єкта управління [187, с. 202].

Щодо функцій органів державної влади, то, наприклад, за В. Б. Авер’яновим – це узагальнююча характеристика, призначення й спрямованість дій органів виконавчої влади, спрямованих на досягнення об’єктивно обумовлених цілей та завдань державного управління [85, с. 106]. За розумінням В.М. Довгань, функції органів влади – це основні напрями і види їх діяльності, в яких має свій вираз сутність, зміст та соціальне призначення органу; які пов’язані з реалізацією компетенції окремих органів відповідно до їх місця та призначення у інституційному механізмі з метою досягнення певних результатів (завдань та мети) [91, с. 61]. А.В. Соколов та О.В. Хоменко вказують у своїх наукових працях, що функції органів виконавчої влади визначаються функціями державного управління і фактично є частиною функцій державного управління в цілому. Вони

визначаються спільними цілями державного управління, такими як підвищення громадського добробуту, задоволення соціальних потреб і інтересів, забезпечення правопорядку і безпеки і так далі. Крім цього, вчений наголошує на тому, що класифікувати функції державного управління варто на внутрішні (управління усередині державної системи, що управляє) і зовнішні (дія державних органів на керовані об'єкти), на загальні (що реалізовуються усіма органами) і специфічні (визначувані специфікою функціональної області) [339; 380].

Спираючись на викладене, функції Державної митної служби як суб’єкта запобігання та протидії злочинності слід трактувати, як визначені положеннями законодавства України основні вектори діяльності Держмитслужби, здійснення яких спрямовано на реалізацію поставлених перед відомством завдань, як суб’єкта запобігання та протидії злочинності в нашій державі. Тобто функції походять від цілей роботи митних органів та суттєво доповнюють їх. Так, якщо завдання – це складові мети, то функції в даному випадку, є напрямами практичної реалізації цих завдань. Водночас, зважаючи на неосвітленість переліку функцій в чинній законодавчій базі, вважаємо необхідним у підсумку даного підрозділу наукового дослідження виокремити наступні функції Держмитсулжби як суб’єкта протидії та запобігання злочинності:

1) Правоохоронна функція. Слід зауважити, що правоохоронна функція, за визначенням І. Лаврінчук, передбачає охорону кожного члена суспільства від несправедливого поводження з боку інших осіб [173, с. 99]. В.І. Осадчий вважає, що правоохоронна функція – це гарантування функціонування суспільних відносин, урегульованих правом [238, с. 71; 260, с. 24]. І.В. Сажнєв обстоює думку про те, що правоохоронна функція – це напрямок діяльності держави, що виражає її сутність на даному історичному етапі, спрямований на вирішення основних завдань із забезпечення охорони конституційного ладу, прав та свобод громадян, законності та правопорядку,

усіх врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами [319, с. 68].

Отже, правоохоронна функція Державної митної служби, згідно із науковими інтерпретаціями та покладеними на неї завданнями, полягає у забезпеченні прав та законних інтересів людини і громадянина, а також держави в цілому у митній галузі, недопущення їх порушень, здійснення захисту останніх. Тобто даний формат роботи передбачає здійснення Держмитслужбою всього необхідного комплексу заходів, засобів та методів, з метою підтримки належного рівня роботи всього митного сектору держави та високого рівня його законності [411].

2) Контрольна функція. У теорії адміністративного права та управління контроль розглядається у декількох значеннях, зокрема: 1) форма, зовнішнє вираження діяльності державних органів та їх посадових осіб; 2) засіб, за допомогою якого здійснюється контрольна діяльність державних органів та їх посадових осіб з метою забезпечення законності; 3) одна із функцій здійснення державного управління [413, с. 93]. В узагальненому значенні контроль являє собою особливий формат відносин між контролюючим суб’єктом та підконтрольним об’єктом, за яких перший координує та спрямовує діяльність іншого, згідно до заздалегідь заданих раніше параметрів.

Саме здійснення контрольної функції займає більшу частину діяльності Державної митної служби України. Зокрема, митний контроль, що реалізується в роботі відомства, передбачає собою сукупність заходів задля забезпечення додержання норм Митного кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законодавством порядку [202]. Передбачені контрольною функцією правові інструменти надають можливість встановлювати відхилення у митних відносинах, у тому числі

такі, що порушують чинне законодавства та, зокрема, можуть нести суспільну небезпеку.

3) Інформаційна-аналітична функція. Розкриваючи зміст даної функції, варто звернутись до наукових напрацювань П.В. Пашка, який надає досить вичерпну її характеристику, цитуємо: «Важливою складовою цієї функції стала організація збирання та зберігання інформації про результати митного контролю й митного оформлення, забезпечення зовнішньоекономічної діяльності науково-статистичним супроводом, обмін попередньою інформацією з країнами – торговими партнерами про товари і транспортні засоби, обмін інформацією з іншими державними органами й державами, забезпечення та участь у процедурах митного оформлення і контролю, автоматизація (без урахування людського фактору) процесу аналізу й регулювання митних ризиків тощо» [249].

Інформаційно-аналітична функція в роботі Держмитслужби, як суб’єкта протидії та запобігання злочинності, полягає у зборі та систематизації інформації про стан роботи всієї організаційно-штатної структури митних органів у напряму протидії порушенням митного законодавства, встановлення прорахунків у механізмі такої роботи, а також визначення шляхів їх подолання та загального удосконалення роботи всіх складових відомств [396].

Тож, проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що саме перелік вказаних функцій вказує на практичний бік діяльності Державної митної служби України, як суб’єкта запобігання та протидії злочинності взагалі та у митній сфері зокрема. Разом із тим, вказаний перелік функцій не є сталим, адже він може та має змінюватись в залежності від викликів, які постають перед українською державою у сучасних реаліях [396].

2.3. Компетенція та повноваження Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності

Безперечно, функції та завдання митних органів становлять базис їх ролі, як суб'єкта протидії та запобігання злочинності на території України. Проте, якщо наведені в попередніх підрозділах аспекти дають уявлення про загальну направленість діяльності Держмитслужби України, то систему практичних інструментів реалізації цілей та напрямів характеризують категорії компетенція та повноваження. Необхідно зауважити, що поняття «компетенція» та «повноваження» є взаємопов'язаними, як частина та ціле.

В педагогіці, термін «компетенція» розглядається, як коло питань, в яких будь-яка особа має пізнання і досвід [266]. З 90-х років XX століття Міжнародна організація праці почала використовувати термін «компетенція» в контексті трудової діяльності та управління. Згідно з документами організації, поняття «компетенція» є еквівалентним термінам «знання» і «повноваження» і включає такі характеристики: по-перше, сукупність повноважень, наданих законом, статутом або іншими офіційними актами конкретному органу або посадовій особі; по-друге, наперед задані вимоги (норми) і взаємопов'язані якості особистості, необхідні для якісної та продуктивної діяльності; високий рівень обізнаності у певних предметах та процесах; по-третє, узагальнені методи дій, які забезпечують ефективне виконання професійної діяльності.

Ф.В. Шаріпов визначає компетенцію, як те, на що претендує людина, це коло питань, в яких вона добре обізнана, має знання і досвід. Компетенція – це характеристика місця, а не особистості, тобто параметр соціальної ролі людини [414, с. 73]. Компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання і уміння при розв'язанні професійних завдань в різноманітних областях – як у конкретній області знань, так і в областях, слабо прив'язаних до конкретних об'єктів, тобто це здатність і готовність проявляти гнучкість у

мінливих умовах ринку праці [69]. В. Шахрай вважає, що компетентна людина повинна дотримуватися соціальної компетентності, яка містить: 1) знання етики ділового спілкування; 2) уміння запобігати і відносно безболісно вирішувати конфлікти; 3) уміння швидко і правильно передавати інформацію; 4) уміння налагоджувати комунікації; 5) уміння давати ясні і чіткі завдання і відповідно мотивувати робітників; 6) уміння тактовно вказувати на недоліки, коректно робити зауваження, викликати довіру і таке інше [416].

Компетенція – це широке поняття, яке відображає здатність та повноваження особи, групи або організації ефективно виконувати певні завдання, функції та обов'язки в конкретній сфері або галузі діяльності. Вона включає знання, навички, вміння, досвід, ресурси та контекстуальну освіченість, необхідні для досягнення поставлених цілей та успішного виконання завдань. Основні ознаки поняття «компетенція» можуть включати: 1) володіння основними теоретичними та практичними знаннями в певній галузі або дисципліні, необхідними для виконання конкретних завдань; 2) володіння конкретними вміннями, які можуть бути технічними, комунікативними, когнітивними або іншими, і які дозволяють ефективно виконувати різноманітні завдання та діяти в конкретних ситуаціях; 3) практичний досвід, отриманий через роботу, навчання або інші форми взаємодії з об'єктом діяльності, що дає змогу ефективно застосовувати знання та навички у реальних ситуаціях; 4) наявність необхідних матеріальних, фінансових, технічних та інших ресурсів для виконання завдань та досягнення поставлених цілей; 5) стратегічне мислення, що включає здатність аналізувати, планувати, приймати рішення та використовувати ресурси з метою досягнення оптимальних результатів; 6) контекстуальна освіченість, що включає розуміння соціокультурного та організаційного контексту, в якому відбувається діяльність, і урахування цього контексту при прийнятті рішень та виконанні завдань; 7) здатність

адаптуватися до змін у вимогах, технологіях, ринкових умовах та інших факторах, що впливають на конкретну сферу діяльності. Тож, загальне розуміння поняття «компетенція» передбачає, що це не просто наявність знань та навичок, але й їх ефективне застосування у практичних ситуаціях з метою досягнення успіху і досягнення поставлених цілей.

Водночас, незважаючи на досить гуманістичне трактування терміну, він знаходить широкого використання в науці управління, державного управління та у праві, де його дефінують по-іншому. Зокрема, Юридичний науково-практичний словник-довідник розуміє компетенцію, як закріплену законом чи підзаконним актом сукупність владних повноважень органу влади (прав і обов'язків), юридичної відповідальності за неналежне їх виконання або їх перевищення та предмета відання (завдань і функцій) [425]. На думку О.Я. Лазор та О.Д. Лазора, компетенція – це сукупність встановлених в офіційній формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу чи посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати в необхідних випадках заходів відповідальності [174, с. 90]. На переконання Т.О. Мацелика, компетенція державного органу охоплює сукупність завдань, які закріплені за ним в сфері державного керівництва, і виконання цих завдань є його обов'язком. Вона також включає владні права, необхідні для здійснення цих завдань. Владні права і обов'язки, як засоби реалізації державного управління суспільством, формують основний зміст компетенції даного державного органу [192]. Правовий статус органів державного управління знаходить своє конкретне вираження в їх компетенції. У ній закріплюються завдання, функції, права та обов'язки, форми і методи діяльності цих органів, тобто їхня адміністративна правоздатність та дієздатність [70]. О.Ю. Оболенський тлумачить компетенцію органу державної влади як межі ведення, обов'язок виконання певних її завдань і

функцій; як владні повноваження, той чи інший обсяг державної діяльності, покладений на даний орган, або коло передбачених правових актом питань, що може вирішувати цей орган [84, с. 156]. На думку Ю.П. Битяка, компетенція органу державної влади – це владні повноваження органу, той чи інший обсяг державної діяльності, покладений на певний орган, або коло передбачених правовим актом питань, які може вирішувати цей орган, сукупність функцій і повноважень органу з усіх установлених для нього предметів відання [11, с. 76].

Досліджуючи особливості державної служби, Л.М. Гогіна виокремила компетенцію державної служби як окреслене коло проблем, що належать до повноважень, прав та обов'язків за певною посадою і окреслюють вимоги до кадрів для виконання ними посадових функцій та компетентність державного службовця як сукупність вимог до тих, хто займає конкретну посаду в конкретному органі державної влади, державній установі, організації з точки зору відповідності професійних управлінських здібностей, особистісних психологічних властивостей, управлінських знань, умінь та навичок компетенції за посадою [64]. Як тлумачить В.Д. Бондарчук, компетенцію державних службовців визначають цілями та завданнями управлінської діяльності. Компетенція залежить від призначення державної інституції, його місця в системі держаного управління, а статус державного службовця – від посади, які він обіймає. Компетенція окремих державних службовців, визначена законодавчими актами. Однак, як правило, компетенцію державних службовців визначають у положенні про управління та посадових інструкціях, розроблених на основі типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців [35, с. 22].

Враховуючи викладене вище, можемо констатувати, що компетенція Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності представляє собою сукупність прав та обов'язків (повноваження) даного відомства, які вона може та повинна реалізувати у досліджуваному напрямку

задля вирішення завдань та виконання функцій, що стоять перед цим центральним органом виконавчої влади.

Тож, система складових елементів компетенції Держмитслужби України є розгалуженою. Так, основний комплекс повноважень та прав відомства, у тому числі як суб'єкта запобігання та протидії злочинності наведено у Положенні про Державну митну службу, затвердженого постановою КМУ від 06 березня 2019 р. № 227. У документі вказано, що служба, відповідно до покладених на неї завдань: узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, вносить в установленому порядку на розгляд Міністра фінансів пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, наказів Мінфіну, а також подає Міністрові фінансів для погодження позицію щодо проектів нормативно-правових актів, розробниками яких є інші центральні органи виконавчої влади; розробляє проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів Мінфіну з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, та в установленому порядку подає їх Міністрові фінансів; забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань митної справи та в межах повноважень, визначених законом, законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на Держмитслужбу, під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення; забезпечує та здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань митної справи на всій території України, у тому числі у вільних митних зонах, територіальному морі, пунктах пропуску через державний кордон, прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах, виключній (морській) економічній зоні України та прилеглій зоні України; забезпечує та здійснює контроль за дотриманням підприємствами і

громадянами установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; забезпечує та здійснює контроль за застосуванням митних режимів, цільовим використанням товарів, поміщених у відповідний митний режим; вживає заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів; забезпечує та здійснює в межах повноважень, визначених законом, контроль за дотриманням підприємствами і громадянами вимог законодавства з питань здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання; організовує та здійснює провадження у справах про порушення митних правил, контролює дотримання вимог законодавства під час провадження у справах про порушення митних правил; запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України; бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил [283].

Зазначені повноваження є загальними та складають лише частину всієї компетенції Державної митної служби України безпосередньо в сфері запобігання та протидії злочинності в Україні. Для виконання покладених на відомство завдань і вказаних повноважень, йому надаються наступні базові права: «1) одержувати безоплатно в установленому порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, що стосуються законодавства з питань митної справи; 2) проводити, зокрема у взаємодії з іноземними органами та державними органами України, що мають право провадити оперативно-розшукову діяльність, спеціальні заходи, у тому числі контрольовані поставки щодо виявлення, попередження, припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також заходи з

переміщення товарів під негласним контролем; 3) брати участь у перевірках та інших заходах, що здійснюються державними органами; 4) залучати у випадках, визначених законодавством, фахівців, експертів, спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції Держмитслужби; 5) скасовувати повністю або змінювати рішення територіальних органів Держмитслужби або їх посадових осіб, а також вживати передбачених законом заходів за фактами неправомірних рішень, дій або бездіяльності зазначених органів або посадових осіб; 6) вчиняти правочини, спрямовані на забезпечення виконання функцій, передбачених законом; 7) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи; 8) користуватися в установленому законодавством порядку відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, у тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами; 9) надавати державним та правоохоронним органам інформацію з реєстрів та баз даних Держмитслужби у порядку, передбаченому законом; 10) залучати міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України в установленому порядку; 11) проводити адміністративне затримання осіб, які вчинили порушення митних правил, у визначеному законом порядку; 12) проводити процесуальні дії у справах про порушення митних правил; 13) звертатися до суду у випадках, передбачених законодавством» [283].

Варто вказати, що наведені правомочності Державної митної служби України, як суб'єкта протидії та запобігання злочинності в нашій державі мають базовий характер, тобто основний склад юридичних можливостей митних органів. Наряду з ними, існують повноваження, права та обов'язки

спеціального характеру, які обумовлені функціональною спрямованістю діяльності Держмитслужби.

Наприклад, здійснення митного контролю передбачає реалізацію митними органами спеціальних процедур, через що на них покладаються законодавством нашої держави, а саме Митним кодексом України, спеціальні повноваження. Зокрема, відмітити варто положення статті 334 МК, де вказано наступне: «Митні органи вимагають від осіб, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України чи провадять діяльність, контроль за якою цим Кодексом покладено на митні органи, тільки ті документи та відомості, які необхідні для здійснення митного контролю та встановлені цим Кодексом. Особи, зазначені у частині першій цієї статті, зобов'язані надавати митним органам документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю, в усній, письмовій та/або електронній формі. Відомості з офіційних документів, наданих для митного контролю та/або митного оформлення, не потребують додаткового підтвердження. Правоохоронні органи, фінансові установи та інші контролюючі органи України відповідно до законодавства на письмові запити митних органів або з власної ініціативи інформують митні органи про наявні відомості, необхідні для здійснення митного контролю. З метою здійснення митного контролю після випуску товарів митні органи мають право направляти письмові запити та отримувати документи або їх засвідчені копії, інформацію (у тому числі в електронній формі), що стосуються переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, випуску товарів та їх використання на митній території України або за її межами» [202].

Окремі права та обов'язки покладаються на митників в процесі реалізації ними такого різновиду контрольної діяльності, як документальні виїзді перевірки. Так, посадовим особам митних органів під час проведення документальної виїзної перевірки для з'ясування питань, пов'язаних з

перевіркою, надається право: отримувати безоплатно від підприємств, що перевіряються, інформацію, пояснення, письмові довідки з питань, що виникають під час проведення перевірки, копії документів, засвідчені підписом керівника підприємства або уповноваженою ним особою та скріплені печаткою (за наявності); проводити огляд виробничих, складських, торговельних та інших приміщень підприємства, що перевіряється, з відображенням результатів такого огляду у відповідному акті; відбирати проби та/або зразки товарів, якщо є така можливість [202].

Разом з цим, в аспекті здійснення документальних перевірок митники зобов'язані: проводити перевірку відповідно до її програми, що затверджується наказом відповідного митного органу про призначення перевірки; поважати права та законні інтереси працівників підприємства, що перевіряється, не допускати заподіяння підприємству шкоди неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю; не порушувати нормального режиму роботи підприємства, що перевіряється; використовувати будь-яку інформацію, отриману під час проведення перевірки, виключно у митних цілях тощо [202].

Окремий спектр повноважень, прав та обов'язків Державної митної служби України, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності на території нашої держави, стосується захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України, відповідно до статті 397 МК. Митний контроль і митне оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, та ввозяться на митну територію України або вивозяться з митної території України, здійснюються в загальному порядку з урахуванням особливостей, встановлених МК в питаннях системи заходів щодо протидії порушенням права інтелектуальної власності. Тобто згідно із цим положенням захист прав інтелектуальної власності в ході здійснення митної справи дає

Держмитслужбі повноваження застосовувати додатковий спектр заходів, відмінних від інструментів загального митного контрю [202].

Комплекс спеціальних повноважень, прав та обов'язків покладається на Державну митну службу України, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, у зв'язку із здійсненням її посадовими особами проваджень у справах про порушення митних правил. У разі виявлення факту таких порушень митники мають право скласти протокол про порушення митних правил, форма та зміст якого регламентовані Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил» від 31 травня 2012 р. № 652 [287].

Водночас при розгляді справи про порушення митних правил посадова особа Держмитслужби зобов'язана з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують та/або обтяжують відповідальність, чи є підстави для звільнення особи, що вчинила правопорушення, від адміністративної відповідальності, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [202].

Крім того, згідно статті 501 МК в провадженнях про порушення митних правил існує такий суб'єкт, як представник митного органу, посадові особи якого здійснювали провадження у справі про порушення митних правил, котрий підтримує позицію цього органу щодо притягнення до адміністративної відповідальності під час розгляду зазначеної справи судом. Зазначений суб'єкт має право ознайомлюватися з документами, долученими до справи, робити з них витяги або знімати копії, одержувати копії рішень, постанов, ухвал суду, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, ставити запитання іншим особам, які беруть участь у справі, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення суду, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які

виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, які беруть участь у справі, ознайомлюватися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення, постанови і ухвали суду, користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом [202].

Окремий спектр спеціальних повноважень, які покладаються на Державну митну службу України становлять повноваження, права та обов'язки в контексті запобігання та протидії контрабанді. У нормах статей 456 та 457 МК визначено, що митні органи з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів. Окрім того, з метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди, а також з метою вилучення товарів, щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України, переміщення таких товарів може здійснюватися під негласним контролем та оперативним наглядом правоохоронних органів [202].

Останній спектр прав, обов'язків та повноважень, які становлять компетенцію Держмитслужби, як суб'єкта протидії та запобігання злочинності на території України, визначено інформаційно-аналітичною функцією відомства. В межах останньої на відомство покладаються правомочності щодо використання у митній справі інформаційних технологій, у тому числі заснованих на інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, і засобів їх забезпечення, що функціонують на національному та/або міжнародному рівні. Водночас

можливості використання для здійснення митної справи інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, а також порядок і умови їх застосування визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику [202].

Таким чином, компетенція Державної митної служби України, як суб'єкта протидії та запобігання злочинності, фактично представляє собою сукупність повноважень даного центрального органу виконавчої влади, а також межі та напрямки їх реалізації. А відтак, дані повноваження є неоднорідними за своєю спрямованістю, саме тому їх доцільно поділити на дві великі групи:

1) загальні повноваження, які представлені сукупністю прав та обов'язків, які законодавчо закріплені на законодавчому та підзаконному рівнях, та котрі фактично відображають, чим в цілому відомство займається та яким чином виконує покладені на нього функції та завдання;

2) спеціальні повноваження, – це особливий набір правомочностей, які визначені положеннями нормативно-правових актів безпосередньо в галузі регулювання державної митної справи; зазначені повноваження показують окремі складові компетенції Держмитслужби України, тобто її можливості у вирішенні конкретних питань пов'язаних із реалізацією державної митної політики у сфері запобігання та протидії злочинності. Сюди відносяться повноваження щодо: проведення державного митного контролю; протидії та запобігання контрабанді; захисту прав інтелектуальної власності; інформаційно-аналітичного забезпечення і таке інше.

Однак, незважаючи на об'єктивну зрозумілість та просту, на перший погляд, структуру компетенції Держмитслужби України, варто констатувати загальну недосконалість нормативно-правового регулювання повноважень цього відомства, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Справа в тому, що цільовий нормативно-правовий акт, а також Митний кодекс,

жодним чином не класифікують права, обов’язки та в цілому повноваження цього органу, відповідно до покладених на нього функцій та завдань у досліджуваній сфері. На наш погляд, подібна проблема потребує вирішення за рахунок переосмислення тексту Положення про Державну митну службу затвердженого постановою КМУ від 06 березня 2019 р. № 227, в якому слід консолідувати передбачені Митним кодексом та іншими законодавчими актами повноваження Держмитслужби та розподілити їх на групи, окремо виділивши правомочності безпосередньо в галузі запобігання та протидії злочинності [391].

2.4. Організаційно-штатна структура Державної митної служби України як суб’єкта запобігання та протидії злочинності

Кожен орган виконавчої влади нашої країни представляє систему розгалужених підрозділів, одні з яких безпосередньо виконують покладені на нього робочі функції, інші забезпечують діяльність та трудовий процес працівників і службовців. Не є виключенням у даному контексті Державна митна служба України, яка має розгалужену структуру, кожен елемент якої відіграє власну роль у реалізації завдань в митній галузі нашої держави, у тому числі, із протидії та запобігання злочинності.

Поняття «структура» в цілому, походить від латинського слова «structura», що означає будову, розташування та порядок. Воно описує систему стійких зв’язків об’єкта, які забезпечують збереження його основних властивостей незалежно від зовнішніх і внутрішніх змін. Структура є основною характеристикою системи і виражає її інваріантний аспект. У більш широкому розумінні поняття структури використовувалося в наукових і філософських контекстах вже з давніх часів (включаючи середньовіччя) і

слугувало як один з способів визначення поняття форми, а саме форми як структурної організації змісту.

У строгому розумінні поняття «структура» розроблялось в хімії з появою у XIX столітті теорії хімічної будови речовини. У 1980 році австрійський психолог К. Еренфельс відкрив поняття «гештальт-якості», що відноситься до сприйманого об'єкту в цілому та не пояснюється властивостями його елементів. Це відкриття спонукало до дослідження самостійної ролі психічних систем. У XX столітті аналіз структурних відносин і зв'язків отримав значний розвиток у дослідженнях мови, етнічних спільнот, творів літератури та мистецтва, а також культури загалом, що призвело до розвитку специфічних методів вивчення різних типів структур (структуралізм, структурно-функціональний аналіз). У сучасній науці поняття структури пов'язується з поняттями системи і організації. Незважаючи на відсутність єдиного погляду на взаємозв'язок цих понять, у більшості випадків поняття системи розглядається як більш широке, охоплюючe всі аспекти складного об'єкта (його елементи, будову, зв'язки, функції і т. д.). Структура виражає те, що залишається стійким і незмінним при змінах системи, а організація включає як структурні, так і динамічні характеристики системи, що забезпечують її спрямоване функціонування. Структура системи може бути математично виражена за допомогою поняття симетрії, де інваріантні та варіантні елементи утворюють єдине ціле. Роль структурних зв'язків і відносин призводить до того, що у багатьох наукових завданнях структура стає проблемою. Це часто веде до протиставлення структури об'єкта його іншим характеристикам (зокрема, його історії) і фактично призводить до однобічного підходу до об'єкта. Проте структурний і історичний підходи не виключають один одного, оскільки кожен з них спрямований на вивчення певного типу зв'язків. Тому правомірно ставити питання про самостійне вивчення структури об'єкта або його історії для визначення цілей. Водночас структурне та історичне дослідження не є

принципово взаємовиключними: вивчення структури неодмінно призводить до необхідності вивчення законів її зміни, тобто історії цієї структури, і вивчення історії набуває науковий характер лише тоді, коли розкриваються структура об'єкта та структура самого процесу розвитку. Тобто структура – це різновид зв'язку між певними взаємозалежними, взаємодіючими елементами, які перебувають в упорядкованій сукупності та формують собою певний об'єкт.

Так само поняття «штат» або ж «штатний розпис» здебільшого розкривається у тлумаченнях окремих представників трудової або адміністративно-правової науки та в цілому не має єдиної дефініції. Найчастіше штат – це сукупність посад, установлених штатним розписом підприємства, установи чи організації [111, с. 375]. Штатний розпис визначається, як акт локального характеру, на підставі якого визначається перелік професій (посад), які необхідні для роботодавця, та рівень винагороди за виконання обов'язків за трудовим договором [364, с. 198].

В адміністративному праві штат об'єднує службовців, які підпорядковуються одному особливому статуту і мають право на однакові ранги. Штат – це структурний елемент державної служби, який передбачає включення службовців, котрі мають ранги та отримали право обіймати посади. Посада включається в штатний розклад, в єдину номенклатуру посад службовців. Водночас посада визначається як встановлена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень. Категорії «посада» притаманні наступні ознаки: 1) первинний компонент управлінської структури, найпростіший елемент у державному апараті, який призначений для одного працівника і визначає його місце і роль в управлінській структурі; 2) стабільний комплекс прав та обов'язків, що зорієнтований на одну людину, яка повинна виконувати частину роботи, що доручена організації; 3) утворюється у розпорядчому

порядку, тобто компетентними органами визначається її назва, місце в службовій ієрархії, порядок заміщення; 4) включається у штатний розклад, в єдину номенклатуру посад службовців; 5) її найменування має максимально точно характеризувати зміст та характер роботи, що виконується працівником; 6) майже кожна посада є одночасно керівною щодо попередньої, вона ж і підпорядкована щодо наступної; 7) за її допомогою забезпечується персоналізація управлінських функцій і правозобов'язань; 8) визначає соціальний статус (відносини з вищими, нижчими і рівними посадами); 9) організаційний статус (місце посади в структурі органу); правовий статус службовця (коло повноважень, функції, права, обов'язки) [12, с. 71]. Тож, відповідно до вищевикладеного, штат – це сукупність посад на підприємстві, в установі чи організації, а також особливість їх ієрархічного розмежування.

Безпосередньо термін «організаційно-штатна структура» не має загальної дефініції та, як правило, розкривається у відношенні до якихось конкретних організацій, зокрема, владного сектору. Так, О.В. Батраченко визначає організаційно-штатну структуру Національної поліції України таким чином: «Затверджену штатним розписом у відповідності та на основі адміністративного законодавства України, ієрархічно побудовану за функціональним та територіальним принципами систему управлінь, відділів та інших структурних підрозділів, на які покладається виконання завдань та функцій у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку» [26, с. 72; 309, с. 80].

В той же час О.О. Панова, О.В. Джафаров, В.Б. Пчелін та деякі інші науковці, аналізуючи організаційно-штатні особливості Національної поліції, розподіляють терміни «структура» та «штат». На їх погляд структура – це графічна, таблична або текстова модель організаційної побудови органу (підрозділу) поліції, яка відображає взаємне розташування, взаємодію та підпорядкованість підрозділів і посад. Штат – це затверджений в установленому порядку документ, що відповідно до статутних документів

(статуту, положення) відображає найменування, підпорядкованість та місце дислокації органу (підрозділу) поліції, визначає організаційну побудову, найменування та кількість посад, спеціальні звання (категорії персоналу), посадові оклади і джерела утримання посад. Крім того, у штаті може зазначатися уточнююча інформація щодо функціонування підрозділів або посад [100].

Тож, із наведеного вище слідує, що організаційно-штатна структура характеризує зовнішні та внутрішні управлінські особливості відповідного підприємства, установи чи організації. Тобто дана категорія показує зовнішню будову юридичної особи, а також відповідну їй систему посад в середині організації, а також специфіку їх розподілу та взаємозв'язку [404].

Таким чином, організаційно-штатну структуру Державної митної служби України слід визначити як сукупність управлінських елементів (органів, підрозділів та служб), котрі знаходяться в єдності та взаємозалежності, діяльність яких суворо упорядкована, а також відповідний даним елементам штат – коло ієрархічно розташованих посад.

Однією з ключових особливостей організаційної-штатної структури саме Державної митної служби України є її неодноразова зміна протягом всього часу незалежності України. Так, після розпаду Радянського Союзу в нашій державі з'явилась потреба формування власного апарату органів державної влади, які б реалізовували нову національну політику, зокрема, орієнтовану на розбудову ринкової економіки. Одним з основних ролей в цьому питанні відігравала митниця, що мала досить вагомий фіскальний потенціал. Саме тому, Указом Президента України від 11 грудня 1991 р. створюється Державний митний комітет України, котрий фактично стає першим центральним органом державної виконавчої влади у митній сфері, підпорядковуючись Кабінету Міністрів України. Діяльність Державного митного комітету України регулювалась однойменним Положенням, затвердженим Указом Президента України від 20 січня 1995 р. № 73/95. У

цьому Положенні було визначено організаційну структуру управління Комітету, його завдання та функції. Так, ключові завдання Державного митного комітету України були пов’язані, насамперед, із забезпеченням економічної безпеки країни, розвитком міжнародного співробітництва, активізацією зовнішньоекономічної діяльності, боротьбою із контрабандою, удосконаленням митних процедур, захистом населення, контролюванням за дотриманням законодавства. Слід зауважити, що у структурі завдань Комітету простежувалась міжнародна лінія розвитку митної системи України та її гармонізації із міжнародними митними стандартами. У 1994 році відбуваються істотні зміни в організаційній структурі управління митних органів, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 08 липня 1994 р. № 465 ґрунтувались на утворенні 8 територіальних митних управлінь (Дніпропетровське, Західне, Карпатське, Кримське, Південне, Південно-Східне, Східне та Центральне), які підпорядковувались Державному митному комітету України. Кожне територіальне управління було окремою юридичною особою та здійснювало контроль за діяльністю від 5 до 15 митниць. Така реорганізація дала змогу удосконалити ієрархію рівнів управління митних органів (територіальні митні управління перебували у підпорядкуванні Державного митного комітету України, а митниці були підконтрольні митним управлінням), оптимізувати розподіл функціонального навантаження між митними органами різних рівнів, покращити управління роботою митниць та пунктів пропуску на місцях [195, с. 6].

Наступний етап пов’язується з Указом Президента України від 29 листопада 1996 р., коли Держаний митний комітет України було реформовано у Державну митну службу України, а територіальні митні управління – у регіональні митниці, створювалися спеціалізовані митні установи та організації. Найважливішою відмінністю регіональної митниці від територіального митного управління стало те, що вона, як і підпорядковані їй митниці, у встановленому порядку отримала функцію

безпосереднього здійснення митного контролю та митного оформлення у відповідній зоні діяльності. Тоді система організаційної ієрархії почала виглядати так: Державна митна служба України; регіональні митниці, митниці прямого підпорядкування і спеціалізовані митні організації та установи на одному рівні; митні пости. Вже на цьому етапі можна помітити, що ця система поступово ускладнювалася, розширювалася та удосконалювалася. Така система проіснувала до 2005 року, коли усі митниці у зв'язку з припиненням діяльності регіональних перейшли у пряме підпорядкування Державній митній службі України. У 2006 році на основі Наказу Державної митної служби України від 15 вересня 2006 р. № 785 «Про створення регіональних митниць та ліквідацію деяких митниць» відновилася робота регіональних митниць. Організаційна структура стала виглядати так: Державна митна служба, регіональні митниці, митниці. Головним елементом цієї структури було визначено регіональні митниці, в яких діяли «служби координації та контролю діяльності підпорядкованих митних органів». У 2009–2012 роках продовжувалися удосконалення та зміна системи митних органів України, враховуючи принципи дотримання балансу між ефективністю митного контролю та сприяння зовнішній торгівлі. У 2010 році структура митних органів України була підлаштована під адміністративно-територіальний устрій держави, було побудовано просту й ефективну модель діяльності митної служби, яка виглядала так: Державна митна служба України (Центральний апарат) – митниці (регіональна митниця, обласні митниці, митниці, митні пости) [31, с. 106; 431, с. 339].

Протягом наступного десятиліття реформаційні процеси, пов'язані із організаційно-штатною структурою служби та особливостями її управлінського підпорядкування в державному апараті, суттєво активізувались. Так, на підставі Указу Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24 грудня 2012 № 726/2012 було утворено Міністерство доходів і зборів, яке

створювалося шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Обрання саме такого формату діяльності вказаних служб пов'язувалось із позитивними зарубіжними прикладами успішного функціонування «митно-податкової моделі» в Данії, Естонії, Угорщині, Ірландії, Латвії, Португалії, Іспанії, Румунії, Словаччині, Словенії та інших країнах. Проте, в Україні така реформа призвела до глибокої адміністративно-інституційної кризи, наслідки котрої і дотепер руйнівним чином визначають функціонування національної митної системи. Міністерство доходів і зборів України функціонувало близько 2-х років та відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 160 було реорганізовано в Державну фіскальну службу України, діяльність якої координувалась Кабінетом Міністрів України. В той же час 18 грудня 2018 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 1200 «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України», згідно з якою були утворені Державна податкова служба України та Державна митна служба України шляхом поділу Державної фіскальної служби [177, с. 61; 195, с. 7–8].

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що організаційна структура Державної митної служби України неодноразово піддавалась реформуванням, які:

– по-перше, змінювали набір функцій та завдань вказаного центрального органу виконавчої влади;

– по-друге, вкрай по-різному визначали статус служби у питанні формування та реалізації державної митної політики;

– по-третє, варіювали роль та місце Держмитслужби у системі органів виконавчої влади нашої країни загалом.

Безперечно, подібні численні зміни обумовлювались «молодістю» України в цілому та її економіки, що і досі переживає трансформацію з планового на ринковий тип. Проте в даному випадку реформування несли

здебільшого негативний ефект, який зокрема, позначився на правоохоронній ролі Державної митної служби України, котра не могла протягом значного проміжку часу зайняти у цій сфері відповідну сталу позицію. Яка ситуація існує на сьогодні?

Основи організаційно-штатної структури Державної митної служби України встановлено Митним кодексом України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. Відповідно до статей 545–546 МК існує єдиний центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну митну політику та реалізує інші повноваження, передбачені нормативно-правовими актами в галузі митної справи. Йому підпорядковують митниці та митні пости. Перші є митними органами, які у зоні своєї діяльності забезпечують виконання завдань, покладених на митні органи. Митниця є територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, має окремий баланс, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку та бланк із зображенням Державного Герба України та із своїм найменуванням і діє відповідно до Конституції України, Митного кодексу України, інших нормативно-правових актів та на підставі положення, яке затверджується наказом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику. Керівник центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, може делегувати керівникам митниць окремі повноваження, визначені Митним кодексом, законодавством про державну службу, іншими законами та положенням про центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику. Перелік делегованих повноважень визначається положенням про митницю, яке підлягає погодженню з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику. Керівники митниць призначаються на посади та звільняються з посади керівником центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, відповідно

до законодавства про державну службу. Митниця здійснює свою діяльність на території однієї, двох чи більше адміністративно-територіальних одиниць України. Зони діяльності митниць визначаються положеннями про ці митниці [202].

В свою чергу, митний пост є митним органом, який входить до складу митниці як структурний підрозділ і в зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи. Зони діяльності митних постів визначаються положеннями про ці пости. Положення про митні пости затверджуються керівниками відповідних митниць за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику. Створення, реорганізація та ліквідація митних постів здійснюються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, в порядку, визначеному законодавством. Керівники митних постів призначаються на посади і звільняються з посад керівником центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, в порядку, визначеному законодавством [202].

В спеціальному відомчому нормативно-правовому акті, Положенні про Державну митну службу України, визначено, що Держмитслужба здійснює повноваження безпосередньо та через територіальні органи. До територіальних органів Держмитслужби належать митниці та спеціалізовані органи. Держмитслужбу очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу. Голова Держмитслужби має заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства. Заступники Голови виконують повноваження відповідно до затвердженого Головою розподілу обов’язків. Граничну чисельність державних службовців та працівників Держмитслужби затверджує Кабінет Міністрів України. Структуру апарату Держмитслужби затверджує її Голова

за погодженням з Міністром фінансів. Штатний розпис, кошторис апарату Держмитслужби затверджує Голова Держмитслужби за погодженням з Мінфіном [283].

Таким чином, організаційна-штатна структура Державної митної служби України, відповідно до існуючих нормативно-правових засад, має в своїй основі три складові: апарат, митниці та митний пост. Саме на основі цих елементів формується штат службовців Державної митної служби, як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Ключове управлінське ядро Держмитслужби та найбільший спектр повноважень щодо визначення тактичних і стратегічних напрямів її роботи, реалізації державної митної політики, а також запобігання та протидії злочинності у даній сфері має центральний апарат. Необхідно зауважити, що на території України структура та правовий статус апаратів центральних органів виконавчої влади регульовано положеннями єдиного документу – Постанови КМУ «Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій» від 12 березня 2005 р. № 179. Відповідно до тексту вказаного акту, у складі апарату центральних органів виконавчої влади (крім міністерств) утворюються такі структурні підрозділи:

1. департамент – структурний підрозділ, що утворюється для виконання окремих завдань з реалізації державної політики за певними напрямами діяльності центрального органу виконавчої влади, за умови, що в його складі буде не менш як чотири відділи;

2. управління (самостійний відділ) – структурний підрозділ одногалузевого або однофункціонального спрямування, до складу управління входять не менш як два відділи;

3. самостійний сектор – структурний підрозділ, що утворюється для виконання завдань за окремим напрямом діяльності органу виконавчої влади,

функції якого неможливо поєднати з функціями інших структурних підрозділів;

4. відділ у складі департаменту (управління) – структурний підрозділ, що утворюється для виконання завдань за одним напрямом (функцією) діяльності органу виконавчої влади тощо [299].

Структура апарату Державної митної служби України в цілому відповідає загально-встановленій системі та переважно містить в собі департаменти, відділи та управління, зокрема: Департамент профілювання митних ризиків, Департамент запровадження міжнародної транзитної системи, Відділ охорони державної таємниці та технічного захисту, Управління нетарифного регулювання і таке інше [345]. Ключові завдання із запобігання та протидії злочинності у центральному апараті Держмитслужби здійснюють такі структурні елементи: Департамент організації митного контролю та оформлення і Департамент боротьби з контрабандою та порушенням митних правил.

Перший, згідно Наказу Держмитслужби «Про затвердження Положення про Департамент організації митного контролю та оформлення Державної митної служби України» від 23 березня 2011 р. № 240, має в числі своїх завдань:

1) участь у реалізації державної політики у сфері митної справи відповідно до компетенції Департаменту;

2) захист економічних інтересів України в межах компетенції Департаменту;

3) за рішенням керівництва Держмитслужби представлення її інтересів у державних органах, установах і організаціях з питань, що належать до компетенції Департаменту, шляхом участі в робочих групах, комісіях тощо;

4) організацію та реалізацію заходів з розвитку структури митної служби, інфраструктури та мережі пунктів пропуску через державний кордон України;

5) сприяння виконанню зобов’язань за міжнародними договорами України з питань організації здійснення митного контролю товарів і транспортних засобів;

6) адаптацію національного законодавства в частині митного контролю та митного оформлення транспортних засобів перевізників та товарів, що переміщуються ними через митний кордон України, до положень міжнародних нормативно-правових актів з питань митної справи [280].

Відповідно до покладених на нього завдань Департамент виконує регулятивну, нормотворчу, правозастосовчу, контрольну, організаційну, координуючу та аналітичну функції. Загальне керівництво Департаментом здійснює Голова Держмитслужби. Спрямування та координацію діяльності Департаменту здійснює заступник Голови Держмитслужби відповідно до функціональних повноважень. Департамент очолює директор, який призначається на посаду та звільняється з посади наказом Держмитслужби в установленому порядку. Крім цього, в структурі Департаменту функціонує два управління: Управління організації та технологій митного контролю та Управління декларування та митних режимів [280].

Інший структурний підрозділ Держмитслужби, відповідно до власного положення, затвердженого Наказом Держмитслужби України від 07 квітня 2011 р. № 289, є спеціалізованим митним органом, який в межах своєї компетенції та делегованих Держмитслужбою повноважень здійснює на митній території України державну митну справу та забезпечує комплексний контроль за додержанням законодавства України з питань державної митної справи, керівництво та координацію діяльності інших митних органів з питань запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил, організації та проведення службових розслідувань та перевірок, протидії легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Спрямування, координація та контроль діяльності Департаменту покладається на Голову Держмитслужби відповідно до

розподілу функціональних обов’язків між Головою Держмитслужби та його заступниками. З питань організації службової діяльності Департаменту підпорядковуються підрозділи боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил митниць. Департамент виконує свої завдання як безпосередньо, так і через підрозділи митниць по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил [279].

На департамент покладається широкий спектр різноманітних завдань, а саме:

1. участь у реалізації державної політики України у сфері державної митної справи шляхом запобігання та протидії контрабанді, боротьбі з порушеннями митних правил на всій митній території України;

2. забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання вчиненню порушень вимог законодавства України з питань державної митної справи;

3. організація діяльності митних органів з виявлення, розкриття, припинення й профілактики порушень законодавства з питань державної митної справи, запобігання таким правопорушенням. Координація, у межах компетенції, взаємодії з цих питань митних органів з правоохоронними органами України, митними та іншими компетентними органами зарубіжних країн, міжнародними організаціями;

4. організація та проведення заходів з протидії незаконному переміщенню через митний кордон України культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також зброї та боєприпасів, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів, у тому числі з використанням кінологічних команд митних органів;

5. контроль за діяльністю митних органів з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, результатами розгляду

надісланих митними органами до органів досудового розслідування повідомлень про кримінальні правопорушення, дотримання законодавства з питань державної митної справи, додержання законодавства під час здійснення митними органами провадження у справах про порушення митних правил;

6. організація взаємодії та проведення скоординованих дій з правоохоронними та іншими органами державної влади України, іншими митними органами за напрямом боротьби з контрабандою й порушеннями митних правил та дотриманням законодавства з питань державної митної справи;

7. аналіз форм, способів контрабанди й порушень митних правил, структури предметів правопорушень з метою усунення причин і умов їх вчинення, визначення можливих схем незаконного переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України;

8. організація інформаційної взаємодії та координація співробітництва Держмитслужби з митними й правоохоронними службами країн ближнього та дальнього зарубіжжя, Всесвітньою митною організацією, регіональним інформаційним вузлом зв'язку країн Центральної/Східної Європи, з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;

9. забезпечення інформаційного обміну з органами охорони державного, здійснення кадрового забезпечення Департаменту і таке інше [279].

Наступну групу складових організаційно-штатної структури Державної митної служби України складають митниці. Відмітити в даному аспекті варто наказ Держмитслужби «Про затвердження положень про територіальні органи Держмитслужби» від 29 жовтня 2020 р. № 489, який фактично формує правові засади територіальних митниць та митних постів в областях. Проаналізуємо до прикладу Положення про Київську митницю, згідно з яким остання є митним органом, який у зоні своєї діяльності безпосередньо

здійснює митну справу, забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи, а також реалізацію делегованих повноважень Державної митної служби України, як її окремий підрозділ. Діяльність Київської митниці розповсюджується на територію м. Київ та Київської області [263].

Згідно з положенням митницю очолює начальник, що призначається та звільняється з посади Головою Держмитслужби за погодженням з Міністром фінансів України та який очолює митницю, організовує та контролює її роботу; затверджує положення про структурні підрозділи митниці, у тому числі митні пости; призначає на посади та звільняє працівників Державної митної служби, які здійснюють свою трудову діяльність на посадах митниці; забезпечує трудову дисципліну серед працівників митниці; видає управлінські та розпорядчі документи з питань роботи митниці та її структурних підрозділів; забезпечує дотримання працівниками митниці вимог та обмежень антикорупційного законодавства і таке інше [263].

На митні пости покладається виконання завдань та функцій визначених Митним кодексом та положеннями, що затверджуються митницями, до яких пости відносяться. При цьому роботу митних постів очолює начальник, який призначається на посаду безпосередньо Головою Держмитслужби. В межах діяльності кожної митниці існує певний перелік митних постів, який вичерпано наводиться у Наказі Міністерства фінансів України «Про затвердження Класифікатора Державної митної служби України, її територіальних органів та їх структурних підрозділів» від 26 листопада 2019 р. № 465. Знов-таки, якщо взяти для прикладу тільки Київську митницю, то в рамках неї на сьогоднішній день функціонують наступні митні пости: Митний пост «Аеропорт «Київ» (Жуляни)»; Митний пост «Вишневе»; Митний пост «Західний»; Митний пост «Київ-центральний»; Митний пост «Чайки» тощо [277].

Підбиваючи підсумок, слід відзначити, що організаційно-штатна структура Державної митної служби на сьогодні включає в себе три головні

ланки, кожна з яких в межах визначених повноважень виконує низку важливих завдань у напрямку запобігання та протидії злочинності. Водночас, останнє питання є структурно виділеним лише в межах центрального апарату відомства. Саме там утворено спеціальні Департаменти, ключові завдання яких спрямовано на боротьбу, попередження, профілактику злочинності у митній галузі. На рівні територіальних органів цей аспект роботи митних органів розчинюється в загальному функціоналі підрозділів [392].

2.5. Особливості юридичної відповідальності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності

Правоохоронний вплив держави в усіх його проявах – це завжди певний конфлікт між соціальними спільнотами та офіційними відомствами, уповноваженими застосовувати в своїй роботі найбільш сурові методи, способи та засоби для запобігання та протидії правопорушенням. До того ж, чим вище рівень суспільної небезпеки правопорушень, тим більш інтенсивними та жорсткими є інструменти державного впливу. Звичайно, за таких умов цілком можливим є виникнення свавілля з боку офіційних відомств, які концентрують в своїх руках велику владу. Забезпечення законності їх діяльності та належного рівня відповідності інтересам населення України забезпечується в тому числі за допомогою такого важливого інституту, як юридична відповідальність, яка, безумовно, характерна і для діяльності Державної митної служби, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності.

В тлумачному словнику відповідальність визначається, як необхідність, обов'язок відповідати за свої дії, вчинки, бути відповідальним за них [233, с. 816; 307, с. 147]. Полізмістовність терміну «відповідальність» також підтверджується у іншомовних тлумачних словниках, відповідно до

положень яких це: обов’язок відшкодувати збиток, завданий зі своєї вини або (в деяких випадках) визначений законом; моральний або інтелектуальний обов’язок спокутувати вину, сплатити свій борг, виконати обов’язок, угоду [25, с. 35–36; 443, с. 358].

Тож, взагалі, відповідальність – це поняття, що охоплює зобов’язання, обов’язки та усвідомлення особи факту, що вона відповідає за свої дії, рішення та наслідки своєї поведінки. Воно включає в себе свідомість про можливі наслідки своїх дій, прийняття відповідальності за них та готовність нести наслідки або стягнення, які можуть бути накладені відповідно до встановлених правил, норм або стандартів. Основні ознаки поняття «відповідальність» можуть включати: 1) розуміння та усвідомлення особою своїх дій, рішень та наслідків, які вони можуть мати. Це включає розуміння можливих ризиків, впливу на інших людей або оточуюче середовище; 2) готовність взяти на себе наслідки своїх дій та прийняти відповідні заходи для їх виправлення чи компенсації. Це включає визнання своїх помилок, допущених недоліків або невиконаних обов’язків; 3) здатність до раціонального вибору, що включає можливість аналізувати альтернативи, приймати обґрунтовані рішення та діяти відповідно до них. Це включає здатність оцінювати ризики, вагатися між різними варіантами та обирати той, який вважається найбільш відповідальним.; 4) готовність звітувати перед іншими стосовно своїх дій, рішень та виконання обов’язків. Це включає здатність пояснити свої дії, представити аргументи та відповісти за їх результати; 5) передбачає можливість покладення на особу чи певний суб’єкт відповідальності за невиконання обов’язків або зловживання повноваженнями. Це може включати застосування покарань, штрафів, обмежень прав чи інших санкцій.

Окрім цього, зміст відповідальності неодноразово ставав предметом дослідження ряду інших наук. Наприклад, у філософії вона вивчається як поняття, що відображає об’єктивний, історично конкретний характер

взаємовідносин між особою, колективом, суспільством з точки зору свідомого здійснення пред'явлених до них взаємних вимог. Відповідальність досліджується вченими філософами у парі із свободою. Наприклад, соціологія розглядує явище відповідальності з позиції проблем взаємовідносин особистості і суспільства. У даному аспекті дія соціального контролю здійснюється за допомогою реакції суспільства, соціальної спільності на індивідуальну поведінку [342, с. 683]. Наука етика досліджує відповідальність у тісному взаємозв'язку з категорією обов'язку. Якщо обов'язок визначається завданнями, поставленими перед будь-яким суб'єктом, то відповідальність характеризує даного суб'єкта з точки зору виконання своїх завдань, тобто вимог-обов'язків. В певній мірі людина виконує свій обов'язок або в певній мірі вона винна в його невиконанні – це є питанням про його моральну відповідальність [186, с. 152]. У соціально-психологічних словниках відповідальність визначається як категорія, що відображає особливість соціального і морально-правового ставлення особи до суспільства, а також виконання свої моральних обов'язків та правових норм [118, с. 351–352].

Таким чином, відповідальність, в найбільш узагальненому розумінні, – це суб'єктивне відношення особи до свого місця та ролі у суспільстві або у межах відповідної соціальної групи, а також усвідомлення необхідності додержання загальноприйнятих правил. Водночас, у праві відповідальність в значенні юридичної відповідальності набуває ряду інших особливостей. Зміст та сутність категорії «юридична відповідальність» найчастіше розкривається науковцями у двох значеннях. Відповідно до першої точки зору юридична відповідальність є обов'язком правопорушника зазнати негативного правового впливу внаслідок вчинюваних суспільно шкідливих або небезпечних діянь. Д.Л. Василенко в своїй дисертації доходить до висновку, що юридична відповідальність – це обов'язок особи, що вчинила правопорушення, прийняти заходи державного примусу [47, с. 8].

Ю.А. Ведєрніков та А.В. Папірна наголошують на тому, що юридична відповідальність – це юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення його певних соціальних благ чи цінностей (матеріальних, духовних чи особистих), які належали йому до факту правопорушення. До ознак юридичної відповідальності вчені відносять: по-перше, категорія виникає тільки за наявності правопорушення; по-друге, здійснюється лише за умови встановлення складу правопорушення; по-третє, має зовнішній характер та реалізується компетентним органом відповідно до закону та при дотриманні певного процедурно-процесуального порядку та форм; по-четверте, виражається в обов'язку особи (правопорушника) зазнати певних втрат особистого організаційного чи матеріального характеру [51]. Вчені також відмічають, що юридична відповідальність – це принцип та концепція в системі права, що передбачає наявність стягнень та санкцій за порушення правових норм та обов'язків. Це обов'язок осіб відповідати за свої дії та невиконання правових зобов'язань, включаючи відповідальність перед державою або іншими особами. Юридична відповідальність є основною складовою правової системи, де порушення правил може призвести до наслідків у вигляді штрафів, покарань, обмежень чи інших правових санкцій. Вона спрямована на забезпечення дотримання правопорядку, захист прав та інтересів суспільства і встановлення справедливості [51].

Відповідно до іншої токи зору, юридична відповідальність є прикладом державного примусу, офіційною реакцією на вчинення суб'єктом суспільно шкідливого або небезпечного діяння. Наприклад, К.Г. Волинка відмічає, що юридичній відповідальності притаманний виключно державно-владний характер, оскільки вона здійснюється уповноваженими державними органами та несе в собі законодавчо допустимий державний примус [59, с. 184]. А.С. Піголкін трактує юридичну відповідальність крізь систему притаманних їй ознак, наголошуючи, що вона: 1) є результатом

правопорушення; 2) являє собою державний примус та вміщує в собі підсумкову оцінку діяльності суб'єкта правопорушення; 3) тягне за собою настання негативних наслідків для суб'єкта правопорушення, передбачених санкцією правової норм; 4) завжди реалізується у встановлених законом процесуальних формах [356, с. 19]. У тлумаченні В.В. Введенської юридична відповідальність – це встановлені державою заходи впливу державно-владного (примусового) характеру, які закріплені Конституцією та іншими нормативними актами, а також міжнародними договорами, в силу яких правопорушник повинен перенести несприятливі наслідки й обмеження за вчинене з метою покарання та профілактики подальших правопорушень [49, с. 19]. М. Терещук доводить, що юридична відповідальність визначається як санкції та покарання, які накладаються компетентними державними органами на особу, винну у порушенні закону. Вона виникає у випадку, коли особа не виконала свій правовий обов'язок, тому її поведінка стає об'єктом публічного осуду від імені держави. Це також супроводжується належними санкціями, які включають обмеження, позбавлення певних пільг та інші штрафні заходи, що накладаються безпосередньо на саму особу [83, с. 103].

Незважаючи на розповсюдженість саме двох вищенаведених підходів до тлумачення поняття «юридична відповідальність», існують також інші трактування даної категорії. Наприклад, А.С. Шабурова розкриває юридичну відповідальність, як переплетіння функцій, призначених для охорони існуючого устрою та суспільного порядку, а саме штрафної, каральної, виховної, компенсаційної і таке інше [13, с. 54].

І.М. Сенякін, поряд з іншими науковцями, розуміє юридичну відповідальність як правовідносини та зазначає: юридична відповідальність, що виникає за правопорушення і є правовими відносинами між державою в особі її спеціальних органів і правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнати відповідних несприятливих позбавлень та наслідків за скоєне правопорушення, за порушення вимог, які містяться в нормах

права [113, с. 11]. М.І. Абдуллаєв також дійшов висновку, що юридична відповідальність у широкому розумінні є правовідносинами між державою в особі її певних органів і суб'єктами права, що відповідають перед суспільством і державою за точну та добросовісну реалізацію передбачених нормами права і звернених до них відповідних вимог, приписів [73; 323, с. 31]. Тож, юридична відповідальність – це принцип та система норм права, які встановлюють обов'язки та стягнення за порушення закону. Вона передбачає, що особа, яка не виконує свої правові обов'язки або вчиняє злочинні дії, підлягає юридичним наслідкам, таким як покарання, штрафи, обмеження прав чи інші санкції. Юридична відповідальність заснована на принципах справедливості, рівності перед законом та захисту прав та інтересів суспільства. Вона має на меті забезпечити додержання закону, відповідальну поведінку та підтримку правопорядку в суспільстві.

Звернути увагу також варто на галузево-орієнтовані підходи до визначення юридичної відповідальності. Наприклад, С.М. Школа та М.І. Загороднікова вважають, що кримінальна відповідальність – це реальне застосування кримінально-правової норми, яке відображається в негативній оцінці судом поведінки особи, що вчинила злочин, і в застосуванні до неї заходів державного примусу; до змісту кримінальної відповідальності входять призначене судом покарання і його виконання. Кримінальна відповідальність настає за винне, суспільно небезпечне і протиправне діяння; відбивається у формі державного примусу; супроводжується державним осудом і тягне негативні наслідки для злочинця; існує і реалізується у межах кримінальних правовідносин [420, с. 150].

Згідно із визначення О. Поштаренко, адміністративна відповідальність – це формально закріплений у адміністративно-правових нормах (юридична підстава) різновид ретроспективної юридичної відповідальності – негативної адміністративно-правової реакції держави на порушення як адміністративно-правових норм, так і норм інших галузей права в різних сферах публічного

адміністрування, яка виникає з моменту вчинення адміністративного правопорушення (фактична підстава) і знаходить своє відображення у конкретних матеріальних і процесуальних правовідносинах між правопорушником і державою, метою яких є понесення правопорушником в установлених законом формах і порядку заходів адміністративного стягнення, яке є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [269, с. 178].

В науковій площині також існує такий різновид юридичної відповідальності, як дисциплінарна. На думку М.І. Іншина та В.Л. Костюка, остання розкривається, як вид юридичної відповідальності, який полягає у застосуванні до працівника, який вчинив дисциплінарний проступок, санкції у вигляді дисциплінарних стягнень. Дисциплінарна відповідальність має примусовий характер, який проявляється у тому, що на працівника накладаються заходи примусового впливу, які мають для нього певні негативні наслідки. Характерними рисами дисциплінарної відповідальності є наступні: 1) це вид юридичної відповідальності у трудовому праві; 2) має односторонній характер, оскільки негативні наслідки примусового характеру несе виключно працівник; 3) може бути застосована роботодавцем; 4) умовою застосування є вчинення працівником дисциплінарного проступку; 5) правомірне застосування потребує дотримання встановленої процедури (стадій); 6) суб’єктом понесення є виключно працівник; 7) полягає у застосуванні до працівника санкцій у вигляді дисциплінарних стягнень; 8) підставою застосування є наказ (розпорядження) роботодавця або уповноваженого ним органу; 9) як правило, не тягне фіксації у трудовій книжці працівника [119].

Тож, зважаючи на викладене вище, юридична відповідальність Державної митної служби України, як суб’єкта запобігання та протидії

злочинності, – це передбачена нормами чинного (адміністративного, кримінального, трудового) законодавства вид та міра покарання, яка може бути застосована до досліджуваного центрального органу виконавчої влади та/або його посадових осіб, у разі невиконання та/або неналежного виконання своїх обов'язків у відповідній сфері. Тобто юридична відповідальність передбачає можливість застосування заходів негативного (примусового) характеру по відношенню до осіб, які вчинили правопорушення (злочини) під час реалізації завдань та функцій ДМС у сфері протидії та запобігання злочинності [407].

При цьому особливості юридичної відповідальності Державної митної служби України, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в нашій державі, не виражаються тільки у визначенні даної категорії. Відповідно до ст. 30 Митного кодексу України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI посадові особи та інші працівники митних органів, які прийняли неправомірні рішення, вчинили неправомірні дії або допустили бездіяльність, у тому числі в особистих корисливих цілях або на користь третіх осіб, несуть кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та іншу відповідальність відповідно до закону [202]. Отже, згідно із положеннями МК відповідальність Держмитслужби в цілому та службових осіб відомства відбувається у трьох галузевоорієнтованих іпостасях, які різняться в залежності від ступеню небезпеки та негативності порушень.

Найчастіше до працівників Держмитслужби застосовуються заходи дисциплінарного впливу. Варто зауважити, що дисциплінарна відповідальність митних службовців має специфічний характер, що пов'язано із викладеними у статті 569 МК відомостями, згідно з якими: «Посадові особи митних органів є державними службовцями» [202]. Зазначена норма дає юридичні підстави застосовувати до митників положення законодавства про державну службу в аспекті притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Так, згідно до Закону України «Про

державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою інструкцією, а також порушення правил етичної поведінки та інше порушення службової дисципліни державний службовець притягається до дисциплінарної відповідальності. Підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених законодавством, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення [272].

Відповідно до Закону дисциплінарними проступками визначають: 1) порушення Присяги державного службовця; 2) порушення правил етичної поведінки державних службовців; 3) вияв неповаги до держави, державних символів України, Українського народу; 4) дії, що шкодять авторитету державної служби; 5) невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень; 6) недотримання правил внутрішнього службового розпорядку; 7) перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення; 8) невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця; 9) використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб; 10) подання під час вступу на державну службу недостовірної інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби; 11) неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між

державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення; 12) прогул державного службовця (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин; 13) поява державного службовця на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; 14) прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу кримінального або адміністративного правопорушення; 15) прийняття державним службовцем рішення, що суперечить закону або висновкам щодо застосування відповідної норми права, викладеним у постановах Верховного Суду, щодо якого судом винесено окрему ухвалу. За вчинення дисциплінарних проступків до посадових осіб митних органів застосовуються наступні різновиди дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службову відповідність; 4) звільнення з посади державної служби [272].

Таким чином, дисциплінарна відповідальність представників Державної митної служби України, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, являє собою внутрішньо-управлінський процес примусового впливу на посадових осіб відомства, пов'язаний, у першу чергу, із вчиненням ними дисциплінарних проступків, тобто порушень службової дисципліни, що призвело до недостатньої ефективності виконання покладених на ДМС завдань та функцій, але не мало суспільно-негативних наслідків. Міри дисциплінарної відповідальності впливають на службовий статус посадових осіб Держмитслужби.

Інший різновид юридичної відповідальності Державної митної служби, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, настає у разі вчинення представниками відомства адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Засадою відповідальності цього типу є КУпАП, відповідно до

якого адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Водночас адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності [135].

До адміністративних правопорушень, які пов'язані із корупцією та є основою адміністративної відповідальності Державної митної служби, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності відносяться:

1) порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю (стаття 172-4 КУпАП);

2) несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (стаття 172-6 КУпАП);

3) незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень (стаття 172-8 КУпАП) тощо [135].

На відміну від дисциплінарних проступків, визначені адміністративні правопорушення несуть значно вищий ступінь суспільної небезпеки та шкоди, адже пов'язані із правильним, законним та об'єктивним виконанням органами Державної митної служби та їх посадовими особами покладених на них державних функцій і завдань у митній сфері. Окрім цього, за вчинення адміністративних правопорушень законодавством передбачено значно ширший комплекс адміністративних стягнень, а саме: 1) попередження;

2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об’єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об’єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинові (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 5-1) громадські роботи; 6) виправні роботи; 6-1) суспільно корисні роботи; 7) адміністративний арешт; 8) арешт з утриманням на гауптвахті [135].

Останнім різновидом відповідальності Державної митної служби України, як суб’єкта протидії та запобігання злочинності, а також її посадових осіб, є кримінальна. В даному випадку йдеться мова про вчинення митниками протиправних дій, які впливають на внутрішню організацію роботи служби та несуть в собі значну суспільну небезпеку, тобто злочини у сфері службової діяльності. Останні окреслено в Розділі XVII ККУ та включають в себе:

1) зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (ст. 364 ККУ);

2) складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів (ст. 366 ККУ);

3) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища (ст. 368 ККУ) тощо [154].

Окремої уваги потребує порядок встановлення одного з трьох різновидів порушень в діяльності митних органів та їх посадовців. Відповідно до положень МК кожна особа має право оскаржити рішення, дії або бездіяльність митних органів, їх посадових осіб та інших працівників, якщо вважає, що цими рішеннями, діями або бездіяльністю порушено її права, свободи чи інтереси. Предметом оскарження є: 1) рішення – окремі акти, якими митні органи або їх посадові особи приймають рішення з питань, передбачених законодавством України з питань митної справи, а також задовольняють скарги, заяви, клопотання конкретних фізичних чи юридичних осіб або відмовляють у їх задоволенні; 2) дії – вчинки посадових осіб та інших працівників митних органів, пов’язані з виконанням ними обов’язків, покладених на них відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України; 3) бездіяльність – невиконання митними органами, їх посадовими особами та іншими працівниками обов’язків, покладених на них відповідно до МК та інших актів законодавства України, або неприйняття ними рішень з питань, віднесених до їх повноважень, протягом строку, визначеного законодавством. Скарги та інші звернення громадян розглядаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, митницями та їх посадовими особами відповідно до повноважень, визначених у цьому Кодексі та положеннях про відповідний митний орган. Митні органи та їх посадові особи, до повноважень яких належить розгляд звернень громадян, зобов’язані об’єктивно і вчасно розглядати їх, перевіряти викладені в них факти, приймати рішення

відповідно до чинного законодавства і забезпечувати їх виконання, надавати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [202].

Якщо відповідна особа вважає, що в діях митників наявні ознаки кримінального правопорушення, вона має право звернутись до уповноважених правоохоронних органів із відповідною заявою в порядку визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Остання є підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування [156].

Отже, аналіз законодавчих джерел показує, що юридична відповідальність працівників митних органів та Державної митної служби в цілому має комплексний характер та поділяється на три різновиди: відповідальність кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. Перші два різновиди (кримінальна та адміністративна відповідальність) мають виключний характер та виражаються в осуді найбільш суспільно негативних та небезпечних дій митників. В свою чергу дисциплінарна відповідальність в Державній митній службі України має більш оперативну внутрішньо-управлінську роль. Дисциплінарні правопорушення ведуть до застосування заходів впливу менш суворого характеру [402].

Проте в даному аспекті варто відзначити недосконаліть нормативно-правового регулювання. Так, на сьогоднішній день відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би регламентував засади службової дисципліни в Державній митній службі України, а також механізм, міри та заходи дисциплінарного впливу. На наш погляд, регламент цього аспекту загальнонаціональними нормами в сфері праці державних службовців повною мірою не відповідає всій специфіці діяльності митників. У зв’язку з цим доречно прийняти окремий Закон України «Про Дисциплінарний статут Державної митної служби України», положення якого б чітко визначили сутність, особливості та механізм дисциплінарної відповідальності в органах та підрозділах Державної Митної служби України [402].

Висновки до Розділу 2

Акцентовано увагу на тому, що категорія статусу є об'єктивним показником стану та місця, яке особа займає в суспільстві, та котре визначається освітою, сферою здійснення трудової діяльності, матеріальним положенням та іншими чинниками, які мають власне значення для населення кожної окремої держави. Наголошено, що статус притаманний не тільки фізичним, але й юридичним особам, особливо органам державної влади для яких ця категорія є і характеристикою, і фактором, який встановлює поле відповідної діяльності певної інституції.

Встановлено, що правовий статус, як і соціальний, характеризує місце певного суб'єкта, проте, не в соціумі загалом, а у національній правовій системі. Тобто, це набір юридичних характеристик, які визначають особливості взаємодії суб'єкта із правовою реальністю та специфіку вступу у суспільно-правові відносини з іншими юридичними та фізичними особами.

Під поняттям адміністративно-правовий статус Державної митної служби України запропоновано розуміти закріплений нормами чинного законодавства перелік елементів, які характеризують місце даного центрального органу виконавчої влади у системі інших органів державної влади. Саме адміністративно-правовий статус обумовлює місце та роль Держмитслужби у певних адміністративних правовідносинах, а також встановлює рівень адміністративної влади відомства та масив можливих до використання в роботі механізмів та інструментів владно-управлінського впливу. Відзначено, що адміністративно-правовий статус вказаного центрального органу виконавчої влади є складним за своєю структурою та змістом.

Аргументовано, що специфіка структури адміністративно-правового статусу Державної митної служби України обумовлюється, перш за все, завданнями та функціями, які виконує означений орган виконавчої влади в процесі здійснення своєї щоденної діяльності.

Встановлено, що структура адміністративно-правового статусу Державної митної служби являє собою сукупність таких груп елементів:

1) Практико-юридичні, які включають в себе:

– принципи роботи Державної митної служби України, як органу реалізації державної митної політики. Такі принципи є вихідними засадами, ключовими, основоположними ідеями функціонування правових явищ. В роботі Держмитслужби України принципи відіграють туж саму роль, але знаходяться в основі діяльності служби. Тобто, це встановлені правом та закріплені у законодавстві нашої держави головні засади, яким робота митних органів повинна відповідати;

– гарантії діяльності Державної митної служби України та її працівників. Законодавством, яке встановлює основу роботи Держмитслужби, закріплено два види гарантій, зокрема: гарантії забезпечення виконання зобов'язань перед митними органами, до яких, наприклад, відносяться фінансові гарантії; та гарантії професійної діяльності працівників Державної митної служби України.

2) Функціональні елементи адміністративно-правового статусу, до яких відносяться: завдання, функції, компетенція та організаційно-штатна структура. Тобто – всі ключові елементи, які обумовлюють напрями і цілі діяльності Державної митної служби, межі та рівень державно-владних повноважень, права та обов'язки, форми та методи діяльності, внутрішню будову Державної митної служби України.

3) Юридична відповідальність, як елемент адміністративно-правового статусу Державної митної служби України. Специфіка юридичної відповідальності обумовлює важливість та виключність Державної митної служби України серед інших органів влади, як учасників адміністративних правовідносин, так і суб'єктів запобігання та протидії злочинності у митній сфері.

Наголошено, що як одна з цілей запобігання та протидії злочинності на території України, боротьба з порушеннями митних правил несе в собі значний

превентивний зміст, який виражається в наступному: по-перше, у недопущенні порушень правил та вимог митного законодавства, за допомогою чого підтримується необхідний стан митної безпеки України та формується концепція «нетерпимості» до будь-яких протиправних дій, зокрема злочинів; по-друге, боротьба із порушеннями митних правил націлена на протидію адміністративним правопорушенням в митній сфері, які є основними детермінантами злочинності; по-третє, протидія порушенням митних правил дає можливість проводити процедури та задіювати механізми, які дозволяють встановити наявність в діях суб'єктів-порушників ознак вчинення злочину; по-четверте, боротьба із порушеннями митних правил несе в собі психологічно-виховний вплив, показуючи невідворотність настання покарання за вчинення вказаних правопорушень.

Узагальнено, що Державна митна служба України виконує низку важливих завдань, які вона вирішує як суб'єкт запобігання та протидії злочинності. Наявність таких завдань свідчить про те, що даний центральний орган виконавчої влади займає важливе та самостійне місце в системі органів державної влади, діяльність яких спрямована на протидію та запобігання цьому негативному явищу. Акцентовано увагу на тому, що досить складно навести вичерпний перелік завдань ДМС, втім наведені завдання найбільш змістовно характеризують роботу цього відомства у досліджуваному напрямку.

Доведено, що функції Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності слід трактувати як визначені положеннями законодавства України основні вектори діяльності Держмитслужби, здійснення яких спрямовано на реалізацію поставлених перед відомством завдань, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в Україні. Тобто функції походять від мети роботи митних органів та суттєво доповнюють їх. Так, якщо завдання – це складові мети, то функції в даному випадку, є напрямами практичної реалізації цих завдань. Водночас, зважаючи на неосвітленість переліку функцій

в чинній законодавчій базі, запропоновано до останніх віднести: правоохоронну, контрольну та інформаційно-аналітичну функції.

Констатовано, що компетенція Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності являє собою сукупність прав та обов'язків (повноважень) даного відомства, які вона може та повинна реалізувати у досліджуваному напрямку задля вирішення завдань та виконання функцій, що стоять перед цим центральним органом виконавчої влади.

Аргументовано, що компетенція Державної митної служби України, як суб'єкта протидії та запобігання злочинності, фактично являє собою сукупність повноважень даного центрального органу виконавчої влади, а також межі та напрямки їх реалізації, а відтак, дані повноваження є неоднорідними за своєю спрямованістю, саме тому їх запропоновано об'єднати у дві великі групи:

1) загальні повноваження, які представлені сукупністю прав та обов'язків, які нормативно закріплені на законодавчому та підзаконному рівнях, та котрі фактично відображають основні покладені на Державну митну службу функції та завдання;

2) спеціальні повноваження, – це особливий набір правомочностей, які закріпленні в положеннях нормативно-правових актів безпосередньо в галузі регулювання державної митної справи; зазначені повноваження показують окремі складові компетенції Держмитслужби України, тобто її можливості у вирішенні конкретних питань, пов'язаних із реалізацією державної митної політики у сфері запобігання та протидії злочинності. Сюди відносяться повноваження щодо: проведення державного митного контролю; протидії та запобігання контрабанді; захисту прав інтелектуальної власності; інформаційно-аналітичного забезпечення і таке інше.

Відмічено, що незважаючи на об'єктивну зрозумілість та простоту структури компетенцій Держмитслужби України, варто констатувати загальну недосконаліть нормативно-правового регулювання повноважень цього відомства, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Адже Положення

про Державну митну службу, а також Митний кодекс України жодним чином не класифікують права, обов'язки та в цілому повноваження Держмитслужби України, відповідно до покладених на неї функцій та завдань у досліджуваній сфері. Обґрунтовано, що окреслена проблема потребує вирішення за рахунок вдосконалення тексту Положення про Державну митну службу, затвердженого постановою КМУ від 06 березня 2019 р. № 227, в якому слід узагальнити та систематизувати передбачені Митним кодексом та іншими нормативно-правовими актами повноваження Держмитслужби та розподілити їх на групи, окремо виділивши повноваження безпосередньо в галузі запобігання та протидії злочинності.

Доведено, що організаційно-штатна структура характеризує зовнішні та внутрішні управлінські особливості відповідного підприємства, установи чи організації. Тобто дана категорія показує зовнішню будову юридичної особи, а також відповідну їй систему посад в середині організації, а також специфіку їх розподілу та взаємозв'язку.

Організаційно-штатну структуру Державної митної служби України визначено як сукупність управлінських елементів (органів, підрозділів та служб), котрі знаходяться в єдності та взаємозалежності, діяльність яких суворо упорядкована, від найвищого структурного елементу до найменшого – ієрархічно розташованих посад. Відмічено, що організаційна-штатна структура Державної митної служби України має в своїй основі три складові: керівний апарат, митниці та митний пост. Саме на основі цих елементів формується штат службовців відомства, як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Відзначено, що організаційно-штатна структура Державної митної служби на сьогоднішній день включає в себе три головні ланки, кожна з яких в межах визначених повноважень виконує низку важливих завдань у напрямку запобігання та протидії злочинності. Водночас, останнє питання є структурно виділеним лише в межах центрального апарату відомства. Саме там утворено спеціальні Департаменти, ключові завдання яких спрямовано на боротьбу,

попередження, профілактику злочинності у митній галузі. На рівні територіальних органів цей аспект роботи митних органів розчинюється в загальному функціоналі підрозділів.

З'ясовано, що юридична відповідальність Державної митної служби України, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, – це передбачена нормами чинного (адміністративного, кримінального, трудового) законодавства вид та міра покарання, яка може бути застосована до досліджуваного центрального органу виконавчої влади та/або його посадових осіб, у разі невиконання та/або неналежного виконання своїх обов'язків у відповідній сфері. Тобто юридична відповідальність передбачає можливість застосування заходів негативного (примусового) характеру по відношенню до осіб, які вчинили правопорушення (злочини) під час реалізації завдань та функцій ДМС у сфері протидії та запобігання злочинності.

Аргументовано, що дисциплінарна відповідальність представників Державної митної служби України, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, являє собою внутрішньо-управлінський процес примусового впливу на посадових осіб відомства, пов'язаний, у першу чергу, із вчиненням ними дисциплінарних проступків, тобто порушень службової дисципліни, що призвело до недостатньої ефективності виконання покладених на ДМС завдань та функцій, але не мало суспільно-негативних наслідків. Міра дисциплінарної відповідальності у вигляді відповідного стягнення має вплив на службовий статус посадових осіб Держмитслужби.

Узагальнено, що юридична відповідальність працівників митних органів та Державної митної служби в цілому має комплексний характер та поділяється на три різновиди: відповідальність кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. Перші два різновиди (кримінальна та адміністративна відповідальність) мають виключний характер та виражаються в осуді найбільш суспільно негативних та небезпечних дій митників. В свою чергу дисциплінарна відповідальність в Державній митній службі України має більш

оперативну внутрішньо-управлінську роль. А відтак, дисциплінарні правопорушення ведуть до застосування заходів впливу менш суворого характеру.

Акцентовано увагу на недосконалості нормативно-правового регулювання юридичної відповідальності службовців Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Так, на сьогоднішній день відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би регламентував засади службової дисципліни в Державній митній службі України, а також механізм, міри та заходи дисциплінарного впливу. Регулювання цього аспекту загально-національними нормами в сфері праці державних службовців повною мірою не відповідає всій специфіці діяльності митників. У зв'язку з цим доречно прийняти окремий Закон України «Про Дисциплінарний статут Державної митної служби України», положення якого б чітко визначили сутність, особливості та механізм дисциплінарної відповідальності в органах та підрозділах Державної Митної служби України.

РОЗДІЛ 3
ЗМІСТ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

3.1. Рівні запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України

Державна митна служба України володіє особливим адміністративно-правовим статусом, який дозволяє виконувати їй низку важливих завдань та функцій у митній сфері взагалі та у напрямку запобігання та протидії злочинності зокрема. За такої умови варто відзначити той факт, що свою роботу дане відомство здійснює на різних рівнях та напрямках, що власне обумовлено специфікою як сфери протидії та запобігання злочинності, так і правовим статусом ДМС, як суб'єкта, що здійснює свою діяльність у вказаних напрямках. А тому важливе теоретичне значення мають наукові дослідження, присвячені встановленню та характеристиці рівнів запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби, яким і буде присвячено даний підрозділ наукової праці.

Варто відзначити, що в кримінологічній літературі традиційно розрізнюють три рівні запобігання та протидії злочинності [121, с. 23]:

1) загальносоціальний (загальний) – запобігання злочинів та інших правопорушень на загальносоціальному рівні містить у собі діяльність держави, суспільства, їх інститутів, що спрямована на боротьбу зі злочинністю, а також вирішення відповідних програм, завдань у сфері політики, економіки, соціального життя, морально-духовній сфері і так далі. У той же час при вирішенні цих завдань створюються умови, які усувають саму можливість вчинення тих чи інших протиправних діянь або зменшують їх рівень. «Владний» ефект у цьому випадку досягається внаслідок успішного проведення державою соціально-економічної політики в цілому.

Загальносоціальне запобігання та протидія здійснюється різними органами держави, суспільними формуваннями, для яких функція протидії злочинності не є головною чи професійною [121, с. 23];

2) спеціально-кримінологічний (спеціальний) – цілеспрямований вплив спеціальних державних органів, спеціальних установ, громадських формувань, які спеціалізуються на боротьбі зі злочинністю, на криміногенні фактори, що обумовлюють окремі види і групи злочинної поведінки (наприклад, злочинність неповнолітніх, жіночу злочинність, економічну злочинність). Усунення чи нейтралізація таких комплексів специфічних причин і умов злочинної поведінки здійснюється в процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких профілактична функція є виконанням їхніх професійних обов'язків [121, с. 23];

3) індивідуальний рівень. Попередження та протидія злочинності на індивідуальному рівні містить у собі цілеспрямовану діяльність відносно конкретних осіб, поведінка яких не відповідає соціальним вимогам суспільства. При умові своєчасного проведення, рання профілактика може дати значні позитивні результати і тим самим виключити необхідність застосування більш суворих заходів, в тому числі і кримінально-правового характеру. Це дуже важливо у випадку, коли розглядається профілактична діяльність серед неповнолітніх правопорушників та злочинців [121, с. 23].

Зауважимо, що в роботі органів Державної митної служби рівні правоохоронного впливу на злочинність пов'язані із структурою зазначеного відомства. В наукових колах зазначена концептуальна думка жодним чином не спростовується та не доводиться науковцями, проте, її вірність можна довести, основуючись на положеннях чинного законодавства України, у тому числі в галузі роботи органів Державної митної служби України.

Відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження положення про Міністерство фінансів України» від 20 вересня 2014 р. № 375 Мінфін є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і

координується Кабінетом Міністрів України. Мінфін є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову, бюджетну та боргову політику, державну політику у сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, державну політику у сфері державного пробірного контролю, бухгалтерського обліку та аудиту, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, забезпечує формування державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності та забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, державної політики у сфері контролю за трансфертним ціноутворенням, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку [281]. Основними завданнями Міністерства визначено: по-перше, забезпечення формування та реалізація державної фінансової, бюджетної та боргової політики, державної політики у сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, державної політики у сфері державного пробірного контролю, бухгалтерського обліку та аудиту; по-друге, забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері контролю за

дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; по-третє, забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової і митної політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства тощо [281].

На перший погляд діяльність Мінфіну жодним чином не пов’язана із роботою Державної митної служби України щодо запобігання та протидії злочинності на території нашої держави. Проте, такий висновок є неправильним. Перш за все, як представник вищого рівня запобігання та протидії злочинності Мінфін формує митну політику, а також політику в галузі запобігання правопорушенням митного законодавства та правил. Тобто даний центральний орган виконавчої влади будує поле діяльності Державної митної служби, визначає цілі роботи органу, у тому числі з питань запобігання та протидії окремим видам злочинів в галузі митної справи та злочинності в цілому. Окрім того, необхідно відмітити «загальнодержавність» вказаного рівня.

Слід також вказати, що Мінфін видає управлінсько-розпорядчі акти, котрі передбачають напрями удосконалення застосовуваних в роботі Держмитслужби механізмів, спрямованих на боротьбу, профілактику, а також інших сторін правоохоронного впливу на порушення митного законодавства і правил та їх детермінанти. Наприклад, варто відмітити Накази Мінфіна від 09 червня 2020 р. № 281 «Про затвердження Порядку застосування заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності та взаємодії митних органів з правовласниками, декларантами та іншими заінтересованими особами та Змін до деяких нормативно-правових актів

Міністерства фінансів України», а також від 09 червня 2020 р. № 282 «Про внесення змін до Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону» [343].

Наступний рівень можна визначити, як «центральний-відомчий», адже основний масив передбачених ним заходів щодо запобігання та протидії злочинності органами Держмитслужби здійснюється на рівні голови відомства та центрального апарату. Варто відмітити, що за своїми обсягами даний рівень розповсюджує свій вплив на всю структуру Державної митної служби. Ключовим суб'єктом в межах даного рівня виступає Голова Держмитслужби, який: вносить на розгляд Міністра фінансів пропозиції щодо забезпечення формування державної митної політики та державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, розроблені Держмитслужбою проекти законів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Мінфіну з питань, що належать до компетенції Держмитслужби, а також подає Міністрові фінансів для погодження позицію щодо проектів, розробниками яких є інші центральні органи виконавчої влади; забезпечує виконання Держмитслужбою наказів Мінфіну та доручень Міністра фінансів з питань, що належать до компетенції Держмитслужби; забезпечує взаємодію Держмитслужби із структурними підрозділами Мінфіну, визначеними Міністром фінансів відповідальними за взаємодію з Держмитслужбою; звітує перед Міністром фінансів про виконання планів роботи Держмитслужби та покладених на неї завдань, про усунення порушень і недоліків, виявлених під час проведення перевірок діяльності Держмитслужби та її територіальних органів, а також про притягнення до відповідальності посадових осіб і працівників, винних у допущених порушеннях; підписує міжнародні договори України відповідно до наданих повноважень і таке інше [283].

Отже, Голова державної митної служби України забезпечує діяльність органу та всіх без виключення віднесених до його структури підрозділів, у тому числі територіальних митниць із запобігання та протидії злочинності та реалізації митної політики в цілому. Зазначена діяльність здійснюється керівником особисто, наприклад, шляхом підписання розпорядчих документів, а також через систему підрозділів що складають центральний апарат Держмитслужби. На даному рівні організовується не тільки зовнішня робота відомства, пов'язана з безпосереднім виконанням завдань і функцій щодо запобігання та протидії злочинності, але й внутрішньо-організаційна, яка дозволяє «тримати в тонусі» всю службу та її особовий склад (виражена в роботі Управління внутрішньої безпеки).

Наприклад, Департамент митного контролю та оформлення в рамках покладених на нього завдань: організовує розроблення, проводить аналіз і вдосконалення технологічних схем пропуску через митний кордон України, порядків здійснення митного контролю та митного оформлення: повітряних, водних, залізничних, автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними; товарів, що переміщуються засобами трубопровідного транспорту та лініями електропередач; предметів, що належать громадянам; предметів дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій, а також їх персоналу та членів сімей персоналу, які користуються на території України митними пільгами; товарів та інших предметів, що переміщуються (пересилаються) в міжнародних поштових та експрес-відправленнях; здійснює контроль організації митними органами митного контролю в пунктах пропуску, аналізує її ефективність та в разі необхідності вносить пропозиції щодо вдосконалення, а також організовує взаємодію з контрольними державними службами; координує діяльність підрозділів митних органів з питань контролю за переміщенням товарів, що належать до компетенції Департаменту; підтримує взаємодію митних органів з іншими

державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими, неурядовими, міжнародними організаціями й установами з питань, що належать до компетенції Департаменту і таке інше [279].

Згідно із Наказом Держмитслужби «Про затвердження Положення про Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями» від 07 квітня 2011 р. № 289 даний підрозділ апарату відомства: розробляє, організовує та здійснює самостійно або у взаємодії з правоохоронними органами України, іншими митними органами скоординовані заходи й спеціальні операції з виявлення і припинення контрабанди та порушень митних правил, у тому числі поза пунктами пропуску на державному кордоні України, у межах контрольованого прикордонного району та прикордонної смуги, а також із запобігання незаконному переміщенню товарів, транспортних засобів через митний кордон України й затримання осіб, причетних до такого переміщення; організовує проведення заходів з попередження незаконного переміщення через митний кордон України культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів; проводить самостійно або у взаємодії з правоохоронними органами України оперативні заходи щодо виявлення, попередження та припинення контрабанди й порушень митних правил, у тому числі шляхом переоглядів товарів і транспортних засобів, після завершення митного контролю або митного оформлення; проводить спеціальні заходи самостійно або у взаємодії з правоохоронними органами України, у тому числі контрольовані поставки щодо виявлення, попередження, припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також заходи по переміщенню товарів під негласним контролем. Контролює проведення таких заходів митницями і таке інше [279].

В межах цього ж рівня варто відмітити діяльність такого структурного підрозділу апарату Держмитслужби, як Управління внутрішньої безпеки. Відповідно до Наказу Держмитслужби України «Про затвердження Положення про Управління внутрішньої безпеки Державної митної служби України та реорганізацію підрозділів власної безпеки митної служби України» від 03 квітня 2009 р. № 301 останній: 1) ініціює та разом з іншими підрозділами митної служби безпосередньо розробляє проекти нормативно-правових актів з питань запобігання учиненню працівниками митної служби правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності; 2) бере участь у формуванні проектів і реалізації цільових програм з питань запобігання учиненню працівниками митної служби правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності, поточному та перспективному плануванні діяльності Держмитслужби в межах компетенції Управління; 3) ініціює та проводить роботу щодо профілактики правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності працівниками митної служби, у тому числі разом з іншими підрозділами митної служби; 4) організує, координує та контролює діяльність підрозділів внутрішньої безпеки митної служби, здійснює її методичне забезпечення; 5) у встановленому порядку оцінює ефективність та якість роботи підрозділів внутрішньої безпеки митної служби на основі розробленої системи критеріїв оцінки; 6) ініціює, організовує та проводить в установленому порядку контрольні заходи з питань, що належать до компетенції Управління; 7) здійснює контроль за організацією, впровадженням і забезпеченням функціонування системи аналізу та управління ризиками службової діяльності працівників митної служби; 8) відповідно до компетенції бере участь у розгляді звернень, запитів та інших документів, що надходять від депутатів усіх рівнів, органів державної влади, юридичних і фізичних осіб, готує відповіді на ці звернення тощо [282].

Окрім того, саме на даному центрально-відомчому рівні відбувається організація інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Держмитслужби та підпорядкованих територіальних митних органів, зокрема, у частині здійснення митного контролю. Відповідно до статей 33 та 33-1 МК необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення документи (крім документів, що містять таємну інформацію), подання яких митним органам передбачено МК та іншими законами України, надаються митним органам іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, з використанням механізму «єдиного вікна» у формі електронних документів, засвідчених електронним цифровим підписом [202]. Цей же механізм використовується для забезпечення взаємодії між суб'єктами митного контролю, їх представниками, іншими заінтересованими особами та митними органами, іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України. Для здійснення подібної взаємодії використовується єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», що входить до складу інформаційно-телекомунікаційної системи митних органів. Адміністратором та держателем єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику. Окрім того, Держмитслужба України для забезпечення гармонізації відомостей, що надаються через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», здійснює [202]: збір та узагальнення даних та супровідних документів, які згідно з МК, іншими законами України, міжнародними договорами України,

згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також нормативно-правовими актами, підлягають поданню відповідними особами до державних органів, установ та організацій, уповноважених на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України; обробку узагальнених даних відповідно до рекомендацій Всесвітньої митної організації; зберігання даних, що надаються через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»; визначення змісту та формату даних для подання через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» відповідно до моделі даних Всесвітньої митної організації [202]; відстеження змін і доповнень до моделі даних Всесвітньої митної організації та рекомендацій Всесвітньої митної організації для подальшого їх використання; розміщення на своєму офіційному сайті інформації про функціонування єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»; інші функції, передбачені законодавством, необхідні для забезпечення функціонування єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» [202].

Останній «регіональний» рівень запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби представлено територіальними митними органами, котрі володіють власним спеціальним набором повноважень та прав. На прикладі Положення про Одеську митницю, затвердженого Наказом Держмитслужби від 29 жовтня 2020 р. № 489, відмітимо, що остання відповідно до покладених на службу завдань та функцій: 1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Митниці, готує та вносить на розгляд Голови Держмитслужби пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, наказів Міністерства фінансів України; 2) забезпечує та

здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства з питань митної справи та в межах повноважень, визначених законом, законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на Митницю, під час переміщення товарів через митний кордон України та після завершення операцій з митного контролю та митного оформлення; 3) забезпечує та здійснює контроль за застосуванням митних режимів, цільовим використанням товарів, поміщених у відповідний митний режим; 4) вживає заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України; 5) здійснює державний експортний контроль в межах повноважень, визначених законом; 6) забезпечує та здійснює контроль за наданням гарантій забезпечення сплати митних платежів, організовує та здійснює стягнення коштів у разі невиконання забезпечених гарантіями зобов'язань із сплати митних платежів, взаємодіє з гарантами; 7) здійснює, зокрема разом з іншими державними органами та митними органами іноземних держав, заходи щодо інтегрованого управління кордоном, вдосконалення процедури пропуску через державний кордон товарів і транспортних засобів, виконання митних формальностей відповідно до вимог законодавства з питань митної справи; 8) впроваджує спрощені митні процедури відповідно до законодавства, забезпечує їх реалізацію та сприяє створенню умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України; 9) забезпечує та здійснює контроль за доставкою товарів і транспортних засобів комерційного призначення, які перебувають під митним контролем, до митниці призначення або у визначене митним органом місце; 10) запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України у зоні своєї діяльності; 11) бере участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил, а також з інших питань організації та здійснення митної справи; 12) проводить аналіз та здійснює

управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю, забезпечує проведення моніторингу ризикових зовнішньоекономічних операцій з метою управління ризиками, у тому числі шляхом таргетингу, та ініціювання проведення додаткових заходів щодо митного контролю із залученням мобільних груп, до складу яких входять посадові особи та працівники апарату Держмитслужби та Митниці тощо [264].

Реалізація покладених на митниці повноважень, як представників регіонального рівня запобігання та протидії злочинності визначає наявність в них додаткового переліку спеціальних прав. Так, на прикладі Івано-Франківської митниці та регламентуючих її діяльність документів відмітимо, що даний територіальний орган користується правом: 1) залучати у випадках, визначених законодавством, фахівців, експертів, спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції Митниці; 2) одержувати безоплатно в установленому порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, що стосуються законодавства з питань митної справи; 3) проводити, у встановленому законом порядку, у тому числі у взаємодії з іноземними органами оперативно-розшукові заходи, зокрема контрольовані поставки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також заходи з переміщення товарів під негласним контролем; 4) брати участь у перевірках та інших заходах, що здійснюються державними органами; 5) проводити адміністративне затримання осіб, які вчинили порушення митних правил, у визначеному законом порядку; 6) здійснювати провадження у справах про порушення митих правил; у випадках, передбачених законом, розглядати справи про порушення митних правил; 7) проводити процесуальні дії у справах про порушення митних

правил; 8) запрошувати суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або їх представників для перевірки правильності нарахування та своєчасності сплати податків, зборів, митних та інших платежів; 9) під час проведення перевірок у платників податків – фізичних осіб, а також у посадових осіб платників податків – юридичних осіб перевіряти документи, що посвідчують особу; 10) у межах компетенції забезпечувати взаємодію та обмін інформацією з митними, правоохоронними органами й іншими органами іноземних держав з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; 11) вживати спільно з правоохоронними органами заходів, спрямованих на відвернення незаконного вивезення за кордон предметів, що становлять національне, історичне чи культурне надбання держави і таке інше [262].

Тож, проведене наукове дослідження дає можливість вказати, що запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України включає в себе три основні рівні, а саме [408]:

1) загальнодержавний рівень – сектор діяльності не Держмитслужби та підпорядкованих їй органів та підрозділів безпосередньо, а координуючого їх діяльність Міністерства фінансів України. На даному рівні відбувається формування державної політики в галузі запобігання та протидії порушенням митних правил та вчиненню злочинів у митній сфері держави, а також практики її реалізації. Окрім того, Мінфін забезпечує координацію роботи митниці не тільки згідно із її нормативно-визначними функціями та завданнями, але й економіко-фінансових інтересів України;

2) центральний-відомчий – сфера відання керівництва Державної митної служби України та відповідних підрозділів центрального апарату служби. В межах даного рівня реалізуються ключові управлінські рішення щодо планування, проведення та забезпечення, у тому числі інформаційного, роботи всієї організаційно-штатної структури служби в аспекті протидії

правопорушенням митних правил, а також запобігання та протидії злочинам в митній сфері нашої країни;

3) «регіональний» рівень – фактично, «низова» ланка роботи основних реалізаторів державної митної політики та політики в галузі запобігання та протидії порушенням митних правил та злочинам – митниць та митних постів. На зазначеному рівні відбувається практичне використання всіх запланованих та визначених на вищих рівнях заходів, спрямованих на протидію та запобігання злочинності в митній сфері, процес чого суміщується з іншими основними секторами роботи митниць [408].

3.2. Напрямки та межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України

Напрями запобігання та протидії злочинності взагалі на сьогоднішній день є частково опрацьованим питанням в юридичній спільноті. Вченими не вироблено не тільки саме розуміння цих напрямів, але й концепція їх розмежування із іншими характеристиками запобігання та протидії. Наприклад, досліджуючи зміст протидії та запобігання злочинності, О.М. Джужа дійшов висновку, що уособленням вказаної діяльності виступає, у першу чергу, державна правоохоронна політика, напрямами забезпечення якої є: по-перше, державна доктрина, яка займає вагоме місце серед стратегічних напрямів протидії злочинності, і перш за все – рецидивній злочинності, у тому числі в межах кримінально-виконавчої системи; по-друге, особливий вид соціальної діяльності, спрямований на забезпечення виконання та відбування усіх видів кримінальних покарань, виправлення та ресоціалізацію засуджених, забезпечення безпеки, правопорядку та законності на території держави; по-третє, наукова теорія, що володіє аналітичними методами та синтезує відповідні політичні, соціологічні і

правові знання, а також законодавчу ініціативну функцію влади щодо забезпечення нормативно-правової підтримки процесів та механізмів протидії та запобігання злочинності [157, с. 22].

В свою чергу А. Марієнко виділяє у своїх наукових працях лише один напрям запобігання злочинності – індивідуальний, та визначає його складові. Вчений наголошує, що структуру цього напряму складають: 1) заходи переконання – процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від криміногенної поведінки, злочинних намірів, антисуспільних установок; 2) заходи соціальної допомоги – працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо; 3) обмеження – профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів чи громадськості; 4) примус – адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд, улаштування в приймальники-розподільники для дорослих і неповнолітніх, припинення бродяжництва й жебрацтва та інше [189].

Окрім того, вчений наголошує на тому, що критерієм результативності індивідуально-запобіжної роботи виступає, як показує практика, відсутність рецидиву злочинів та недопущення вчинення злочинів, що готувалися. Ці показники в ряді випадків не можуть відобразити якісні зміни в особі, відносно якої здійснювалися запобіжні заходи, тобто зміни в його свідомості та діяльності в основних сферах. Тому на перший план висуваються зміни в самій особистості, в її способі життя, в ту або іншу сторону. Індикаторами таких змін, що дозволяють встановити якісні соціально-схвалювані зміни в свідомості та вчинках цієї особи, можуть виступати ставлення до праці, суспільні інтереси, рівень морально-культурних цінностей тощо [189].

В той же час найчастіше науковці виділяють напрями запобігання та протидії конкретним типам та видам злочинності. Наприклад, О. Федченко,

розробляючи теоретико-методологічну концепцію з приводу запобігання і протидії корупції безпосередньо в підрозділах Національної поліції України та інших органів системи МВС України, зазначив, що практичними напрямами цієї роботи є: затвердження власних антикорупційних програм у Національній гвардії України, Національній поліції України, Державній прикордонній службі України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, та які розміщені на офіційних веб-сайтах зазначених державних органів; проведення роз'яснювальних заходів щодо вимог заповнення декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру; проведення люстрації та звільнення тих працівників, які допускали порушення законодавства, не дотримуються вимог антикорупційного законодавства у частині запобігання і врегулювання конфлікту інтересів; створення спеціального сайту та «Гарячої лінії» для повідомлень про корупційні дії працівників органів системи МВС України, а також; чітке визначення днів і годин прийому громадян для повідомлень про корупційні правопорушення керівництвом органів системи МВС України та їх підрозділами на місцях; розроблення наукового обґрунтування окремих напрямів запобігання і протидії корупції науковцями МВС України [369, с. 346].

Іншу точку зору пропонують науковці, які досліджують напрями протидії злочинності серед неповнолітніх. Так, І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська, О.В. Британська та ряд інших науковців стверджують, що запобігання та протидія злочинності серед неповнолітніх включають в себе:

1) створення позитивної, соціально схвалюваної діяльності неповнолітньої особи, закладення до її свідомості вірної, суспільно сприйнятої системи розуміння того, що таке злочин і формування у особи нетерпимості до їх вчинення допоможе запобігти деформації підлітка та убезпечить його від долучення до злочинної діяльності, а також здійснення виховного впливу у разі якщо особа вже вчинила злочин;

2) загально-соціальне запобігання: комплекс заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами по відношенню до неповнолітніх осіб з метою зменшення протиріч і стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві;

3) спеціально-кримінальне запобігання: система спеціальних органів державної влади, які функціонують з метою здійснення впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин та умов вчинення злочинів неповнолітніми та вжиття заходів щодо їх усунення [42, с. 294; 162; 170].

Дещо інший підхід з приводу тієї ж сфери протидії та запобігання злочинності пропонує М.І. Фіалка, який виділяє виключно: 1) індивідуальну профілактику – здійснюється щодо неповнолітніх, які відносяться до групи ризику вчинення злочину або вже вчинили злочин, у зв'язку з чим потрапили у поле діяльності суб'єктів профілактики, поставлені на профілактичний облік, відбувають покарання або знаходяться у профілактичних закладах, тощо; 2) загальносоціальну – дії, спрямовані на підвищення соціального захисту сімей з дітьми, збільшення матеріальної допомоги дітям сиротам і дітям-інвалідам, реформування освітніх закладів, належне фінансове забезпечення праці вчителів і вихователів; ці дії націлені на зменшення протиріч і стабілізацію соціальноекономічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві; 3) спеціально-кримінологічне запобігання – дії (розраховані як на всіх неповнолітніх, так і на їх окремі групи), спрямовані на зменшення негативного впливу криміногенних чинників, а також заходи, скеровані на конкретних осіб з девіантною або злочинною поведінкою з метою недопущення виникнення антисуспільної мотивації [371, с. 133–140].

Наведені наукові визначення показують не тільки загальну незавершеність логіки у дослідженнях напрямів запобігання та протидії злочинності, але й часте та вкрай неправильне співвідношення даної категорії

із функціями. Варто наголосити, що напрями, незважаючи на об'єктивну зрозумілість їх етимології, не мають нічого спільного із функціями запобігання та протидії злочинності, зокрема в рамках роботи відповідних органів державної влади. Вони також не є групами практичних інструментів регулювання або впливу у відповідній сфері. Термін «напрями запобігання та протидії злочинності» визначає ті групи суспільних відносин, де подібні різновиди діяльності безпосередньо здійснюються. У контексті діяльності Державної митної служби України та її органів напрями запобігання та протидії злочинності є сферами суспільно-правових відносин, у контексті яких відбувається реалізація вказаним відомством своїх завдань, функцій та повноважень.

З огляду на правовий статус служби та покладений на неї функціонал, на сьогоднішній день можна виділити чотири напрями запобігання та протидії злочинності Держмитслужбою України.

1. Першим напрямом запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України є цільовий (митно-фіскальний). Варто зазначити, що мито є одним із прикладів системи митних платежів – всі види платежів, які справляються митними органами при переміщенні через митний кордон України товарів, транспортних засобів та інших предметів згідно з чинним законодавством України [322, с. 25]. Відповідно до положень Митного кодексу України окрім безпосередньо мита, до митних платежів також відноситься акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [202].

Головне призначення подібних обов'язкових платежів виражається у наповненні державного бюджету України. Тут варто відмітити, що державний бюджет – це основний фінансовий та юридичний документ, загальнодержавний фонд, з якого органи державної влади отримують кошти для матеріального опосередкування свого функціонування [340]. Як зауважує

М.І. Капрін, державний бюджет за матеріальним складом – це централізований фонд фінансових ресурсів держави, а за соціально-економічною суттю – це основний засіб перерозподілу національного доходу. Суть державного бюджету реалізується через такі основні функції: 1) розподільчу; 2) контрольну. Зміст розподільчої функції виявляється у розподілі ВВП, який є основним джерелом формування державного бюджету. Державний бюджет використовується для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з урахуванням рівня розвитку економіки та культури на всій території [123].

Таким чином, здійснюючи свою цільову діяльність, Державна фіскальна служба України забезпечує наповнення державного бюджету, що, в свою чергу, гарантує фінансово-економічну стабільність нашої країни та достатність фінансових ресурсів для комфортного існування населення країни. Проте процес наповнення бюджету, окрім складності, несе в собі значні ризики виникнення ситуацій порушення прав та інтересів населення країни, зокрема злочинними проявами у податково-митній сфері. Протиправна діяльність в зазначеному ракурсі може привести до дисбалансу вітчизняної економіки, початок дії в ній регресивних процесів. Саме у зв’язку з цим протидія та запобігання злочинності в роботі Держмитслужби йде бік о бік із цільовим (митно-фіскальним) напрямом роботи відомства, прямо пов’язаного із фінансово-економічною безпекою нашої держави.

2. Напрям суспільного впливу. Вагомою частиною функціоналу Державної митної служби, як суб’єкту запобігання та протидії злочинності на території нашої держави є робота із суспільством. Соціальна орієнтованість заходів, засобів та методів діяльності Держмитслужби передбачає превентивно-виховний вплив на конкретних фізичних осіб при перетинанні ними митного кордону України за рахунок митного контролю об’єктів, що останніми перевозяться, а також притягнення їх, у разі наявності об’єктивних підстав, до адміністративної відповідальності за порушення митних правил.

Окрім роботи із припинення протиправної діяльності окремих осіб, яка потенційно може вести до вчинення більш суспільно негативних діянь, компетенція Держмитслужби включає в себе необхідність проведення роз'яснювальної роботи, що полягає у: 1) формуванні у суспільства знань про особливості перевезення через митний кордон відповідних товарів, а також інші фіскально-орієнтовані аспекти роботи митників; 2) особливості настання юридичної відповідальності та її негативні наслідки за вчинення адміністративних правопорушень та злочинів в митній галузі.

Напрям суспільного впливу в роботі Держмитслужби України також передбачає тісне співробітництво відомства із громадськістю, у тому числі з питань щодо запобігання та протидії злочинності. Правовою основою взаємодії служби із громадськістю виступає Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 966, яка визначає основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Відповідно до Постанови консультації з громадськістю проводяться з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності зазначених органів. Проведення консультацій з громадськістю має сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень. Консультації з громадськістю проводяться з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів [273].

В роботі Держмитслужби України формою взаємодії з громадськістю виступає громадська рада, діяльність якої регламентована Положеннями (затверджене Наказом Держмитслужби від 18 лютого 2021 р. № 110). За текстом документу громадська рада при Державній митній службі України є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної митної політики. Основними завданнями Громадської ради є: 1) сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; 2) сприяння врахуванню Держмитслужбою громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сферах, що належать до компетенції Держмитслужби; 3) сприяння залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної політики у сферах, що належать до компетенції Держмитслужби; 4) проведення відповідно до законодавства громадського моніторингу за діяльністю Держмитслужби; 5) здійснення підготовки експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів з питань формування та реалізації державної політики у сферах діяльності Держмитслужби [261].

3. Нормотворчість. Згідно із положеннями юридичної теорії поняття «нормотворчість», як правило, розглядається у значенні діяльності уповноважених на це суб’єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою [350]. В свою чергу О.Ф. Скакун вважає, що нормотворчість – це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов’язана з установленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Ця діяльність виражається у формуванні, систематизації, прийнятті й оприлюдненні нормативно-правових актів [412]. У своєму дисертаційному дослідженні З.О. Погорєлова підкреслює, що нормотворчість стосується

головним чином процедури прийняття нормативних актів. Нормотворчіть вимагає вивчення розвитку реальних зв'язків між різними явищами, що беруть участь у формуванні права і здійснюють перехід від матеріальних факторів до свідомості та від неї до правових норм [256, с. 11]. За визначенням А.О. Нечипоренко, нормотворчість є комплексною науковою категорією, яка характеризується тим, що вона є: початковою стадією механізму правового регулювання, елементом правової системи і правової культури суспільства, в процесі якого відбувається перетворення потреб та інтересів у загальнообов'язкові, формально-визначені приписи і правила; засобом організації соціального управління, однак, за такої умови процес нормотворчості сам врегульований правом й іншими соціальними нормами; цілеспрямованою діяльністю, що триває в певних часових проміжках і містить внутрішні елементи – етапи процесу зародження правової норми і набрання нею чинності, за допомогою якої відбувається зміна суспільного життя [219, с. 5].

Отже, нормотворчість – це процес формування нових нормативних, юридичних положень, які регулюють правові відносини в тій чи іншій галузі. Здійснюючи протидію та запобігання злочинності, Державна митна служба розробляє та приймає накази, розпорядження та інші юридичні документи, які: по-перше, забезпечують реалізацію відповідних заходів, засобів та способів боротьби та профілактики злочинності; по-друге, упорядковують діяльність персоналу служби, забезпечують розподілення покладених на його представників обов'язків та функцій; по-третє, забезпечують належний рівень роботи структурних органів та підрозділів Держмитслужби України за вектором запобігання та протидії порушенням в митній сфері, а також злочинності.

4. Напрям взаємодії. Четвертим напрямом запобігання та протидії злочинності Державною митною службою та її органами є взаємодія. У філософії категорія «взаємодія» застосовується у розумінні діючих зв'язків і

реального впливу взаємодіючих елементів один на одного і є абстракцією вищого порядку щодо всіх інших його значень. У науці публічного управління взаємодія постає як постійна співпраця у вирішенні значних і повсякденних питань. Взаємодія різних органів державної влади зумовлена реалізацією функцій держави і спрямована на розробку та реалізацію довгострокових програм і планів соціально-економічного розвитку регіонів; координацію зусиль для виконання завдань, що мають велике значення для населення регіону; створення умов для структурної перебудови місцевого господарства та створення спільних державно-самоврядних організацій [417, с. 253]. Взаємодія характеризується наступними особливостями: 1) виникає між формально рівними суб'єктами для забезпечення виконання ними спільних завдань або завдань одного з цих суб'єктів спільними зусиллями; 2) предметом є взаємне узгодження, координація дій, поєднання ресурсів з метою спільної і заходів організаційного та іншого управлінського характеру; 3) в основі взаємодії лежать правовідносини, спрямовані на збалансування, досягнення оптимального співвідношення інтересів їх суб'єктів [245, с. 110].

Отже, взаємодія – це форма діяльності органів влади, при якій останні співпрацюють одне з одним на засадах добровільності в межах визначених законодавством компетенцій з метою полегшення реалізації покладених на них завдань та функцій, у тому числі за напрямом запобігання та протидії злочинності. В роботі Державної митної служби України взаємодія має два спрямування: національне та міжнародне. Так, відповідно до Положення про Державну митну службу України від 06 березня 2019 р. № 227 остання під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, а також підприємствами, установами та організаціями, всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій

роботодавців, зокрема шляхом обміну електронними документами у визначеному законодавством порядку [283].

Що стосується меж запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України, то ця категорія також не є загальноприйнятою у науковій літературі. Вчені не виділяють характеристику «межі» при дослідженні особливостей запобігання та протидії злочинам та окремим різновидам злочинності в цілому. Водночас, на наш погляд, її аналіз має важливе значення, адже вона є комплексною та визначає рамки здійснення Державною митною службою своїх повноважень та функцій, як суб'єкта правоохоронного сектору держави, а також допомагає конкретизувати результати роботи відомства. Іншими словами, межі – це границі, яких Держмитслужба сягає в процесі протидії та запобігання злочинності в сфері митних відносин та які не повинні порушуватись [398].

Окрім зазначеного, межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби, на відміну від напрямів, хоча і пов'язані із їх юридичними особливостями, мають об'єктивний характер, тобто обумовлені призначенням вказаних двох видів діяльності, особливостями правової системи та іншими зовнішніми факторами, а не завданнями, функціями, повноваженнями тощо.

Спираючись на викладене, межі запобігання та протидії злочинності органами Держмитслужби України, на наш погляд, встановлюються:

1) законодавством України. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 09 липня 1998 р. № 12-рп/98 дане поняття треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою

України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України [312];

2) правами і свободами людини і громадянина. Згідно із статтею 3 Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Крім того, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [145].

Тобто відповідно до норм Основного закону права і свободи людини і громадянина займають центральне місце серед ключових державних цінностей, що, в свою чергу, обумовлює суспільну орієнтацію роботи всіх державних механізмів. Чому це обмежує роботу Держмитслужби України? Запобігання та протидія злочинності органами вказаного відомства у великій частині поєднана із заходами, засобами та способами державного примусу, які можуть обмежувати права та свободи людини. Проте подібні обмеження мають носити виключно законний характер, та в жодному разі не посягати на визначені законодавством невід'ємні права людини, як-то право на життя, особисту недоторканість і таке інше;

3) правовим статусом Державної митної служби України. Діяльність Держмитслужби України формується та спрямовується функціями, завданнями та компетенцією, покладеною на відомство законодавством нашої держави. Як наслідок, робота останньої поза межами свого правового статусу недопустима, адже це грубо порушує принцип законності її роботи. В зв'язку з цим, запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України обмежується повноваженнями, правами, функціями,

завданнями та іншими елементами правового статусу служби, який встановлює її юридичну роль у правоохоронному впливі на злочинні прояви в Україні [398].

Таким чином, проведене наукове дослідження свідчить про те, що Державна митна служба України хоча і не є спеціалізованим суб'єктом протидії та запобігання злочинності, втім вона здійснює свою діяльність у вказаній сфері за багатьма напрямками, що, в свою чергу, дозволяє підкреслити важливість роботи даного центрального органу виконавчої влади у досліджуваній сфері. У підсумку також слід вказати, що всі напрямки тісно переплітаються одне з одним, а відтак, здійснюючи свою діяльність, Державна митна служба повинна прагнути досягти успіху за всіма визначеними векторами [398].

3.3. Адміністративно-правові форми та методи запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України

Діяльність Державної митної служби у сфері протидії та запобігання злочинності є складною за своєї сутністю та змістом, що обумовлює наявність великої кількості форм її реалізації у даному напрямку. Слово «форма» (від латинського «forma» – вигляд, зовнішність, устрій) тлумачиться як: тип, структура відповідних суспільних (соціальних, економічних, правових, організаційних тощо) утворень або процесів (напр. управління), а також порядок чогось; зовнішній вид, обрис, дії, тип, будова, спосіб організації чого-небудь; спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; суворо встановлений порядок у будь якій справі і таке інше [52, с. 972; 428, с. 294].

Філософське розуміння форми закладалось мислителями різних епох. Наприклад, Аристотель у своїх ученнях вказував, що «форма» є активним

субстанціальним началом, яке, сполучаючись з матерією, утворює речі. Він повчав, що будь-яка конкретна річ складається із матерії та форми, причому форма є як активним фактором, завдяки якому річ стає дійсною, так і ціллю процесу становлення [253, с. 231]. Платон категорію, «форма» вживав на рівні із такою категорією як «ейдос», що означає якість, вид, вигляд, образ, мета, сутність, намір, з метою позначення всезагального, незмінного, справді сущого, того, що є прообразом змінних та індивідуальних явищ [376, с. 489]. Думки античних філософів отримали своє логічне продовження в філософських працях мислителів епохи просвітництва. Зокрема, Кант висунув тезу, відповідно до якої форма є принципом упорядкування, синтезу матерії. З часом, переосмисливши традиційну проблему співвідношення матерії та форми, Кант висунув на перший план новий аспект питання про зміст і форму мислення. В свою чергу, для більш адекватного вираження сутності співвідношення між матерією та формою Гегель ввів категорію «зміст», яка охоплює собою як форму, так і матерію [247, с. 231].

Окрім того, у діалектиці «зміст» і «форма» є співвідносними поняттями, які відображають дві взаємозалежні, суперечливі сторони буття предмета, явища, процесу. Кожен атом речовини має своїм змістом деяку кількість елементарних частинок, що взаємодіють одна з одною і розташовані в певному порядку. Внаслідок цього формується структура – форма атома, характерна для певного хімічного елемента. В живій природі форма і зміст проявляються як єдність функції і органу. Коли характеризується тіло в статиці, в його просторових зв’язках, категорія «форма» виражається поняттями «структура», «будова» тощо. Найближчим до цих категорій є поняття «організація» (спосіб зв’язку елементів змісту в його русі й розвитку). У суспільних явищах теж маємо справу з єдністю змісту і форми. Всезагальний характер цих категорій проявляється в тому, що вони є необхідними формами мислення в будь-якій галузі науки. Із сказаного випливає, що зміст входить у норму як його об’єктивна основа, а

форма виражає зміст як його організація. Немає безформного змісту, як і немає безформної речі. Форма не існує сама по собі. Вона позбавлена будь-якої цінності, якщо не є формою змісту. Тому не можна погодитися з тими, хто відриває форму від змісту і наділяє її самостійним існуванням [424].

Що ж стосується права та адміністративного права зокрема, то в межах цих галузей форма далеко не завжди приймає вище наведене, загальне значення. Наприклад, в загально-енциклопедичних юридичних джерелах правова форма визначається, як устрій, вид, тип, структура відповідних суспільних (соціальних, економічних, правових, організаційних тощо) утворень або процесів (наприклад, управління, судочинства, оплати, обміну), а також порядок чогось [428]. Н.А. Пархоменко зауважує, що вона (правова форма) опосередковує правом різні суспільні явища, які потребують регламентації, а також слугує каркасом усередині права, впорядковує та поєднує всі правові явища та право як таке [248, с. 18].

Отже, загальна теорія права наділяє поняття форми абстрактністю, трактуючи її, як модель упорядкування юридичних явищ або норм, але не як їх зовнішнє вираження, що суперечить загальним етимологічним та філософським трактуванням. Подібний підхід суттєво змінюється у межах адміністративно-галузевої правової науки. Наприклад, О.Н. Ярмиш визначає, що адміністративно правова форма являє собою встановлену правом, зовні виражену дію органу виконавчої влади або його посадової особи, яка відбувалося в рамках його компетенції і викликає юридичні наслідки [434, с. 36]. Ю.П. Битяк зауважує, що адміністративно-правова форма – це зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються органами виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань [7]. А.В. Логінов, дійшов висновку, що під адміністративно-правовою формою слід розуміти здійснення передбачених нормативно-правовими актами, теорією та практикою державного управління однорідної діяльності посадовими та службовими особами органів виконавчої влади, за допомогою якої реалізується їх

компетенція [182]. Відповідно до точки зору Т.О. Коломоєць, форма адміністративно права – це волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу, посадової особи, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети [6, с. 54].

Виділяючи безпосередньо різновиди адміністративно-правових форм, О.М. Бандурка зауважує, що це зовнішній прояв управлінської діяльності, спосіб вираження її змісту в конкретних умовах, тобто та чи інша управлінська дія, що має зовнішній прояв, до ключових різновидів якої відноситься: видання актів державного управління (нормативних і індивідуальних); організаційні дії; здійснення матеріально-технічних операцій; здійснення юридично значимих дій; укладення адміністративно-правових договорів [22, с. 185–186]. Серед адміністративно-правових форм А.М. Колодій, В.В. Копєйчиков, С.Л. Лисенков виділяють ті, які мають юридичне значення і спричиняють настання правових наслідків. До них належать: 1) видання юридичних актів управління (концепцій та загальнодержавних програм боротьби з правопорушеннями та злочинністю); 2) видання індивідуальних актів управління; 3) здійснення інших юридичних дій, заснованих на управлінських актах [76, с. 119]. В.М. Гаращук відмічає про існування чотирьох ключових адміністративно-правових форм, до яких відноситься: 1) видання нормативних актів управління; 2) видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління; 3) проведення організаційних заходів; 4) здійснення матеріально-технічних операцій [8, с. 134; 228].

Аналогічну позицію підтримують автори навчального посібнику з адміністративного права В.В. Баштанник та І.Д. Шумляєва. Вчені доводять, що в адміністративному праві форма – це зовнішнє практичне вираження конкретних дій, що здійснюються органами державного управління. Тобто, це сукупність реальних, відчутних дій державних органів та їх посадових осіб. Загальними ознаками таких форм, на думку вчених, виступають: 1) вони

складаються в процесі виконавчо-розпорядчої діяльності; 2) є універсальними щодо конкретних сфер та галузей державного управління; 3) різновиди цих форм залежать від виду управлінської діяльності тощо. Щодо класифікації адміністративно-правових форм, то на думку науковців останні поділяються на дві групи: правові та неправові. Правовою вважається діяльність, яка безпосередньо тягне визначені правові наслідки і здійснюється на основі досить повного юридичного оформлення. Неправові форми не мають безпосереднього юридичного значення та не ведуть до конкретних юридичних наслідків [27, с. 61–64].

Цікавим є те, що адміністративно-правові форми протидії та запобігання злочинності в цілому не виділяються вченими, як щось особливе. В своєму складі вони містять такі ж приклади правотворчої, правозастосовної або іншого типу діяльності, як і загальний перелік адміністративних форм. Так, В.В. Голіна, досліджуючи зміст та особливості останніх, виділяє: а) видання у межах своєї компетенції нормативних актів з питань запобігання злочинним проявам, організацію їх виконання та контролю; б) безпосереднє здійснення запобіжної роботи через підвідомчі установи, підприємства, організації, постійні комісії; в) розроблення комплексних планів запобігання злочинам [159]. Інші науковці доповнюють цей перелік такими формами, як: нормотворчість, правозастосовна діяльність, спрямована на реалізацію нормативно-правових актів, контроль та нагляд, здійснення матеріально-технічних операцій та дій і таке інше [9, с. 349; 27; 94, с. 53; 112].

Таким чином, адміністративно-правові форми, як правова категорія характеризуються наступними ознаками:

– по-перше, вони завжди стосуються поточної діяльності державних органів та володіють значним ступенем актуальності;

– по-друге, мають правовий зміст, адже реалізуються у встановленому законом порядку та ведуть до появи юридичних наслідків;

– по-третє, є комплексом практичного інструментарію діяльності органу державної влади, тобто складаються із певних однорідних дій, заходів, засобів, операцій та процедур владно-управлінського змісту;

– по-четверте, форми є вичерпними, адже їх склад та кількість регламентовані нормативно-правовою основою діяльності того чи іншого органу державної влади.

Отже, адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України слід тлумачити як засновані на нормах чинного законодавства, визначені поставленими перед даним центральним органом виконавчої влади завданнями, функціями, а також компетенцією, сукупністю владно-управлінських дій та процедур, що реалізуються цим відомством та його представниками в сфері протидії та запобігання злочинності.

Окрім змісту, відмінною також є класифікація форм запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. В цілому їх перелік відповідає загальній класифікації адміністративних форм, згідно з якою найчастіше виділяються правозастосовна та правотворча. Але в роботі відомства за вказаним напрямом їх зміст розширюється та інтерпретується по-новому. Зважаючи на викладене, до адміністративно-правових форм запобігання та протидії злочинності органами Держмитслужби варто віднести наступні.

1) Планування роботи Державної митної служби з питань запобігання та протидії злочинності. Зміст вказаної форми полягає у проведенні заходів, направлених на: обробку та систематизацію інформації про сутність і ключові вираження злочинності, а також її детермінантів в митній сфері; збір відомостей про актуальний стан злочинності в митній галузі; консолідацію отриманих відомостей та формування на їх основі системи необхідних до реалізації протягом певного періоду заходів, засобів та способів щодо запобігання та протидії злочинності.

2) Попередження та припинення правопорушень в митній сфері. Зазначена форма об'єднує в собі процедури, які застосовуються Державною митною службою та її територіальними органами в ході реалізації митної справи з метою недопущення вчинення, а також припинення вчинюваних правопорушень та злочинів, які порушують митні правила та інтереси держави.

3) Вчинення організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності. Адміністративно-правова форма, в межах якої Державна митна служба та підпорядковані їй митні органи використовують заходи та засоби, пов'язані із забезпеченням внутрішньої організації роботи, оптимізацією системи управління персоналом, контролем за якістю реалізації механізмів запобігання та протидії злочинності тощо.

Визначення змісту та переліку адміністративно-правових форм показує, що методи становлять їх складові елементи. Відмітимо, що термін «метод» розкривається, як прийом, спосіб або образ дії. Поняття методу виникло в стародавній Греції з метою підкреслити важливість способу дослідження явищ природи і суспільства. Метод розглядався як планомірний шлях наукового пізнання і встановлення істини. Метод в науці і нині – це спосіб пізнання, дослідження явищ природи, суспільного життя. Пошук нових методів забезпечує приріст наукових знань, поглиблення уявлень про закономірності предмету вивчення. Методи пов'язані з предметом. Предмет відповідає на запитання, що вивчає теорія, методи – як, яким чином вона це вивчає [57].

Як і форма, поняття методу має відбиток у філософії, де він розглядається як – систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів функціювання її об'єктів. Метод окреслює та втілює шлях до істини, напрями ефективної

діяльності, що ведуть до реалізації поставлених цілей, задає регулятиви та нормативні настанови пізнавального процесу [374, с. 373]. Навчальний посібник з філософії за редакцією С.Л. Щерба та В.К. Щедріна дає визначення методу як сукупності певних правил, прийомів, способів, норм пізнання та діяльності. Він (метод) є системою принципів, вимог, які орієнтують суб'єкта на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності. Метод дисциплінує пошук істини, дає змогу зекономити сили і час, рухатися до мети найкоротшим шляхом, регулюючи пізнавальну та інші форми діяльності людини [424].

Значення методу неодноразово підкреслювалось у багатьох інших науках. Наприклад, відомий фізіолог І. Павлов свого часу зауважив: «Метод – найперша, основна річ. Від методу, від способу дії залежить вся серйозність дослідження. Вся справа в хорошому методі. При хорошому методі і не досить талановита людина може зробити багато. А при поганому методі геніальна людина працюватиме марно і не отримає цінних, точних даних». Тож, під методом варто розуміти прийом, спосіб, засіб, процедуру або захід здійснення чого-небудь, пізнання якоїсь інформації, виконання визначеного обсягу роботи і таке інше.

В юридичній літературі поняття «метод» розкривається у значенні впливу на суспільні відносини; способа, прийому безпосереднього та цілеспрямованого впливу органів державного управління на підпорядковані їм об'єкти управління [128, с. 188; 426, с. 617]. Отже, фактично метод у праві – це інструмент правового регулювання, через що саме в подібному ключі дану категорію витлумачують представники юридичної науки. Наприклад, Т.С. Ківалов вказує, що метод правового регулювання включає сукупність юридичних прийомів, засобів і способів, які відображають особливості впливу галузі права на суспільні відносини. Ці методи спрямовані безпосередньо на формування та зовнішні прояви належної поведінки суб'єктів у відносинах, які регулюються конкретною галуззю

права [127, с. 34]. Деякі вчені вказують, що під методом правового регулювання варто розуміти специфічний спосіб, за допомогою якого держава на основі даної сукупності юридичних норм забезпечує потрібну їй поведінку людей як учасників правовідносини. Він може виражатися у вигляді припису, заборони, дозволу і тому подібне [271, с. 82–83]. О.В. Петришин, С.П. Погребняк та В.С. Смородинський роблять висновок, що метод – це підхід до впорядкування певної сфери суспільних відносин, що зумовлює використання того чи іншого специфічного комплексу юридичних засобів [350].

В адміністративному праві, зокрема за О.Ф. Скакун, адміністративно-правовий метод – це сукупність способів, прийомів, засобів впливу суб'єктів публічної адміністрації на об'єкти публічного управління, за допомогою яких установлюється юридично владне та юридично підвладне становище сторін у правовідносинах [327]. Як зазначає А.І. Берлач, адміністративно-правовий метод – це органічна система прийомів і способів безперервного правового впливу на поведінку учасників адміністративних відносин та характер взаємозв'язків між ними [32, с. 16]. На думку О.П. Рябченко, методи містять сукупність прийомів, операцій, процедур здійснення управлінської діяльності, певний порядок взаємодії суб'єкта та об'єкта управління [315, с. 51; 433, с. 141–142].

Розглядаючи адміністративно-правові методи, як приклад заходів, засобів та способів управління, В.П. Мартиненко та О.М. Ельбехт доводять, що це сукупність прийомів і способів впливу на керований об'єкт, результатом якого є досягнення поставлених організацією цілей. Серед сукупності різних методів вчені виділяють наступні методи адміністративно-правового впливу: 1) організаційно-розпорядчі, засновані на прямих директивних вказівках; 2) економічні, обумовлені однойменними стимулами; 3) соціально-психологічні, які застосовуються для підвищення соціальної активності службовців [98; 191, с. 2].

Таким чином, адміністративно-правові методи запобігання та протидії злочинності, що застосовані в роботі Державної митної служби та її органів, – це системна сукупність заходів, засобів, способів та процедур, об’єднаних у відповідні адміністративно-правові форми, що відрізняються імперативним, владно-управлінським характером та застосовуються з метою реалізації функцій та завдань даного відомства з метою запобігання та протидії злочинності у митній сфері.

Як і форми, адміністративно-правові методи протидії та запобігання злочинності органами Державної митної служби мають власну класифікацію:

1) Методи, що застосовуються в розрізі планування роботи органів Державної митної служби України. Зазначений спектр заходів, засобів, способів та процедур необхідний для планування роботи Держмитслужби за різними напрямами здійснення митної справи та реалізації митної політики, у тому числі запобігання та протидії порушенням в митній сфері нашої держави. Нормативною основою даних методів виступає наказ Державної митної служби України «Про затвердження Порядку планування діяльності митної служби України» від 25 червня 2007 р. № 530. Відповідно до положень документу планування в митних органах включає в себе процедури складання та затвердження планів діяльності Держмитслужби, митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій, взаємодію їх структурних підрозділів при організації планування та здійснення контролю за виконання планових завдань. Основними різновидами планів є: плани діяльності Держмитслужби; плани роботи департаментів, управлінь та самостійних відділів (секторів) Держмитслужби; плани діяльності митних органів; плани роботи структурних підрозділів митних органів (митних постів, відділів, самостійних секторів); тематичні плани роботи Держмитслужби, митних органів; спільні плани роботи Держмитслужби, її структурних підрозділів, митних органів з іншими органами державної влади, сторонніми організаціями та їх структурними підрозділами, у тому

числі зарубіжних країн; індивідуальні плани роботи посадових осіб митної служби [285].

2) Методи попередження та припинення митних правопорушень. До зазначеної групи відносяться адміністративно-правові заходи, засоби, способи, операції та процедури, які застосовуються митними органами в процесі митного контролю та провадження в справах про порушення митних правил. Наприклад, відповідно до статті 336 МК митний контроль здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів шляхом: 1) перевірки документів та відомостей, які відповідно до статей Кодексу надаються митним органам під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України; 2) митного огляду (огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляду та переогляду ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян); 3) обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України; 4) усного опитування громадян та посадових осіб підприємств; 5) огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою відповідно до Кодексу та інших законів України покладено на митні органи; 6) перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем; 7) проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів; 8) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митному органу; 9) пост-митний контроль [202].

Згідно статті 507 МК з метою припинення порушення митних правил, встановлення особи, яка вчинила порушення митних правил, а також для складення протоколу про порушення митних правил, якщо його неможливо скласти на місці вчинення правопорушення, допускається адміністративне затримання особи, яка вчинила таке порушення, на строк до трьох годин. Адміністративне затримання здійснюється посадовою особою митного органу за вмотивованим письмовим рішенням керівника цього органу або його заступника, а в разі їх відсутності (в нічний час, у вихідні та святкові дні тощо) – старшого чергової зміни. Працівники правоохоронних органів та військовослужбовці повинні надавати допомогу посадовим особам митного органу, які здійснюють адміністративне затримання, в разі вчинення опору або спроби втечі особи, яка підлягає затриманню, з місця події. Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення особи до службового приміщення митного органу або до іншого приміщення, де проведення необхідних дій з метою, визначеною в частині першій цієї статті, є можливим [202].

До переліку наведених методів також варто віднести заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності, до яких відноситься: 1) призупинення митного оформлення товарів на підставі даних митного реєстру об’єктів права інтелектуальної власності; 2) призупинення митного оформлення товарів за ініціативою митного органу; 3) знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності; 4) призупинення митного оформлення та знищення невеликих партій товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях; 5) зміна маркування на товарах та їх упаковці [202].

3) Заходи протидії контрабанді – спеціальний перелік методів, які застосовуються митними органами з метою профілактики, попередження та припинення фактів вчинення окремими особами та групами контрабанди. До

числа подібних методів, згідно із положеннями Митного кодексу відноситься: контрольна поставка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; переміщення товарів під негласним контролем [202].

4) Метод примусу – група найбільш жорстких заходів та засобів адміністративного впливу, які об'єднують в собі право митних органів застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та зброї. Так, відповідно до глави 82 МК посадові особи митних органів під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати фізичну силу для: 1) припинення порушень митних правил, затримання осіб, які їх вчинили, подолання опору законним розпорядженням або вимогам посадових осіб митних органів; 2) забезпечення доступу до приміщень або на території, де знаходяться товари, що перебувають під митним контролем; 3) припинення інших дій, що перешкоджають виконанню обов'язків, покладених на посадових осіб митних органів, якщо ненасильницькі засоби впливу не забезпечують виконання цих обов'язків [202].

Крім того, посадові особи митних органів під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати наручники, гумові кийки, сльозоточиві речовини, обладнання для відкриття приміщень, засоби для примусової зупинки транспортних засобів та інші спеціальні засоби для: 1) відбиття нападу безпосередньо на них або на інших осіб; 2) відбиття нападу на будинки, будівлі, споруди, транспортні засоби, що належать митним органам, спеціалізованим навчальним закладам та науково-дослідній установі митних органів або використовуються ними, на підприємства, установи та організації, в приміщеннях та/або на території яких здійснюється митний контроль, на товари, що перебувають під митним контролем, а також для звільнення зазначених об'єктів у разі їх захоплення; 3) затримання правопорушників, їх доставки до службового приміщення митного органу, якщо ці особи чинять опір та іншу протидію або можуть завдати шкоди оточуючим чи собі; 4) припинення фізичного опору, що чиниться посадовій

особі митних органів; 5) проникнення до приміщень або на території, де можуть знаходитися предмети контрабанди або безпосередні предмети порушення митних правил; 6) зупинення транспортного засобу, водій якого не виконав вимогу посадової особи митних органів про зупинення [202].

Як виняток, посадовим особам митних органів також дозволяється застосування вогнепальної зброї у чітко визначених законодавством випадках, до яких відноситься: 1) відбиття групового чи збройного нападу безпосередньо на них або інших осіб, якщо їх життю та здоров'ю загрожує небезпека і запобігти їй іншими засобами немає можливості; 2) відбиття групового чи збройного нападу на будівлі, склади, інші приміщення митних органів, спеціалізованих навчальних закладів та науково-дослідної установи митних органів; 3) відбиття групового чи збройного нападу на будинки, будівлі, споруди, транспортні засоби, що належать митним органам, спеціалізованим навчальним закладам та науково-дослідній установі митних органів або використовуються ними, на підприємства, установи, організації, в приміщеннях та/або на території яких здійснюється митний контроль, на товари, що перебувають під митним контролем, а також для звільнення зазначених об'єктів у разі їх захоплення; 4) зупинення транспортного засобу шляхом пошкодження, якщо його водій у зоні митного контролю своїми діями створює загрозу життю та здоров'ю людей; 5) подання сигналу тривоги, виклику допомоги, знешкодження тварини, що загрожує життю та здоров'ю людини [202].

Останню групу адміністративно-правових методів становлять різноманітні організаційні заходи, котрі відіграють особливу важливу роль в забезпеченні протидії та запобігання злочинності органами Державної митної служби, в зв'язку з чим забезпечити їх найбільш повне розкриття можливо лише у рамках окремого підрозділу наукового дослідження [388].

Таким чином, саме окреслені вище адміністративні форми та методи найбільш повно та змістовно характеризують діяльність Державної митної

служби як суб'єкта протидії та запобігання злочинності. Так, якщо форми відображають те, як саме реалізується відповідна діяльність, то методи вказують на інструменти та засоби, які були застосовані задля практичного втілення у життя відповідних форм. А відтак, важливим завданням законодавця та науковців є розширення кола відповідних форм, а також вдосконалення змісту та сутності вже існуючих [389].

3.4. Сутність та види організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України

Ефективна та якісна робота Державної митної служби залежить від багатьох чинників, зокрема: матеріально-технічного, фінансового, правового характеру тощо. Разом із тим, не можна применшувати важливість чинників організаційного характеру, які впливають на роботу Держмитниці у сфері запобігання та протидії злочинності із середини. Справа полягає в тому, що ефективна діяльність будь-якого центрального органу виконавчої влади з будь-якого питання та напряму – це завжди симбіоз зовнішніх та внутрішніх процесів. Через це ступінь досконалості запобігання та протидії злочинності митними органами прямо залежить від якості та кількості організаційних заходів вживаних у питанні забезпечення даного сектору їх діяльності.

Слово «організація» має складну етимологію та зв'язок із такими поняттями, як «система» та «структура». Згідно із словниковими джерелами організація (з французького «organisation», від латинського «organize» – надаю впорядкований вигляд, улаштовую) трактується у таких значеннях: як певне соціальне утворення («суспільний організм»), тобто об'єднання людей, що спільно реалізують деяку програму або мету; сукупність процесів чи дій, що ведуть до утворення й удосконалення зв'язків між частинами цілого, як діяльність, спрямована на упорядкування, приведення у систему чого-небудь;

внутрішня упорядкованість, узгодженість взаємодії більш-менш диференційованих частин цілого, обумовлена його будовою; група людей, діяльність яких усвідомлено координується для досягнення загальних цілей (щоб вважатися організацією, така група повинна відповідати обов'язковим вимогам, до яких належать: наявність якнайменше двох людей, які вважають себе частиною цієї групи; наявність якнайменше однієї мети, яку сприймають як спільну всі члени даної групи; наявність членів групи, які цілеспрямовано працюють разом, щоб досягти значущої для усіх цілі) [165, с. 15; 268, с. 100; 333, с. 119; 463].

Окремі науковці бачать зміст організації у співвідношенні із поняттями системи. Наприклад, В.П. Кукоба у своїх наукових працях наголошує про те, що організація – це процес, який виражено, по-перше, в аспекті формування побудови, упорядкуванні взаємодії елементів системи (підприємства, виробничого процесу, знань тощо); по-друге, в аспекті перетворення (реорганізації) системи у процесі її розвитку з менш організованого стану в більш організований (технічне переозброєння, реконструкція підприємства тощо) [165, с. 19].

Водночас в науковій літературі існує підхід, згідно до якого організація – це категорія подібна управлінню, проте, більш широка за своїм внутрішнім змістом. Це вид організаційної діяльності (функції), котра повинна забезпечити виконання плану (програми) або створює умови для прийняття певного плану. Функція організації пов'язана зі створенням організаційного механізму. Мета цієї функції – сформувати керуючі та керовані системи, а також зв'язки і відносини між ними. Особливість функції організації щодо інших самостійних функцій полягає у тому, що це єдина функція, яка забезпечує взаємозв'язок і ефективність усіх інших функцій управління. Зміст функції організації включає створення органів управління, побудову структури апарату управління, формування управлінських підрозділів, ланок, розроблення положення про

органи управління, встановлення взаємозв'язків між управлінськими структурами, добір і розстановку кадрів та інші [377, с. 174].

Ю.В. Мельник, О.С. Братко, Н.В. Батрин, О.М. Сохацька розглядають організацію, як процес управління, що забезпечує розподіл і закріплення робіт по етапах, регламентування і нормування їхньої послідовності і термінів, установлення міри дисциплінарних стягнень, введення обов'язкових вимог здійснення процесу управління. Організація, як процес управління, припускає встановлення: 1) необхідної послідовності виконання різних його циклів, етапів, стадій і операцій, а також можливої і необхідної у певних умовах паралельності виконання різних робіт; 2) тимчасових меж виконання робіт визначеного виду і їхнє групування за факторами інтенсифікації управління; 3) чіткого порядку надходження необхідної і достатньої інформації для нормального і своєчасного здійснення кожного з етапів процесу управління і всіх його операцій; 4) порядку участі різних ланок системи управління в етапах процесу управління; 5) процедур процесу управління як обов'язкових операцій для визначеного виду робіт (операцій узгодження, обговорення, візування, затвердження, інформування та інше) [144, с. 8].

Проводячи свої теоретичні дослідження в тому ж ключі, О.П. Підцерковний дійшов дещо інших висновків, зокрема:

1) по-перше, організацією можуть називатися будь-які структурні об'єднання людей, створені для виконання різних функцій державного, громадського або особистого характеру (в даному випадку організація – соціальний інститут з певним статусом, певна одиниця, здатна наділятися певними правомочностями і самостійно діяти в суспільних відносинах);

2) організація – це явище, чинник, а відповідно поняття і категорія, протилежні дезорганізації, невпорядкованості, невизначеності, хаосу, мірою яких є ентропія (в цьому ракурсі поняття організації характеризує стан того чи іншого об'єкта упорядкування);

3) поняття організації означає цілеспрямовану діяльність людини щодо впорядкування певних відносин для їх доцільного єдності, що включає розподіл функцій, повноважень, обов'язків, встановлення зв'язків, координацію і інше [131, с. 19].

Таким чином, організація – це системоутворююча та структурозабезпечуюча категорія, тобто належний стан функціонування та існування певної сукупності якихось елементів, їх чіткої впорядкованості. Водночас організація також розкривається, як процес упорядкування систематизованих утворень.

Поняття «організаційні заходи» як раз наслідує та виражає в собі друге значення вихідного терміну, але набуває багатьох ознак управлінської галузі. Наприклад, О.І. Безпалова, Н.П. Бочкор, К.Л. Бугайчук, В.В. Гончарук, В.Ю. Кизим, Л.Г. Ковальчук та інші науковці доводять, що подібні заходи спрямовані на забезпечення діяльності підприємств, установ та організацій, створення умов для якісного виконання ними своїх функцій [215, с. 62]. На думку Л.П. Паламарчука, організаційні заходи – це сукупність процедур роботи з персоналом, забезпечення його трудового процесу, контроль поточної діяльності та перевірки результатів з метою забезпечення ефективної реалізації функцій підприємства, установи чи організації [242, с. 67]. У тлумаченні А.М. Земко організаційні заходи – це цілеспрямована в рамках чинного законодавства діяльність органів управління, керівників і спеціалістів підприємств, яка пов'язана з забезпеченням останніх матеріально-технічними, технологічними ресурсами з метою підвищення ефективності діяльності. Організаційні заходи включають два основні аспекти: по-перше, це матеріально-технічний; по-друге, технологічний [115, с. 165].

Формуючи проміжний висновок, варто зауважити, що організаційні заходи характеризуються такими загальними ознаками: по-перше, комплексна спрямованість, оскільки організація передбачає упорядкування систематизованого утворення, тобто організаційні заходи завжди направлені

своєю дією і на систему підприємства, і на його персонал; по-друге, організаційні заходи – це заходи правового характеру, тобто регламентовані правом операції та процеси, які застосовуються відповідно до юридичних приписів та з чітким дотриманням прав людини і громадянина; по-третє, кінцевий результат всіх організаційних заходів спільний – забезпечення максимально ефективної роботи відповідного підприємства, установи чи організації та виконання такою структурою визначених для неї функцій.

Доведення останньої визначеної ознаки можна знайти у нормативних джерелах роботи Державної митної служби України. Згідно із Постановою КМУ «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» від 06 березня 2019 р. № 227 відомство з метою організації своєї діяльності застосовує широкий спектр організаційних заходів, а саме: здійснює добір кадрів в апарат Держмитслужби, на посади керівників та заступників керівників її територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, організовує роботу з підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації посадових осіб і працівників Держмитслужби; бере участь у формуванні державного замовлення на підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері митної справи; забезпечує в межах повноважень, визначених законом, здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції, а також контроль за дотриманням антикорупційного законодавства в апараті Держмитслужби та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належить до сфери її управління; впроваджує правила етики поведінки державних службовців Держмитслужби та здійснює контроль за їх виконанням; організовує, координує і контролює діяльність територіальних органів Держмитслужби, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління; організовує їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування; надає територіальним органам Держмитслужби методичну і

практичну допомогу щодо організації роботи, проводить перевірку стану такої роботи; організовує інформаційно-аналітичне забезпечення Держмитслужби та автоматизацію її діяльності, а також забезпечує охорону державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності, кіберзахист, технічний та криптографічний захист інформації і здійснює контроль за його станом; здійснює в межах повноважень, визначених законом, міжнародне співробітництво; забезпечує реалізацію у Держмитслужбі та її територіальних органах проектів розвитку, спрямованих на виконання покладених на Держмитслужбу завдань, інституційний розвиток, розвиток митної інфраструктури, інформаційних та телекомунікаційних технологій; організовує планово-фінансову роботу в Держмитслужбі та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку, ефективне і цільове використання бюджетних коштів; здійснює прогнозування та планування видатків на матеріально-технічне забезпечення і розвиток діяльності Держмитслужби, у тому числі за рахунок наданої міжнародної технічної допомоги; здійснює матеріально-технічне забезпечення Держмитслужби та її територіальних органів і соціальний захист посадових осіб і працівників Держмитслужби; забезпечує у Держмитслужбі та її територіальних органах безпеку діяльності посадових осіб та працівників від протиправних посягань, пов’язаних з виконанням ними службових обов’язків; організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил; здійснює відомчий контроль за додержанням вимог законодавства, виконанням службових, посадових обов’язків в апараті Держмитслужби, її територіальних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери її управління тощо [283].

Проте, незважаючи на широкий спектр, далеко не всі визначені відомчою нормативно-правовою базою організаційні заходи направлені на забезпечення роботи Держмитслужби із запобігання та протидії злочинності. На наш погляд, саме в цьому аспекті існує декілька основних груп заходів, перша з яких об'єднує ті нормативно-встановлені операції та процеси, що направлені на роботу з персоналом.

Зокрема, в цій сукупності варто виділити організаційні заходи, пов'язані із поповненням штату митних органів. Відзначимо, що праця в Державній митній службі відрізняється від трудового процесу в багатьох інших організаціях, підприємствах та установах, передусім необхідністю дотримуватись відповідних обмежень та реалізовувати функції держави. Через це до роботи в митних органах допускаються лише ті громадяни, які володіють спеціальним набором професійних вмінь та навичок. Крім цього специфіка прийняття на службу до митних органів прямо визначена у Митному кодексі України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. Відповідно до статті 570 МК на службу до митних органів приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку і здатні за своїми діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я виконувати завдання, покладені на ці органи. За такої умови на службу до митних органів не можуть бути прийняті особи, визнані в установленому порядку недієздатними або обмеженими у дієздатності, особи, які мають судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, а також особи, які протягом року, що передував їх зверненню до митного органу з приводу працевлаштування, притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією [202].

Прийняття на службу до митних органів України здійснюється на конкурсній основі, відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України. Водночас той факт, що посадові особи митних органів згідно МК

визнаються державними службовцями, поширює на них положення Постанови КМУ «Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби» від 25 березня 2016 р. № 246, згідно до якої відбувається прийняття їх на службу. Постановою визначено, що конкурсний відбір проводиться такими етапами: 1) прийняття рішення про оголошення конкурсу; 2) оприлюднення оголошення про проведення конкурсу; 3) прийняття та розгляд інформації від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі; 4) проведення тестування та визначення його результатів; 5) розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів; 6) проведення співбесіди та визначення її результатів; 7) складення загального рейтингу кандидатів; 8) визначення суб'єктом призначення або керівником державної служби переможця (переможців) конкурсу; 9) оприлюднення результатів конкурсу. Окрім цього, Постанова визначає принципи проведення конкурсу, а також повноваження посадових осіб, що входять до конкурсних комісій [286].

Іншу підгрупу організаційних заходів становлять ті, що спрямовані на забезпечення професійного навчання працівників митних органів. Стаття 575 МКУ говорить, що система професійної освіти у сфері митної справи включає в себе: 1) підготовку фахівців з вищою освітою; 2) перепідготовку працівників митних органів; 3) підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів; 4) підвищення кваліфікації працівників митних органів; 5) організацію навчання працівників митних органів без відриву від роботи. Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників митних органів здійснюються у спеціалізованих навчальних закладах митних органів та у спеціалізованому органі з питань спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику. Підготовка фахівців з вищою освітою для митних органів за окремими напрямами може здійснюватися також у вищих

навчальних закладах іншого галузевого підпорядкування за державним замовленням [202].

Водночас напрями професійного навчання митників знаходяться під постійним контролем та систематично оновлюються, відповідно до пріоритетів роботи Держмитслужби. Так, в даному контексті варто відмітити наказ Держмитслужби України «Про затвердження переліку пріоритетних напрямів (тем) для підвищення кваліфікації» від 25 листопада 2021 р. № 939. Останній визначає найбільш важливі програми підвищення кваліфікації митників на період до кінця 2022 року, котрі включають в себе такі тематики, як: «Здійснення контролю з питань митних платежів, митної вартості та митно-тарифного регулювання ЗЕД», «Особливості боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил», «Здійснення митних формальностей під час пропуску через митний кордон України товарів, що переміщуються суб'єктами ЗЕД», «Здійснення митних формальностей під час митного оформлення товарів, що переміщуються суб'єктами ЗЕД», «Здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються громадянами через митний кордон України» і таке інше [278].

Організаційні заходи роботи з персоналом передбачають формування високоморального, мотивованого і обізнаного штату, який не тільки володітиме всіма необхідними знаннями та навичками для якісного виконання службових завдань, що виникають в процесі роботи митних органів, але й систематично розвиватиметься у своєму професійному пізнанні. Підготовка штату включає в себе питання, пов'язані із всіма аспектами роботи Держмитслужби, у тому числі запобіганням та протидією злочинам. Іншими словами, організаційні заходи роботи з персоналом дозволяють формувати штат митників, які зможуть та, що найбільш головне, бажатимуть виконувати покладені на митні органі функції максимально якісно.

Наступну групу організаційних заходів складають ті, що направлені на профілактику та боротьбу з корупцією в органах та підрозділах Держмитслужби. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII всі юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у діяльності юридичної особи. Керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи. Для виявлення та усунення корупційних ризиків у діяльності юридичної особи можуть залучатися незалежні експерти, зокрема для проведення аудиту. Посадові та службові особи юридичних осіб, інші особи, які виконують роботу та перебувають з юридичними особами у трудових відносинах, зобов'язані: 1) не вчиняти та не брати участі у вчиненні корупційних правопорушень, пов'язаних з діяльністю юридичної особи; 2) утримуватися від поведінки, яка може бути розціненою як готовність вчинити корупційне правопорушення, пов'язане з діяльністю юридичної особи; 3) невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції у діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про випадки підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи; 4) невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції у діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про випадки вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами; 5) невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції у діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів [274].

Зазначені вимоги є базовими та стосуються всіх сфер діяльності, зокрема Державної митної служби України. Реалізація положень Закону повинна відбуватись як в діяльності поточній, так і у вигляді спеціальних документів антикорупційної спрямованості, зокрема антикорупційної програми юридичної особи. Остання, відповідно до статті 62 Закону являє собою комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності юридичної особи [274].

Так, Наказом Держмитслужби від 22 червня 2021 р. № 460 затверджено Антикорупційну програму відомства на 2021–2022 роки. Документом визначаються конкретні кроки для запобігання та мінімізації порушень посадовими особами Держмитслужби та її територіальних органів, норм законодавства, а також передбачається перегляд та удосконалення відповідних нормативно-правових та розпорядчих документів. Метою Антикорупційної програми є: впровадження ефективної системи запобігання корупції в діяльності Держмитслужби та її територіальних органів, подальше застосування та удосконалення механізмів прозорості, доброчесності, зниження ідентифікованих корупційних ризиків, забезпечення можливості публічного обговорення антикорупційної програми та підвищення рівня довіри громадян до реформи митної служби. Завданням Антикорупційної програми є: по-перше, оцінка корупційних ризиків у діяльності Держмитслужби, виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строків та необхідних ресурсів; по-друге, визначення заходів щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строків та необхідних ресурсів; по-третє, визначення навчальних заходів та інших форм з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування; по-четверте, визначення процедури моніторингу, оцінки виконання та періодичного перегляду Антикорупційної програми [15].

Організаційні заходи з боротьби та профілактики корупції в Державній митній службі України схожі на заходи роботи з персоналом, проте, мають дещо глибший зміст, адже їх призначенням є не тільки виховання службовців відомства та формування в них переконань про неможливість вчинення корупційних злочинів, але й удосконалення самого процесу функціонування всього відомства з метою недопущення виникнення ситуацій, в яких корупційна складова мала б місце.

Особливу актуальність антикорупційна діяльність набуває в галузі роботи Держмитслужби із запобігання та протидії злочинності, а також детермінуючим її факторам. Дана група суспільних відносин відрізняється високим рівнем конфліктності та можливістю виникнення корупційних ризиків. Саме тому боротьба та профілактика корупції є одним із важливих аспектів забезпечення ефективності та дієвості виконання митними органами своїх функцій та завдань із здійснення правоохоронного впливу на суспільно-небезпечні діяння.

Окрему групу становлять організаційні заходи із запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби, направлені на забезпечення взаємодії митниці з національними правоохоронними органами та, зокрема, міжнародної взаємодії. Ключовим заходом взаємодії з правоохоронними органами, відповідно до статті 558 МК, виступає обмін інформацією. Так, у разі виявлення під час здійснення митного контролю та інших заходів, що здійснюються митними органами відповідно до МК та інших актів законодавства України, ознак правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень митних органів, митні органи зобов’язані письмово повідомляти про це відповідні правоохоронні органи. Крім того, правоохоронні органи зобов’язані письмово повідомляти митні органи про наявність оперативної інформації щодо можливих випадків переміщення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення з порушенням норм

законодавства України. У разі наявності такої оперативної інформації від правоохоронних органів митний контроль та митне оформлення здійснюються за письмовим рішенням керівника митного органу, який отримав цю оперативну інформацію, або його заступника в обсягах та у формах, передбачених МК [202].

Відповідно до статті 564 МК, міжнародна діяльність митних органів спрямовується і координується Президентом України, Кабінетом Міністрів України та здійснюється за погодженням з Міністерством закордонних справ України. Відповідно до міжнародних договорів, митними органами України спільно з митними органами суміжних держав може здійснюватися: 1) проведення спільного митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України; 2) узгодження в установленому законом порядку часу здійснення митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, процедур митного контролю, митного оформлення та взаємне визнання документів, що використовуються митними органами для виконання митних формальностей; 3) проведення спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди та порушень митних правил; 4) проведення в установленому законом порядку спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення правопорушень у сфері службової діяльності працівників митних органів України та митних служб суміжних держав; 5) проведення інших спільних одноразових чи постійних заходів з питань, що відповідно до МК та інших актів законодавства України належать до повноважень митних органів; 6) обмін інформацією, у тому числі з використанням інформаційних технологій та систем [202].

Організація взаємодії Державної митної служби з представниками міжнародної спільноти та правоохоронними органами нашої держави виступає важливим аспектом протидії та запобігання злочинності. Так як співпраця з іншими суб’єктами розширює можливості Держмитслужби з

виявлення та припинення правопорушень і злочинів, а також підтримки в актуальності власне інформаційне поле, систематично «підганяючи» свій функціонал під зміни злочинних проявів та суспільної ролі злочинності в цілому.

Останню групу організаційних заходів із забезпечення запобігання та протидії злочинності становлять процедури та механізми відомчої координації та контролю Держмитслужби. Дію зазначених заходів направлено на поставлення чітких цілей та встановлення векторів роботи митних органів та підрозділів апарату Державної митної служби України з питань протидії та запобігання злочинності, а також здійснення контролю за процесом реалізації поставлених управлінських завдань. Систему подібних заходів становлять наради керівництва органів та підрозділів Держмитслужби, надання методичних та практичних вказівок, перевірка поточної діяльності митних органів керівництвом Держмитслужби, видання наказів щодо проведення тих чи інших практичних заходів правоохоронного впливу на злочинність і таке інше.

Отже, аналіз конкретних прикладів організаційних заходів, які здійснюються Державною митною службою України із запобігання та протидії злочинності в митній сфері дають можливість вказати, що це система взаємопов’язаних, юридично-значимих процедур, механізмів та операцій, направлених на формування ефективного штату службовців митних органів, боротьбу та профілактику корупції в середині відомства, організацію та забезпечення взаємодії служби, її органів та підрозділів із національними правоохоронними відомства і міжнародною спільнотою, а також чинення координаційно-контрольного впливу на структурні елементи з метою підтримки високого ступеня ефективності роботи із запобігання та протидії злочинності.

Висновки до Розділу 3

Встановлено, що запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України включає в себе три основні рівні, а саме:

1) загальнодержавний рівень. На цьому рівні запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України координується Міністерством фінансів України, яке формує державну політику в галузі запобігання та протидії порушенням митних правил та вчиненню злочинів у митній сфері держави, а також практику її реалізації. Наголошено, що Мінфін забезпечує координацію роботи митниці не тільки забезпечуючи нормативно-визначні функції та завдання, але й забезпечуючи економіко-фінансові інтереси України;

2) центральновідомчий рівень. На цьому рівні запобігання та протидія злочинності є предметом відання керівництва Державної митної служби України та відповідних підрозділів центрального апарату служби. В межах даного рівня реалізуються ключові управлінські рішення щодо планування, проведення та забезпечення, у тому числі інформаційної роботи, всієї організаційно-штатної структури служби в напрямку протидії правопорушенням митних правил, а також запобігання та протидії злочинам в митній сфері нашої країни;

3) регіональний рівень. На цьому рівні запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України здійснюється на рівні митниць та митних постів. На зазначеному рівні відбувається практичне використання всіх запланованих та окреслених на вищих рівнях заходів, спрямованих на протидію та запобігання злочинності в митній сфері, процес чого суміщується з іншими основними напрямками роботи митниць.

Обстоюється позиція, що напрями, незважаючи на об’єктивну зрозумілість їх етимології, не мають нічого спільного із функціями запобігання та протидії злочинності, зокрема в межах повноважень Державної митної служби України. Наголошено, що напрями також не слід

ототожнювати і з видами практичних інструментів регулювання або впливу у відповідній сфері. Термін «напрями запобігання та протидії злочинності» визначає ті групи суспільних відносин, де подібні різновиди діяльності безпосередньо здійснюються. У контексті діяльності Державної митної служби України та її органів напрями запобігання та протидії злочинності є сферою суспільно-правових відносин, відносно яких відбувається реалізація вказаним відомством своїх завдань, функцій та повноважень.

Виокремлено та охарактеризовано наступні напрями запобігання та протидії злочинності Державної митної служби: цільовий (митно-фіскальний); робота із суспільством; нормотворчість; взаємодія з іншими відомствами та інституціями у відповідній сфері.

Наголошено, що в результаті своєї діяльності Державна митна служба України забезпечує наповнення державного бюджету, що, в свою чергу, гарантує фінансово-економічну стабільність нашої країни та достатність фінансових ресурсів для комфортного існування громадян України. Проте, процес наповнення бюджету, окрім складності самого наповнення, має й інші складності, серед яких значне місце належить ризикам порушення прав та інтересів як громадян так і в цілому держави, зокрема, злочинним проявам у податково-митній сфері. Протиправна діяльність в зазначеному аспекті може призвести до дисбалансу вітчизняної економіки та навіть регресивних процесів.

Акцентовано увагу на тому, що, здійснюючи протидію та запобігання злочинності, Державна митна служба видає накази, розпорядження та інші нормативно-правові акти, які, по-перше, забезпечують реалізацію відповідних заходів, засобів та способів боротьби та профілактики злочинності у митній сфері; по-друге, упорядковують діяльність службовців Державної митної служби України, забезпечують розподілення покладених на її представників обов’язків та функцій; по-третє, забезпечують належний рівень роботи структурних органів та підрозділів Держмитслужби України у

царині запобігання та протидії правопорушенням в митній сфері, а також злочинності.

Узагальнено, що Державна митна служба України хоча і не є, відповідно до закону, спеціалізованим суб'єктом протидії та запобігання злочинності, втім, вона здійснює свою діяльність у вказаній сфері за багатьма напрямками, що дозволяє підкреслити важливість даного центрального органу виконавчої влади, як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Відзначено, що всі напрямки діяльності Державної митної служби України у сфері запобігання та протидії злочинності тісно переплітаються один з одним, а відтак, у діяльності Державної митної служби не можна якийсь із напрямків вважати більш пріоритетним ніж інший.

Відмічається, що діяльність Державної митної служби у сфері запобігання та протидії злочинності не є всеосяжною, оскільки має свої межі, які обумовлюються: 1) наявністю норм чинного законодавства, в якому закріплюються не лише засади протидії та запобігання злочинності взагалі, а й основи функціонування Державної митної служби України; 2) правами і свободами людини і громадянина, що гарантуються Основним Законом нашої держави; 3) правовим статусом Державної митної служби України, зокрема набором його прав та обов'язків, а також виконуваних завдань та функцій у сфері протидії та запобігання злочинності.

Доведено, що відповідно до норм Конституції України, права і свободи людини і громадянина займають центральне місце серед ключових державних цінностей, що обумовлює суспільну орієнтацію всіх державних механізмів. Запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України у великій частині поєднана із заходами, засобами та способами державного примусу, які можуть обмежувати права та свободи людини. Проте, подібні обмеження мають носити виключно законний характер, та в жодному разі не посягати на закріплені законодавством

невід'ємні права людини, як-то: право на життя, особисту недоторканість і таке інше.

Наголошено, що діяльність Держмитслужби України формується та спрямовується відповідно до закріплених у законодавстві функцій та завдань у відповідності до її компетенції. Як наслідок, діяльність останньої поза межами свого адміністративно-правового статусу недопустима, адже це грубо порушує принцип законності її функціонування. У зв'язку із цим, запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України обмежується повноваженнями, правами, функціями, завданнями та іншими елементами правового статусу служби, який встановлює її юридичну роль у правоохоронному впливі на злочинні прояви в Україні.

З'ясовано, що адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України, як правова категорія, характеризуються наступними ознаками: по-перше, вони завжди стосуються поточної діяльності державних органів та володіють значним ступенем актуальності; по-друге, мають правовий зміст, адже реалізуються у встановленому законом порядку та ведуть до появи юридичних наслідків; по-третє, є комплексом практичного інструментарію діяльності органу державної влади, тобто складаються із певних однорідних дій, заходів, засобів, операцій та процедур владно-управлінського змісту; по-четверте, форми є вичерпними, адже їх склад та кількість регламентовані нормативно-правовою основою діяльності того чи іншого органу державної влади.

Адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України запропоновано тлумачити як засновані на нормах чинного законодавства види діяльності Держмитслужби, які обумовлені завданнями, функціями, компетенцією, а також сукупністю владно-управлінських дій та процедур, що реалізуються цим державним органом та його представниками в сфері протидії та запобігання злочинності в межах повноважень даного центрального органу виконавчої влади.

Обґрунтовано, що до адміністративно-правових форм запобігання та протидії злочинності органами Держмитслужби варто віднести наступні:

1) Планування роботи Державної митної служби з питань запобігання та протидії злочинності. Зміст вказаної форми полягає у проведенні заходів, направлених на: обробку та систематизацію інформації про сутність і ключові види злочинності, а також її детермінантів в митній сфері; збір відомостей про актуальний стан злочинності в митній галузі; узагальнення отриманих відомостей та формування на їх основі системи необхідних до реалізації протягом певного періоду заходів, засобів та способів запобігання та протидії злочинності.

2) Попередження та припинення правопорушень в митній сфері. Зазначена форма об’єднує в собі процедури, які застосовуються Державною митною службою та її територіальними органами в ході реалізації митної справи з метою недопущення вчинення, а також припинення вчинюваних правопорушень та злочинів, які порушують митні правила та інтереси держави.

3) Вчинення організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності. Це адміністративно-правова форма, в межах якої Державна митна служба та підпорядковані їй митні органи використовують заходи, пов’язані із забезпеченням внутрішньої організації роботи, оптимізацією системи управління персоналом, контролем за якістю реалізації механізмів запобігання та протидії злочинності тощо.

Аргументовано, що адміністративно-правові методи запобігання та протидії злочинності, що застосовуються в роботі Державної митної служби України та її структурних підрозділів – це системна сукупність заходів, засобів, способів та процедур, об’єднаних у відповідні адміністративно-правові форми, що відрізняються імперативним, владно-управлінським характером та застосовуються з метою реалізації функцій та завдань даного відомства з метою запобігання та протидії злочинності у митній сфері.

Виокремлено та охарактеризовано наступні адміністративно-правові методи протидії та запобігання злочинності Державною митною службою: а) що застосовуються в розрізі планування роботи органів Державної митної служби України; б) що застосовуються в розрізі попередження та припинення митних правопорушень; в) що застосовуються в розрізі протидії контрабанді.

Доведено, що саме окреслені вище адміністративні форми та методи найбільш повно та змістовно характеризують діяльність Державної митної служби як суб'єкта протидії та запобігання злочинності. Акцентовано увагу на тому, що якщо форми відображають те, як саме реалізується відповідна діяльність, то методи вказують на інструменти та засоби які були застосовані задля практичного втілення у життя відповідних форм. А відтак, важливим завданням законодавця та науковців є розширення кола відповідних форм, а також вдосконалення змісту та сутності вже існуючих.

Акцентовано увагу на тому, що організаційні заходи у сфері профілактики та боротьби із корупцією в Державній митній службі України схожі на заходи роботи з персоналом, проте, мають дещо глибший зміст, адже їх призначенням є не тільки виховання службовців відомства та формування в них переконань про неможливість вчинення корупційних злочинів, але й вдосконалення самого процесу функціонування всього відомства з метою недопущення виникнення ситуацій, в яких корупційна складова мала б місце.

Наголошено, що важливу групу організаційних заходів із забезпечення запобігання та протидії злочинності становлять процедури та механізми відомчої координації та контролю Держмитслужби. Дію зазначених заходів направлено на поставлення чітких цілей та встановлення напрямів роботи митних органів та підрозділів апарату Державної митної служби України з питань запобігання та протидії злочинності, а також здійснення контролю за процесом реалізації поставлених управлінських завдань. Систему подібних

заходів становлять наради керівництва органів та підрозділів Держмитслужби, надання методичних та практичних вказівок, перевірка поточної діяльності митних органів керівництвом Держмитслужби, видання наказів щодо проведення тих чи інших практичних заходів правоохоронного впливу на злочинність і таке інше.

Під організаційними заходами, які здійснюються Державною митною службою України із запобігання та протидії злочинності в митній сфері запропоновано розуміти систему взаємопов'язаних, юридично-значимих процедур, механізмів та операцій, направлених на формування ефективного штату службовців митних органів, боротьбу та профілактику корупції в середині відомства, організацію та забезпечення взаємодії служби, її органів та підрозділів із національними правоохоронними відомствами і міжнародною спільнотою, а також вчинення координаційно-контрольного впливу на структурні елементи з метою підтримки високого ступеня ефективності роботи із запобігання та протидії злочинності.

РОЗДІЛ 4
НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

4.1. Зарубіжний досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та можливості його використання в Україні

Виклики, з якими зіштовхнулась сьогодні Українська держава, за своїм історичним походженням та природою є унікальними, адже жодна сучасна соціально спрямована та демократична європейська країна не зіштовхувалась з подібними проблемами ще з часів Другої Світової війни. Разом із тим, сьогодні Україна продовжує тримати рішучий та послідовник курс на інтеграцію до високорозвиненої спільноти, особливої актуальності набуває питання активного вивчення провідного зарубіжного досвіду щодо організації та функціонування основних державних та суспільних інститутів. Без сумніву це стосується і митної сфери, про співробітництво в якій йдеться у цілій низці міжнародних договорів України (як двосторонніх, так і багатосторонніх). Так, наприклад, в Угоді про Асоціацію з Європейським Союзом йдеться про взаємодію та обмін досвідом між Сторонами договору, зокрема з метою протидії незаконним діям у митній сфері. Відповідно до ст. 37 ч. 5 розділу VI означеної Угоди Сторони домовились, що адміністративне співробітництво є важливим для реалізації та контролю преференційного режиму, наданого відповідно до цієї Глави, та підкреслюють свої зобов’язання боротися з незаконними діями та шахрайством в митних питаннях, пов’язаних з імпортом, експортом, транзитом товарів та їх розміщенням під будь-яким іншим митним режимом або процедурою, зокрема заходи заборони, обмеження або контролю [366; 384]. Якщо Сторона на основі об’єктивно задокументованої

інформації відчуває неспроможність забезпечити адміністративне співробітництво та/або відчуває існування незаконних дій або шахрайства іншої Сторони відповідно до цієї Глави, заінтересована Сторона може тимчасово призупинити дію відповідного преференційного режиму для відповідного товару (товарів) згідно із цією статтею. Неспроможність забезпечити адміністративне співробітництво при розслідуванні митних правопорушень або шахрайства, inter alia, означає: a) неодноразова неспроможність дотримуватися зобов'язань щодо перевірки статусу походження відповідного товару (товарів); b) неодноразова відмова або надмірна затримка у виконанні та/або повідомленні про результати послідовної перевірки підтвердження походження; c) неодноразова відмова або надмірна затримка в отриманні дозволу на проведення місій адміністративного співробітництва для перевірки автентичності документів або точності інформації, що стосується надання преференційного режиму, про який ідеться. Виявлення правопорушень або шахрайства може бути здійснено, inter alia, коли відбувається швидке зростання без достатнього пояснення обсягу імпорту товарів, який перевищує звичайний рівень виробництва та експортний потенціал іншої Сторони, що пов'язано з об'єктивною інформацією стосовно правопорушень або шахрайства [366; 384]. Низка зобов'язань, взятих на себе Україною у межах цієї Угоди та інших міжнародних договорів, зокрема у сфері митного співробітництва, визначає необхідність удосконалення і розвитку основних державних інститутів, які здійснюють державну політику у зазначеній сфері, покращення форм і методів їх роботи за відповідними напрямками, в тому числі щодо запобігання та протидії злочинності [366; 384]. У такій ситуації дуже важливим та доцільним кроком є активне вивчення зарубіжного досвіду, на чому акцентує увагу багато фахівців із галузі права і державного управління. Так, наприклад, С.В. Капітанець відмічає, що світові тенденції розвитку міжнародної торгівлі зумовлюють необхідність зміцнення

економічної безпеки держави під час забезпечення вільної торгівлі та правомірності зовнішньоекономічної діяльності. Основою забезпечення зовнішньоторговельного та митного складників економічної безпеки будь-якої держави є створення дієвої системи запобігання та протидії митним правопорушенням. Це дасть змогу отримати додаткові кошти для наповнення державного бюджету, вивести вітчизняного товаровиробника на міжнародний рівень, захистити його конкурентоспроможність, зменшити рівень корупції в різних сферах підприємницької діяльності та в системі органів Державної фіскальної служби України тощо. Разом із тим слід зауважити, що поряд зі змінами в законодавстві України існує низка факторів, що протягом останнього часу стримують розвиток вітчизняної митної справи, а отже, пригальмовують вирішення проблеми попередження митних правопорушень. До таких факторів належать: відсутність прогресу в частині вдосконалення митної ІТ-системи; неналежна модернізація системи управління ризиками; недосконаліть вітчизняних підходів до оцінки митної вартості товарів; відсутність комплексних стандартів оснащення і технічного забезпечення діяльності митних органів ДФС; недосконалий механізм координації та комунікації між різними органами виконавчої влади у правоохоронній, контролюючій сферах, а також у сферах сприяння міжнародній торгівлі та охорони державного кордону; нечіткість регламентування часу та місця виконання обов’язків контролюючими органами; недостатня увага міжнародному співробітництву з прикордонними митницями і постами для попередження незаконного переміщення товарів, людей, зброї, наркотичних та інших засобів міжнародними організованими злочинними угрупуваннями [122].

Т.М. Мозолюк, аналізуючи тенденції протидії митним правопорушенням у світовій практиці, також акцентує увагу на тому, що в контексті євроінтеграції України існують об’єктивна необхідність і практична значимість урахування кращого закордонного досвіду боротьби з митними

правопорушеннями. Світові тенденції розвитку міжнародної торгівлі зумовлюють необхідність зміцнення економічної безпеки держави під час забезпечення вільної торгівлі та правомірності зовнішньоекономічної діяльності. Основою забезпечення зовнішньоторговельного та митного складників економічної безпеки будь-якої держави є створення дієвої системи запобігання та протидії митним правопорушенням. Це дасть змогу отримати додаткові кошти для наповнення державного бюджету, вивести вітчизняного товаровиробника на міжнародний рівень, захистити його конкурентоспроможність, зменшити рівень корупції в різних сферах підприємницької діяльності та в системі органів Державної фіскальної служби України тощо. Разом із тим слід зауважити, що поряд зі змінами в законодавстві України існує низка факторів, що протягом останнього часу стримують розвиток вітчизняної митної справи, а отже, пригальмовують вирішення проблеми попередження митних правопорушень [206, с. 76]. Науковець зазначає, що з одного боку з розвитком зовнішньої торгівлі з'явилися нові способи вчинення порушень митних правил, а з іншого – у державах із розвинутою митною системою суттєво вдосконалено засоби виявлення та фіксації предметів, що перевозять із порушенням митних правил, модернізуються та успішно використовуються інформаційні технології підтримки та супроводження митного контролю. Крім того, величезні можливості Всесвітньої інформаційної системи Інтернет відкривають нові горизонти у напрямі співпраці та обміну необхідною інформацією між урядами багатьох держав світу, міжнародними організаціями, у тому числі в митній сфері, при цьому заощаджуючи час та кошти. Саме тому одночасно з глобальними проблемами захисту економічних інтересів держави, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, глибшого дослідження потребує проблема вдосконалення системи заходів із запобігання та протидії митним правопорушенням. З огляду на це та в контексті євроінтеграції України є

об’єктивна необхідність і практична значимість урахування кращого досвіду міжнародних та закордонних механізмів запобігання та протидії митним правопорушенням. Дослідження полягає у розгляді та аналізі закордонних механізмів запобігання і протидії митним правопорушенням, окреслення першочергових кроків із протидії порушенням митного законодавства в Україні [206, с. 76–77].

В.В. Ченцов зазначає, що специфіка функціонування органів державної влади, зокрема митної служби, в умовах економічної та політичної кризи в Україні зумовлює необхідність, актуальність і важливість аналізу стану й прогнозування перспектив розвитку, науково обґрунтований вибір пріоритетних напрямів модернізації, практичну розробку цільових комплексних програм і стратегій управління здійснюваними змінами із залученням передового зарубіжного досвіду функціонування та модернізації митної служби. Правник наголошує, що останнім часом збільшується увага вітчизняних дослідників до закордонного досвіду організації й реформування митної служби. Однак, справедливо зауважує В.В. Ченцов, системного порівняльного аналізу функціонування митної служби, як суб’єкта запобігання та протидії злочинності, в зарубіжних країнах не проводилось, що й зумовило необхідність нашого дослідження [384].

Переходячи до аналізу досвіду зарубіжних держав у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами, варто відмітити, що національні особливості митних служб полягають саме у специфічних функціях, повноваженнях. В процесі дослідження організаційно-штатної структури, порядку управління та функціонування митних органів зарубіжних країн необхідно зауважити на відсутності єдиної моделі організації їх діяльності. Окремі експерти з митної справи наголошують, що не існує двох абсолютно схожих митних адміністрацій. Незважаючи на однотипність завдань та уніфікацію функцій митних органів, діяльність даних структур у кожній країні має свої особливості, що залежать від порядку державного управління,

оскільки є складовою частиною державного механізму. Те, що становить основний вид діяльності для однієї митної служби, може бути поза зоною повноважень іншої. Варто зазначити, що структура митних служб в країнах-членах ЄС дещо відрізняється, проте їх головні завдання спрямовані на забезпечення дотримання митного законодавства та забезпечення економічної безпеки відповідної держави, що включає в себе боротьбу з порушеннями митних правил та контрабандою [381, с. 155].

Далі в рамках представленої проблематики необхідно присвятити увагу досвіду Сполучених Штатів Америки, адже в цій країні нормативно-правовому забезпеченню діяльності митних органів приділяється особлива увага. Зазначене не в останню чергу обумовлено, тому що між США та Мексикою кордон близько 2000 миль, котрий страждає від контрабанди наркотиків та контрабанди, насильницьких злочинів та нелегальної іммігрaції. Більшість легких та важких наркотиків, вилучених у Сполучених Штатах, пройшли через Мексику, і більше половини всіх нелегальних іммігрантів у Сполучених Штатах були вихідцями з цієї країни. У 2017 фінансовому році прикордонні органи затримали близько 1,36 мільйонів іноземців, які намагалися незаконно перетнути південно-західний кордон. Південно-західний кордон також є перевалочним пунктом для контрабанди з території Сполучених Штатів, включаючи викрадені автомобілі, товари, вкрадені з торгівлі між штатами, незаконна вогнепальна зброя та незаконна валюта (переважно доходи від незаконного обігу наркотиків). Таким чином, зовнішнє правозастосування є ключовим компонентом боротьби із цими злочинами [394].

Варто також вказати, що протягом майже 125 років Митна служба США була первинним джерелом доходів для держави, вона сприяла національному розвитку та розвивала інфраструктуру, до якої входили території Луїзіани, Орегона, Флориди та Аляски; фінансувала поєднання національної дороги і трансконтинентальної залізниці, а також будівництво

багатьох маяків у США; створення Військової та Морської академій тощо. Після Громадянської війни в США деякі штати почали вводити власні імміграційні закони, що спонукало Верховний суд США визнати імміграційні питання такими, що мають федеральну відповідальність. Закон про імміграцію 1891 року засновував Управління імміграції та питань прийняття громадянства в межах міністерства фінансів США [384]. Це управління відповідало за надання дозволів, відмов та обробку інформації щодо всіх іммігрантів, які шукали можливості в'їзду в США, а також за впровадження національної імміграційної політики. «Імміграційні інспектори», як вони тоді називались, розташовувались у портах в'їзду США та збирали інформацію про пасажирів, що прибували. З кожного іммігранта стягувався «подушний податок» у розмірі 50 центів [384].

Служба митного та прикордонного контролю США (CBP) налічує понад 60000 співробітників та є однією з найбільших у світі правоохоронних організацій і відповідає за те, щоб не допускати терористів та їх зброю у США, а також сприяти законним міжнародним поїздкам та торгівлі. CBP США застосовує комплексний підхід до управління та контролю кордонів, об'єднуючи митницю, імміграційну службу, безпеку кордонів та захист сільського господарства в одну скоординовану діяльність. Тож, основними напрямами роботи вказаного вище відомства є наступні [394]:

1. Боротьба з тероризмом, що передбачає виявлення та припинення терористичної загрози, а також захист населення та економіки Сполучених Штатів від будь-якого прояву терористичних дій.

2. Боротьба з транснаціональною злочинністю – виявлення, стримування та припинення транснаціональної організованої злочинності, яка загрожує інтересам національної та економічної безпеки США на кордоні та за її межами.

3. Охорона кордону. Даний напрям передбачає захист Батьківщини з повітря, суші та моря від незаконного проникнення, незаконної діяльності

або інших загроз для підтримки національного суверенітету та забезпечення національної та економічної безпеки.

4. Сприяти законній торгівлі та захищати доходи держави та населення. Створити умови для чесної, конкурентоспроможної та такої, що відповідає вимогам міжнародного та чинного законодавства, торгівлі, а також процвітання та економічної безпеки американського народу.

5. Сприяйте законним поїздкам. Ця діяльність спрямована на покращення можливостей громадян країни до подорожей, а також захист населення країни від осіб, які прибувають до США [394].

У цілому, зазначає Т.М. Мозолюк, всю сферу діяльності Митної служби США можна розділити за такими основними напрямами: реалізація митного законодавства; виконання вимог законів про наркотичні засоби; виконання законів про контроль над експортом; виконання законодавства щодо боротьби з «відмиванням» грошей. Необхідно підкреслити, що основними у цій діяльності є завдання, пов’язані із дотриманням саме митного законодавства. Через це Митну службу США можна назвати основним відомством, яке здійснює розслідування порушень митного законодавства. Всеохоплююча комп’ютеризація митної діяльності під час обробки всього масиву інформації є ключовим елементом попередження і виявлення митних правопорушень. Комп’ютерна техніка використовуються співробітниками митної служби США для отримання практично будь-якої інформації, у тому числі і про пасажирів, включаючи питання про те, чи немає щодо них невиконаних ордерів (чи немає заборгованості), чи не притягувалися вони раніше до відповідальності за порушення митного або іншого законодавства й про те, як вони в’їжджали в країну або виїжджали з неї в минулому. У комп’ютерних базах даних аналогічна допоміжна інформація міститься й щодо вантажовідправників, імпортерів та експортерів вантажів. Подібна інформація використовується митними інспекторами для визначення доцільності проведення додаткових оглядів, опитувань або

вивчення документації [206, с. 78]. Зрештою, підкреслює авторка, основним способом виявлення порушень митного законодавства є перевірки документів і вантажів, що проводяться з використанням комп'ютерної техніки або консультаціями фахівця з імпорту. Поряд із цим є й інші способи викриття митних правопорушень: повідомлення службовців або конкурентів, відомості від платних інформаторів, які знайомі з незаконною діяльністю, або ж таємні операції, що проводяться Митною службою США стосовно якоїсь конкретної галузі діяльності. До вищезазначеного слід додати, що митна система США – це практично стовідсоткове електронне декларування за повного електронного опису товару (для порівняння, нині в ДФС із застосуванням принципу «єдиного вікна» оформлюється лише 30% митних декларацій). Саме завдяки автоматизації американську модель митної діяльності відносять до прогресивних [206, с. 78].

Порушення митного законодавства у США може призвести до значних санкцій як по відношенню до фізичної особи, так будь-якої організації, причетної до правопорушення. Митні санкції варіюються залежно від особливостей порушення, але можуть містити адміністративні чи кримінальні стягнення. Тож, відповідними негативними стягненнями можуть бути [444]:

– штрафи, які за своїм розміром можуть бути дуже суттєвими. Так, до прикладу, одне кримінальне правопорушення може призвести до штрафу у розмірі від кількох тисяч до мільйона доларів та більше;

– ув'язнення. За деякі митні порушення, особливо пов'язані із контрабандою, можливі тюремні терміни. Наприклад, за подання неправдивої декларації при в'їзді до країни особу може бути позбавлено волі на строк до двох років, а порушення деяких експортних обмежень може призвести до ув'язнення строком на 10 років за кожне правопорушення;

– випробувальний термін. Митні порушення можуть призвести до умовного покарання. Особа, засуджена до випробувального терміну, має відбувати покарання не менше 12 місяців, хоча, можливо, і набагато довше,

протягом цього часу він або вона повинні дотримуватись різних правил, встановлених судом. Ці правила обмежують те, що може зробити людина на випробувальному терміні, наприклад, вимагати від неї з'явитися до співробітника служби пробації, питати у співробітника дозволу на переїзд чи виїзд із країни, уникати подальших проблем із законом та оплачувати всі штрафи та судові витрати.

Відмітимо, що сформована за останні тридцять років структура митної служби та її управління, кваліфікація митного персоналу всіх рівнів, система законів (близько 600), що визначають діяльність митниці, технології, процедури і рівень інформатизації митної діяльності до початку 90-х рр. у цілому забезпечували вирішення завдань, покладених на митну службу США. Однак проведений у першій половині 90-х рр. аналіз показав, що без серйозних реформ вона не буде якісно та ефективно виконувати свої основні завдання. До основних факторів, що зумовили такий висновок, можна віднести такі [122]:

1. Загальносвітові тенденції у сфері міжнародного бізнесу все наполегливіше вимагають упровадження в діяльність митниці кращого світового досвіду. Митна служба США зіштовхується з постійним зростанням розмірів торгівлі й туризму [122].

2. Крім того, митна служба США виконує ряд важливих функцій прикордонної служби. Наприкінці 90-х рр. XX ст. у митній службі США загострилася кадрова ситуація – близько 20 % митних чиновників вийшло на пенсію в 1998 р. Протягом наступних п'яти років вийшли на пенсію 40 % керівників у деяких відділах. У зв'язку з цим керівництво митної служби всіляко підтримує найсучасніші форми професійної підготовки з метою збільшення потенціалу кваліфікованих кадрів [122].

3. Як і в Україні, відбувається зниження темпів зростання асигнувань на розвиток митної служби, у той час як обсяг роботи щорічно збільшується на 5–10%.

4. Ускладнюються проблеми регулювання торгових відносин у зв'язку з глобалізацією ринку. Зростаючі обсяги світової торгівлі, підвищення значущості політичних, суспільних проблем, таких як захист навколишнього середовища, прав людини – усе це ускладнює і робить більш значущою діяльність митних служб у всьому світі. Постійно зростають масштаби загрози ввозу контрабандних наркотиків і міжнародної злочинності, пов'язаної з відмиванням «брудних» грошей, торговими махінаціями, порушенням прав інтелектуальної власності [122].

5. За оцінками служби з контролю за наркотичними речовинами, в економіці США щорічно «відмивається» близько 30 млрд наркодоларів (12 млрд – в усьому іншому світі). Кошти, зароблені на торгових махінаціях, порушеннях експортних норм, не піддаються обліку.

6. Ускладнюються проблеми профілактики, попередження і припинення торгових правопорушень. Потрібне впровадження нових підходів, критеріїв, налагодження співробітництва з державними органами, діловим співтовариством, громадськістю, міжнародними організаціями [122].

Таким чином, досвід США у сфері запобігання та протидії злочинності, зокрема митними органами, формувався під впливом ряду історичних подій, а також особливих викликів соціального, економічного та політичного характеру. Все це значно вплинуло на специфіку діяльності державних інституцій у досліджуваному напрямку. Зокрема, з позитивних моментів, які можуть бути цікавими вітчизняному законодавцю в рамках вдосконалення діяльності митних органів щодо запобігання та протидії злочинності є: по-перше, високий рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення даних інституцій; по-друге, широке коло повноважень митних органів в контексті реалізації заходів, спрямованих на протидію злочинності; по-третє, особливий підхід до навчання працівників митниці, що, в свою чергу, дозволяє ефективно та якісно реалізовувати державну політику у відповідній

сфері; по-четверте, наявність широких можливостей у митних органів щодо санкцій, які можуть мути застосовані до правопорушників [394].

Далі в контексті представленої проблематики слід звернути увагу на досвід ряду європейських країн, серед яких в першу чергу виділимо Великобританію. Її Величності служба доходів і митниць (Her Majesty`s Revenue & Customs, далі HMRC) є органом державної влади «без міністерського портфеля», створена Актом парламенту в 2005 році як новий орган, що замінив Службу внутрішніх доходів і Митно-акцизну службу. Казначейство (Міністерство фінансів) спрямовує і розробляє стратегію податкової політики, HMRC відповідає за її реалізацію [368]. Серед основних завдань HMRC слід виділити: забезпечення надходження коштів до бюджету; сприяння законній міжнародній торгівлі, захист фіскальної, економічної, соціальної та фізичної безпеки Великої Британії; адміністрування податкової системи в найбільш простий, орієнтований на клієнта й ефективний спосіб; адміністрування соціальних виплат. У структурі HMRC серед 72 департаментів власне «митних» лише 25: 1) Митний департамент; 2) Департамент трансформації митниці [368].

Цікавим є той факт, що на відміну від США, де основним завданням Митно-прикордонної служби є захист громадян від зовнішніх та внутрішніх загроз, й фіскальна функція є вторинною, у Великій Британії, як і в Китаї, головною метою Державної служби податкових та митних зборів є саме наповнення бюджету, а за захист осіб у цій країні від зовнішніх загроз відповідає Національне агентство з питань злочинності. Поряд з ним, аналогічні функції до Митно-прикордонної служби США виконують Прикордонні війська Великобританії, а саме – здійснюють імміграційний та митний контроль, борються з контрабандою, збирають митні платежі. Але, на відміну від США, цей орган не є окремим міністерством, а входить до складу Міністерства внутрішніх справ, аналогічно як у Китайській народній республіці [267]. Таким чином, Великобританія основними загрозами для

митної безпеки бачить саме як фінансові втрати бюджету, так й безпеку своїх підданих від терористичної діяльності. Саме тому перед усіма органами, що забезпечують митну безпеку Великобританії, стоять завдання фіскально-безпекового напрямку [267].

У 2014 році HMRC прагнула стати більш ефективною організацією, яка орієнтована на цифрові технології. Окрім того, метою було скоротити операційні витрати на 235 млн фунтів стерлінгів на рік, зберігши ті ж результати щодо відповіді на телефонні дзвінки та обробку пошти. Організації частково заважали її розмір та географічні обмеження. З більш ніж 70000 співробітників у 170 офісах співпраця між командами зазвичай обмежувалася розташуванням офісу. Для вирішення цієї проблеми компанія Restore надала виділене середовище Digital Mailroom, передане на аутсорсинг, протягом чотирьох місяців. Унікальність цього рішення полягала у необхідності не тільки сканувати пошту, як традиційну цифрову поштову електронну скриньку, а й здійснювати велику маршрутизацію фізичної пошти, яка була повністю автоматизована за допомогою технології оптичного розпізнавання (OCR). Водночас вся оцифрована документація повинна була відповідати стандарту BS10008 та найсуворішим заходам безпеки у зв’язку з характером роботи, що виконується митницею. Цифрова поштова служба HMRC тепер обробляє понад 35 000 поштових відправлень на день у рамках SLA від 36 до 48 годин. Загалом він обробляє 5-6 млн відсканованих зображень на місяць. Партнерство призвело до 95% автоматичної класифікації типу документа, предмета та ідентифікатора клієнта. Це забезпечує «правильну маршрутизацію» пошти призначеному одержувачу HMRC без необхідності ручного втручання. Стратегічно цифрова поштова служба дозволила HMRC об’єднати п’ять великих регіональних поштових вузлів в один і покращила обслуговування клієнтів за рахунок значного покращення догляду за цінними документами з повною прозорістю та відстежуваністю. Тісно співпрацюючи понад шість років,

Restore тепер є частиною поточної стратегії цифрової трансформації HMRC, підтримуючи урядовий орган у його зусиллях щодо подальшої оптимізації своєї роботи.

На особливу увагу заслуговує досвід Агентства прикордонного контролю Великої Британії (UK Border Agency) з виявлення, попередження митних правопорушень та розроблення напрямів модернізації служби. Існування інституту проведення незалежних перевірок, що гарантує дієвість подальших модернізацій служби, є одним із показників успіху в боротьбі з митними правопорушеннями. Результати перевірок викладаються у вигляді звітів із зазначенням висновків у вигляді рекомендацій щодо подальших дій. Звіти є загальнодоступними і викладені на сайті www.independent.gov.uk. Розвідувальні дані є важливим засобом попередження і виявлення митних правопорушень у Великій Британії. Можливість застосування превентивних заходів, спрямованих на перешкоджання реалізації незаконних дій, є головним елементом схеми боротьби з митними правопорушеннями [435].

Втім, на сьогодні слід констатувати, що систематичні помилки британських митників дозволили злочинним угрупованням лише за чотири роки обдурити Європейський союз на суму не менше 2 мільярдів фунтів стерлінгів плюс ще мільярди недоотриманого ПДВ, заявило бюро ЄС боротьби з шахрайством OLAF. Дане відомство відмітило, що збої митниці та акцизів коштували як мінімум 5,2 млрд євро (4,5 млрд фунтів стерлінгів) у вигляді несплачених мит та ПДВ. Втрати пов’язані з одягом та взуттям, що експортується в основному з Китаю. Представник HMRC заявив, що його експерти не визнають оцінки OLAF [403].

Наступна держава, якій ми приділимо увагу, – Німецька Республіка. У Німеччині з 1 січня 2016 року запроваджено нову модель митного управління, на чолі якої як вищий федеральний орган натепер – Генеральна митна дирекція. З метою забезпечення митної безпеки федеральне законодавство покладає на митні органи Німеччини досить широкі

повноваження. Окрім стягування митних платежів і контролю за переміщенням товарів через кордон, до сфери повноважень митних органів зараховано як боротьбу з контрабандою наркотичних, тютюнових і лікеро-горілчаних виробів, зброї та боєприпасів, так і запобігання фінансуванню й припинення фінансування тероризму. Останнім часом особливого значення набуває боротьба з нелегальною трудовою діяльністю, робота мобільних митних груп із виявлення цієї діяльності, а також виявлення фальсифікованих товарів під час спроби ввезення на територію Європейського Союзу [252, с. 123].

Варто відзначити, що боротьба з контрабандою наркотиків, зброї, сигарет, тютюну та фармацевтичних препаратів, відмиванням грошей, злочинами в галузі зовнішньої торгівлі, порушеннями Закону про контроль за військовою зброєю, піратством брендів та продукції, шахрайством із субсидіями, ухиленням від сплати податків, а також фінансування тероризму, також є завданнями митниці, що не тільки може бути забезпечено у межах контролю. На додаток до митного контролю можуть проводитись великі кримінально-процесуальні розслідування, такі як арешти, допити, обшуки, вилучення та оцінка доказів, спостереження, моніторинг телекомунікацій, використання слідчих під прикриттям та багато іншого. Такі розслідування – часто також у рамках міжнародного співробітництва йдуть за успішними заходами контролю та патрульних співробітників митниці та поліції, але часто призводять до таких успішних перевірок та арештів лише наприкінці переважно великих розслідувань. Відкритий та таємний збір інформації у службі митних розслідувань відбувається не лише за допомогою оцінки перевірок та розслідувань [439].

Служба митних розслідувань Німеччини складається з Управління митної кримінальної поліції та восьми підлеглих митних слідчих органів. Вона займається злочинами від середньої тяжкості до організованої митної злочинності. Основна робота проводиться у органах митного огляду,

наприклад, вони відстежують контрабанду цигарок та наркотиків. Як центральний апарат, Управління кримінальної митної поліції координує діяльність митних слідчих органів. Це також включає управління так званою «інформаційною системою митних розслідувань» (INZOLL). Електронна система, в якій митні органи зберігають дані про скоєні митні злочини. Управління митної кримінальної поліції починає власне розслідування лише тоді, коли йдеться про особливо тяжкі злочини, такі як поширення зброї масового знищення [393].

У разі проведення розслідувань служба митних розслідувань має у своєму розпорядженні всі повноваження, які закріплені у Кримінально-процесуальному кодексі. Тому під час збирання даних можна проводити інтенсивні втручання. Наприклад: прослуховування телефонних розмов і квартир, спостереження, фото- та відеозйомка постраждалих, а також використання слідчих під прикриттям. Ці кошти можна використовувати за погодженням із прокуратурою за наявності первинної підозри у скоєнні особливо тяжкого злочину. Крім того, служба митних розслідувань також має широкі повноваження щодо обробки персональних даних у так званій сфері запобігання митній небезпеці. Це означає, що влада не тільки розслідує скоєні злочини, але й може вживати заходів завчасно до появи підозри у скоєнні злочину. Основою є закон про Митне управління кримінальної поліції та Митне слідче управління, коротше кажучи: Закон про митну слідчу службу (ZFdG) [393].

У законодавстві Німеччини за вчинення простої контрабанди передбачається позбавлення волі строком до п’яти років. Згідно з Кримінальним кодексом Німеччини, контрабандою є ввезення і вивезення матеріалів, які використовуються для виготовлення службових посвідчень (папір, пластини, форми, кліше, бланки службових посвідчень тощо). Відповідно до ст. 275 Кримінального кодексу Німеччини, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком на два роки або штраф [18;

155]. Так, §275 Кримінального кодексу Німеччини встановлено відповідальність за контрабандне ввезення і вивезення: 1) пластин, форм, поліграфічних наборів, кліше, негативів, матриць або подібних пристосувань, придатних за своїм родом для вчинення діяння; 2) паперу, подібного до паперу, призначеного для виготовлення службових посвідчень й особливим чином захищеного від підробки, або паперу, який можна переплутати зі справжнім; 3) бланків службових посвідчень. Санкція цієї кримінально-правової норми передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 2 років або штраф [155; 18]. Окрім того, варто вказати, що у §276 Кримінального кодексу Німеччини закріплено відповідальність за контрабандне ввезення і вивезення підроблених або фальсифікованих службових посвідчень, що містять фальшиве засвідчення заяв, переговорів або правових відносин, а також неправдиве посвідчення посадовою особою фактів або неправдивих відомостей, внесених до публічних регістрів, книг або офіційних даних. У §328 Кримінального кодексу Німеччини закріплена відповідальність за ввезення і вивезення радіоактивних речовин та інших небезпечних речовин і ресурсів. За вказаний вид правопорушення передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років і штраф [18; 155].

Не можемо не звернути увагу на досвід Французької Республіки. Функціональне навантаження митної служби Франції, цілком справедливо зазначає В.В. Ченцов, стандартне для цього органу влади, оскільки вони стягують: податки на нафту, продукти її переробки, крім чисто митних зборів ПДВ, специфічний податок на нафтопродукти, стягуваний під час вступу на внутрішній ринок країни; здійснює фіскальний контроль не тільки за імпортерами нафтопродуктів, а й за їх виробництвом, утилізацією. Особливо підкреслюється роль митниці в цьому питанні, оскільки це 10% всього бюджету і 1/2 всіх митних доходів; спеціальний морський акциз для захисту промислового виробництва місцевих поселень у портових департаментах;

спеціальний податок на транспортні засоби – «податок з коліс». Спочатку його стягувала головна дирекція з податків і зборів, а митні органи – тільки з іноземних транспортних засобів; податки на засоби повітряного транспорту; портові збори; спеціальний податок на предмети розкоші (вироби з дорогоцінних металів, предмети мистецтва, колекційні об'єкти, предмети старовини); збори, стягувані з національних товарів іншими органами: ПДВ; спеціальний податок на дерево, олії та масла тваринного походження; непрямий податок на споживання, що поширюється на так звані тропічні товари (чай, кава тощо). Крім перелічених, підкреслює В.В. Ченцов, слід назвати додаткові функції митниці, не пов'язані з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон. Деякі з них вже були названі вище: участь у регулюванні морських судів, вимірювання водотоннажності, зберігання морських іпотек, участь в операціях з порятунку на морі тощо [387; 436].

У зв'язку з тим, що Франція є особливо схильною до імпорту контрафактних товарів (тим самим і до правопорушень у сфері інтелектуальної власності), міністром економіки та фінансів країни було виділено основні заходи з розширення боротьби з контрафактною продукцією: розробка національного плану та митного адміністрування, а також посилення митної організації з боротьби з організованою злочинністю у сфері інтелектуальної власності; координація та співпраця щодо дій, спрямованих на правосвідомість громадськості, а також контроль за туристами та споживачами; вжиття заходів щодо більш точної оцінки збитків прокурорами; створення мережі експертів з надання допомого щодо реалізації компаніями їх прав на захист інтелектуальної власності [40, с. 32–34; 148]. Таким чином, як функціональна, так і структурна композиція митної служби Франції відповідає світовим стандартам. Генеральне управління митниць і непрямих податків Міністерства економіки і фінансів Франції має секретаріат і мережу різних технічних бюро, розділених на шість

функціональних відділів: кадрів і бюджету, організаційно-адміністративний, статистики й інформації, зовнішньоторговельних операцій, юридичний, оподаткування нафтопродуктів і транспорту. У межах юридичного відділу діє чотири підрозділи: правовий, консультативний, заборон публічного характеру, боротьби з правопорушеннями. Серед основних підрозділів відділу зовнішньоторговельних операцій – служби регулювання процедури митного очищення, зовнішньоторговельного обігу сільськогосподарських і промислових товарів, координації європейської й міжнародної співпраці тощо [387; 436].

І остання держава, досвіду якої ми приділимо увагу – Польща. Організаційну структуру митної системи Польщі становлять Департамент акцизного та митного податку, Департамент митної служби, Департамент митної політики, Департамент митного й акцизного контролю, що є структурними елементами Міністерства фінансів Республіки Польща. До завдань митної служби Республіки Польща належить реалізація державної митної політики, а також виконання інших завдань, а саме: контроль за дотриманням митного права, а також інших нормативних документів, пов’язаних із переміщенням товарів через кордон; справляння митних зборів та інших платежів, пов’язаних із переміщенням товарів; податковий контроль, стягнення акцизного податку; співпраця в реалізації спільної європейської політики; ведення статистики внутрішнього товарообігу між країнами-членами ЄС (INTRASAT); запобігання незаконному вивезенню культурних цінностей; контроль за легальністю працевлаштування іноземців; співпраця з митними органами інших країн ЄС і міжнародними організаціями [30].

На сьогодні закінчено розбудову системи управління ризиками в митній службі, яка є основою її ефективної діяльності. Розвиток інформаційних систем і обмін інформацією перед прибуттям товару зробили можливим ефективний аналіз ризиків та полегшили розпізнавання

легального товарообігу, який здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності, й товарообігу, який може містити небезпеку або загрожувати національній безпеці [78, с. 83]. Інформація, що аналізується перед прибуттям і контролем товару, дає змогу краще розпізнавати можливі загрози та приймати рішення про збільшення або зменшення кількості митних процедур, що приводить до економії коштів і часу оформлення товару. Митні органи отримали право організовувати й реалізувати оперативно-пошукову діяльність, пов'язану з: отриманням, нагромадженням, обробкою і перевіркою інформації, що стосується зовнішньоторговельного товарообігу; можливістю секретного спостереження; використанням допомоги осіб, не задіяних у митній службі, а також правом на застосування засобів безпосереднього примусу у формі застосування фізичної сили та індивідуальних технічних і хімічних засобів або засобів, призначених для обеззброєння та конвоювання осіб [78, с. 83].

Польська митна адміністрація здійснювала значні інвестиції в інформаційну інфраструктуру, приводячи свою діяльність до стандартів ЄС. Польська інформаційна система належить до найсучасніших у Європі та забезпечує всі необхідні технічні можливості для електронного митного оформлення. Інформаційне середовище митної служби потребує постійного розвитку інструментів та інформаційних технік для виконання її завдань. Це має бути основою скорочення бюрократії, спрощення обслуговування і впровадження точнішого аналізу ризиків для контролю товарообігу в ЗЕД і підакцизних товарів. Стандартним є електронне митне оформлення, а наступним кроком має бути запровадження електронного способу комунікації з митною службою. Проблема розвитку інформаційної інфраструктури – відсутність спільних вимог ЄС щодо формату даних. З цієї ж причини ускладнено електронну комунікацію між митними службами, що ускладнює моніторинг товарообігу в кількох країнах – членах ЄС, коли товар

потрапив в обіг в одній країні, а транспортується до іншої. Для цього слід розробити інтероперацийну інформаційну систему [30].

Важливим аспектом при виконанні контрольної функції є відповідне оснащення митниць для проведення митного контролю. Разом із центрами Співтовариства закуплено 145 різноманітних засобів митного контролю на суму понад 14,5 млн злотих. Митні органи отримали право організовувати й реалізувати оперативно-пошукову діяльність, пов'язану з: отриманням, нагромадженням, обробкою і перевіркою інформації, що стосується зовнішньоторговельного товарообігу; можливістю секретного спостереження; використанням допомоги осіб, не задіяних у митній службі, а також правом на застосування засобів безпосереднього примусу у формі застосування фізичної сили та індивідуальних технічних і хімічних засобів або засобів, призначених для обеззброєння і конвоювання осіб [30]. Необхідно зазначити, що оперативно-розшукові повноваження Митної служби Республіки Польща трансформуються в практичні дії посадовими особами відповідних структурних одиниць. Наприклад, одним із завдань директора Митної палати є виявлення, запобігання та боротьба з фіскальними правопорушеннями й злочинами й притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що їх вчинили, в межах, визначених Фіскальним кримінальним кодексом Республіки Польща (п. 1 ст. 19), а керівник Митної Служби покликаний до аналогічних активностей у податковій сфері (п. 1 ст. 20) [446; 207]. Коло повноважень посадових осіб Митної служби Республіки Польща, які здійснюють митний контроль, також охоплює право здійснювати обшук приміщень із використанням технічних пристроїв і службових собак, опитувати свідків, здійснювати в обґрунтованих випадках слідчий експеримент, збирати докази, здійснювати відео-, аудіо- й фотофіксацію, а також вести пряме переслідування підозрюваного (п. 1, п. 4 ст. 32). Посадові особи так званих «плавучих одиниць» Митної Служби також мають право здійснювати переслідування суден на воді й зупиняти їх у

разі виникнення підозри у вчиненні злочину членами екіпажу або пасажирами (ст. 47) [207; 446].

Досліджуючи досвід країн Європи, слід вказати, що в ЄС існують три напрямки, в рамках яких відбувається обмін інформацією [217, с. 179–180]:

1. Митниця – Митниця. Митні органи країн-учасниць ЄС працюють в інформаційній взаємодії. Інформація про ризики поширюється в межах митниць всіх членів ЄС з метою мінімізації негативних наслідків. Така передача інформації відбувається в рамках мережі зв'язків CIS (Customs Information System). Зазначена система впроваджена в роботу всіх основних портів і аеропортів. В неї входить база даних, яка містить інформацію про можливі або ті, що вже відбулися злочини й порушення, отриману від будь-якої країни ЄС.

2. Митниця – Бізнес. Представники бізнесу є цінним інформаційним ресурсом та можуть надавати необхідну інформацію.

3. Митниця – Інші відомства. Митниці можуть мати доступ до даних інших державних структур (податкових, правоохоронних органів та ін.). Ці структури регулярно передають митницям інформацію про недобросовісних учасників зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, при аналізі та оцінці ризику можливим є пряме використання баз даних служб охорони державного кордону, соціального страхування, державних реєстрів. Дані напрямки забезпечують митниці ЄС повною, достовірною та актуальною інформацією про діяльність учасників ЗЕД, потенційні або вже виявлені правопорушення. Отже, завдяки існуванню потужних інформаційних потоків, СУР ефективно функціонує [217, с. 179–180].

Окрім того, у Європейському Союзі досить часто митні органи проводять спільні операції у сфері запобігання та протидії злочинам у митній сфері. Так, правоохоронні та митні органи з 15 держав-членів ЄС та Великобританії об'єдналися для ліквідації злочинної мережі, яка незаконно торгує тютюновими виробами. За підтримки Європолу та Європейського

бюро боротьби з шахрайством (OLAF) спільна операція проводилася з 2 по 13 листопада 2021 року. Операції під керівництвом митних департаментів Литви та Великобританії сприяв розвідувальний аналіз зловживань щодо призупинення сплати акцизних зборів. Шахрайська схема полягала у незаконному переведенні цигарок з-під митних процедур внутрішнього та зовнішнього транзиту ЄС на чорний ринок без сплати мільйонів податків. Операція призвела до того, що: а) було заарештовано 17 підозрюваних; б) вилучено 67 млн. цигарок та 2,6 тон тютюну на суму 35,82 млн євро, водночас 88% вилучених сигарет вироблено у Білорусі; в) найбільші вилучення незаконно проданих цигарок були зроблені у Литві (28,75 млн), Великобританії (9 млн), Польщі (6 млн), Ірландії (3,5 млн), Румунії (2,2 млн), Швеції (500000), Латвії (740 000) та Хорватія (150000); г) десять автомобілів вилучено у восьми країнах-учасницях. Ця спільна операція була націлена на знищення шахрайського механізму, який пов'язано із тим, що: сигарети, вироблені всередині ЄС та заявлені для експорту чи доставки всередині ЄС, було переведено під дію відстрочки сплати ПДВ та акцизу. Проте товари ніколи не залишали митну територію ЄС або не були доставлені в межах ЄС, як зазначено у митних процедурах та відповідних документах; сигарети, вилучені з режиму транзиту або випущені у вільне обіг на території ЄС зі скасуванням ПДВ та акцизів, поширювалися незаконно без сплати цих податків та зборів [437].

Завершуючи представлений підрозділ наукового дослідження, слід узагальнити, що на сьогоднішній день у світі сформувались досить дієві системи протидії та запобігання митним злочинам взагалі та митними органами зокрема. Разом із тим, досвід не всіх держав є позитивним. Так, до прикладу, прагнучи покращити власну систему забезпечення та протидії митній злочинності, дії керівництва Великобританії та самих митних органів Її Величності, призвели до зростання злочинності, зокрема митної, на території ряду країн ЄС.

Тож, проведений аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії злочинності митними органами дав можливість виокремити наступні позитивні моменти, які слід використати вітчизняному законодавцю:

– по-перше, високий рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення митних органів, що дає можливість більш оперативно реагувати на існуючі виклики. Яскравим прикладом є Великобританія, де більшість правопорушень вдається виявити за допомогою саме спеціальних інформаційно-технічних засобів;

– по-друге, митні органи переважної більшості країн (зокрема США, Франції, Німеччини та Польщі) володіють широким колом повноважень в контексті здійснення оперативно-розшукової роботи. Так, в ході збирання інформації митні органи можуть проводити інтенсивні втручання в діяльність певного суб'єкта, наприклад: прослуховування телефонних розмов і квартир, спостереження, фото- та відеозйомка постраждалих, а також використання слідчих під прикриттям тощо;

– по-третє, доцільно відмітити високий рівень взаємодії та обміну інформації між країнами ЄС в рамках протидії митній злочинності;

– по-четверте, важливим аспектом протидії та запобігання митній злочинності є професійна підготовка кадрів митних органів. Окрім того, з позитивного боку слід відзначити високий рівень соціального та фінансового забезпечення працівників митниці;

– по-п'яте, на прикладі зарубіжних країн в Україні доцільно посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення митного законодавства. Зазначене апріорі стане важливим превентивним засобом попередження правопорушень у даній сфері [395].

4.2. Перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби України

Проведений у попередніх підрозділах наукового дослідження аналіз (зарубіжного досвіду) дає змогу констатувати, що на сьогоднішній день у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні, зокрема органами Державної митної служби, існує низка проблем правового характеру, вирішити які вбачається можливим шляхом внесення змін та доповнень до діючого адміністративного законодавства, адже як відзначалось раніше, саме норми адміністративного права займають ключове місце в системі відповідного нормативно-правового забезпечення. Взагалі, законодавство – це форма існування перш за все правових норм, засіб надання їм визначеності і об'єктивності, їх організації і об'єднання в конкретні правові акти.

Враховуючи специфіку представленої проблематики, як відзначалось раніше, найбільш доцільно говорити про законодавство адміністративне. Цікавою є наукова позиція О.О. Томкіної, яка зазначає, що: а) при визначенні поняття «адміністративне законодавство» слід керуватися насамперед обсягом цього поняття, даним в нормативно-правових актах (їх положеннях), які стосуються регулювання адміністративно-правової сфери; б) поняття адміністративне законодавство включає в себе як законодавчі акти, так і підзаконні нормативно-правові акти, в яких встановлюються адміністративно-правові норми. Звідси – поняття «адміністративне законодавство» є ширшим, ніж поняття «законодавчі акти» (джерела адміністративного права); в) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, в яких встановлені адміністративно-правові норми, включаються до системи адміністративного законодавства, якщо такі акти віднесені законодавцем до цієї системи та (або) регулювання цих сфер входить до

компетенції Кабінету Міністрів України [362, с. 60–61]. Адміністративне законодавство, пише С.І. Бугера, – це система нормативно-правових актів, у яких містяться найбільш загальні й важливі адміністративно-правові норми. Тому, справедливо підкреслює автор, воно охоплює не всі нормативно-правові акти, а лише відповідні акти Верховної Ради, Президента України і Кабінету Міністрів України, тобто ті нормативно-правові акти, дія яких поширюється на всю територію країни. Є вагомі підстави додати до цього переліку також нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (тобто так зване відомче законодавство), але лише в тих випадках, коли вони визначають права і обов'язки громадян і підлягають реєстрації у встановленому законом порядку [9, с. 147; 43, с. 44].

На думку авторів одного з найсучасніших підручників з адміністративного права України, «систему джерел адміністративного законодавства формують: 1) законодавчі акти (Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти); 2) міжнародні джерела адміністративного права (міжнародні договори, юридичні акти Європейського Союзу, а також так зване «м'яке право»); 3) рішення судових органів, зокрема Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, Верховного Суду України; 4) неформалізовані квазіджерела (безпосередньо до неформалізованих джерел адміністративного права належать звичаї, традиції, норми моралі та правова доктрина») [10, с. 68].

Таким чином, адміністративне законодавство в контексті представленої проблематики представляє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які містять норми адміністративного права, що спрямовані на регулювання суспільних відносин, які виникають в рамках запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби. А відтак, недосконаліть вказаного законодавства виявляється у наявності прогалин у ньому, які можуть проявлятись у відсутності норм для регулювання певних відносин та/або їх неякісний зміст останніх.

Прогалина в системі права означає кілька речей: по-перше, це пропуск в змісті діючої системи права, що вимагає доведення, що наявний зміст не враховує певні суспільні відносини, які повинна регулювати дана система; по-друге, для визначення прогалини недостатньо просто виявити відсутність або неповноту норм, оскільки потрібно аргументувати необхідність їх наявності в діючій системі права; по-третє, необхідно довести, що факти, які потрібно регулювати, підлягають правовому впливу [37; 199].

На переконання А.О. Монаєнко, прогалина у законодавстві – це повна або часткова відсутність у чинних нормативно-правових актах необхідних юридичних норм. Вчений зазначає, що причинами виникнення прогалин є: 1) невміння законодавця відобразити в нормативних актах усе різноманіття життєвих ситуацій, які потребують правового регулювання (первісна прогалинність); 2) невміння законодавця передбачити появу нових життєвих ситуацій у результаті постійного розвитку суспільних відносин, здійснити щодо них певні законодавчі дії (подальша прогалинність); 3) технічні помилки законодавця, допущені при розробці законів і використанні прийомів юридичної техніки [208, с. 421].

Варто вказати позицію Є.О. Гіди, який у своєму підручнику зазначає, що видами прогалин у законодавстві є [353]: 1) залежно від об’єму регулювання: пов’язані з повною відсутністю нормативно-правових актів; пов’язані з неповнотою нормативно-правових актів. Це означає, що суспільні відносини регулюються певним нормативно-правовим актом, але врегулювання не є ефективним, оскільки акт не охоплює весь обсяг групи відносин; 2) залежно від походження: законодавчі прогалини (відносини, з якихось причин не врегульовані законодавцем); технічні прогалини (що виникають у зв’язку з тим, що суб’єкт правозастосування не отримав усіх необхідних вказівок для вирішення конкретного питання); 3) залежно від змісту форми права і правосвідомості суб’єкта правозастосування: дійсні (відсутність норми права або її частини, яка регулює конкретні суспільні

відносини, що знаходяться у сфері правового регулювання); уявні (ситуація, коли певне питання знаходиться поза межами правового регулювання, але, на думку особи, що застосовує норми права, потребує цього). Отже, узагальнює вказаний вище науковець, уявною прогалина називається саме тому, що її фактично немає. Інакше кажучи, уявні прогалини пов'язані з професіоналізмом особи, яка застосовує норми права [353].

Розмірковуючи про прогалини в законодавстві, незалежно від сфери його застосування, слід вказати, що вчені досить по-різному підходять до оцінки існування останніх. Так, наприклад, А.Ю. Подорожній, досліджуючи проблему прогалин у законодавстві, що визначає правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності, доводить, що прогалини є явищем хоча і негативним, однак, в той же час воно є можливим і неминучим, як із суб'єктивної, так і об'єктивної точки зору. Правник також відмічає, що прогалини у законодавстві не завжди можна розцінювати лише із негативного боку. Існує також позитивна сторона, яка полягає у тому що: по-перше, наявність прогалин свідчить про активний розвиток суспільних правовідносин, які регулюються відповідними правовими нормами; по-друге, сам факт існування прогалин активізує не лише діяльність законодавця, а й наукові пошуки, що, в свою чергу, сприяє активному розвитку законодавства у певній сфері [188; 258, с. 177]. Дійсно, із вказаним науковцем можна погодитись, але лише частково, що обумовлено специфікою представленої проблематики. Адже наявність прогалин у відповідному адміністративному законодавстві призводить до: по-перше, неякісної роботи митних органів у всіх напрямках; по-друге, зростанню рівня митної злочинності; по-третє, суттєвих грошових втрат держави. А відтак, безспірним є факт, що прогалини в адміністративному законодавстві, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби, потребують негайного усунення.

Традиційно способами переборення прогалин в законодавстві є [328]:

– усунення – відбувається через нормотворчу діяльність шляхом внесення змін і доповнень у закони, видання нових, досконаліших юридичних актів чи створення юридичного прецеденту, або укладання нормативного договору;

– подолання – здійснюється в процесі правозастосовної діяльності за допомогою аналогії закону й аналогії права, а також субсидіарного застосування права (міжгалузевої аналогії) [328].

Багато науковців схиляються до думки, що більш простим способом подолання прогалин є аналогія закону, яка передбачає вирішення конкретної юридичної справи на основі правової норми, розрахованої не на даний, а на схожий випадок. Вона дає можливість вирішувати конкретну життєву ситуацію за відсутності норми, яка її безпосередньо регламентує, на основі іншої норми цієї ж або іншої галузі права, яка регулює аналогічні або близькі за змістом відносини [216, с. 53–54]. У процесі застосування аналогії закону, підкреслює І.Х. Темкіжева, мають бути дотримані вимоги, а саме: потрібно визначити, що ситуація, яка потребує вирішення, має юридичний характер та повинна бути врегульована правовими засобами; необхідно переконатися, що в чинному законодавстві відсутня норма, яка безпосередньо може врегулювати даний випадок і на основі якої слід вирішити справу; необхідно визначити норму права, яка регулює аналогічні випадки, та на її основі вирішити справу; дати мотивоване обґрунтування причин застосування аналогії закону саме в певному конкретному випадку [216, с. 53–54].

Таким чином, застосування аналогії закону при подоланні прогалин у чинному адміністративному законодавстві, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби, дійсно має місце, однак такий спосіб є тимчасовим та недостатньо ефективним. З огляду на зазначене вище, ми переконані, що більш дієвим способом подолання прогалин у чинному законодавстві в рамках представленої проблематики є

нормотворчість. Остання у найбільш загальному та спрощеному розумінні означає діяльність, яка спрямована на створення норм права.

О.Ф. Скакун визначає нормотворчість як офіційну діяльність уповноважених суб'єктів держави та громадянського суспільства щодо встановлення, зміни, призупинення і скасування правових норм та їх систематизації. Її головне призначення – формулювання нових правових норм, притаманних соціальним відносинам, тобто моделювання суспільних відносин, які з позицій держави або громадянського суспільства (народу) є допустимими (бажаними) чи необхідними (обов'язковими). Зміна чинних і скасування застарілих правових норм сприяють утвердженню нових норм і, отже, вони входять до складу нормотворчості як його допоміжні вияви [326, с. 342]. Ознаками нормотворчості, на переконання вказаної вище вченої, є наступні: 1) здійснюється уповноваженими суб'єктами: (державою, громадянським суспільством); 2) є формою владної вольової діяльності уповноважених суб'єктів, яка включає в себе вивчення, узагальнення і систематизацію типових конкретних правовідносин, що виникають у суспільстві; є процедурою формулювання норм, котрі властиві соціальним відносинам; 3) виражається у санкціонуванні існуючих чи встановленні нових, зміні чи призупиненні чинних і скасуванні застарілих правових норм на підставах, передбачених законом; 4) набуває завершення в письмовому акті-документі, що називається нормативно-правовим актом; 5) здійснюється відповідно до правового регламенту [329, с. 312].

Досить схожою є наукова позиція О. Дзюбенка, який доводить, що нормотворчість – це діяльність уповноважених керівників центральних органів виконавчої влади, які в межах своєї компетенції створюють відповідні відомчі підзаконні акти шляхом створення, зміни, доповнення, скасування правових норм, спрямованих на врегулювання тих суспільних відносин, які належать до сфери їх управління [88, с. 13; 412]. В.І. Риндюк звертає увагу на те, що окремі вчені висловлюють думку, відповідно до якої

нормотворчість – це діяльність, спрямована на підготовку і видання нормативно-правових актів. Таке визначення, на переконання автора, є помилковим з двох причин: по-перше, у ньому зазначається тільки результат нормотворчості – форма виразу, у даному випадку нормативно-правовий акт, а змістовий аспект залишено поза увагою; по-друге, це визначення можна застосувати тільки до романо-германської правової системи [311, с. 21–23]. Англосаксонська і традиційно-релігійні правові системи, а також відповідні цим системам такі способи нормотворчості, як судовий прецедент і санкціонування звичаїв і традицій, залишаються поза увагою. Відтак, підсумовує В.І. Риндюк, нормотворчість – це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана зі встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм [311, с. 21–23].

С.В. Чабур вважає, що характерними рисами сучасної нормотворчості є [383; 107]: прогнозування (дає можливість передбачити майбутні явища, пов'язані з наслідками ухвалення того чи іншого нормативно-правового акта); планування (сприяє передбаченню правового регулювання основних і пріоритетних напрямів суспільних відносин; встановлює першочерговість і послідовність ухвалення нормативно-правових актів; попереджає їх дублювання); правовий моніторинг (спостереження за процесом розвитку конкретних галузей права, юридичних інститутів, що входять до галузі, дії окремих норм права, методів правового регулювання тощо); правова експертиза (правова оцінка мети і завдань, форми, структури, предмета регулювання нормативно-правового акта, його відповідності Конституції України. Проведення правової експертизи нормативно-правових актів щодо їх відповідності чинному законодавству здійснюється Міністерством юстиції України і територіальними управліннями юстиції. Її складовою частиною є проведення експертиз, які безпосередньо пов'язані з адаптацією законодавства України до законодавства Європейського Союзу: на

відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; на відповідність положенням чинних міжнародних договорів [107; 383].

Відповідно до точки зору М.В. Цвіка, О.В. Петришина та Л.В. Авраменка, нормотворчість – це врегульована законодавством діяльність уповноважених державних органів щодо розробки та прийняття нормативно-правових актів, які містять загальні правила поведінки (норми права). Основним призначенням цього процесу є надання формальної визначеності певним правилам поведінки, вдосконалення їх редакції, видання, зміна та скасування нормативних актів з метою формування внутрішньоузгодженої системи законодавства [105, с. 273]. Функціями нормотворчості є: 1) функція первинного регулювання суспільних відносин, яка має місце тоді, коли певні суспільні відносини вперше набувають формальної визначеності, внаслідок чого відбувається первинне врегулювання суспільних відносин; 2) функція оновлення правового матеріалу, яка передбачає зміну або скасування тих нормативно-правових актів, що застаріли і не відповідають потребам суспільного розвитку та сучасному стану законодавства, або інших проявів правової форми; 3) функція заповнення прогалин у праві, яка передбачає часткове або повне усунення пропусків у правовому регулюванні певних відносин шляхом формулювання тих правил поведінки, яких бракує; 4) функція кодифікації нормативно-правового матеріалу, яка полягає у впорядкуванні, об’єднанні та доповненні нормативних актів, створенні єдиного, зручного для користування, побудованого на наукових засадах нормативного кодифікованого акта [105, с. 273–274].

Отже, проведений вище аналіз свідчить про те, що саме нормотворчість є ключовим, найбільш ефективним та дієвим способом подолання прогалин у адміністративному законодавстві, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби. Адже саме за її допомогою

вбачається можливим не тільки більш якісно та змістовно наповнити регулювання суспільних відносин у відповідній сфері, а й забезпечити їх сталий та стабільний розвиток. Варто відзначити, що подоланню прогалин у відповідному забезпеченні приділяли увагу як на законодавчому, так і на доктринальному рівні [401].

Так, в першу чергу варто вказати «Концепцію реформування діяльності митної служби України "Обличчям до людей"», яка була прийнята ще 29 жовтня 2010 р. Відповідно до вказаного вище нормативно-правового акту цілями реформування ДМС є наступні [146]:

1. Повне дотримання правових норм в митній справі.

2. Мінімальний адміністративний тягар на законослухняних суб'єктів.

3. Прозоре прийняття рішень в митній справі.

4. Однаковість вимог та ставлень до всіх споживачів митних послуг.

5. Дієвий захист суспільства від нечесної та нелегальної торгівлі, загроз здоров'ю та моралі громадян, ризиків тероризму, в співпраці з іншими державними органами.

6. Доброчесність прийняття рішень в митній справі.

7. Мінімальні фінансові та часові витрати на проходження митних процедур [146].

Відповідно до окреслених вище цілей, завданнями реформування митної служби України є [146]: 1) приведення структури митної служби у відповідність до адміністративно-територіального устрою України (цілі 1–7); 2) приведення національного законодавства у митній сфері у відповідність до міжнародних стандартів та Місії митної служби України (цілі 1–2); 3) законодавче та нормативне спрощення процедур митного контролю та митного оформлення (цілі 1–2); 4) спрощення та розширення переліку методів гарантування та сплати податків (цілі 1–2); 5) розвиток застосування принципу «єдиного вікна» та єдиного державного контрольного органу в пункті пропуску (цілі 1–2); 6) розвиток системи «уповноважених

економічних операторів» (цілі 1–2); 7) створення безпаперового середовища надання державних послуг в митній сфері – електронне декларування (цілі 1–7); 8) розширення джерел отримання достовірної митної інформації (цілі 3–4); 9) створення уніфікованих та прозорих правил визначення митної вартості товарів та їх класифікації (цілі 3–4); 10) підвищення прозорості інформації щодо митних процедур та правил (ціль 3); 11) розвиток діалогу і співробітництва з бізнесом (ціль 4); 12) створення дієвої апеляційної системи при митній службі (ціль 4); 13) декриміналізація контрабанди з одночасним посиленням відповідальності за порушення митних правил (ціль 5); 14) автоматизація процедур митного оформлення (цілі 6–7); 15) розвиток системи пост-аудит контролю (цілі 5–7); 16) поширення принципу селективності контролю на основі автоматизованого управління ризиками (цілі 5–7); 17) відокремлення функції надання державних послуг від функції контролю та функції управління державним майном (цілі 1–7); тощо [146].

Варто відзначити, що свого часу вказана вище Концепція була прогресивною, а її цілі та завдання частково були виконані. Втім, в контексті представленої проблематики слід підкреслити, що у даному нормативно-правовому акті фактично не було приділено увагу питанням протидії та запобігання митній злочинності, зокрема Митними органами України.

Наступний нормативно-правовий акт, якому ми приділимо увагу в рамках представленої проблематики, – План заходів «з реформування та розвитку системи органів, що реалізують митну політику», який було затверджено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 травня 2020 р. № 569-р. Даним документом було передбачено низку заходів, спрямованих на покращення роботи митних органів України. Серед останніх слід вказати [254]:

1) оптимізацію організаційної та функціональної структури. В даному напрямку слід вирішити такі завдання: запровадження ефективної організаційної структури, що побудована за функціональним принципом,

відновлення управлінської вертикалі Держмитслужби, спрямоване на якісне та своєчасне виконання покладених на неї обов'язків; підготовка та перехід Держмитслужби до функціонування за моделлю єдиної юридичної особи; впровадження програми оцінки персоналу з кваліфікації та доброчесності; забезпечення підвищення рівня аналітичної спроможності Держмитслужби шляхом налагодження ефективного та своєчасного обміну інформацією, розширення використання інформаційних рішень, методів аналізу та обробки масивів даних, системи аналізу та управління ризиками у процесі виконання своїх функцій; мінімізація впливу людського фактора та автоматизація процесів під час виконання стандартизованих оперативних завдань, концентрація ресурсів на інтелектуальних методах контролю і запобігання порушенням у сфері митного законодавства; забезпечення розвитку стратегічного управління в Держмитслужбі [254];

2) удосконалення процедури адміністративного оскарження: запровадження ефективного механізму розгляду скарг платників податків в адміністративному порядку; моніторинг і систематизація результатів розгляду податкових спорів в адміністративному та судовому порядку і доведення їх до відома інших підрозділів Держмитслужби та ДПС з метою уніфікації підходів до адміністрування податків, зборів, платежів; забезпечення безперебійної роботи та спільного доступу до інформаційно-телекомунікаційних систем, баз даних та інших інформаційних ресурсів, що використовуються для адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів, здійснення контрольних процедур щодо дотримання податкового та митного законодавства новоутвореними Держмитслужбою та ДПС; запровадження політики управління інформаційно-телекомунікаційною системою, яка повинна передбачати прийняття середньострокової та довгострокової стратегії розвитку такої системи, державний нагляд за нею, забезпечення функціонування центрального та регіональних підрозділів інформаційно-телекомунікаційної системи, а також

базуватися на результатах моніторингу потреб користувачів; розвиток перспективної архітектури інформаційно-телекомунікаційної системи, визначення стандартів та документації інформаційно-телекомунікаційної системи, забезпечення інтеграції і сумісності всіх її компонентів і підсистем, зокрема під час поділу ДФС на Держмитслужбу та ДПС; забезпечення доступу Держмитслужби до баз даних інших органів виконавчої влади (МВС, Держстату, органів державної виконавчої служби тощо) для більш оперативного та ефективного виконання своїх функцій [254];

3) розвиток персоналу, реформи для забезпечення доброчесності та антикорупційні заходи: проведення аналізу та перегляд завдань, ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності державних службовців Держмитслужби, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В», з урахуванням, зокрема, ключових показників ефективності, встановлених Мінфіном для митних органів, і планів розвитку організації та запровадження системи моніторингу їх виконання; розроблення та запровадження комплексної системи заходів мотивації та заохочення до доброчесного та ініціативного виконання обов'язків; проведення на постійній основі внутрішньої оцінки рівня задоволеності персоналу умовами праці; визначення чітких прав, обов'язків та відповідальності посадових осіб та працівників Держмитслужби, в тому числі за шкоду, заподіяну своїми неправомірними діями платникам податків; розроблення стратегії навчання та перепідготовки персоналу, що базуватиметься на законодавстві, національних та міжнародних стандартах; оцінка потреб у навчанні, підготовка планів, визначення цільових груп та методів навчання, підбір викладачів, технічного оснащення та баз для проведення навчання, функціонування навчального центру; постійне оновлення та розміщення у відкритому доступі інформації про результати роботи підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції; формування ефективної комунікації у сфері боротьби з корупцією серед співробітників та

громадськості (включаючи інформацію про наслідки вчинення корупційних діянь) [254];

4) прозорість та контрольованість реформи: оперативний моніторинг за здійсненням заходів з реалізації реформи Держмитслужби на основі ключових показників ефективності, встановлених Мінфіном; оприлюднення на офіційному веб-порталі звітів про виконання ключових показників ефективності; підготовка комунікаційних стратегій, які передбачають послідовне висвітлення процесу реформування та забезпечуватимуть єдину політику комунікацій Держмитслужби та її територіальних органів; налагодження в територіальних органах Держмитслужби вертикальних і горизонтальних комунікацій та розвиток внутрішньої інформаційно-довідкової мережі [254];

5) сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур: впровадження інституту авторизованого економічного оператора як елемента заохочення до добровільної та доброчесної сплати податків із збалансованою, прозорою та зрозумілою системою оцінки претендентів; приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС/ЄАВТ та створення транзитної системи, яка підтримує ефективний митний контроль, використовує сучасні технології під час здійснення контролю за доставкою товарів; перегляд та оптимізація застосування систематичних, комплексних, гнучких та послідовних процедур митного контролю на основі аналізу ризиків [254];

6) сприяння ефективному справлянню митних платежів: розроблення та реалізація системи моніторингу результативності та ефективності контролю митної вартості, класифікації товарів, визначення країни походження, правомірності використання пільг та преференцій із сплати митних платежів; модернізація системи здійснення контролю за визначенням митної вартості та управління ціновою інформацією з метою створення єдиної довідкової бази даних; створення умов для здійснення контролю за

обігом товарів на митній території України на кожному етапі їх постачання та реалізації; тощо [254].

Отже, проведений вище аналіз дає змогу констатувати, що на сьогоднішній день законодавець проголосив цілу низку важливих кроків у напрямку вдосконалення митної справи взагалі та діяльності Державної митної служби зокрема. Так, цікавим видається бачення законодавця стосовно покращення: кадрового забезпечення митних органів; ряду митних процедур, а також процедур адміністративного оскарження. Разом із тим, запропоновані заходи хоча і дозволили якісно покращити діяльність митних органів у різних напрямах, втім не вирішили ряд проблем правового та організаційного характеру, що існують у сфері запобігання та протидії безпосередньо митній злочинності.

Переходячи до розгляду теоретичних підходів вчених стосовно даної проблематики, то слід відмітити, що науковці здебільшого питання вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері розглядали поверхнево, більше уваги приділяючи державній митній політиці. Так, М.М. Дуран у своєму науковому дослідженні вказував, що нагальним завданням митної політики України на сучасному етапі становлення є розвиток конкурентоспроможного середовища в межах національної економіки, так і на міжнародному рівні, збільшуючи експортний потенціал національних товаровиробників, дохід яких впливає на рівень добробуту та багатства країни та розвиток конкурентоспроможних галузей на міжнародному рівні. Лібералізація митних відносин за елементами протекціонізму має місце в сучасних міжнародних відносинах, зокрема при забезпеченні інтеграції України у світовий економічний простір, використовуючи сучасні заходи митної політики [96; 209, с. 166–167].

Не можна не вказати думку О.О. Мужева, який дійшов до висновку, що концентрація митної політики України має бути в наступному: визначення переліку проблем, які виникають під час реалізації митного законодавства;

використання закордонного досвіду в митному регулюванні, але адаптація під наявні економічні, соціальні та політичні умови. Також йдеться, що сучасними заходами митної політики є зміщення акцентів контролю за митною вартістю товарів: з короткого часового відрізку, поки товари перебувають під митним контролем – на етап після випуску товарів. Перевагами даного підходу є: гармонізація та митних процедур, що відповідає Кіотській конвенції спрощення міжнародної торгівлі; зниження тривалості оформлення товару; імплементація презумпції невинуватості декларанта, що закладено в Кодексі; надання можливості декларанту надавати свої аргументи для захисту задекларованої митної вартості; більший час перевірки митної вартості товару; уніфікація алгоритму нарахування податкового зобов'язання. Серед сучасних заходів митної політики ЄС, актуально було б використання: диференціації критеріїв оцінювання підприємства; спрощення при транзитних переміщеннях товарів; технології «централізованого митного оформлення» [209, с. 166–167]. Продовжує думку В. Ченцов, котрий зазначає, що в Україні однією з найважливіших умов упровадження державою активної митної політики в життя є наявність єдиного нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Сьогодні діяльність митної служби України регулюється не стільки Митним кодексом України, скільки підзаконними нормативними актами – постановами уряду, наказами й розпорядженнями ДМСУ. Це обумовило потребу в прийнятті нової редакції Митного кодексу України, потреба в якому продиктована практичними проблемами розвитку економіки й зовнішньої торгівлі України, відставанням законодавства у сфері митної справи від податкового законодавства, що значно оновилося. Однією з особливостей формування активної митної політики України є необхідність усунення надмірних адміністративних бар'єрів у митній сфері, що можуть завдати збитку українській економіці, а також удосконалення нових митних технологій, що максимально

полегшують умови для легальної торгівлі й забезпечують відповідний рівень контролю за переміщуваними через кордон товарами [386, с. 76–77].

В.Є. Зайцев у своїй науковій праці також наголошував, що лібералізація міждержавних економічних зв'язків що супроводжується інтеграцією до країн Європейського Союзу, стає каталізатором перебудови в економічних процесах національної економіки та реалізацією митної політики. За такої умови важливого значення набувають наступні заходи [109, с. 76]: 1) усунення фізичних перешкод на шляху руху всіх факторів виробництва; 2) гармонізація технічних стандартів та норм; 3) лібералізація ринків державних замовлень; 4) зменшення податкових бар'єрів. Нерозмитнені заходи мають усувати наступні перепони – прикордонні формальності, заходи контролю за імпортом, лібералізація імпортних обмежень, правила огляду товару та транспортних засобів, переведення статистичної звітності до єдиного стандарту, єдині технічні стандарти, санітарні та ветеринарні норми. Складовими розвитку митної політики можуть стати наступні напрями: адаптація митних відносин до нових економічних процесів, зокрема в напрямку інформатизації; розвиток мережі тренінгових центрів для підвищення кваліфікації кадрів митної служби; залучення закордонного досвіду в управлінні персоналом, особлива увага має приділятися дослідженню досвіду країн-партнерів; об'єднання зусиль з іншими країнами в боротьбі з контрабандою [109, с. 76–77].

С.В. Шевчук акцентує увагу на тому, що крім митної справи, до інструментарію забезпечення митних інтересів відносять механізми тарифного та нетарифного регулювання, під якими розуміють сукупність організаційних заходів, що визначаються та формуються у встановленому порядку державними органами і спрямовані на адміністративне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Так, продовжує науковець, митно-тарифне регулювання прямо впливає на ціну імпортованого товару всередині держави через використання мита, тоді як заходи нетарифного регулювання

впливають здебільшого опосередковано. На ціну впливають додаткові витрати під час отримання необхідних для переміщення товарів документів (ліцензій, дозволів, сертифікатів тощо), витрати, що спричинені унаслідок проведення державного контролю чи простоєм транспортних засобів. Митно-тарифні заходи полягають у застосуванні митних платежів до товарів, що переміщується через митний кордон. У загальному форматі митно-тарифні інструменти становлять собою комплекс заходів державного регулювання у розрізі митних тарифів, основою яких є митний тариф України. Основними засобами є мито, митний тариф; визначення митної вартості, країни походження товару; УКТЗЕД; запровадження додаткових митних платежів тощо [418, с. 51].

С.І. Доротич зазначає, що серед проблем митного регулювання, його адміністративно-процедурне забезпечення є пріоритетним, оскільки без систематизації та стандартизації відповідного законодавства держава не може ефективно виконувати митну функцію, а громадяни суттєво обмежені в реалізації конституційних прав і свобод. Удосконалення адміністративно-процедурних чинників митного законодавства, на переконання вказаного вище автора, їх систематизація, стандартизація й модернізація мають здійснюватися шляхом [93]: а) чіткого окреслення предмета адміністративно-процедурного провадження з питань митної справи (митного провадження); б) законодавчого відмежування митного провадження від інших близьких за формами й цілями видів діяльності (провадження дізнання у справах про контрабанду, адміністративного провадження у справах з порушення митних правил, митної експертизи, митного обстеження тощо); в) перегляду системи митних органів, визначення й законодавчого закріплення їх вичерпного переліку, правового статусу, усунення паралелізму й дублювання в роботі, уточнення повноважень, згідно з якими митне провадження може здійснюватися виключно компетентними органами (посадовими особами); у межах їх службових повноважень з дотриманням процедур митного

оформлення й контролю (строків, форм, методів та ін.); г) розробки механізму взаємодії уповноважених митних органів між собою та з контрольними і правоохоронними органами; д) удосконалення й законодавчого закріплення правил митного провадження, оформлення його результатів (зібраних доказів, інформаційних даних, підтвердження їх легітимності тощо); е) законодавчого розв'язання питань використання в процесі розгляду митних справ технічних та інших спеціальних засобів; є) посилення відповідності митного органу (посадовця) перед громадянином чи організацією за достовірність даних справи і прийнятий акт митного правозастосування; ж) законодавчого закріплення механізму захисту прав та інтересів громадян у відносинах з митними органами та їх посадовцями [93].

Міністерством економіки України спільно з Державною митною службою України було розроблено Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3269-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Цим Законом митне законодавство України з питань митної оцінки та визначення країни походження товарів приведене у відповідність до положень угод ГАТТ/СОТ. Зокрема, у згаданому Законі України враховано зауваження країн-членів робочої групи з питань вступу України до СОТ щодо визначення країни походження товару, а саме: застосування останніх операцій з переробки товару (кумулятивний принцип) та критерію зміни коду товару за товарною номенклатурою, та критерію адвалерної частки (стаття 2 (а) Угоди про правила визначення походження СОТ); визначення сертифікату походження товару в частині письмової заяви експортера (розділ II, Додаток II до Спеціального додатку К); розмежування преференційних та непреференційних правил визначення походження товарів (Угода про правила визначення походження СОТ); визначення країни походження упаковки, яка підлягає декларуванню окремо від товару (стаття 9 розділу 1 Спеціального додатку К); визначення країни походження приладів, запасних частин та інструментів, призначених для використання в машинах,

пристроях, агрегатах або транспортних засобах (стаття 7 розділу 1 Спеціального додатку К) [93; 250, с. 139].

Цікавою є думка В.О. Сайченка, який особливу увагу приділив проблемі вдосконалення системи управління митними ризиками. Так, науковець зазначив, що для функціонування ефективної системи управління митними ризиками у сфері митного контролю в Україні доцільно [297; 320 с. 143–144]: забезпечити розвиток програмного забезпечення для автоматизації процесу аналізу та оцінки ризиків, у тому числі для застосування в пунктах пропуску через державний кордон; запровадити таргетинг під час здійснення митного контролю найбільш ризикових зовнішньоекономічних транзакцій; створити комплексну автоматизовану систему моніторингу застосування системи управління ризиками; удосконалити підходи до проведення аналізу та оцінки ризиків під час здійснення контролю правильності визначення митної вартості шляхом застосування попередніх рішень з питань визначення митної вартості; використовувати додаткові механізми верифікації результатів митного контролю, в тому числі шляхом застосування засобів фіксації виконання митних формальностей, визначених за результатами застосування системи управління ризиками; забезпечити підтримку в актуальному стані автоматизованої системи аналізу та управління ризиками шляхом наповнення її новими профілями ризику (опису будь якого набору ризиків, у тому числі визначених комбінацій індикаторів ризику, що є результатом збору, аналізу та систематизації інформації), актуалізації діючих профілів ризику, вдосконалення автоматизованих алгоритмів аналізу та оцінки ризиків; створити бази даних ризиків – спеціального програмного забезпечення, яке передбачатиме можливість внесення будь-якою посадовою особою митниці інформації про можливі ризики порушення вимог законодавства та даватиме змогу здійснювати відстеження процесу опрацювання уповноваженими підрозділами наданих пропозицій; запровадити механізм надання

перевізниками попередньої інформації про товари, транспортні засоби, заплановані до переміщення, в обсязі та з дотриманням часових нормативів, передбачених міжнародними стандартами; посилити ролі митниць у процесах управління ризиками, в тому числі шляхом регіонального профілювання ризиків; внести до Митного кодексу України зміни щодо запровадження відповідальності перевізника за неподання чи несвоєчасне подання попередньої інформації в обсязі та в строки, визначені законодавством, або за подання недостовірної попередньої інформації; розробити та затвердити порядок виконання митних формальностей на автомобільному транспорті; поліпшити ефективності взаємодії між органами державної влади шляхом забезпечення обміну інформацією в режимі реального часу, яка може бути використана, зокрема, для проведення аналізу та оцінки ризиків, а також для виявлення та припинення порушень вимог законодавства; удосконалити системи професійної підготовки посадових осіб з питань аналізу та оцінки митних ризиків; забезпечити навчання та підготовки осіб, уперше прийнятих на роботу у митницях, з питань управління митними ризиками [297; 320 с. 143–144].

Вдосконаленню системи здійснення митного контролю також приділив увагу О. Красівський, який дійшов до висновку, що вдосконалення державного управління митним контролем України потребує прискіпливої уваги та реалізації на рівні держави наступних дій, які допоможуть ефективніше виявляти правопорушення в досліджуваній сфері, розробляти методи та підходи до їх усунення та мінімізації, а також відшкодовувати збитки, які з'являються в процесі порушень законодавства: а) покращити ресурсне забезпечення митного контролю в Україні; б) оптимізувати повноваження та функції контролюючих органів та на цій основі покращити організаційне забезпечення системи митного контролю в цілому; в) організувати роботу митної служби таким чином, щоб вона могла оперативно, кваліфіковано та адекватно відповідати на суспільні виклики і

забезпечувати належні контрольні процедури в напрямі захисту державного кордону; г) уніфікувати нормативно-правову базу щодо митного контролю у напрямі прозорості діяльності контролюючих органів [153, с. 111].

Таким чином, завершуючи представлений підрозділ наукового дослідження, слід відмітити фрагментарність наукових пошуків у напрямку вдосконалення адміністративного законодавства, в якому закріплюються правові засади запобігання митної злочинності органами та підрозділами ДМС. Тож, спираючись на проведений аналіз, вважаємо, що ключовими напрямами покращення відповідного законодавства є [400]:

1) розробка загальнодержавної Стратегії запобігання та протидії митній злочинності. У вказаному нормативному документі, необхідно: по-перше, окреслити проблеми митної сфери, серед яких: високий рівень митної злочинності; фінансові втрати держави від незаконної діяльності контрабандистів; низький рівень контрольної діяльності у митній сфері; низький рівень інформаційного забезпечення митної галузі; тощо; по-друге, визначити цілі держави у напрямку покращення митної політики взагалі, а також у сфері запобігання та протидії митній злочинності зокрема; по-третє, слід переглянути систему органів та підрозділів Державної митної служби, діяльність яких буде спрямована на протидію організованій злочинності;

2) вбачається необхідною максимальна адаптація митного законодавства взагалі та діяльність митних органів до міжнародних стандартів та стандартів ЄС, що є особливо актуальним в умовах євроінтеграції;

3) доцільним є внесення змін та доповнень до діючого Митного кодексу України, зокрема необхідно: а) чітко визначити коло суб’єктів, які уповноважені проводити оперативно-розшукову діяльність; б) розширити коло повноважень посадових осіб, що дозволить їм більш оперативно вирішувати завдання, що стоять перед ними; в) посилити відповідальність, зокрема адміністративну за порушення норм чинного законодавства у

відповідній сфері; г) розширити коло інструментів, які можуть використовувати суб'єкти в процесі проведення оперативно-розшукових дій;

4) на законодавчому рівні необхідно розширити коло форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, а також розкрити зміст останніх;

5) законодавчого врегулювання потребує питання взаємодії Державної митної служби з іншими уповноваженими суб'єктами у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні [400].

4.3. Оптимізація системи суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні, удосконалення взаємодії і координації між ними

При всій складності криміногенної ситуації на початку тисячоліття правоохоронним органам вдалося стабілізувати ситуацію в боротьбі зі злочинністю, розпочати реформування своїх структур. Проте, на цьому тлі відбувається відставання державно-правового контролю над злочинністю, а небезпечний її рівень вимагає активного курсу на попередження злочинів. Водночас, слушно підкреслює Г.В. Форос, у державі поки що не сформовано надійної системи попередження злочинів, недосконалою є її законодавча основа, а засоби, що застосовуються, не завжди є ефективними. А тому все це вимагає створення надійного науково-практичного підґрунтя, вдосконалення взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні [378, с. 179]. Адже, враховуючи особливості адміністративно-правового статусу Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, її ефективна діяльність є неможливою без належної взаємодії з іншими уповноваженими на це суб'єктами, а також координації їх спільної діяльності. В представленому контексті слід відзначити, що суб'єкт – це носій предметно-практичної діяльності і пізнання, джерело активності,

спрямованої на об’єкт. У деяких кримінологічних роботах поняттям «суб’єкти соціального механізму запобігання злочинності» охоплюються всі органи, організації, громадяни, які беруть участь у створенні передумов, умов або безпосередньому процесі виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, сукупність державних органів і громадських організацій та громадян, що на різних рівнях державної влади і управління планують заходи щодо запобігання злочинам, здійснюють керівництво цими заходами або їх безпосередню реалізацію, мають у зв’язку з цим певні права, обов’язки і несуть відповідальність за досягнення постановлених цілей [65].

Термін «взаємодія», слушно зазначає В.Р. Остропілець, є широковживаним у багатьох галузях і багатогранним. Така ситуація пояснюється тим, що взаємодія є спільним поняттям одночасно для багатьох галузей права та юридичних наук. Зокрема, поняття «взаємодія» досліджується вченими в царині теорії управління, кримінології, кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності. Насамперед слід зазначити, що взаємодія будь-яких державних органів, у тому числі й правоохоронних, є різновидом соціальної взаємодії [239, с. 168]. З філософського погляду, взаємодія відображає різноманітні процеси впливу об’єктів один на одного, зв’язки між ними, а також характеризує форми людської діяльності й пізнання, їх взаємозв’язок, зміну стану, взаємовплив і породження одним об’єктом іншого. Взаємодія може бути як безпосередньою, так і опосередкованою, зовнішньою або внутрішньою формою зв’язку. Вона є універсальною формою руху, становлення та розвитку процесу, визначаючи існування й структурну організацію будь-якої фінансової, економічної та матеріальної системи. В.І Шинкарук називає взаємодію філософською категорією, яка відображає особливий тип відношення між об’єктами, при якому кожний з об’єктів діє (впливає) на інші об’єкти, приводячи до їх зміни, і водночас зазнає дії (впливу) з боку кожного з цих об’єктів, що, в свою чергу, зумовлює зміну його стану. Дія кожного

об’єкта на інший об’єкт зумовлена як власне активністю об’єкта, виявом його динаміки, так і реакцією об’єкта на дію інших об’єктів («відгук» або «обернена дія»). Фундаментальне значення категорії взаємодії для філософії і наукового пізнання зумовлене тим, що вся людська діяльність у реальному світі, практика, саме наше існування і відчуття його реальності (неілюзорності) ґрунтуються на різноманітних, передусім предметних взаємодіях, які людина здійснює і використовує як засіб пізнання, знаряддя дії, спосіб організації буття. Спілкування, праця, володарювання, любов, гра є різними способами взаємодії людини із світом та з іншими людьми [374, с. 77–78].

Цікавою видається точка зору В.М. Олійник, яка на основі аналізу поняття «взаємодії» як філософської категорії, через призму теорії систем та теорії діяльності дозволяє виділити такі основні положення [205; 232, с. 512]: 1) взаємодія існує лише за наявності двох і більше співіснуючих систем із суміжними функціями; 2) взаємодія має місце тоді коли системи функціонують одночасно; 3) наявність у взаємодіючих елементів схожих властивостей; 4) при взаємодії змінюються якісні характеристики об’єктів взаємодії; 5) здатність кожного об’єкту взаємодії виступати її ініціатором; 6) можливість настання негативних і позитивних наслідків взаємодії; 7) спільність мети, засобів та діяльності відокремлених взаємодіючих об’єктів [205; 232, с. 512]. Крім того, вказаний вище науковець зазначає, що в залежності від мети діяльності взаємодія може бути умовно поділена на негативну та позитивну. Негативна взаємодія – функціонування суб’єктів, спрямоване на досягнення протилежних цілей, вплив та дія кожного з них спрямовані на перешкоджання розвитку іншого об’єкта. Позитивна взаємодія – елементи у своїй діяльності прагнуть досягнення однієї мети (у нашому випадку – протидії злочинності), зусилля об’єктів спрямовані в один бік, водночас відбувається найбільш повне використання їх можливостей для виконання спільних задач. Як наслідок створюються необхідні передумови

для успішної реалізації поставлених перед ними завдань. Отже, позитивна взаємодія породжує нові якості та можливості, які відсутні у взаємодіючих суб'єктів поодинці. В подальшому автором акцентується увага на позитивній взаємодії [205; 232, с. 512].

Аналіз загальноетимологічних визначень, а також положень філософської, соціологічної та психологічної науки, дав можливість А.О. Полянському дійти до висновку, що взаємодія – це полізмістовна категорія, яка має різні прояви, проте характеризується рядом спільних особливостей, притаманних у тому числі взаємодії правоохоронних органів із судово-експертними установами, а саме [265, с. 10–11]:

– по-перше, взаємодія – це завжди певна спільність суб'єктів, іншими словами вона в будь-якому випадку виникає між двома та більше елементами якоїсь реальності;

– по-друге, взаємодія обумовлює спільну діяльність відповідних суб'єктів, тобто характеризує загальний для них вектор руху, спрямований на досягнення певної заздалегідь визначеної мети;

– по-третє, взаємодія має організаційну основу, адже спільність та узгодженість дій суб'єктів потребує проведення роботи із забезпечення цих дій та особистого контролю кожним суб'єктом процесу їх реалізації;

– по-четверте, взаємодія завжди має добровільний характер, а також відрізняється повною незалежністю суб'єктів, що приймають участь у взаємодії; на перший план виходить не примус до співпраці, а акумулювання можливостей кожного суб'єкту для ефективного та швидкого вирішення якоїсь мети [265, с. 10–11].

З.Я. Ковальчук відмічає, що взаємодія розуміється як систематичні, досить регулярні дії суб'єктів один на одного, що мають на меті викликати певну відповідну реакцію, яка породжує нову реакцію того, хто здійснює вплив. Таким чином, відбувається обмін діями, зароджується спорідненість дій обох суб'єктів, їхня координація, стійкість інтересів, планування спільної

діяльності, поділ функцій тощо. Дії сприяють взаємному регулюванню, взаємовпливу, контролю, взаємодопомозі. Це передбачає, що кожен з учасників взаємодії зробить внесок у виконання спільного завдання, коректуючи власні дії, враховуючи попередній досвід, активізуючи здібності та можливості партнера. У соціально-психологічному контексті взаємодію розуміють не лише як взаємозалежний обмін діями, а й організацію людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності. Отже, спілкуючись, обмінюючись інформацією, людина виробляє форми та норми спільних дій, організовує та координує ці дії [134].

З точки зору ОРД, пише Г.О. Душейко, сутність взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами полягає в такому [97, с. 138; 363]: 1) це активна цілеспрямована діяльність слідчих і працівників оперативно-розшукових підрозділів; 2) кожен суб'єкт цієї діяльності застосовує специфічні заходи (слідчі (розшукові) дії, негласних слідчих (розшукових) дій) у межах, встановлених законом повноважень; 3) це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження одержаних у результаті оперативно-розшукових заходів відомостей у кримінальне судочинство; 4) у спільних планах (реалізація оперативно-розшукової інформації, провадження досудового розслідування з конкретного кримінального провадження тощо) слід передбачити комплекс негласних слідчих (розшукових) дій і слідчих (розшукових) дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, їх співучасників і мало якнайбільшій ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню; 5) у процесі проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій слід суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності; 6) дії зазначених суб'єктів мають бути спрямовані на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації в

кримінальне судочинство за допомогою процесуальних засобів – шляхом провадження відповідних слідчих (розшукових) дій та прийняття процесуальних рішень [97, с. 138; 363].

До основних ознак взаємодії А.М. Подоляка відносить [257, с. 338–339; 301]: 1) погодженість діяльності як обов'язкову ознаку взаємодії елементів системи, що використовується у військовій науці. Вона впливає на спільні дії, об'єднуючи їх у єдине ціле – систему. Погодженість передбачає ряд відповідних дій та використання загальних або доповнюючих одні одних форм і методів реалізації цих дій; 2) певну кількість суб'єктів. Допускається участь як мінімум двох сторін, причому кожну з цих сторін можуть представляти кілька учасників; 3) поєднання зусиль суб'єктів, що визначають відносини співпраці між ними та мають спільні цілі й інтереси для взаємодіючих сторін. Виходячи з практичних потреб і теоретичних засад, можна виділити дві основні концепції взаємодії. Перша полягає в тому, що взаємодія – це погоджена діяльність. Дана концепція призводить до виникнення ілюзії прямої регламентації владного характеру. Сутність другої концепції полягає в тому, що взаємодія – це доповнення можливостей один одного на умовах спільної користі від цього для всіх учасників взаємодії. Саме друга концепція забезпечує об'єктивність взаємозв'язків між суб'єктами. Взаємодія не може відбутися без ініціативи як мінімум однієї зі сторін. Крім того, необхідна наявність зустрічних пропозицій іншої сторони щодо ініціатора; 4) партнерський характер відносин, що здійснюється в рамках співпраці, при цьому сторони рівні і незалежні одна від одної; 5) законність, відповідно до якої реалізуються дії і використовуються форми, методи, сили і засоби [257, с. 338–339; 301].

І.М. Коропатнік у своєму дисертаційному дослідженні робить цілу низку висновків стосовно характеристики досліджуваної категорії: по-перше, взаємодія – це дія двох або більше суб'єктів, при цьому припускається взаємодія двох суб'єктів, за якої один з них не буде діяти, а лише пасивно

спостерігати; по-друге взаємодія суб'єктів може як передбачати спільну мету, так і не передбачати її, але обов'язково внаслідок взаємодії виникає її результат, який може різнитися залежно від мети кожного з суб'єктів чи загальної мети; по-третє, взаємодія може бути міжінституціональною, і в цьому випадку суб'єкти будуть виступати її рівноправними учасниками, а сама взаємодія матиме двосторонній характер. Взаємодія, що відбувається всередині певного інституту, може мати односторонній характер, заснований на принципі єдиноначальності або владному ресурсі (у такому випадку вона здійснюється за допомогою координації вищого керівництва). При інституціональній взаємодії обов'язково виникають зміни в середині самого суб'єкту взаємодії; і по-четверте, взаємодія є дією двох суб'єктів. Водночас взаємодія може виникати й при односторонньому впливі одного суб'єкта на інший [147, с. 192].

Таким чином, взаємодія суб'єктів протидії та запобігання злочинності представляє собою спільну, взаємоузгоджену діяльність органів державної влади та їх посадових осіб, яка спрямована на досягнення єдиної мети, що полягає у створенні правових та організаційних умов щодо припинення злочинів, боротьбу із ними, викриття осіб, які причетні до їх вчинення, забезпечення притягнення останніх до встановленої законом юридичної відповідальності, а також відновлення порушених суспільно-небезпечними діяннями людських прав і свобод.

Разом із тим, необхідно відзначити, що ефективна взаємодія є фактично неможливою без координації спільної роботи відповідних суб'єктів. Координація, пише Ю.П. Сурмін, представляє собою метод управління, суттю якого є встановлення між суб'єктами та об'єктами державного управління горизонтальних зв'язків, тобто поєднання двох і більше однорівневих з точки зору визначеного критерію дій, що забезпечують досягнення запланованого результату. Дослідник зазначає, що координаційні

відносини розрізняються за видами: узгодження, предметно-технологічна взаємодія, ієрархічна або складна взаємодія [99, с. 346].

О.Г. Кальмак переконливо доводить, що координація – це функція управління, планування і контролю, змістом якої є забезпечення упорядкованих взаємозв'язків і взаємодій між організаціями, ділянками та учасниками виробництва й управління з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль у вирішенні загальних проблем протидії економічній злочинності. Водночас вчений акцентує свою увагу на тому, що координація може бути як спеціальною функцією, так і особливою інтегруючою формою організації управління. Як функція вона забезпечує певну залежність одних рішень (дій) від інших у процесі функціонування будь-якої організованої системи, а як форма організації управління – створює особливий апарат приведення до загальних цілей автономних організаційних систем, узгоджує їх діяльність у тій її частині, що належить або до сфери взаємних, загальних інтересів, або пов'язана із задоволенням загальнозначущих пріоритетів [120, с. 453–454; 314].

Д.Е. Аблязов вказував, що координація означає погодження та об'єднання дій з метою найбільш швидкого і найбільш правильного вирішення завдань із найменшими витратами сил, коштів та матеріальних цінностей. Учений виділяв два види координації: вертикальну і горизонтальну. Вертикальна координація – це управлінські відносини, які виникають між вищим і нижчим органами виконавчої влади. Водночас суб'єкти зв'язків можуть перебувати в організаційній залежності (один із них підпорядкований іншому), а можуть і не перебувати в ній. Горизонтальна координація виникає між двома або більше органами, що перебувають на одному організаційному рівні системи органів: наприклад, вищезазначене те саме Міністерство юстиції координує діяльність центральних органів виконавчої влади щодо правової освіти населення [1].

Досить цікавою є наукова позиція О.П. Децик, який обґрунтував, що координацію слід розглядати і як систему, і як процес. Координація – це процес забезпечення циркуляції інформаційних потоків між суб'єктами взаємодії. Основною функцією координатора є встановлення єдиних принципів циркуляції інформаційних потоків та забезпечення виконання загальних правил їх перерозподілу. Інформаційні потоки – це обсяги інформації, що задіяні у процесі взаємовідносин суб'єктів у межах чітко визначеного проміжку часу досягнення спільної мети й забезпечують інформаційні потреби комунікаційного взаємозв'язку [87, с. 64]. Далі науковець продовжує, що координація – це система впорядкованих і регламентованих взаємозв'язків між суб'єктами публічної дипломатії, що складається з чотирьох взаємодіючих, але відносно самостійних підсистем [87, с. 64]: а) керуючої – розмежування за рівнями суб'єкта публічної дипломатії (уряд, державні організації (установи, підприємства), громадські організації) функцій адміністрування / планування, регулювання / організації, фінансування / мотивації, контролю / моніторингу та їх реалізація через відповідні інституційні, організаційно-правові та фінансові механізми управління; б) функціональної – вертикальна, горизонтальна та діагональна комунікація шляхом перерозподілу наявної/необхідної інформації між суб'єктами публічної дипломатії з урахуванням різних видів їх діяльності та компетенції через канали прийому-передачі інформації. Дана підсистема має дві особливості забезпечення дієвості: оптимальна побудова інформаційних зв'язків та персональні компетенції комунікаторів. Структурними елементами даної підсистеми є: типи, форми, моделі й канали комунікації; в) цільової – формування ієрархії цілей взаємодії, їх конкретизація за відповідальними суб'єктами та перекладання цілей на «мову» комунікації за прийнятою моделлю; г) забезпечуючої, організаційної підсистеми – створення координаційної структури, що забезпечує погодженість діяльності

суб’єктів публічної дипломатії у межах керованого ними організаційного процесу загальної координації [87, с. 64].

Таким чином, проведене дослідження дає змогу констатувати, що координацію діяльності суб’єктів протидії та запобігання злочинності найбільш доцільно тлумачити як визначену в нормах чинного законодавства організаційно-управлінську діяльність спеціально уповноважених органів державної влади та їх посадових осіб, яка спрямована на те, щоб упорядкувати спільну роботу суб’єктів, до компетенції яких входить реалізація заходів із протидії та запобігання досліджуваному негативному соціально-правовому явищу.

Із наведених вище визначень слідує, що взаємодія та координація є нерозривними та взаємозалежними одне від одного категоріями, адже ефективна взаємодія є неможливою без якісної координації. Що ж стосується безпосередньо представленої проблематики, то питанню взаємодії та координації суб’єктів протидії та запобігання злочинності приділяється суттєва увага на законодавчому рівні. Так, до прикладу, слід вказати «Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю», яка була затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України та Центрального управління Служби безпеки України 10 червня 2011 р. № 317/235. Відповідно до цього документу напрямами взаємодії є:

1) стратегічний – організація реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, усунення причин і умов її існування, удосконалення правової бази боротьби з організованою злочинністю;

2) тактичний – виявлення, документування й припинення діяльності організованих злочинних груп, злочинних організацій, попередження, розкриття й розслідування вчинених ними злочинів, розшук, затримання учасників організованих злочинних формувань, відшкодування збитків державі, фізичним та юридичним особам [275].

Окрім того, Інструкцією передбачено, що формами взаємодії є: проведення спільного аналізу стану, структури організованої злочинності, причин і умов, що сприяють діяльності організованих груп, прогнозування тенденцій поширення організованої злочинності; обмін оперативною інформацією, що становить інтерес для боротьби з організованою злочинністю; розроблення й реалізація спільних програм, планів у сфері боротьби з організованою злочинністю; створення робочих груп для підготовки законопроектів, пропозицій про зміни й доповнення до законодавства; проведення узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів; підготовка й проведення спільних колегій, нарад, семінарів з питань вдосконалення взаємодії; розроблення навчальних програм та проведення занять у системі професійної підготовки; удосконалення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю; інформування громадськості про результати діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю [275]. На нашу думку, вказана Інструкція вже є застарілою та не відповідає викликам сьогодення та реаліям сучасності. Окрім того, форми взаємодії є досить розмитими та мають ряд спірних моментів.

Наступним нормативно-правовим актом є Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, затверджений Наказом Генерального прокурора від 08 лютого 2021 р. № 28, де зазначено, що основною формою координації є проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів. Окрім того, у даному нормативно-правовому акті зазначається, що координація може здійснюватися також в інших формах [284]: проведення спільних нарад з керівництвом правоохоронних та інших державних органів; створення міжвідомчих робочих груп; здійснення спільних виїздів у регіони для проведення узгоджених дій, перевірок і надання допомоги правоохоронним органам у протидії злочинності; обмін аналітичною інформацією з питань

протидії злочинності, проведення спільних аналітичних досліджень; розробка спільних наказів, а також підготовка листів інформаційного характеру і документів організаційного та методичного спрямування; розробка і забезпечення виконання спільних планів із запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, усунення причин та умов, які сприяли їх вчиненню; взаємне використання можливостей з підготовки і навчання кадрів, організація та проведення спільних тренінгів, семінарів, конференцій та інших заходів із метою підвищення кваліфікації працівників органів прокуратури та правоохоронних органів; розробка пропозицій з питань удосконалення системи кримінальної юстиції та правового регулювання у сфері протидії злочинності; ініціювання проведення наукових досліджень у сфері протидії злочинності [284]. Вибір форм та періодичності здійснення заходів із координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності забезпечується керівництвом відповідного органу прокуратури з урахуванням пропозицій керівництва правоохоронних органів, а також сукупності об’єктивних чинників, які характеризують стан, структуру, динаміку злочинності, інших факторів, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень. За взаємною згодою суб’єктів координаційної діяльності відповідні заходи можуть здійснюватися у режимі відеоконференції або із застосуванням інших засобів комунікації з додержанням вимог законодавства щодо захисту інформації [284]. Суб’єктами координаційної діяльності є правоохоронні органи, на які законодавством України покладено функції здійснення дізнання, досудового слідства та проведення оперативно-розшукової діяльності (далі – правоохоронні органи), а в необхідних випадках – інші державні органи за їх згодою. Підставами для реалізації керівництвом органів прокуратури координаційних повноважень є встановлені прокуратурою при здійсненні конституційних функцій проблеми у сфері протидії злочинності, які можуть

бути вирішені за умови узгодження діяльності правоохоронних органів відповідного рівня та вжиття спільних заходів [284].

Окрему увагу варто звернути на міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності. Так, доцільно вказати Угоду про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Польща в боротьбі зі злочинністю. Даним документом передбачено, що Договірні Сторони зобов'язуються співробітничати і надавати один одному допомогу в забезпеченні громадської безпеки і правопорядку, попередженні, розслідуванні і розкритті злочинів, особливо в питаннях: a) боротьби з тероризмом; b) боротьби з організованою міжнародною злочинністю; c) нелегального виробництва і розповсюдженням наркотичних і психотропних засобів; d) боротьби з нелегальним виготовленням зброї, вибухових речовин та інших небезпечних матеріалів, а також торгівлею ними; e) боротьби з фальшивомонетництвом (виготовленням, підробкою і розповсюдженням фальшивих засобів і цінних паперів); f) боротьби із злочинами в сфері економіки і фінансів; g) боротьби із злочинами проти життя, здоров'я честі й гідності особи, а також її власності; h) розшуку осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів, а також дій, пов'язаних з ідентифікацією осіб, що розшукуються; i) розшуку предметів, в тому числі автотранспорту, які викрадені на території держави – однієї з Договірних Сторін; j) розшуку осіб, які ухиляються від кримінальної відповідальності; k) попередження спільно з іншими компетентними державними органами нелегального переходу державного кордону; l) контролю разом з іншими компетентними державними органами руху через кордон людей, вантажів, товарів та цінностей, а також протидії нелегальній міграції; m) протидії підробці документів, що дозволяють пересікати державний кордон; n) боротьби з торгівлею людьми та сутенерством; o) безпеки дорожнього руху; p) боротьби з наслідками стихійного лиха, катастроф та пожежами [367]. Співробітництво і

взаємодопомога Сторін охоплює також: a) обмін матеріалами та інформацією науково-технічного, юридичного характеру, а також експертизами; b) поставки спеціального технічного устаткування; c) обмін досвідом роботи, а також співробітництво у професіональній підготовці фахівців; d) взаємодію в соціальній сфері, розвитку спорту, культурних зв'язків та охорони здоров'я своїх співробітників та членів їх родин [367].

Далі в контексті представленої проблематики слід звернути увагу на питання взаємодії Державної митної служби з іншими органами державної влади у сфері протидії та запобігання злочинності. Так, Інструкцією про порядок взаємодії підрозділів митної варти Державної митної служби України та підрозділів Державної прикордонної служби України передбачено, що формами такої взаємодії є: проведення спільних оперативних нарад керівного складу регіональних митниць, митниць Державної митної служби України та їх підрозділів митної варти з керівним складом Державної прикордонної служби України та їх структурних підрозділів; проведення спільних спеціальних операцій за єдиним планом та інших узгоджених оперативних заходів; розташування спільних митних і прикордонних нарядів на окремих ділянках державного кордону згідно з планом спільних дій; обмін інформацією про наміри й спроби порушень громадянами державного кордону поза місцем розташування митниці, а також незаконного переміщення через державний кордон України товарів, історичних і культурних цінностей, отруйних, наркотичних, сильнодіючих або вибухових речовин, зброї та боєприпасів, стратегічно важливих сировинних товарів, про незаконне звільнення від митного контролю; узагальнення підсумків спільних операцій та розроблення нових способів взаємодії [276].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати той факт, що, на жаль, законодавець недостатньо уваги приділяє питанням взаємодії та координації суб'єктів протидії та запобігання злочинності, а особливо у рамках їх співпраці із органами та підрозділами Державної митної служби

України. Більшість намагань урегулювати дане проблемне питання були недостатньо ефективними та дієвими.

З огляду на зазначене вище, ми переконані, що вдосконалення взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності має здійснюватися у двох великих напрямах:

1. Правовий, який передбачає створення нормативно-правової основи для взаємодії суб'єктів протидії та запобігання злочинності. В даному контексті необхідно здійснити два важливі кроки:

– по-перше, розробити загальнодержавну Програму вдосконалення діяльності суб'єктів протидії та запобігання злочинності в Україні, яку необхідно розробити у відповідності до існуючої Стратегії боротьби з організованою злочинністю. Адже вказаним нормативно-правовим актом закріплено, що будова ефективної системи боротьби з організованою злочинністю складається з підсистем правового, інституційного, наукового, інформаційно-аналітичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, координації та взаємодії, контролю, а також міжнародного співробітництва. Одними із ключових принципів окресленої вище Стратегії є: визначення оптимальної системи державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, забезпечення координації та взаємодії між ними та іншими державними органами щодо своєчасного виявлення, запобігання та припинення діяльності організованих злочинних угруповань, осіб, причетних до такої діяльності, і притягнення їх до відповідальності; забезпечення ефективної взаємодії державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема із структурами країн-членів ЄС, міжнародними організаціями відповідної спрямованості [298]. Втім, як недолік слід констатувати той факт, що законодавець фактично не розробив практичних напрямів реалізації вказаних вище принципів;

– по-друге, вбачається доцільною розробка нового «Порядку взаємодії та Координації суб'єктів протидії та запобігання злочинності», який необхідно прийняти на заміну діючого «Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності», в якому необхідно: 1) окреслити коло суб'єктів взаємодії та розширити їх перелік Державною митною службою України; 2) визначити орган, відповідальний за координацію відповідних суб'єктів, а також змістовно розкрити його компетенцію та повноваження; 3) розширити межі міжнародного співробітництва у досліджуваній сфері; 4) переглянути форми та методи взаємодії та координації, а також їх принципи; 5) визначити джерела фінансування спільних заходів тощо;

– по-третє, доцільною є розробка відомчого нормативно-правового акту, який буде прийнято Державною митною службою, та котрим буде врегульовано питання взаємодії цього центрального органу виконавчої влади з іншими відомствами.

2. Організаційний напрямок, який передбачає створення сприятливих матеріально-технічних, фінансових, кадрових та інших умов для забезпечення ефективної взаємодії та координації:

– по-перше, забезпечити високий рівень підготовки кадрів, а також обмін практичним досвідом між працівниками органів та підрозділів різних суб'єктів, які уповноважені здійснювати діяльність у сфері протидії та запобігання злочинності;

– по-друге, покращити матеріально-технічне забезпечення спільних заходів, що реалізують органи державної влади у сфері протидії та запобігання злочинності;

– по-третє, створити якісну систему обміну інформацією між суб'єктами протидії та запобігання злочинності.

Таким чином, проведений нами аналіз показав, що на сьогоднішній день залишається ряд невирішених проблем у сфері взаємодії та координації

діяльності суб’єктів протидії та запобігання злочинності у різних сферах суспільного життя. А відтак, запровадження запропонованих нами змін та доповнень у практику дозволить вирішити ряд правових та організаційних проблем, що дозволить якісно та ефективно покращити спільну діяльність органів державної влади та їх посадових осіб у сфері протидії та запобігання злочинності.

4.4. Удосконалення форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби України як суб’єкта запобігання та протидії злочинності

Враховуючи специфіку діяльності Державної митної служби, як суб’єкта запобігання та протидії злочинності, особливого та важливого значення набуває контроль за роботою цього центрального органу виконавчої влади у досліджуваному напрямку. У більш загальному вигляді під контролем слід розуміти систему відносин з приводу систематичного спостереження і перевірки ходу функціонування відповідного об’єкта деякого суспільного, виробничого або іншого процесу контролюючими органами, установами, уповноваженими особами з метою встановлення відхилень об’єкта контролю від заданих параметрів» [86, с. 50; 89, с. 34]. Цікавою є позиція Ю.П. Битяка, який вказує, що контроль – це складова частина (елемент) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, додержання дисципліни і правопорядку і полягає у втручанні контролюючих органів в оперативну діяльність підконтрольних органів, даванні їм обов’язкових для виконання вказівок, припиненні, зміні чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів [5, с. 223–224; 226].

Таким чином, контроль – це надважливий елемент забезпечення ефективності та дієвості діяльності Державної митної служби як суб'єкта протидії та запобігання злочинності, а також стан дотримання її органами, підрозділами та посадовими особами норм чинного законодавства. Водночас варто відзначити, що контроль є складним за своєю природою та сутністю явищем, яке проявляється у великій кількості форм та за допомогою набору спеціальних методів. Як слушно відмічає О.М. Музичук, конкретна форма контролю залежить від мети та завдань, компетенції і повноважень суб'єкта контролю, видів і предмета контролю, які варто обрати критеріями (підставами) для їх класифікації. Наприклад, якщо метою та завданням контролю є вивчення (ознайомлення) усіх напрямів роботи підконтрольного об'єкта, то використовується така форма контролю як комплексна перевірка чи комплексне інспектування. Якщо метою та завданням контролю є ознайомлення з одним напрямом діяльності підконтрольного об'єкта, застосовується вибіркова перевірка [211, с. 46].

Цікавою також є наукова позиція О.М. Музичука, який до загальних ознак форм контролю пропонує віднести такі [211, с. 46]: 1) за їх допомогою суб'єкт контролю здійснює надані йому контрольні повноваження. Чим ширші такі повноваження, тим різноманітніші форми контролю; 2) за їх допомогою контрольні дії суб'єкта втілюються у певні зовнішні форми; 3) самі ж форми контролю здійснюються за допомогою методів контролю та його заходів; 4) у нормативно-правових актах визначаються фрагментарно та нечітко, у зв'язку з чим ототожнюються з методами та заходами контролю; 5) залежать від мети та завдань контролю, компетенції та повноважень суб'єкта контролю, видів контролю, предмета контролю та багатьох інших обставин; 6) найбільш поширеними серед них є перевірка та спостереження, які досить часто визначаються як синоніми терміна «контроль», або використовуються під час його визначення. Варто відзначити те, що на відміну від перевірки, яка в окремих випадках передбачає втручання в

оперативну діяльність підконтрольного об’єкта, спостереження такого втручання не передбачає, у зв’язку з чим носить профілактичний (превентивний) характер [210, с. 103; 211, с. 46]; 7) деякі із них (службове розслідування, інспектування, інвентаризація тощо) мають суворо визначену процедуру здійснення, дотримання якої є обов’язковим для посадових осіб, що їх провадять, деякі обираються суб’єктами контролю на власний розсуд, але відповідно до наданих їм повноважень [211, с. 46].

До форм контролю засобів масової інформації за правоохоронною діяльністю органів внутрішніх справ, на переконання О.В. Клюєва, доцільно віднести такі [129]: одержання, збирання, створення, поширення, використання інформації про діяльність органів внутрішніх справ та задоволення потреб громадськості в інформації про роботу цих органів; проведення власних досліджень і аналіз правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ, їх посадових осіб, надання їй оцінки та коментарю; збирання, обробка, підготовка до друку та висвітлення офіційної інформації про діяльність органів внутрішніх справ; проведення прес-конференцій, брифінгів, організація інтерв’ю з керівниками органів внутрішніх справ; підготовка і проведення теле-, радіопередач; забезпечення публікації (виступів) у засобах масової інформації керівників або інших відповідальних працівників органів внутрішніх справ; створення архівів про діяльність органів внутрішніх справ; інші форми поширення інформації, що не суперечать законодавству України [129].

В.М. Плішкін до форм контролю відносить такі: безпосередню перевірку виконавців керівниками органів внутрішніх справ та їх контрольними (інспекторськими) апаратами; інспектування; огляд; ревізію; інвентаризацію; ознайомлення з роботою підконтрольних органів шляхом виклику керівників і окремих виконавців для доповіді про виконання тих чи інших управлінських рішень; ознайомлення з діяльністю співробітників підконтрольних органів під час проведення різних нарад, активів,

інструктажів, зібрань, злетів і т. ін.; виявлення з матеріалів критичних виступів у пресі, скарг та листів населення фактів про хиби в роботі органів внутрішніх справ, урахування пропозицій щодо поліпшення їх діяльності [190; 255, с. 519].

Таким чином, форми контролю за діяльністю органів Державної митної служби як суб'єктів запобігання та протидії злочинності представляють собою зовнішній прояв практичної діяльності уповноважених суб'єктів з метою оцінки стану дотримання ДМС принципів верховенства права та законності у відповідному напрямку. Варто відзначити, що ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не визначено переліку форм, в яких може здійснюватись контроль за досліджуваним центральним органом виконавчої влади у сфері протидії та запобігання злочинності.

Так, серед відповідних форм, перш за все, слід вказати перевірки. У загальному розумінні перевірка – це форма контролю, яка передбачає суміщення документального аналізу з вивченням справ безпосередньо на об'єкті, що перевіряється. Перевірка виступає спеціальним способом одержання та оцінки інформації про діяльність суб'єкту, що контролюється. Вона включає в себе комплекс дій, спрямованих на одержання вказаних відомостей, аналіз та оцінку всієї одержаної інформації, складання кінцевого документу за результатами перевірки [90]. Основна мета перевірки – це підвищення рівня виконавської дисципліни органів та підрозділів Державної митної служби, безпосередніх виконавців, забезпечення своєчасного, повного та доброякісного виконання прийнятих рішень та завдань [354]. Тож, саме за допомогою перевірки вбачається можливим встановити факти виконання завдань та функцій ДМС та оцінити їх відповідність принципам верховенства права, законності, ефективності, результативності та доцільності тощо.

Наступною формою контролю за діяльністю Державної митної служби є ревізія. М. Куркін та В.Д. Понікаров [89] переконливо доводять, що ревізія представляє собою форму наступного контролю, що представляє собою

систему обов'язкових контрольних дій по документальній і фактичній перевірці дотримання підприємством, установою чи організацією законодавства з фінансових питань, законності, доцільності та ефективності здійснених господарських і фінансових операцій, достовірності обліку і звітності; спосіб викриття і документування незаконного утворення, розподілу та використання фінансових ресурсів, нестачі коштів і матеріальних цінностей, а також метод аналізу законності і правильності дій посадових осіб при здійсненні фінансово-господарських операцій [89]. Тож, слушно відмічає В.Б. Авер'янов, ревізія – це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, спосіб документального викриття недостач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, запобігання фінансовим зловживанням [4].

Окрім вказаних вище форм також слід вказати наступні:

– аналіз інформаційних матеріалів. Інформація, пише В.Ю. Степанов, – це тільки частина відбитої розмаїтості, саме та його частина, що виражена в повідомленні, тобто яка подає собою знання, у якого є безпосередній або потенційний споживач. У більш конкретизованому формулюванні інформація – це реально або потенційно актуальна частина відображеного суб'єктом соціального або природного світу. Це дозволяє звернути увагу на управлінську природу інформації, не забуваючи, однак, про те, що далеко не вся інформація придатна для використання безпосередньо в управлінських цілях [344, с. 52]. Інформації, продовжує вказаний вище науковець, властива подвійність її природи. Як відображення явищ, процесів об'єктивного світу вона ідеальна, але проявляється в матеріальних об'єктах: знаках, звуках і т. п. Найважливіша умова її прояву – участь у процесі взаємодії суб'єкта, що самоорганізується. Звідси виходить, принаймні, два висновки: у неживій природі (природних неорганічних системах) ніякої інформації немає й бути початково не може.

Інформація й інформаційні процеси виникають і відбуваються тільки в живих системах або в тих, які створені людиною (рослинних, тваринних, соціальних, а також технічних); оскільки інформація для свого виникнення вимагає наявності суб'єкта відображення, то вона завжди суб'єктивна або опосередкована особливостями біологічної організації (відносно тварин і рослин). Це означає, що в будь-якому кванті інформації завжди поряд з відомостями про об'єкт відображення, у реальних подіях утримується суб'єктивна складова і її наявність неминуча [344, с. 52]. Інформація, яка може аналізуватися в рамках контролю за діяльністю Державної митної служби як суб'єкта протидії та запобігання злочинності, може бути різною та стосуватись різних аспектів та напрямів діяльності ДМС;

– ознайомлення зі звітами, як форма контролю за діяльністю ДМС у досліджуваному напрямку представляє собою діяльність уповноваженого суб'єкта, яка спрямована на перевірку звітності, яка надається вказаним центральним органом державної влади на відповідність її фактичним даним;

– інвентаризація. Відповідно до точки зору Л.А. Савченко, інвентаризація – це система контрольних дій, під час яких перевіряється наявність основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і стан розрахунків, їх відповідності даним бухгалтерського обліку на певну дату. Суть її полягає в тому, що під час здійснення контрольних дій перевіряється наявність і стан об'єктів шляхом огляду, підрахунку, обмірювання, зважування. Основною метою її є забезпечення збереження цінностей і раціонального використання їх у фінансово-господарській діяльності. Вона дозволяє виявляти й усувати можливі помилки в обліку і роботі матеріально відповідальних осіб, визначати величину природної втрати і уточнювати дані про залишки матеріальних та інших цінностей. При проведенні інвентаризації спеціально створені комісії складають інвентарний опис – це детальний опис майна підприємства, установи, організації з вказівкою кількості і якості предметів із зазначенням їх оцінки. У таких

випадках, як, наприклад, заміна матеріально відповідальних осіб, реорганізація підприємства, наявність слідів розкрадання тощо, проведення інвентаризації є обов'язковим [317, с. 245–246]. Задачами інвентаризації є: 1) забезпечення контролю за наявністю і станом майна, його рухом, використанням матеріальних, фінансових, нематеріальних, природних енергоресурсів відповідно до затверджених норм, плану і ін.; 2) виявлення майна, що знаходиться поза обліком; 3) контроль реального фізичного стану (ступінь зносу) і оцінки основних засобів і інших засобів праці, що враховуються на балансі; 4) визначення стану розрахунків, установлення фактичної наявності і підтвердження дебіторської заборгованості; 5) виявлення використаних більше встановленої норми і невикористаних матеріальних цінностей; 6) перевірка дотримання правил і умов збереження майна; 7) виявлення й усунення фактів безгосподарності і безвідповідальності, виявлення резервів матеріальних ресурсів, упровадження засобів для їхнього використання; 8) визначення матеріальних витрат і причин їхнього виникнення; 9) контроль за станом обліку і звітності матеріальної відповідальності обличчя; 10) перевірка дотримання діючих положень про матеріальну відповідальність [92]. Тож, інвентаризація необхідна як для підтвердження даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, так і для здійснення контролю за фактичним станом об'єкту, а враховуючи значення матеріально-технічного забезпечення для функціонування виробництва, інвентаризація матеріально-технічних засобів забезпечить не лише належний контроль за їх збереженням та використанням, а і надасть керівництву інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень [316].

Далі в контексті представленої проблематики слід вказати фінансовий контроль. З точки зору професора О.П. Орлюк, фінансовий контроль – це цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, спрямована на додержання законності, фінансової дисципліни і

раціональності у забезпеченні реалізації фінансової діяльності держави, тобто мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави та ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин [236, с. 321]. Наявність фінансового контролю об'єктивно обумовлена тим, що фінансам як економічній категорії притаманна не лише розподільча, але й контролююча функція. Тому використання державою фінансів для вирішення своїх завдань передбачає проведення обов'язкового фінансового контролю. Фінансовий контроль здійснюється у встановленому правовими нормами порядку всією системою органів державної влади і органів місцевого самоврядування, у тому числі спеціальними контрольними органами при участі громадських організацій, громадян [432, с. 28]. Зміст фінансового контролю зводиться до такого: перевірка виконання юридичними і фізичними особами фінансових зобов'язань перед державою й органами місцевого самоврядування; перевірка законності використання державними і муніципальними підприємствами, установами й організаціями коштів, що перебувають у їх господарському віданні чи оперативному управлінні; перевірка дотримання правил проведення фінансових операцій, розрахунків і зберігання грошових коштів підприємствами, установами і організаціями на рахунках в кредитних установах; виявлення внутрішніх резервів можливостей підвищення продуктивності праці, рентабельності, економії грошових і матеріальних ресурсів і т. д.; попередження й усунення виявлених порушень фінансової дисципліни. У разі їх виявлення у встановленому порядку притягаються до відповідальності організації, посадові особи і громадяни, забезпечується відшкодування матеріальної шкоди державі, організаціям, громадянам [246, с. 98; 423].

Наступною важливою формою контролю є громадський. Взагалі, громадський контроль – це один з видів соціального контролю, який

здійснюється об’єднаннями громадян та самими громадянами. Він є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою. Об’єктом громадського контролю визнається діяльність державних органів, підприємств, установ і організацій, а також поведінка окремих громадян [426]. Громадський контроль є однією з функцій управління. Він здійснюється шляхом зіставлення діяльності підконтрольних об’єктів із певними соціальними нормами, обраними як еталонні, на підставі чого робиться висновок щодо відповідності цієї діяльності встановленим вимогам. Але завдання громадського контролю не зводиться лише до виявлення розбіжностей між заданими та фактичними результатами. Головна мета громадського контролю – усунення та попередження причин, які зумовлюють цю невідповідність, забезпечення додержання об’єктами контролю відповідних норм – писаних та неписаних. Завдання громадського контролю полягає у тому, щоб не допустити дій контрольованих суб’єктів за межами законності й правопорядку, попередити можливі відхилення від намічених цілей, а також інтересів суспільства та його суб’єктів, а разі появи цих відхилень усунути їх негативні наслідки [318, с. 78].

Громадський контроль за діяльністю публічної адміністрації, пише А.О. Неугодніков, слід визначити як діяльність громадськості (окремих приватних осіб та/або громадських об’єднань), яка має на меті перевірку або спостереження у сфері публічного адміністрування. Відповідно до ознак громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації належатимуть наступні: 1) суб’єктом здійснення громадського контролю є громадяни та громадські об’єднання, які є організаційно та функціонально незалежними від об’єктів контролю; 2) об’єктом здійснення громадського контролю є сфера публічного адміністрування; 3) метою громадського контролю є забезпечення публічного інтересу; 4) громадський контроль здійснюється виключно у формах, яких передбачено законом; 5) забезпечується морально-

правовими заходами впливу; 6) результати громадського контролю можуть бути підставою для здійснення інших видів публічного контролю, що забезпечуються державним примусом [218, с. 69–70].

Тісно із вказаною вище формою пов'язана наступна, котра проявляється у роботі профільних комітетів, зокрема профспілок. Сучасні профспілки – це об'єднання найманих працівників, створене ними для захисту не тільки інтересів своїх членів, а й інтересів тих представників найманої праці, які не входять до профспілок [382, с. 146].

Профспілка зобов'язується здійснювати громадський контроль за [61]: додержанням в Держмитслужбі та територіальних органах, установах та організаціях, що перебувають у сфері дії Сторін, законодавства про працю, в тому числі за виконанням договірних гарантій з оплати праці та своєчасності виплати заробітної плати; правильністю застосування положень системи матеріального і морального стимулювання при підведенні підсумків роботи Держмитслужби за звітний період; своєчасністю виплати заробітної плати працівникам Держмитслужби та її територіальних органів, установ та організацій, що перебувають у сфері дії Сторін, та сплату за них єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; додержанням в Держмитслужбі та її територіальних органах, установах та організаціях, що перебувають у сфері дії Сторін, порядку обов'язкового погодження із Профспілкою прийняття рішень щодо питань змін в оплаті праці, що погіршують умови, встановлені законодавством України, генеральною та галузевою угодами [61].

Окрім того, слід вказати, що профспілки зобов'язуються: проводити разом з органами Державної служби України з питань праці Міністерства соціальної політики України перевірки у зв'язку з порушенням строків виплати заробітної плати; ініціювати відповідно до статті 33 Закону України від 15 вересня 1999 р. № 1045-X1V «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» розірвання трудового договору (контракту) з керівником

органу Держмитслужби, установи та організації, що перебуває у сфері дії Сторін, у випадку порушення цим керівником законодавства України про працю, про колективні договори і угоди, а також зазначеного Закону; надавати консультації та правову допомогу працівникам – членам Профспілки у захисті їх прав з питань оплати праці, представляти їх інтереси в судових інстанціях; постійно проводити аналіз і оцінку стану реалізації законодавства з питань оплати праці, вносити пропозиції щодо його удосконалення; інформувати керівництво Держмитслужби про випадки порушення законодавства в Держмитслужбі та її територіальних органах, установах га організаціях, що перебувають у сфері дії Сторін для вжиття необхідних заходів [61].

І останньою формою контролю за діяльністю Державною митною службою, як суб'єктом протидії злочинності є оцінка корупційних ризиків в роботі відомства взагалі та його працівників зокрема. Так, оцінку корупційних ризиків проведено відповідно до вимог Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органу влади, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 грудня 2016 р. № 126, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2016 р. за № 17л/29848 за № 87/31539 (далі – Методологія), та з урахуванням Методичних рекомендацій щодо підготовки антикорупційних програм органів влади, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 р. № 31 (далі – Методичні рекомендації), наказу Держмитслужби від 03 січня 2021 р. № 1 «Про початок роботи з оцінки корупційних ризиків» (зі змінами) [15].

Джерелами отримання інформації для ідентифікації корупційних ризиків у діяльності Держмитслужби є Положення про Держмитслужбу, положення про структурні підрозділи Держмитслужби, територіальні органи Держмитслужби; нормативно-правові акти та організаційно-розпорядчі документи, які регламентують діяльність Держмитслужби та її

територіальних органів; результати зовнішніх та внутрішніх перевірок, аудитів, інспекцій; результати службових розслідувань та внутрішніх перевірок; пропозиції територіальних органів Держмитслужби; листи, звернення, скарги, які містять інформацію про можливе вчинення посадовими особами митних органів корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією; доступна інформація з відкритих джерел – ЗМІ, публікації в мережі Інтернет; результати анкетування на вебсайті Держмитслужби; результати електронних консультацій з громадськістю та публічною громадського обговорення проекту Антикорупційної програми Держмитслужби; інша доступна інформація з цих питань [15].

За результатами проведеної оцінки корупційних ризиків у діяльності Держмитслужби затверджено Звіт, який включає: опис ідентифікованих корупційних ризиків у діяльності Держмитслужби, чинники корупційних ризиків та можливі наслідки корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією; пропозиції щодо заходів із усунення (зменшення) рівня виявлених корупційних ризиків (у тому числі осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси). Заходи щодо усунення ідентифікованих (виявлених) корупційних ризиків у діяльності Держмитслужби полягають у визначенні механізмів протидії та запобігання корупційним ризикам, містять шляхи їх реалізації.

Метою реалізації визначених заходів є ліквідація та мінімізація умов (причин) виникнення корупційних ризиків у діяльності Держмитслужби, зниження впливу корупційних ризиків, зменшення ймовірності вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень посадовими особами Держмитслужби, а також створення умов для запобігання виникненню нових корупційних ризиків [15]. Окрім зазначеного очікується, що в результаті впровадження запропонованих заходів відбудеться: вдосконалення організаційно-розпорядчих документів Держмитслужби, шо має на меті

усунення корупціогенних факторів і, як наслідок, мінімізацію ймовірності вчинення посадовими особами Держмитслужби корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень; зменшення можливостей для корупційних проявів під час здійснення посадовими особами Держмитслужби своїх функцій [15].

Варто відзначити, що наведений вище перелік форм контролю за діяльністю Державною митною службою у досліджуваному напрямку не є вичерпним, втім, враховуючи відсутність законодавчого визначення останніх, а також наукових підходів до їх переліку та змісту, саме окреслені вище форми найбільш повно характеризують зовнішній практичний зміст діяльності контролюючих суб’єктів у досліджуваній сфері.

Форми тісно пов’язані із методами контролю. Так, Д.В. Лученко вважає, що метод контролю слід розглядати як спосіб його здійснення, тобто як реалізуються завдання, що покладаються на контролюючих суб’єктів. Таким чином, під методами контролю розуміються конкретні способи, прийоми практичного здійснення покладених на контролюючих суб’єктів завдань, тобто фактичний зміст контрольної діяльності. Автор також зазначає, що методи контролю – це способи організації організаційно-правового впливу на підконтрольний об’єкт. А в основі такого впливу лежить той або інший спосіб контролю. Методи, які застосовуються суб’єктами контролю в їхній практичній діяльності, різноманітні та численні, постійно вдосконалюються, що підвищує їх ефективність в досягненні мети контрольного процесу [184, с. 64]. А.Г. Зюкін, досліджуючи методи контролю у сфері державного регулювання фінансового сектору країни, вказував, що вони являють собою прийоми і способи здійснення контрольних повноважень, які обираються залежно від сукупності факторів у кожному конкретному випадку (суб’єкта та об’єкта контролю, мети і завдань, що стоять перед суб’єктом контролю, підстав виникнення контрольних правовідносин та інших обставин) [116, с. 24–25; 125, с. 163].

Зауважимо, що методи контролю за діяльністю Державної митної служби як суб’єкта протидії та запобігання злочинності є фактично не визначеними ані на законодавчому, ані на доктринальному рівнях, тож ми, спираючись на проведений у представленій науковій роботі аналіз, вважаємо, що до відповідних методів слід віднести наступні:

– інформаційний метод. Даний метод передбачає збір інформації про діяльність Державної митної служби з різних джерел, котра повністю характеризує зміст та сутність останньої;

– метод безпосередньої роботи посадової особи вищестоящого митного органу в підлеглих митних органах;

– метод спостереження, що передбачає постійне та безперебійне особисте спостереження уповноваженим суб’єктом за станом справ на підконтрольному об’єкті;

– метод вивчення документів, що передбачає сбір даних шляхом аналізу документів, що ведуться Державною митною службою в процесі здійснення щоденної діяльності.

Таким чином, проведене у даному підрозділі дослідження дає змогу констатувати фактичну відсутність наукових пошуків у відповідному напрямку, що обумовлює необхідність не просто удосконалення, а й формування та створення умов для подальшої реалізації форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби як суб’єкта запобігання та протидії злочинності. В даному контексті необхідно:

– законодавчо закріпити форми контролю, а також визначити, за допомогою яких інструментів та засобів він реалізується;

– встановити коло суб’єктів, які уповноважені здійснювати контрольну діяльність у даному напрямку;

– окреслити джерела фінансування суб’єктів контролю;

– переглянути основи для проведення внутрівідомчого контролю, зокрема: безпосередніми керівниками (права та обов’язки керівників у

даному напрямку); а також профспілковими органами Державної митної служби.

Висновки до Розділу 4

Встановлено, що досвід США у сфері запобігання та протидії злочинності у митній сфері, зокрема митними органами, формувався під впливом низки історичних подій, а також особливих викликів соціального, економічного та політичного характеру. Все це значно вплинуло на специфіку діяльності державних інституцій у досліджуваному напрямку. Виокремлено такі позитивні аспекти відповідного досвіду, які можуть бути цікавими вітчизняному законодавцю в рамках вдосконалення діяльності митних органів щодо запобігання та протидії злочинності: по-перше, високий рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення даних інституцій; по-друге, широке коло повноважень митних органів в контексті реалізації заходів, спрямованих на протидію злочинності; по-третє, особливий підхід до навчання працівників митниці, що дозволяє ефективно та якісно реалізовувати державну політику у відповідній сфері; по-четверте, наявність широких можливостей у митних органах щодо санкцій, які можуть бути застосовані до правопорушників.

Узагальнено, що на сьогоднішній день у світі сформувались досить дієві системи протидії та запобігання митним злочинам взагалі та митними органами зокрема. Разом із тим, досвід не всіх держав є позитивним. Так, до прикладу, прагнучи покращити власну систему забезпечення та протидії митній злочинності, дії керівництва Великобританії та самих митних органів Її Величності призвели до зростання злочинності, зокрема митної, на території низки країн ЄС.

Проведений аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії злочинності митними органами дав можливість сформулювати наступні

позитивні моменти, які слід використати вітчизняному законодавцю у рамках вдосконалення діяльності Державної митної служби України:

– по-перше, високий рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення митних органів, що дає можливість більш оперативно реагувати на існуючі виклики. Яскравим прикладом є Великобританія, де більшість правопорушень вдається виявити за допомогою саме спеціальних інформаційно-технічних засобів;

– по-друге, митні органи переважної більшості країн (зокрема США, Франції, Німеччини та Польщі) володіють широким колом повноважень в контексті здійснення оперативно-розшукової діяльності. Так, в ході збирання інформації, митні органи можуть проводити інтенсивні втручання в діяльність певного суб'єкта, наприклад: прослуховування телефонних розмов і квартир, спостереження, фото- та відеозйомка постраждалих, а також використання слідчих під прикриттям, тощо;

– по-третє, доцільно відмітити високий рівень взаємодії та обміну інформації між країнами ЄС в рамках протидії злочинності у митній сфері;

– по-четверте, важливим аспектом протидії та запобігання злочинності у митній сфері є професійна підготовка кадрів митних органів. Окрім того, з позитивного боку слід відзначити високий рівень соціального та фінансового забезпечення працівників митниці;

– по-п'яте, на прикладі зарубіжних країн в Україні доцільно посили адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення митного законодавства. Зазначене апріорі стане важливим превентивним засобом попередження правопорушень у даній сфері.

Встановлено, що адміністративне законодавство в контексті представленої проблематики являє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які містять норми адміністративного права, що спрямовані на регулювання суспільних відносин, які виникають у сфері запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. А

відтак, недосконаліть вказаного законодавства виявляється у наявності прогалин у ньому, які можуть проявлятись у відсутності норм для регулювання певних відносин та/або їх неякісному змісті.

Наголошено, що застосування аналогії закону при подоланні прогалин у чинному адміністративному законодавстві, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби, дійсно має місце, однак, такий спосіб є тимчасовим та недостатньо ефективним. Відзначено, що більш дієвим способом подолання прогалин у чинному законодавстві в рамках представленої проблематики є нормотворчість. Підкреслено, що саме остання є ключовим, найбільш ефективним та дієвим способом подолання прогалин у адміністративному законодавстві, яке регламентує питання запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. Адже саме за її допомогою вбачається можливим не тільки більш якісно та змістовно наповнити регулювання суспільних відносин у відповідній сфері, а й забезпечити їх сталий та стабільний розвиток. Відзначено, що подоланню прогалин у відповідному забезпеченні приділяли увагу як на законодавчому, так і на доктринальному рівні.

Відмічено, що на сьогоднішній день законодавець проголосив цілу низку важливих кроків у напрямку вдосконалення митної справи взагалі та діяльності Державної митної служби зокрема. Так, цікавим видається бачення законодавця стосовно покращення: кадрового забезпечення митних органів; покращення низки митних процедур, а також процедур адміністративного оскарження. Наголошено, що хоча запропоновані заходи і дозволили якісно покращити діяльність митних органів у різних напрямах, втім не вирішили низки проблем правового та організаційного характеру, що існують у сфері запобігання та протидії безпосередньо злочинності у митній сфері.

Обґрунтовано, що ключовими напрямами покращення адміністративного законодавства, в якому закріплюються правові засади

запобігання злочинності органами та підрозділами Державної митної служби, є наступні:

1) розробка загальнодержавної Стратегії запобігання та протидії злочинності у митній сфері. У вказаному нормативному-правовому акті необхідно: по-перше, окреслити проблеми митної сфери, серед яких: високий рівень злочинності у митній сфері; фінансові втрати держави від незаконної діяльності контрабандистів; низький рівень контролюючої діяльності у митній сфері; низький рівень інформаційного забезпечення митної галузі; тощо; по-друге, окреслити цілі держави у напрямку покращення митної політики взагалі, а також у сфері запобігання та протидії злочинності у митній сфері зокрема; по-третє, переглянути систему структури органів та підрозділів Державної митної служби, діяльність яких буде спрямована на протидію організованій злочинності;

2) максимальна адаптація митного законодавства взагалі та діяльність митних органів до міжнародних стандартів та стандартів ЄС, що є особливо актуальним в умовах євроінтеграції;

3) внесення змін та доповнень до діючого Митного кодексу України, зокрема, запропоновано: а) чітко окреслити коло суб'єктів, які уповноважені проводити оперативно-розшукову діяльність; б) розширити коло повноважень посадових осіб митних органів у сфері протидії злочинності, що дозволить більш оперативно вирішувати завдання, що стоять перед ними; в) посилити відповідальність, як адміністративну, так і кримінальну, за порушення норм чинного законодавства у відповідній сфері; г) розширити коло інструментів, які можуть використовувати суб'єкти в процесі проведення оперативно-розшукових дій;

4) розширити на законодавчому рівні коло форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, а також розкрити та закріпити зміст останніх;

5) законодавчо врегулювати питання взаємодії Державної митної служби з іншими уповноваженими суб'єктами у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні.

Встановлено, що взаємодія суб'єктів протидії та запобігання злочинності являє собою спільну, взаємоузгоджену діяльність органів державної влади та їх посадових осіб, яка спрямована на досягнення єдиної мети, що полягає у створенні правових та організаційних умов щодо припинення злочинів, боротьбу із ними, викриття осіб, які причетні до їх вчинення, забезпечення притягнення останніх до встановленої законом юридичної відповідальності, а також відновлення порушених суспільно-небезпечними діяннями прав і свобод людини.

Констатовано, що координацію діяльності суб'єктів запобігання та протидії злочинності найбільш доцільно тлумачити як закріплену в нормах чинного законодавства організаційно-управлінську діяльність спеціально уповноважених органів державної влади та їх посадових осіб, яка спрямована на те, щоб упорядкувати спільну роботу суб'єктів, до компетенції яких входить реалізація заходів із протидії та запобігання досліджуваному негативному соціально-правовому явищу.

Узагальнено, що вдосконалення взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності має здійснюватися у двох напрямах:

1) правовий, який передбачає створення нормативно-правової основи для взаємодії суб'єктів протидії та запобігання злочинності. В даному контексті необхідно здійснити наступні важливі кроки:

– по-перше, розробити загальнодержавну Програму вдосконалення діяльності суб'єктів протидії та запобігання злочинності в Україні у митній сфері, яку необхідно розробити у відповідності до існуючої Стратегії боротьби з організованою злочинністю;

– по-друге, розробити новий «Порядок взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності», який необхідно прийняти на

заміну діючого «Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності», в якому необхідно: 1) окреслити коло суб'єктів взаємодії та координації та розширити їх перелік; 2) визначити орган державної влади, який би мав повноваження у сфері координації відповідних суб'єктів, а також змістовно розкрити його компетенцію та повноваження; 3) розширити межі міжнародного співробітництва у митній сфері, зокрема, й в царині протидії злочинності; 4) переглянути форми та методи взаємодії та координації суб'єктів протидії злочинності, а також їх принципи; 5) визначити джерела фінансування спільних заходів; тощо;

– по-третє, розробити відомчий нормативно-правовий акт, який буде прийнято Державною митною службою, та котрим буде врегульовано питання взаємодії цього центрального органу виконавчої влади з іншими відомствами у сфері запобігання та протидії злочинності;

2) організаційний напрямок, який передбачає створення сприятливих матеріально-технічних, фінансових, кадрових та інших умов для забезпечення ефективної взаємодії та координації:

– по-перше, забезпечити високий рівень підготовки кадрів Державної митної служби України, а також обмін практичним досвідом між працівниками органів та підрозділів різних суб'єктів, які уповноважені здійснювати діяльність у сфері протидії та запобігання злочинності;

– по-друге, покращити матеріально-технічне забезпечення спільних заходів, що реалізують органи державної влади з метою протидії та запобігання злочинності у митній сфері;

– по-третє, створити якісну систему обміну інформацією між суб'єктами протидії та запобігання злочинності у митній сфері.

Наголошено, що на сьогоднішній день залишається низка невирішених проблем у сфері взаємодії та координації діяльності суб'єктів протидії та запобігання злочинності у різних сферах суспільного життя. А відтак, запровадження запропонованих нами змін та доповнень у практику

дозволить вирішити окреслені правові та організаційні проблеми, що, в свою чергу, надасть можливість якісно та ефективно покращити спільну діяльність органів державної влади та їх посадових осіб з метою протидії та запобігання злочинності у митній сфері.

Акцентовано увагу на тому, що контроль – це надважливий елемент забезпечення ефективності та дієвості діяльності Державної митної служби як суб'єкта протидії та запобігання злочинності, а також стан дотримання її органами, підрозділами та посадовими особами норм чинного законодавства. Водночас відзначено, що контроль є складним за своєю природою та сутністю явищем, яке проявляється у великій кількості форм та за допомогою набору спеціальних методів.

Зауважено, що методи контролю за діяльністю Державної митної служби як суб'єкта протидії та запобігання злочинності є фактично не визначеними ані на законодавчому, ані на доктринальному рівнях, тож, спираючись на проведений аналіз, до відповідних методів віднесено наступні: а) інформаційний метод. Даний метод передбачає збір інформації про діяльність Державної митної служби з різних джерел, котра повністю характеризує зміст та сутність останньої; б) метод безпосередньої роботи посадової особи вищестоящого митного органу в підлеглих митних органах; в) метод спостереження, що передбачає постійне та безперебійне особисте спостереження уповноваженими суб'єктами за станом справ на підконтрольному об'єкті; г) метод вивчення документів, що передбачає збір даних шляхом аналізу документів, що ведуться Державною митною службою в процесі здійснення щоденної діяльності.

Констатована фактична відсутність наукових пошуків, присвячених формам та методам контролю за діяльністю Державної митної служби, як суб'єкта протидії та запобігання злочинності. Зазначене, у свою чергу, обумовлює необхідність не просто вдосконалення, а й формування та створення умов для подальшої реалізації форм та методів контролю за

діяльністю Державної митної служби України у сфері запобігання та протидії злочинності. В даному контексті необхідно: законодавчо закріпити форми контролю, а також визначити за допомогою яких інструментів та засобів вони реалізуються; окреслити коло суб'єктів, які уповноважені здійснювати контрольну діяльність у даному напрямку; окреслити джерела фінансування суб'єктів контролю; переглянути засади та підстави проведення внутрівідомчого контролю, зокрема: безпосередніми керівниками (права та обов'язки керівників у даному напрямку); а також профспілковими органами Державної митної служби України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – встановлення сутності, змісту та розкриття особливостей адміністративно-правових засад діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, що лягло в основу вироблення відповідної концепції, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків та рекомендацій. Серед них такі:

1. Аргументовано, що злочинність є негативним соціально-правовим явищем, яке потребує правоохоронного впливу внаслідок: по-перше, своєї масштабності, адже являє собою не окреме кримінальне правопорушення, а включає все суспільне середовище, де ці кримінальні правопорушення зароджуються, вчиняються та несуть негативні наслідки; по-друге, свого суспільно-небезпечного значення, адже злочинність посягає на найбільш важливі суспільні права, свободи, інтереси та закономірності життя населення країни; по-третє, найвищого рівня деструктивності та антисоціальності наслідків злочинності для економіки держави, її політичної і фінансової системи, національної та публічної безпеки, стану захищеності населення тощо; по-четверте, необхідності комплексного, системного вирішення проблем, пов'язаних із детермінацією злочинності, які потребують уваги з боку держави в цілому та громадськості, зокрема.

2. Доведено, що запобігання злочинності найбільш доцільно тлумачити у широкому та вузькому розумінні. Так, відповідно до широкого підходу, запобігання злочинності – це врегульована нормами чинного законодавства України суспільно-важлива та корисна діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає у формуванні безпечного соціального середовища та мінімізації існуючих в ньому деструктивних, особливо небезпечних процесів і яка

виражена у систематичній превенції, що знаходить об’єктивне відображення у: сукупності профілактичних та виховних заходів, засобів та способів, спрямованих на виявлення детермінант злочинності, їх знешкодження, а також побудови суспільної нетерпимості до них. Щодо вузького підходу, то запобігання злочинності є сукупністю профілактичних та виховних заходів, засобів та способів, які використовуються спеціально уповноваженими суб’єктами з метою мінімізації дії та/або повного «видалення» детермінант злочинності на території держави, а також побудови колективного соціального усвідомлення про особливий негативний характер таких чинників та нетерпимості до них.

Встановлено, що протидію злочинності варто розглядати у двох значеннях: широкому та вузькому. У широкому розумінні протидія злочинності – це діяльність уповноважених законодавством України суб’єктів, яка спрямована на припинення, боротьбу із злочинами, викриття осіб, які причетні до їх вчинення, забезпечення притягнення останніх до встановленої законом юридичної відповідальності, а також відновлення порушених суспільно-небезпечними діяннями прав і свобод людини. У вузькому розумінні протидія злочинності являє собою сукупність заходів, засобів та методів, що реалізуються в діяльності спеціально уповноважених законодавством суб’єктів з метою: припинення кримінальних правопорушень; викриття осіб, що їх вчиняють; притягнення таких осіб до відповідальності; виправлення негативних наслідків вчинених кримінальних правопорушень.

Визначено, що запобігання та протидія злочинності є двома сторонами правоохоронного впливу, через що за своєю сутністю та змістом доповнюють одне інше і у зв’язку із цим мають єдину систему правових засад та суб’єктів. Адже якісне запобігання злочинності суттєво полегшує процес протидії, а також забезпечення невідворотності покарання для всіх, хто причетний до вчинення суспільно-небезпечних діянь.

3. Усіх суб'єктів запобігання та протидії злочинності об'єднано у три групи: 1) центральні суб'єкти, які формують в своїй діяльності правові та організаційні засади запобігання та протидії злочинності в Україні, – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України; 2) суб'єкти координації загальнодержавного та територіального рівнів, для яких запобігання та протидія злочинності не є основним напрямом діяльності: Рада національної безпеки та оборони України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування; 3) правоохоронні органи – цільові суб'єкти запобігання та протидії злочинності, для яких це є основним або одним з основних напрямів роботи. До числа останніх віднесено також і Державну митну службу України, що не є правоохоронним органом за своїм правовим статусом, проте виконує в своїй роботі низку важливих правоохоронних функцій; 4) суди.

4. Констатовано, що система правових засад запобігання та протидії злочинності представлена великим колом нормативно-правових актів: від Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів до підзаконних нормативно-правових актів, які видаються уповноваженими центральними органами виконавчої влади. Аналіз вказаних джерел показав, що ключове місце у відповідній системі відводиться саме нормам адміністративного права, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів у сфері запобігання та протидії злочинності.

Обґрунтовано, що ключове місце норм адміністративного права в системі правових засад запобігання та протидії злочинності обумовлено тим, що саме в них закріплюються: адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії злочинності із властивими їм владними повноваженнями, у тому числі щодо застосування державного примусу; особливості формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності на території України.

5. Адміністративно-правовий статус Державної митної служби України визначено як закріплений нормами чинного законодавства перелік елементів, які характеризують місце даного центрального органу виконавчої влади у системі інших органів державної влади, а також визначає його правові можливості, необхідні йому для виконання своїх завдань та функцій, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання повноважень та гарантії діяльності.

Наголошується, що структура адміністративно-правового статусу Державної митної служби являє собою сукупність таких груп елементів:

1) Практико-юридичні, які включають в себе:

– принципи роботи Державної митної служби України як органу реалізації державної митної політики. Такі принципи є вихідними засадами, ключовими, основоположними ідеями функціонування правових явищ. В роботі Держмитслужби України – це встановлені правом та закріплені у законодавстві нашої держави головні засади, яким робота митних органів повинна відповідати;

– гарантії діяльності Державної митної служби України та її працівників. Законодавством, яке встановлює основу роботи Держмитслужби, закріплено два види гарантій, зокрема: гарантії забезпечення виконання зобов’язань перед митними органами, до яких, наприклад, належать фінансові гарантії; та гарантії професійної діяльності працівників Державної митної служби України.

2) Функціональні елементи адміністративно-правового статусу, до яких віднесено: завдання, функції, компетенцію та організаційно-штатну структуру. Тобто це всі ключові елементи, які обумовлюють напрями і цілі діяльності Державної митної служби, межі та рівень державно-владних повноважень, права та обов’язки, форми та методи діяльності, внутрішню будову Державної митної служби України.

3) Юридична відповідальність як елемент адміністративно-правового

статусу Державної митної служби України. Специфіка юридичної відповідальності обумовлює важливість та виключність Державної митної служби України серед інших органів влади як учасників адміністративних правовідносин, так і як суб'єктів запобігання та протидії злочинності у митній сфері.

6. Узагальнено, що Державна митна служба України виконує низку важливих завдань, які вказують на те, що даний центральний орган виконавчої влади займає важливе та самостійне місце в системі органів державної влади, діяльність яких спрямована на запобігання та протидію цьому негативному явищу. Акцентовано увагу на тому, що досить складно навести вичерпний перелік завдань ДМС, у зв'язку з чим запропоновано їх класифікацію.

Під функціями Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності запропоновано розуміти визначені нормами законодавства України основні вектори діяльності Держмитслужби, здійснення яких спрямовано на реалізацію поставлених перед нею завдань як суб'єктом запобігання та протидії злочинності в Україні. Тобто функції походять від мети роботи митних органів та суттєво доповнюють їх. Так, якщо завдання – це складові мети, то функції в даному випадку є напрямами практичної реалізації цих завдань. За такої умови, зважаючи на неосвітленість переліку функцій в чинній законодавчій базі, запропоновано до останніх віднести: правоохоронну, контрольну та інформаційно-аналітичну функції.

7. Аргументовано, що компетенція Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності фактично являє собою сукупність повноважень даного центрального органу виконавчої влади, а також межі та напрямки їх реалізації, а відтак дані повноваження є неоднорідними за своєю спрямованістю, саме тому їх запропоновано об'єднати у дві великі групи:

1) загальні повноваження, які представлені сукупністю прав та обов'язків, що нормативно закріплені на законодавчому та підзаконному рівнях і які фактично відображають основні завдання та функції, покладені на Державну митну службу;

2) спеціальні повноваження – це особливий набір правомочностей, закріплених в нормативно-правових актах, безпосередньо присвячених регулюванню державної митної справи; зазначені повноваження показують окремі складові компетенції Держмитслужби України, тобто її можливості у вирішенні конкретних питань, пов'язаних із реалізацією державної митної політики у сфері запобігання та протидії злочинності. Сюди належать повноваження щодо: проведення державного митного контролю; запобігання та протидії контрабанді; захисту прав інтелектуальної власності; інформаційно-аналітичного забезпечення.

8. Організаційно-штатну структуру Державної митної служби України визначено як сукупність управлінських елементів (органів, підрозділів та служб), що перебувають в єдності та взаємозалежності, діяльність яких упорядкована від найвищого структурного елемента до найменшого – ієрархічно розташованих посад. Відмічено, що організаційна-штатна структура Державної митної служби України має в своїй основі три складові: керівний апарат, митниці та митний пост. Саме на основі цих елементів формується штат службовців як на центральному, так і на місцевому рівнях.

9. Доведено, що юридична відповідальність Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності – це передбачена нормами чинного законодавства вид та міра покарання, яка може бути застосована до досліджуваного центрального органу виконавчої влади та/або його посадових осіб у разі невиконання та/або неналежного виконання своїх обов'язків у відповідній сфері. Тобто юридична відповідальність передбачає можливість застосування заходів негативного (примусового) характеру по відношенню до осіб, які вчинили правопорушення (злочини) під час

реалізації завдань та функцій ДМС у сфері запобігання та протидії злочинності.

Акцентовано увагу на недосконалості правового регулювання юридичної відповідальності службовців Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Так, на сьогодні відсутній єдиний нормативний акт, який би регламентував засади службової дисципліни в Державній митній службі України, а також підстави, заходи та механізм дисциплінарного впливу. Регулювання цього аспекту загальнонаціональними нормами в сфері публічної служби не відповідає повною мірою всій специфіці діяльності митників. У зв'язку з цим запропоновано прийняти окремий Закон України «Про Дисциплінарний статут Державної митної служби України», положення якого б чітко визначили сутність, підстави, особливості та механізм дисциплінарної відповідальності в органах та підрозділах Державної Митної служби України.

10. Встановлено, що запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України включає в себе три основні рівні, а саме:

1) загальнодержавний рівень. На цьому рівні запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України координується Міністерством фінансів України, яке формує державну політику в галузі запобігання та протидії порушенням митних правил та вчиненню злочинів у митній сфері, а також практику її реалізації. Наголошено, що Мінфін забезпечує координацію роботи митниці не тільки забезпечуючи нормативно-визначні завдання та функції, але й забезпечуючи економіко-фінансові інтереси України;

2) центральновідомчий рівень. На цьому рівні запобігання та протидія злочинності є предметом відання керівництва Державної митної служби України та відповідних підрозділів центрального апарату служби. В межах даного рівня реалізуються ключові управлінські рішення щодо планування,

проведення та забезпечення, у тому числі інформаційної роботи, всієї організаційно-штатної структури служби щодо протидії порушенням митних правил, а також запобігання та протидії злочинам в митній сфері;

3) регіональний рівень. На цьому рівні запобігання та протидія злочинності органами Державної митної служби України здійснюється на рівні митниць та митних постів. На зазначеному рівні відбувається практичне використання всіх запланованих та окреслених на вищих рівнях заходів, спрямованих на запобігання та протидію злочинності в митній сфері, процес чого суміщується з іншими основними напрямами роботи митниць.

11. Встановлено, що Державна митна служба України хоча і не є відповідно до закону спеціалізованим суб'єктом запобігання та протидії злочинності, втім вона здійснює свою діяльність у вказаній сфері за багатьма напрямами, що дозволяє підкреслити важливість даного центрального органу виконавчої влади як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Відзначено, що всі напрями діяльності Державної митної служби України у сфері запобігання та протидії злочинності тісно переплітаються, а відтак у її діяльності не можна якийсь із напрямів вважати більш пріоритетним порівняно з іншим.

Відмічається, що діяльність Державної митної служби у сфері запобігання та протидії злочинності не є всеосяжною, оскільки має свої межі, які обумовлюються: 1) наявністю норм чинного законодавства, в якому закріплюються не лише засади запобігання та протидії злочинності взагалі, а й основи функціонування Державної митної служби України; 2) правами і свободами людини і громадянина, що гарантуються Основним Законом нашої держави; 3) правовим статусом Державної митної служби України, зокрема набором її завдань та функцій, а також прав та обов'язків, що виконувануються нею у сфері запобігання та протидії злочинності.

12. Визначено, що адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України як правова

категорія характеризуються такими ознаками:

– *по-перше*, вони завжди стосуються поточної діяльності державних органів та володіють значним ступенем актуальності;

– *по-друге*, мають правовий зміст, адже реалізуються у встановленому законом порядку;

– *по-третє*, є комплексом практичного інструментарію діяльності органу державної влади, тобто складаються із певних однорідних дій, заходів, засобів, операцій та процедур владно-управлінського змісту;

– *по-четверте*, форми є вичерпними, адже їх склад та кількість регламентовані нормативно-правовою основою діяльності того чи іншого органу державної влади.

Обґрунтовано, що до адміністративно-правових форм запобігання та протидії злочинності органами Держмитслужби варто віднести такі:

1) Планування роботи Державної митної служби з питань запобігання та протидії злочинності. Зміст вказаної форми полягає у проведенні заходів, спрямованих на: обробку та систематизацію інформації про сутність і ключові види злочинності, а також її детермінант у митній сфері; збір відомостей про актуальний стан злочинності в митній галузі; узагальнення отриманих відомостей та формування на їх основі системи необхідних до реалізації протягом певного періоду заходів, засобів та способів запобігання та протидії злочинності.

2) Виявлення та припинення правопорушень у митній сфері. Зазначена форма об’єднує в собі процедури, які застосовуються Державною митною службою та її територіальними органами в ході реалізації митної справи з метою недопущення вчинення, а також припинення наявних правопорушень, які порушують митні правила та інтереси держави.

3) Вчинення організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності. Це адміністративно-правова форма, в межах якої Державна митна служба та підпорядковані їй митні органи використовують заходи,

пов’язані із забезпеченням внутрішньої організації роботи, оптимізацією системи управління персоналом, контролем за якістю реалізації механізмів запобігання та протидії злочинності.

Виокремлено та охарактеризовано такі адміністративно-правові методи запобігання та протидії злочинності Державною митною службою: а) що застосовуються у плануванні роботи органів Державної митної служби України; б) що застосовуються з метою виявлення та припинення митних правопорушень; в) що застосовуються з метою протидії контрабанді.

13. Під організаційними заходами, які здійснюються Державною митною службою України щодо запобігання та протидії злочинності в митній сфері, запропоновано розуміти систему взаємопов’язаних, юридично-значущих процедур, механізмів та операцій, спрямованих на формування ефективного штату службовців митних органів, запобігання корупції, організацію та забезпечення взаємодії служби, її органів та підрозділів із національними правоохоронними відомствами і міжнародною спільнотою, а також вчинення координаційно-контрольного впливу на структурні елементи з метою підтримки високого ступеня ефективності роботи щодо запобігання та протидії злочинності.

14. Проведений аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії злочинності митними органами дав можливість сформулювати такі висновки:

– *по-перше*, високий рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення митних органів дає можливість оперативніше реагувати на існуючі виклики. Яскравим прикладом є Великобританія, де більшість правопорушень вдається виявити за допомогою саме спеціальних інформаційно-технічних засобів;

– *по-друге*, митні органи переважної більшості країн (зокрема США, Франції, Німеччини та Польщі) володіють широким колом повноважень в контексті здійснення оперативно-розшукової діяльності. Так, в ході збирання інформації митні органи можуть проводити інтенсивні втручання в

діяльність певного суб'єкта, наприклад: прослуховування телефонних розмов і квартир, спостереження, фото- та відеозйомка, а також використання слідчих під прикриттям тощо;

– *по-третє,* існує високий рівень взаємодії та обміну інформацією між країнами ЄС в рамках протидії злочинності у митній сфері;

– *по-четверте*, важливим аспектом запобігання та протидії злочинності у митній сфері є професійна підготовка кадрів митних органів. Окрім того, забезпечується високий рівень соціального та фінансового забезпечення працівників митниці;

– *по-п'яте,* в Україні доцільно посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення митного законодавства.

15. Констатовано, що ключовими напрямами покращення адміністративного законодавства, в якому закріплюються правові засади запобігання злочинності органами та підрозділами Державної митної служби, є такі:

1) розробка загальнодержавної Стратегії запобігання та протидії злочинності у митній сфері. У вказаному нормативному-правовому акті необхідно: по-перше, окреслити проблеми митної сфери, серед яких: високий рівень злочинності у митній сфері; фінансові втрати держави від незаконної діяльності контрабандистів; низький рівень контролюючої діяльності у митній сфері; низький рівень інформаційного забезпечення митної галузі тощо; по-друге, окреслити цілі держави щодо покращення митної політики взагалі, а також у сфері запобігання та протидії злочинності у митній сфері, зокрема; по-третє, переглянути структуру органів та підрозділів Державної митної служби, діяльність яких спрямована на протидію організованій злочинності;

2) максимальна адаптація митного законодавства та діяльності митних органів до міжнародних стандартів та стандартів ЄС, що є особливо актуальним в умовах євроінтеграції;

3) внесення змін та доповнень до чинного Митного кодексу України, зокрема запропоновано:

а) чітко окреслити коло суб'єктів, які уповноважені проводити оперативно-розшукову діяльність;

б) розширити коло повноважень посадових осіб митних органів у сфері протидії злочинності, що дозволить більш оперативно вирішувати завдання, що стоять перед ними;

в) посилити відповідальність, як адміністративну, так і кримінальну, за порушення норм чинного законодавства у відповідній сфері;

г) розширити коло інструментів, які можуть використовувати суб'єкти в процесі проведення оперативно-розшукових дій;

4) розширити на законодавчому рівні коло форм та методів контролю за діяльністю Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності, а також розкрити та закріпити зміст останніх;

5) законодавчо врегулювати питання взаємодії Державної митної служби з іншими уповноваженими суб'єктами у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні.

16. Обґрунтовано, що вдосконалення взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності має здійснюватися у двох напрямах:

1) правовому, який передбачає створення нормативно-правової основи для взаємодії суб'єктів запобігання та протидії злочинності. В даному контексті необхідно здійснити такі важливі кроки:

– *по-перше*, розробити загальнодержавну Програму вдосконалення діяльності суб'єктів запобігання та протидії злочинності у митній сфері в Україні, яку необхідно розробити відповідно до існуючої Стратегії боротьби з організованою злочинністю;

– *по-друге*, розробити новий Порядок взаємодії та координації суб'єктів запобігання та протидії злочинності, який необхідно прийняти на заміну чинному Порядку координації діяльності правоохоронних органів у

сфері протидії злочинності, в якому доцільно: а) окреслити коло суб'єктів взаємодії та координації та розширити їх перелік; б) визначити орган державної влади, який би мав повноваження у сфері координації відповідних суб'єктів, а також змістовно розкрити його компетенцію та повноваження; в) розширити межі міжнародного співробітництва у митній сфері, зокрема і у сфері протидії злочинності; г) переглянути принципи взаємодії та координації суб'єктів протидії злочинності, а також їх форми та методи; д) визначити джерела фінансування спільних заходів;

– *по-третє*, розробити відомчий нормативно-правовий акт Державної митної служби, яким буде врегульовано питання взаємодії цього центрального органу виконавчої влади з іншими суб'єктами у сфері запобігання та протидії злочинності;

2) організаційний напрямок, який передбачає створення сприятливих матеріально-технічних, фінансових, кадрових та інших умов для забезпечення ефективної взаємодії та координації:

– *по-перше*, забезпечити високий рівень підготовки кадрів Державної митної служби України, а також обмін практичним досвідом між працівниками органів та підрозділів різних суб'єктів, які уповноважені здійснювати діяльність у сфері запобігання та протидії злочинності;

– *по-друге*, покращити матеріально-технічне забезпечення спільних заходів, що реалізують органи державної влади з метою запобігання та протидії злочинності у митній сфері;

– *по-третє*, створити якісну систему обміну інформацією між суб'єктами запобігання та протидії злочинності у митній сфері.

17. Констатована фактична відсутність наукових пошуків, присвячених формам та методам контролю за діяльністю Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. Зазначене, у свою чергу, обумовлює необхідність не просто вдосконалення, а й формування та створення умов для подальшої реалізації форм та методів контролю за

діяльністю Державної митної служби України у сфері запобігання та протидії злочинності. В даному контексті необхідно: законодавчо закріпити форми контролю, а також визначити, за допомогою яких інструментів та засобів вони реалізуються; окреслити коло суб'єктів, які уповноважені здійснювати контрольну діяльність у даному напрямку; окреслити джерела фінансування суб'єктів контролю; переглянути засади та підстави проведення внутрівідомчого контролю, зокрема безпосередніми керівниками (права та обов'язки керівників у даному напрямку), а також органами громадського самоврядування Державної митної служби України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аблязов Д. Е. Взаємодія та координація в державному управлінні. *Право і Безпека*. 2011. № 5. С. 39–42.

2. Абросімова Ю. А. Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. 261 с.

3. Авдєєв О. О., Васильєв А. А., Володавська О. С., Гладкова Є. О., Гуренко Д. Ю. та ін. Кримінологія: питання та відповіді / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова; Мін-во внутр. справ України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2015. 323 с.

4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т.: Т. 2. Особлива частина. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2009. 600 с.

5. Административное право Украины: учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец., 2-е изд., перераб. и доп. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцкий, В. Н. Гаращук и др.; под ред. проф. Ю. П. Битяка. Харьков: Право, 2003. 576 с.

6. Адміністративне право України: навчальний посібник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевської. Київ: Істина, 2007. 2016 с.

7. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2007. 2016 с.

8. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

9. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т.: Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юридична думка, 2004. 584 с.

10. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. В. Галунько, П. В. Діхтієвський, О. В. Кузьменко, С. Г. Стеценко та ін. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2018. 446 с.

11. Адміністративне право: підручник / за заг. ред. Ю. П. Бітяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків: Право, 2010. 624 с.

12. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем): навчальний посібник / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плугатир, М. В. Співак. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 232 с.

13. Аземша І. Б. Юридична відповідальність: сучасні погляди, дискусії та концепції. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 54–57.

14. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

15. Антикорупційна програма Державної митної служби України на 2021–2022 роки: наказ Державної митної служби України від 09.12.2020 № 560. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/Antykoruptsijna-programa-Derzhmytsluzhby-1.pdf.

16. Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарського правового регулювання відносин в інноваційній сфері: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2009. 457 с.

17. Бабанін С. В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Запобігання злочинам Національною поліцією». Дніпро, 2019. 51 с.

18. Бабіков Д. В. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії незаконному переміщенню предметів через митний кордон. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 169–176.

19. Бандурка А. М., Давыденко А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.

20. Бандурка О. М. Діяльність органів внутрішніх справ у надзвичайних ситуаціях. Харків: Ун-т внутр. справ, 1993. 64 с.

21. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України. Харків: Вид. Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 780 с.

22. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.

23. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків, 2011. 308 с.

24. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінології*. 2015. № 2 (10). С. 168–177.

25. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 214 с.

26. Батраченко О. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 218 с.

27. Баштанник В. В., Шумляєва І. Д. Адміністративне право: навчальний посібник. 2-е вид., переробл. і доповн. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.

28. Безпалова О. І. Правові засади реалізації державної політики у правоохоронній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 3. С. 87–92.

29. Белькова О. В. Правовий статус свідка в кримінальному процесі України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 223 с.

30. Бережнюк І. Г. Реформування митної системи Польщі. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка*. 2009. № 2. С. 20–29.

31. Бережнюк І. Г., Мельник А. А. та ін. Митна енциклопедія: у 2 т. Т. 2. Хмельницький, 2013. 536 с. (Серія: Митна справа в Україні).

32. Берлач А. І. Адміністративне право України: навчальний посібник для дист. навч. Київ: Університет «Україна», 2005. 472 с.

33. Білоус-Осінь Т. І. Структура адміністративно-правового статусу громадянина. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України):* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 травня 2021 р.): у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 25–29.

34. Богатирьов А. І. Вчення про злочинність та її ознаки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 1. С. 72–75.

35. Боднарчук В. Д. Сутність і зміст поняття «компетенція» в державному управлінні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2 (29). С. 19–26.

36. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. 428 с.

37. Бокій О. М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 260 с.

38. Борець Л. В. Правове регулювання відомчого фінансового контролю в системі МВС України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 212 с.

39. Бортник Н. П. Поняття та зміст правоохоронної функції держави. *Правоохоронна діяльність: конституційні та адміністративно-правові аспекти:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 25 жовтня 2013 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2013. С. 21–24.

40. Бочарова Н. Державно-приватне партнерство у сфері захисту прав інтелектуальної власності: сучасний досвід. *Інтелектуальна власність*. 2011. № 10. С. 32–34.

41. Бригінець О. О. Адміністративно-правовий статус державної податкової служби України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. 22 с.

42. Британська О. В. Поняття, напрями та заходи запобігання злочинності неповнолітніх в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 292–294.

43. Бугера С. І. Організаційно-правові питання розвитку державного-регулювання в галузі бджільництва України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 219 с.

44. Бундз Р. О. Кримінально-правова термінологія щодо запобігання злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 421–422.

45. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження. Київ: НІСД, 2001. 242 с.

46. Варич О. Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 206 с.

47. Василенко Д. Л. Обмеження окремих прав громадян під час досудового провадження: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 18 с.

48. Ватрас В. А. Суб’єкти сімейних правовідносин: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 19 с.

49. Введенська В. В. Кримінально-процесуальні гарантії реалізації права на юридичну допомогу осіб, постраждалих від злочину: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2009. 254 с.

50. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. / пер. з нім. О. Погорілий. Київ: Основи, 1998. 534 с.

51. Ведєрніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 333 с.

52. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

53. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.

54. Веприцький Р. С. Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності. *Право і Безпека*. 2014. № 2 (53). С. 91–97.

55. Вербенський М. Г Транснаціональна злочинність: монографія. Дніпропетровськ: Літра ЛТД, 2009. 356 с.

56. Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія: навчальний посібник. Київ: КОНДОР, 2009. 55 с.

57. Віхров О. П., Віхрова І. О. Теорія держави і права: курс лекцій: навчальний посібник / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 303 с.

58. Воднік В. Д. Специфіка соціологічного аналізу злочину. *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія.* 2016. № 1 (28). С. 211–219.

59. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2003. 240 с.

60. Воронін Ю. А., Майоров А. В. Теоретичні основи формування системи протидії злочинності у Росії. *Кримінологічний журнал БДУЕП.* 2013. № 1. С. 7–14.

61. Галузева угода між Державною митною службою України та Професійною спілкою працівників митних органів України на 2020–2022 роки від 20.07.2020. URL: chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgiehjai/index.html.

62. Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2004. 217 с.

63. Гель А. П. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. Київ: МАУП, 2004. 272 с.

64. Гогіна Л. Компетенції та компетентності в державній службі України: до проблеми понятійного апарату. *Державне управління: теорія та практика*. 2007. № 2 (6). URL: www.nbuv.gov.ua/ e-journals/dutp/2007-2.

65. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навчальний посібник. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

66. Голіна В. В. Запобігання злочинності в Україні: навчальний посібник. Харків: Нац. юрид. акад., 2007. 107 с.

67. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: навчальний посібник. Харків: Право, 2014. 513 с.

68. Голобородько Д. В. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії нелегальній міграції: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. 2009. 222 с.

69. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.

70. Гончаренко Г. А. Компетенція Верховної. Ради України в управлінні сектором безпеки: адміністративно-правові аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 85. С. 49–55.

71. Горбач М. І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб’єктів адміністративного права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 2. С. 129–136.

72. Гордін Л. Я. Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 22 с.

73. Гринь О. Д. Категорія юридичної відповідальності: методологічний аналіз поняття. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 11–15.

74. Гріненко Я. В. Збройні сили України як суб'єкти протидії злочинності. *Вісник ЛДУВС*. 2019. Вип. 87. С. 234–244.

75. Громадське формування з охорони громадського порядку з середи 1 грудня розпочне патрулювання вулиць в Індустріальному районі міста Харкова: стаття від 26.11.2021 / Офіційний веб-портал Харківської міської ради. URL: https://www.city.kharkov.ua/uk/news/-49201.html.

76. Гумін О. М. Теоретико-правові аспекти профілактики адміністративних карних діянь. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 118–120.

77. Гусар О. А. Адміністративно-правовий статус персоналу державного управління. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 116–123.

78. Гуцул І. Л. Митна політика зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с.

79. Даниленко А. П. Поняття та структура адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування: теоретико-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 187–190.

80. Даниляк О. О. Державне регулювання розвитку природно-заповідної справи: дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2010. 243 с.

81. Даньшин І., Лисодєд О. До питання про поняття злочинної діяльності. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 3 (14). С. 94–99.

82. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 393 с.

83. Дерев'янко М. Шляхи оптимізації забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканість у кримінальному процесі. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3 (36). С. 101–107.

84. Державне управління та державна служба: словник-довідник / уклад. О. Ю. Оболенський. Київ: КНЕУ,2005. 480 с.

85. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.

86. Дерій В. Поняття і значення економічного контролю для мінімізації витрат та максимізації доходів підприємств. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 2. С. 48–56.

87. Децик О. П. Державний механізм координації діяльності суб'єктів публічної дипломатії в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 59–66.

88. Дзюбенко Л. О. Теоретичний аспект відомчої нормотворчості. *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 12–16.

89. Дікань Л. В. Контроль і ревізія. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 245 с.

90. Дмитренко Г. В. Державне управління процесами адаптації податкової системи України до вимог Європейського Союзу: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2004. 200 с.

91. Довгань В. М. Правовий статус Європейського Парламенту в системі органів Європейського Союзу: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів, 2006. 197 с.

92. Дондик Н. Я. Використання спеціальних бухгалтерських знань при розслідуванні економічних злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2006. 202 с.

93. Доротич С. Адаптація митного законодавства України до європейських та міжнародних норм. *Публічне адміністрування: теорія та практика.* 2010. Вип. 1 (3). URL: http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2010-01/index.html.

94. Доценко О. С. Адміністративно-правові форми протидії організованої злочинності в Україні. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 55.

95. Дубчак Л. С. Удосконалення діяльності навчальних закладів щодо запобігання злочинності неповнолітніх в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.

96. Дуран М. М. Значення митної політики в системі державного регулювання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.1. С. 184–190.

97. Душейко Г. О. Деякі аспекти вдосконалення організації взаємодії у процесі розкриття злочинів. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1998. № 2 (4). С. 138–144.

98. Ельбрехт О. М. Підготовка менеджерів у вищих навчальних закладах Великої Британії, Канади і США: монографія. Київ: 2010. 460 с.

99. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

100. Ефективність організаційно-штатної структури відділів поліції за кущовим принципом: шляхи удосконалення: методичні рекомендації / О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, О. О. Панова, В. Б. Пчелін, С. А. Резанов, В. С. Селюков, С. О. Шатрава Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 20 с.

101. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом: конвенція від 27.01.1977 № ETSN90. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 1055.

102. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петрішина. Харків: Право, 2002. 432 с.

103. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник / А. М. Колодій, В. В. Копєйчиков, С. Л. Лисенков та інші; за ред. В. В. Копейчикова. Стер. вид. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

104. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник / за ред. В. В. Копєйчикова. Київ: Юрінком, 1997. 320 с.

105. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

106. Загуменна Ю. О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. *Право і Безпека*. 2010. № 3 (35). С. 145–150.

107. Загуменна Ю. О., Лазарєв В. В., Сидоренко А. Ю. Відомча нормотворчість в Україні: досвід комплексного аналізу: монографія. Харків: Планета-Прінт, 2021. 228 с.

108. Зазимко О.І. Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання подружнім вбивствам: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 218 с.

109. Зайцев В. Є. Митна політика України в контексті євроінтеграційних відносин. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 2 (33). С. 43–47.

110. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної думки. Київ: ІнЮре, 2007. 424 с.

111. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. коментар / О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокуренка / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокуренка / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 408 с.

112. Заяць О. С. Протидія адміністративним правопорушенням у фінансовій сфері: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 240 с.

113. Зелена І. В. Юридична відповідальність: підходи до розуміння. *Повітряне і космічне право*. 2012. № 2 (23). С. 10–15.

114. Зелена І. Поняття інституту юридичної відповідальності у приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 176–181.

115. Земко А. М. Правове забезпечення організації підсобних виробництв і промислів сільськогосподарських підприємств: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2003. 188 с.

116. Зюнькін А. Г. Фінансове право: опорний конспект лекцій. 3-тє вид., доп. Київ: МАУП, 2003. 160 с.

117. Іванов Ю. В., Джужа О. М. Кримінологія: навчальний посібник. Київ: Вид. ПАЛИВАДА А.В., 2006. 264 с.

118. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2005. 452 с.

119. Іншин М. І., Костюк В. Л. Трудове право України: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 472 с.

120. Кальмак О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2004. 431 с.

121. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 222 с.

122. Капітанець С. В. Запобігання та протидія митним правопорушенням: аналіз закордонного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 26 (1). С. 55–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_26%281%29__13.

123. Капрін М. І. Фінансова система України: навчальний посібник. Київ: «Кондор», 2018. 332 с.

124. Карпов Н. С., Євдокименко С. В. Злочинна діяльність. Київ, 2001. 59 с.

125. Касьяненко Л. М. Правові основи здійснення фінансового контролю органами державної податкової служби України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2004. 232 с.

126. Кицюк В. П. Кримінологічні засади діяльності суду у сфері протидії злочинності: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 19 с.

127. Ківалов Т. С., Смелянець Г. Є. До питання про поняття і складові методу правового регулювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 33–38.

128. Ківалова С. В. Адміністративне право України: підручник. Одеса: Юридична література, 2003. 893 с.

129. Клюєв О. М. Проблеми взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 422 с.

130. Клюєв О. Розмежування запобіжної і профілактичної діяльності органів внутрішніх справ. *Право України*. 2005. № 3. С. 98–101.

131. Коваль Л. В. Адміністративне право України. Київ: Основи, 1995. 154 с.

132. Коваль Л. В. Адміністративне право. Київ, 1994. 208 с.

133. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 422 с.

134. Ковальчук З. Я. Психологічний аналіз міжособистісної взаємодії вчителя із старшокласниками: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 160 с.

135. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

136. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Правознавство: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 792 с.

137. Колодій А. Права, свободи і обов'язки громадян в Україні: підручник. Київ: Правова єдність, 2008. 129 с.

138. Коляда Т. А. Диференціація правового регулювання праці за трудовим законодавством України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2004. 184 с.

139. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

140. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: конвенція від 20.12.1988 / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_096.

141. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: конвенція від 31.10.2003. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 2938.

142. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: конвенція від 15.11.2000. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 1056.

143. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: конвенція від 16.05.2005. *Офіційний вісник України*. 2011. № 16. Ст. 706.

144. Конспект лекцій до вивчення дисципліни «Теорія організації» для студентів напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» / укл. Ю. В. Мельник. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 44 с.

145. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.

146. Концепція реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей» від 29.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0019342-10/conv#Text.

147. Коропатнік І. М. Поняття «взаємодія» в системі відносин громадського суспільства та збройних сил України. *Порівняльне право*. 2015. № 6. С. 189–193.

148. Костюк В. В. Досвід європейських країн щодо запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 39. С. 115–117.

149. Котляренко О. Пріоритетні напрями удосконалення конституційно-правових засад діяльності Збройних Сил України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 5 (38). С. 54–61.

150. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.

151. Кочеров М. В. Поняття адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта забезпечення реформ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 294–296.

152. Кошикова Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 164–175.

153. Красівський О., Товт В. Особливості та проблеми здійснення митного контролю в контексті європейської інтеграції. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 1. С. 106–111. DOI: https://doi.org/10.15421/152110.

154. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

155. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини. URL: http://law.edu.ru/
norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103642,100104110.

156. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88.

157. Кримінально-виконавче право України: підручник / за заг. ред. професора О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2009. 642 с.

158. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12–13 жовтня 2017 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. 560 с.

159. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. переробл. і доповн. Харків: Право, 2009. 288 с.

160. Кримінологія: питання та відповіді: навчальний посібник / О. О. Авдєєв та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Золота миля, 2015. 323 с.

161. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2014. 440 с.

162. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / за ред І. М. Даньшина. Харків, Право, 2003. 352 с.

163. Кримінологія. Загальна частина: навчальний посібник / кол. авторів А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, Л. М. Давиденко та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид. ХНУВС, 2010. 280 с.

164. Круглов О. М. Доказування і докази у справах про адміністративні правопорушення посадових осіб: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 222 с.

165. Кукоба В. П. Організаційне проектування виробничих підприємств: дис. … д-ра екон. наук: 08.00.04. Київ, 2009. 485 с.

166. Кулик О. Г. Злочинність як соціальне явище: суттєві ознаки та визначення поняття. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 125–132.

167. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2009. 432 с.

168. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: Загальна частина: курс лекцій. Київ: Кондор, 2006. 192 с.

169. Курс кримінології: підручник: у 2 кн. Кн. 1: Загальна частина / за заг. ред. док. юрид. наук, проф. О. Джужи; відп. ред. Я. Кондратьєв. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

170. Курс лекций по криминологии: учебное пособие / под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). Харьков: Одиссей, 2006. 280 с.

171. Куц В. В. Поняття злочинності. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 34–39.

172. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (12). С. 103–112.

173. Лаврінчук І. Обставини встановлення правового статусу державного службовця. *Право України*. 1999. № 9. С. 99–102.

174. Лазор О. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення: навчальний посібник. 2-е вид. Київ: Дакор, 2006. 352 с.

175. Лапшова Н. С. Теоретичні засади дослідження соціального статусу особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 1 (36). С. 235–243.

176. Лебідь Н. В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 185 с.

177. Лемеха Р. І. Історія становлення та розвитку інституту митних режимів в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. № 5. Т. 31 (70). С. 57–63.

178. Лєшукова І. Кримінально-процесуальні проблеми взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами країн СНД у боротьбі зі злочинними співтовариствами. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 3. С. 129–134.

179. Лінтон Р. Особистість, культура та суспільство (пер. з англ. Л. А. Мостової). Особистість, культура та суспільство. 2001. Т. 3. Вип. 1 (7). С. 68–87.

180. Литвак О. М. Загальнотеоретичні підвалини спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. *Право України*. 2001. № 5. С. 97–102.

181. Литвин І. І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 38 (1). С. 18–21.

182. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 245 с.

183. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. 200 с.

184. Лученко Д. В. Контрольне провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.

185. Ляхович У. І. Організаційно-правове забезпечення реалізації адміністративно-правового статусу державного службовця: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 182 с.

186. Малахов В. А. Этика: курс лекций. Киев: Лебідь, 1996. 304 с.

187. Малиновский В. Я. Державне управління: навчальний посібник. В. Я. Малиновський. Київ: Атіка, 2003. 576 с.

188. Маліков С. К. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду у сфері містобудівної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків. 2019. 200 с.

189. Марієнко А. Індивідуальне запобігання злочинам органами внутрішніх справ у системі протидії злочинності: сучасний стан проблеми. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. С. 192–197.

190. Маркова О. О. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ в договірних відносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2012. 217 с.

191. Мартиненко В. П., Легеза Н. В. Методи менеджменту для вдосконалення управління виробничим потенціалом підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. С. 1–4.

192. Мацелик Т. О. Компетенція органів публічної адміністрації: поняття та структурні елементи. *Вісник Запорізького Національного Університету. Юридичні науки.* 2010. № 2. С. 76–83.

193. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник. Івано Франківськ, 2008. 231 с.

194. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2002. 576 с.

195. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодощук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 4–9.

196. Мельничук Н. Ю. Поняття «злочин» та «покарання» у трактуванні Чезара Беккарія в контексті ідей просвітництва. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1–10.

197. Микитчик А. В. Кримінологічні засади запобігання шахрайству з нерухомістю: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 223 с.

198. Микитчик О. В. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2002. 16 с.

199. Минькович-Слободяник О. В. Правова політика як чинник правотворчості і правозастосування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 231 с.

200. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 35 с.

201. Миськів Л. І. Адміністративно-правові засади діяльності вищих навчальних закладів МВС України з питань морально-правового виховання курсантів: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. 203 с.

202. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45. Ст. 552.

203. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного утрою прокуратури України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2001. 375 с.

204. Міняйло Н. Є. Підходи до розуміння злочинності як базової кримінологічної категорії. *Право і суспільство*. 2015. № 6. Ч. 2. С. 158–163.

205. Могілевська Л. Г. Правові засади діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 214 с.

206. Мозолюк Т. М. Тенденції протидії митним правопорушенням у світовій практиці. *Економіка та митно-правові відносини*. 2019. Вип. 11–12. С. 74–81.

207. Молдован Е. С. Зарубіжний досвід оперативно-розшукової діяльності митних органів: уроки для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. URL: http://lsej.org.ua/4_2020/78.pdf.

208. Монаєнко А. О. Правове регулювання видатків на освіту та науку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2009. 525 с.

209. Мужев О. О. Імплементація сучасних заходів митної політики в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2018. Вип. 18. С. 165–169.

210. Музичук О. М. Види та форми контролю за діяльністю міліції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 49. С. 98–10.

211. Музичук О. М. Форми контролю за діяльністю правоохоронних органів. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 1 (1). С. 41–48.

212. Муравйов К. В. До проблеми визначення поняття правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 154–157.

213. Набока Л. В. Структурно-функціональне забезпечення реалізації державного управлінських відносин на територіальному рівні: дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Харків, 2008. 252 с.

214. Настюк В. Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2005. 430 с.

215. Науково-практичний коментар до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, О. М. Литвинова. Київ: Агентство «Україна», 2013. 182 с.

216. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / за заг. ред. І. Х. Темкіжева (кер. авт. кол.). 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 720 с.

217. Неліпович О. В. Особливості застосування автоматизованих систем управління митними ризиками: європейський досвід. *Modern Economics*. 2019. № 17 С. 177–182. URL: https://modecon.mnau.edu.ua | ISSN 2521-6392.

218. Неугодніков А. О. Громадський контроль за діяльністю суб’єктів публічної адміністрації: наближення до міжнародних стандартів. *Lex portus*. 2019. № 6. С. 66–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2019_6_7.

219. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрями удосконалення: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2015. 21 с.

220. Нікітіна О. А. Причини злочинів в античній філософії. *Право і суспільство*. 2019. № 3. Ч. 2. С. 174–179.

221. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / укл.: В. В. Яременко і О. М. Сліпушко. Т. 1: А–Є. Київ: Вид-во «Аконіт», 1998. 910 с.

222. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / укл.: В. В. Яременко і О. М. Сліпушко. Т. 2: Ж–ОБД. Київ: Вид-во «Аконіт», 1998. 910 с.

223. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / укл.: В. В. Яременко і О. М. Сліпушко. Т. 3: ОБЕ–РОБ. Київ: Вид-во «Аконіт», 1998. 927 с.

224. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / укл.: В. В. Яременко і О. М. Сліпушко. Т. 4: РОБ–Я. Київ: Вид-во «Аконіт», 1998. 941 с.

225. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / укл.: В. В. Яременко і О. М. Сліпушко. Т. 2: Ж–ОБД. Київ: Вид-во «Аконіт», 1999. 911 с.

226. Новіков В. В. Внутрівідомчий контроль як засіб забезпечення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 201 с.

227. Нову програму безпеки дорожнього руху розробили з урахуванням думки громадськості Харківщини: стаття від 21.12.2021 / Офіційний веб-портал Харківської обласної державної адміністрації. URL: https://kharkivoda.gov.ua/news/113679?sv.

228. Носач А. В. Адміністративно-правові форми діяльності Служби безпеки України з протидії тероризму: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 222 с.

229. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 221 с.

230. Одінцова Г. С., Мельтюхова Н. М. Теорія та історія державного управління. Опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять. Харків: УАДУ (ХФ), 2001. 136 с.

231. Олефір В. І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 497 с.

232. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*. 2012. № 2. С. 511–518. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_82.

233. Онищук Н. В. Методы государственного управления внедрением научно-технических достижений / отв. ред. В. Б. Аверьянов. Киев: Наукова думка, 1990. 96 с.

234. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ Терміни та визначення: навчальний посібник. Київ: НДІ РІО КВШ МВС СРСР, 1988. 312 с.

235. Організація судових та правоохоронних органів: навчальний посібник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / І. Є. Марочкін, В. В. Афанасьєв, В. С. Бабкова та ін.; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової, О. М. Толочко. Харків: Право, 2000. 272 с.

236. Орлюк О. П. Фінансове право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

237. Ортинська Н. В. Правовий статус людини: проблема теоретичного розуміння. *Право і Безпека*. 2016. № 3 (62). С. 28–32.

238. Осадчий В. Правоохоронні органи як суб’єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 1997. № 11. С. 71–74.

239. Остропілець В. Р. Сутність та особливості взаємодії органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 12 (2). С. 167–170.

240. Пал Л. Аналіз державної політики. Пер. з англ. І. Дзюби. Київ: Основи, 1999. 422 с.

241. Паламар Л. В. Криміналістична профілактика злочинів, пов'язана з незаконним отриманням банківських кредитів: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2008. 226 с.

242. Паламарчук Л. П. Криміналістичні заходи запобігання незаконному втручанню в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 4/2. С. 66–71.

243. Панов І. О. Адміністративно-юрисдикційна діяльність дільничного інспектора міліції: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2005. 233 с.

244. Панчишин А. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.

245. Панчишин Р. І. Поняття та форми взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2018. № 6. Ч. 2. С. 108–113.

246. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с.

247. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2009. 442 с.

248. Пархоменко Н.М. Джерела та форми права як категорії права: до постановки проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 4. С. 16–20.

249. Пашко П. В. Функції митної політики. *Вісник Академії митної служби України*. *Серія: Економіка*. 2009. № 1. С. 16–22.

250. Пашко П. Митна безпека України. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2006. № 2. С. 138–143.

251. Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. Теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2015. 368 с.

252. Петрова І. Митна служба Німеччини в інтегрованій системі митних служб європейського союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 121–126.

253. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії сентеції. Львів: Магнолія 2006, 2011. 352 с.

254. План заходів з реформування та розвитку системи органів, що реалізують митну політику: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.05.2020 № 569-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2020-р#Text.

255. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: НАВСУ, 1999. 702 с.

256. Погорєлова З. О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії та практики: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2004. 170 с.

257. Подоляка А. М. Взаємодія державних органів в охороні громадського порядку. *Форум права*. 2009. № 2. С. 338–344. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_2_53.

258. Подорожній А. Ю. Організаційно-правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2018. 221 с.

259. Політологія: підручник / А. Колодій, В. Харченко, Л. Климанська, Я. Космина; за наук. ред. А. Колодій. Київ: Ельга Н, Ніка-Центр, 2000. 584 с.

260. Половніков В. В. Заходи адміністративного примусу в діяльності державної прикордонної служби України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2007. 320 с.

261. Положення про Громадську раду при Державній митній службі України: наказ Державної митної служби України від 18.02.2021 № 110 / Офіційний веб-портал Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua/polozhennia-gromrada#scrollTop=0.

262. Положення про Івано-Франківську митницю: наказ Державної митної служби України від 29.10.2020 № 489 / Офіційний веб-портал Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237.

263. Положення про Київську митницю: наказ Державної митної служби України від 29.10.2020 № 489 / Офіційний веб-портал Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua/documents/pro-utvorennia-teritorialnikh-organiv-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini-iak-vidokremlenikh-pidrozdiliv-149.

264. Положення про Одеську митницю: наказ Державної митної служби України від 29.10.2020 № 489 / Офіційний веб-портал Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237.

265. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: монографія. Харків: Факт, 2020. 396 с.

266. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 15–25.

267. Попівняк О.І. Міжнародний досвід забезпечення митної безпеки. *Правова просвіта*. 2018. № 2. URL: http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/2_2018/82.pdf.

268. Попович Є. М. Управління органами прокуратури України: організаційно-правові проблеми: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 373 с.

269. Поштаренко О. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179.

270. Примуш М. В. Загальна соціологія: навчальний посібник. Київ: Професіонал, 2004. 590 с.

271. Присяжнюк О. А. Основи кнцепції правового регулювання інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. 163 с.

272. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 4. Ст. 43.

273. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 966. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 36.

274. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

275. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України; Інструкція від 10.06.2011 № 317/235. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11/conv#Tex.

276. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії підрозділів митної варти Державної митної служби України та підрозділів Державної прикордонної служби України / Держмитслужба України, Адміністрація Держкордонслужби; Наказ, Інструкція від 08.09.2003 № 597/65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0803-03/conv#Text

277. Про затвердження Класифікатора Державної митної служби України, її територіальних органів та їх структурних підрозділів: наказ Державної митної служби України від 26.11.2019 № 465 / Офіційний веб-

портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0495201-19.

278. Про затвердження переліку пріоритетних напрямів (тем) для підвищення кваліфікації: наказ Державної митної служби України від 25.11.2021 № 939 / Офіційний веб-сайт Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-pereliku-prioritetnikh-napriamiv-tem-dlia-pidvishchennia-kvalifikatsiyi-252.

279. Про затвердження Положення про Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями: наказ Державної митної служби України від 07.04.2011 № 289. *Митна газета*. 2011. № 9. Ст. 12.

280. Про затвердження Положення про Департамент організації митного контролю та оформлення Державної митної служби України: наказ Державної митної служби України від 23.03.2011 № 240. *Митна газета*. 2011. № 8. Ст. 13.

281. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375. *Офіційний вісник України*. 2014. № 69. Ст. 70.

282. Про затвердження Положення про Управління внутрішньої безпеки Державної митної служби України та реорганізацію підрозділів власної безпеки митної служби України: наказ Державної митної служби України від 03.04.2009 № 301 / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0301342-09.

283. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

284. Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: наказ Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21/conv#Text.

285. Про затвердження Порядку планування діяльності митної служби України: наказ Державної митної служби України від 25.06.2007 № 530 / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0530342-07.

286. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 № 246. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. Ст. 1116.

287. Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил: наказ Державної митної служби України від 31.05.2012 № 652. *Офіційний вісник України*. 2012. № 50. Ст. 595.

288. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 62.

289. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 №794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

290. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

291. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20. Ст. 190.

292. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

293. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

294. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

295. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 173.

296. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

297. Про розвиток системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 978-р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/978-2017-р.

298. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 16.09.2020 № 1126-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-р/conv#Text.

299. Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій: постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2005 № 179. *Офіційний вісник України*. 2005. № 11. Ст. 522.

300. Прокопенко Л. Л. Державне управління освітою в Україні: становлення та розвиток (IX початок XX ст.): дис. … д-ра юрид. наук: 25.00.01. Дніпро, 2010. 442 с.

301. Прокопенко О. Ю. Адміністративно-правові засади діяльності органів Національної поліції України як суб’єкта забезпечення правопорядку у регіоні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 410 с.

302. Протидія корупційній злочинності в Україні: навчальний посібник / Ю. І. Дмитрик, Д. І. Йосифович, І. В. Красницький, С. І. Мельник, Є. В. Пряхін, С. В. Якимова; за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 308 с.

303. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів: лекція для всіх форм навчання / укл. А.Ф. Волобуєв. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 23 с.

304. Пустовіт О. В. Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2007. 224 с.

305. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави: підручник для студентів спеціальності «Правознавство». Вид. 2-ге, зі змінами та доп. Київ, 1994. 236 с.

306. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Вид. 9-е, зі змін. Львів: Край, 2007. 188 с.

307. Ракша Н. С. Адміністративно-правове забезпечення права громадян на освіту: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Донецьк, 2006. 202 с.

308. Рєзнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

309. Рєзнік О. М. Організаційно-штатна структура правоохоронних органів, які забезпечують фінансово-економічну безпеки України. *Правові горизонталі*. 2018. Вип. (22). С. 78–84.

310. Ринажевський Б. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності військової служби правопорядку у Збройних Силах України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 339 с.

311. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність: навчально-методичний посібник для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2009. 162 с.

312. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): рішення від 09.07.1998 № 12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

313. Рождественська О. С. Особливий суб’єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2008. 190 с.

314. Русецький А. А. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні в Україні: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 441 с.

315. Рябченко О. П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. 304 с.

316. Саванчук Т. М. Інвентаризація як метод контролю в системі управління матеріально-технічним забезпеченням аграрних підприємств // Фінансово-облікове забезпечення сталого розвитку аграрного сектора України: колективна монографія / за заг. ред. Л. І. Катан та Н. І. Демчук. Дніпро: Пороги, 2017. С. 507–517.

317. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: монографія. Ірпінь: Академія державної податкової Служби України, 2001. 407 с.

318. Савченко О. В. Співвідношення терміна «громадський контроль» з іншими суміжними правовими категоріями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 77–83.

319. Сажнев І. В. До питання щодо визначення поняття «правоохоронна функція держави». *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2000. Вип. 4. С. 62–71.

320. Сайченко В. О. Вдосконалення системи управління митними ризиками у сфері митного контролю з урахуванням зарубіжного досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 141–144.

321. Сакало В. О. Тактика злочинної діяльності: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 131 с.

322. Салєнков А. В. Правове регулювання податкових платежів, що справляються при перетинанні митного кордону України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. 194 с.

323. Сердюк І. А. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 1. С. 30–35.

324. Сікорський О. П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. 2011. 20 с.

325. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум; Университет внутренних дел, 2000. 704 с.

326. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 512 с.

327. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

328. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 3-те вид. Київ: Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.

329. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта; КНУ, ЦУЛ, 2009. 520 с.

330. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум. 2001. 656 с.

331. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. 775 с.

332. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

333. Словник іншомовних слів: Тлумачення, словотворення та слововживання: близько 35 000 слів і словосполучень / С. Я. Єрмоленко (ред.). Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

334. Словник української мови: в 11 т. Т. 1: А–В / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; ред. тому: П. Й. Горецький та ін. Київ: Наукова думка, 1970. 799 с.

335. Словник української мови: в 11 т. Т. 3: З / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. Київ: Наукова думка, 1972. 744 с.

336. Словник української мови: в 11 т. Т. 9: С / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; ред. тому: І. С. Назарова та ін. Київ: Наукова думка, 1978. 916 с.

337. Сметаніна Н. В. Історичний розвиток уявлення про злочинність у радянській кримінології. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2012. Вип. 23. С. 243–256.

338. Собко Ю. В. Сутність та особливості правоохоронної діяльності як об'єкта координаційного впливу. *Право і Безпека*. 2009. № 5 (32). С. 112–115.

339. Соколов А. В. Функції органів виконавчої влади та їх особливості як постачальників державних послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=900.

340. Сокуренко В. В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2002. 191 с.

341. Солдатенко О. А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 237 с.

342. Социология: наука об обществе / под ред. В. П. Андрущенко, П. И. Горлача. Харьков: Рубикон, 1997. 683 с.

343. Сприяння захисту прав інтелектуальної власності / Офіційний веб-портал Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/promoting_the_protection_of_intellectual_property_rights-474.

344. Степанов В. Ю. Інформація як суб’єкт відображення соціальної системи. *Економіка та держава*. 2009. № 12. С. 51–53.

345. Структура: розділ / Офіційний веб-портал Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua/structure.

346. Сурилов А. В. Теория государства и права: учебное пособие. Киев; Одесса: Вища школа, 1989. 438 с.

347. Сухонос В. В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2009. 462.

348. Сучасні технології роботи з персоналом: наукова розробка / авт. кол.: С. М. Серьогін, І. В. Шпекторенко, Н. А. Липовська та ін. Київ: НАДУ, 2010. 48 с.

349. Тевлін Р. Про поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні. *Радянське право*. 1985. № 7. С. 51–54.

350. Теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2015. 368 с.

351. Теорія держави і права: підручник / С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров, В. С. Ковальський; за ред. С. Л. Лисенкова. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 448 с.

352. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

353. Теорія держави та права: підручник (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.: за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

354. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. канд. юрид. наук Ю. Ф. Кравченка. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.

355. Теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2015. 368 с.

356. Терещук М. Юридична відповідальність: теоретико-правовий аспект. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2015. С. 18–21.

357. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. Київ: Ваіте, 2018. 826 с.

358. Титаренко О. О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2019. 192 с.

359. Тихомирова Т. О. Реалізація державної політики охорони здоров'я в системі МВС України: адміністративно-правовий аспект: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 278 с.

360. Ткаченко А. О. Поняття компетенції державного органу. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 192–197.

361. Тома М. Г. Історичний виклад розвитку професійної злочинної діяльності на теренах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 2. С. 316–321.

362. Томкіна О. О. Акти кабінету міністрів України: теоретичні засади видання та реалізації: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 195 с.

363. Топчій В. В. Взаємодія та координація в діяльності органів внутрішніх справ з виявлення та розкриття злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 30 (2). С. 165–169.

364. Трудове право України: підручник / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с.

365. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: угода, список від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

366. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони / Угоду ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

367. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Польща в боротьбі зі злочинністю / МВС України, Польща; Угода, Міжнародний документ від 12.03.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_044/conv#Text.

368. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2014/Trade_Facilitation_dialogue/Ukrainian_customs_service_Savarets_2017.pdf.

369. Федченко О. Практичні напрями у сфері запобігання і протидії корупції у підрозділах Національної поліції. Львів: Вид-во Львівської політехніки. 2017. № 865. С. 345–349.

370. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 479 с.

371. Фіалка М. І. Неповнолітня злочинність: сучасний стан та напрями профілактики. *Вісник Кримінологічної асоціації*. 2013. № 5. С. 133–140.

372. Філософія / за ред. І. Ф. Надольного. Київ: Вікар, 1997. 584 с.

373. Філософія: навчальний посібник / С. Л. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада. Київ: МАУП, 2004. 216 с.

374. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедия / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

375. Філософський словник / за ред. В. І.Шинкарука. 2. вид. і доп. Київ: Головна редакція УРЕ, 1986. 800 с.

376. Філософський словник / за ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдіна. Вид. 3-тє. Київ: Політична література України, 1964. 498 с.

377. Фіночко Ф. Специфіка функцій управління. *Вісник академії правових наук України*. 2006. № 4 (47). С. 171–178.

378. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 14. С. 179−184.

379. Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 197 с.

380. Хоменко О. В. Особливості і функції виконавчої влади як гілки влади державної. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 118. С. 3−11.

381. Хомутянський В. В. Адміністративно-правова протидія порушенням митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 242 с.

382. Цвих В. Ф. Профспілки у громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2002. 376 с.

383. Чабур С. В. Порівняльний аналіз існуючих підходів до понять «правотворчість» і «механізм правотворчості». *Правова держава*. 2016. № 24. С. 35.

384. Ченцов В. В. Досвід модернізації митної служби США та можливості його імплементації в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика.* 2009. Вип. 1 (1). URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/ChentsovStat.pdf.

385. Ченцов В. В., Таранова С. В. Управління митною справою в США: організаційні аспекти. *Державне управління та місцеве самоврядування*.

2009. № 3 (3). URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09cvvsoa.pdf.

386. Ченцов В. Механізм державного управління митною справою ЄС та України: порівняльний аналіз. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 3 (14). С. 72–81.

387. Ченцов В. Особливості державного управління митною службою Франції. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2009. № 2. С. 180–183.

388. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові методи запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. *Верховенство права.* 2016. № 1. С. 219–223.

389. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. *Верховенство права*. 2016. № 2. С. 220–224.

390. Черкасський Р. А. До проблеми визначення поняття суб'єкт протидії та запобігання злочинності в Україні. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

391. Черкасський Р. А. До характеристики компетенції та повноважень Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 141–145.

392. Черкасський Р. А. До характеристики організаційно-штатної структури Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Наше право*. 2020. № 2. С. 227–232.

393. Черкасський Р. А. Досвід Німеччини у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє:* тези доповідей учасників ІІ Всеукраїнської науково-

практичної конференції (м. Харків, 10 грудня 2021 р.). С. 346–348. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211210/article/view/cherkasskyi.

394. Черкасський Р. А. Досвід США у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Європейські перспективи*. 2021. № 4. С. 196–201.

395. Черкасський Р. А. Європейський досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та можливості його використання в Україні. *Наше право*. 2021. № 2. С. 199–204.

396. Черкасський Р. А. Завдання Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Наше право*. 2019. № 3. С. 224–229.

397. Черкасський Р. А. Історія становлення та розвитку поняття «злочинність». *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії:* тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). С. 44–47. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/cherkasskyi.

398. Черкасський Р. А. Межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20–21 квітня 2016 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 21–23.

399. Черкасський Р. А. Місце норм адміністративного права в системі правових засад запобігання та протидії злочинності у митній сфері. *Право.UA.* 2021. № 2. С. 193–199.

400. Черкасський Р. А. Напрями вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби. *Право.UA.* 2021. № 3. С. 189–194.

401. Черкасський Р. А. Нормотворчість, як ключовий спосіб подолання прогалин у адміністративному законодавстві, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби.

Актуальні питання функціонування системи кримінальної юстиції України: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Харків, 16 травня 2020 р.). С. 50–53. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200516/article/view/cherkasskyi.

402. Черкасський Р. А. Особливості та види юридичної відповідальності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Верховенство права.* 2016. № 4. С. 222–226.

403. Черкасський Р. А. Позитивний досвід Великобританії у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності:* тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Харків, 14 травня 2020 р.). С. 81–83. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/cherkasskyi.

404. Черкасський Р. А. Поняття організаційно-штатної структури Державної митної служби як суб'єкти протидії та запобігання злочинності. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку:* тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.). С. 176–180. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20191011/article/view/cherkasskyi.

405. Черкасський Р. А. Поняття та значення національної безпеки держави як об'єкта адміністративно-правової охорони та захисту. *Європейські перспективи*. 2022. № 2. С. 28–33.

406. Черкасський Р. А. Поняття та ознаки злочинності як соціально-правового явища. *Верховенство права*. 2017. № 5. С. 208–213.

407. Черкасський Р. А. Поняття юридичної відповідальності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 231–236.

408. Черкасський Р. А. Рівні запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 160–167.

409. Черкасський Р. А. Сутність та види організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Наше право*. 2021. № 4. С. 202–207.

410. Черкасський Р. А. Сутність та особливості злочинності як об'єкту правоохоронного впливу. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 лютого 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 33–35.

411. Черкасський Р. А. Функції Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 124–129.

412. Чернякович Є. Поняття й завдання нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 158–162.

413. Чорна В. Г. Контроль та нагляд як адміністративно-правові засоби регулювання у сфері позашкільної освіти України. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2 (2). С. 92–98.

414. Шаріпов Ф. В. Професійна компетентність викладача вузу. *Вища освіта сьогодні*. 2010. № 1. С. 11–12.

415. Шатерніков М. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «правові засади діяльності господарських судів». *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 108–112.

416. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства.* 2008. Вип. 11. С. 352–362.

417. Шевчук О. М. Взаємодія та координація органів державної влади щодо забезпечення державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів тау психотропних речовин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 126–129.

418. Шевчук С. В. Визначення сутності інструментів та важелів регулятивного потенціалу держави забезпечення митних інтересів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 48–53. (База цитування: Crossref, Index Copernicus, SIS, Google Scholar)

419. Шендрик В. В., Крєпаков І. О. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». *Форум права*. 2011. № 1. С. 1129–1139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_182.

420. Школа С. М. Кримінальна відповідальність: загальна характеристика та форми реалізації. *Право і суспільство.* 2012. № 6. С. 149–153.

421. Шпиталенко Г. А., Мельничук Д. П., Богоявленська Ю. В. Соціальна природа злочинності: історичний та гносеологічний аспекти. *Юридичний науковий журнал Державного університету «Житомирська політехніка»*. 2020. № 3. С. 356–361.

422. Штангрет М. Й. Філософські проблеми правового виховання молоді (на прикладі закладів освіти МВС України): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2006. 240 с.

423. Штогринець Н. В., Кускова В. Г. Об’єктивні передумови та основні характеристики фінансового контролю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 17 (2). С. 140–143.

424. Щерба С. П., Заглада О. А. Філософія: підручник. Київ: МАУП, 2004. 216 с.

425. Юридический научно-практический словарь-справочник: основные термины и понятия / авт.-сост. О. Ф. Скакун, Д. А. Бондаренко. Харьков: Эспада, 2007. 488 с.

426. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

427. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 5: П–С. 736 с.

428. Юридична енциклопедія: у 6 т. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6: Т–Я. 768 с.

429. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 188 с.

430. Якимова С. В. Попередження чи запобігання: дискусійне питання питання понятійного апарату сучасної Української кримінології. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. *Серія юридична.* 2008. № 3. С. 1–9.

431. Яковенко І. Л., Шолкова Т. Б. Історія становлення та розвитку правового регулювання митних органів і митних режимів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 338–341.

432. Яковенко О. О. Адміністративно-правові засади реалізації контролю у сфері оподаткування як функцій управління: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 208 с.

433. Яковчук М. Ю. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2009. 244 с.

434. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: навчальний посібник. Харків: Вид-во національного ун-ту. внутр. справ, 2002. 672 с.

435. Яромій І. В. Щодо можливості використання зарубіжного досвіду функціонування митних органів в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. № 6. Т. 4. С. 382–385.

436. Berr C. J., Tremeau H. Le droit douanier. Paris, 1988. 243 p.

437. Customs thwart illegal cigarette trade in the EU and UK: 17 arrests and 67 million cigarettes seized. URL: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/customs-thwart-illegal-cigarette-trade-in-eu-and-uk-17-arrests-and-67-million-cigarettes-seized.

438. Dicţionar Explicativ al limbii Române, Ediţia a II-a, Editura «Univers Enciclopedic». Bucureşti, 1998.

439. Die Kriminalpolizei des Zolls / Gewerkschaft der Polizei. Bezirksgruppe Zoll Bezirk Bundespolizei. URL: https://www.gdp.de/gdp/gdpbupo.nsf/id/DG_13_BZGZoll_Zollfahndun.

440. Komarnytskyi V. M, Cherkasskyi R. A, Kovalenko V. V, Anosienkov A. A. Assessing the normative legal principles and norms of administrative law in the system of combating crime in the customs sphere in Ukraine. *Lex Humana, Petrópolis.* 2022. №. 2. V. 14. P. 181–193. (Web of Science)

441. Korotiuk O. V., Cherkasskyi R. A., Koniushenko Y., Drozd V. G. Rethinking the concept of «crime prevention in the customs sphere». *Lex Humana.* 2022. 14 (1). P. 337–347. (Web of Science)

442. Nosach A. V., Cherkasskyi R. A., Fialka M. I., Selezen S. V. European experience in preventing and combating crime by customs authorities and the possibility of its use in Ukraine. *Ius Humani. Law Journal.* 2022. № 11 (2). P. 1–11. (Web of Science)

443. Report by Ruanio I. Aftoro on the question of International erimal jurisdiction / Year book of the International Law Commission. Vol. 2. New York, 1950. P. 17–100.

444. Smuggling and Customs Violations / Created by FindLaw's team of legal writers and editors / Last updated February 20, 2019. URL:

https://www.findlaw.com/criminal/criminal-charges/smuggling-and-customs-violations.html.

445. Thomas R. Dye. Understanding Public Policy. 7-ed. Prentice Hall, Inc. 1992. 383 p.

446. Ustawa o Służbie Celnej z dnia 27 sierpnia 2009 r. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_isn=82768&p_lang=en.

447. William I. Jenkins, Policy Analysis: A Political and Organization Perspective. London: Martin Robertson, 1978.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

Монографія:

1. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності в України: монографія. Вінниця: Твори, 2023. 324 с.

Статті в наукових фахових виданнях України:

2. Черкасський Р. А. Функції Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 124-129.

3. Черкасський Р. А. До характеристики компетенції та повноважень Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 141-145.

4. Черкасський Р. А. Співвідношення понять протидії та запобігання злочинності у митній сфері. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Спецвипуск. Вип. 7. С. 279-283.

5. Черкасський Р. А. Завдання Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Наше право*. 2019. № 3. С. 224-229.

6. Черкасський Р. А. Поняття адміністративно-правового статусу Державної митної служби України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Випуск 8. Спецвипуск. С. 266–271.

7. Черкасський Р. А. До характеристики організаційно-штатної структури Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Наше право*. 2020. № 2. С. 227-232.

8. Черкасський Р. А. Поняття юридичної відповідальності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 231-236.

9. Черкасський Р. А. Місце норм адміністративного права в системі правових засад запобігання та протидії злочинності у митній сфері. *Право.ua*. 2021. № 2. С. 193–199.

10. Черкасський Р. А. Рівні запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4(18). С. 160–167.

11. Черкасський Р. А. Напрями вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує запобігання та протидію злочинності органами Державної митної служби. *Право.ua*. 2021. № 3. С. 189-194.

12. Черкасський Р. А. Структура адміністративно-правового статусу Державної митної служби України *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 10. Спецвипуск. С. 38-42.

13. Черкасський Р. А. Досвід США у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Європейські перспективи*. 2021. № 4. С. 196-201.

14. Черкасський Р. А. Сутність та види організаційних заходів із запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Наше право*. 2021. № 4. С. 202-207.

15. Черкасський Р. А. Європейський досвід запобігання та протидії злочинності митними органами та можливості його використання в Україні. *Наше право*. 2021. № 2. С. 199-204.

16. Черкасський Р. А. Місце Державної митної служби в системі суб’єктів запобігання та протидії злочинності в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 12. С. 181-185.

17. Черкасський Р. А. Напрямки запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 1 (18). С. 71-78.

18. Черкасський Р. А. Зміст поняття «запобігання злочинності у митній сфері». *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 234-240.

19. Черкасський Р. А. Поняття та значення національної безпеки держави як об’єкта адміністративно-правової охорони та захисту. *Європейські перспективи*. 2022. № 2. С. 28-33.

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

20. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові методи запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права».* 2016. № 1. С. 219-223.

21. Черкасський Р. А. Адміністративно-правові форми запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби України. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2016. № 2. С. 220-224.

22. Черкасський Р. А. Особливості та види юридичної відповідальності Державної митної служби як суб’єкта запобігання та протидії злочинності. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права».* 2016. № 4. С. 222-226.

23. Черкасський Р. А. Поняття та ознаки злочинності як соціально-правового явища. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2017. № 5. С. 208-213.

24. Korotiuk O. V., Cherkasskyi R. A., Koniushenko Y., Drozd V. G. Rethinking the concept of «crime prevention in the customs sphere». *Lex Humana.* 2022. Vol. 14. No. 1. Pp. 337-347 (**Web of Science**).

25. Komarnytskyi V. M, Cherkasskyi R. A, Kovalenko V. V, Anosienkov A. A. Assessing the normative legal principles and norms of administrative law in the system of combating crime in the customs sphere in Ukraine. *Lex Humana*. 2022. Vol. 14. No. 2. Pp. 181-193 (**Web of Science**).

26. Nosach A. V., Cherkasskyi R. A., Fialka M. I., Selezen S. V. European experience in preventing and combating crime by customs authorities and the possibility of its use in Ukraine. *Ius Humani-Revista De Derecho.* 2022. Vol. 14. No. 2. Pp. 1-11 (**Web of Science**).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

27. Черкасський Р. А. Межі запобігання та протидії злочинності органами Державної митної служби. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20-21 квітня 2016 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 21-23.

28. Черкасський Р. А. Сутність та особливості злочинності як об'єкту правоохоронного впливу. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 33-35.

29. Черкасський Р. А. До проблеми визначення поняття суб'єкт протидії та запобігання злочинності в Україні. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України:* матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14-15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34-36.

30. Черкасський Р. А. Поняття організаційно-штатної структури Державної митної служби як суб'єкти протидії та запобігання злочинності. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку:* тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.). С. 176-180. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20191011/article/view/cherkasskyi

31. Черкасський Р. А. Позитивний досвід Великобританії у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності:* тези доп. учасників наук.-практ. семін. (м. Харків, 14 травня 2020 р.). С. 81-83. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/ article/view/cherkasskyi

32. Черкасський Р. А. Нормотворчіть, як ключовий спосіб подолання прогалин у адміністративному законодавстві, яке регламентує запобігання та

протидію злочинності органами Державної митної служби. *Актуальні питання функціонування системи кримінальної юстиції України:* тези доп. учасників наук.-практ. семін. (м. Харків, 16 травня 2020 р.). С. 50-53. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200516/article/view/cherkasskyi

33. Черкасський Р. А. Історія становлення та розвитку поняття «злочинність». *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доп. учасників. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). С. 44-47. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/cherkasskyi

34. Черкасський Р. А. Досвід Німеччини у сфері запобігання та протидії злочинності митними органами. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє:* тези доп. учасників ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 грудня 2021 р.). С. 346-348. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20211210/article/view/ cherkassky

Додаток Б

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Михайло БУРДІН

«05» квітня 2023 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Комісія у складі:

декан факультету № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **Віктор Василенко** (голова);

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **Костянтин Бугайчук**;

начальник навчально-методичного відділу Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Ірина Рязанцева**

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Черкасського Руслана Анатолійовича «Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності» поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються в освітньому процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Публічне адміністрування», «Судові та правоохоронні органи» та інших дисциплін адміністративно-правового характеру. Внесені автором до зазначених лекційних матеріалів доповнення підготовлені на достатньому теоретичному та методичному рівні та ґрунтуються на результатах проведеного автором

глибокого дослідження чинного законодавства, практики запобігання та протидії злочинності, у зв'язку з чим можуть бути впроваджені в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ, а також використані у науково-дослідній роботі слухачів, студентів та курсантів.

Члени комісії:

Віктор ВАСИЛЕНКО

Костянтин БУГАЙЧУК

Ірина РЯЗАНЦЕВА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК

«19» квітня 2023 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження Черкасського Руслана Анатолійовича «Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності» поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія в складі:

1. Невядовського В.О. – доктора юридичних наук, доцента, ученого секретаря секретаріату Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ (голова).

2. Шатрави С.О. – доктора юридичних наук, професора, завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування Харківського національного університету внутрішніх справ.

3. Абламського С.Є. – кандидата юридичних наук, доцента, начальника відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Черкасського Руслана Анатолійовича «Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності» поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право;

інформаційне право, використовуються у наукових дослідженнях Харківського національного університету внутрішніх справ.

Зокрема при: 1) характеристиці правових засад запобігання та протидії злочинності; 2) визначені рівнів запобігання та протидії злочинності; 3) розкритті напрямків та меж запобігання та протидії злочинності; 4) встановленні адміністративно-правових форм та методів запобігання та протидії злочинності 5) розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Черкасського Руслана Анатолійовича «Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності» в науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ забезпечило розширення науково-методичного інструментарію дослідження нормативно-правових актів та їх проєктів з питань правоохоронної діяльності.

Члени комісії **Владислав НЕВЯДОВСЬКИЙ**

Сергій ШАТРАВА

Євген АБЛАМСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Науково-дослідного
інституту публічної політики і
соціальних наук
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

М. В. Завальний

«__» _____ 2023 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Черкасського Руслана Анатолійовича «Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право у правотворчу діяльність Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук

Комісія у складі:

голова - директор Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Завальний Михайло Володимирович;

члени комісії:

- заступник директора Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Голубов Артем Євгенович;
- вчений секретар Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, доцент Кухарєв Олександр Євгенович,

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертації Черкасського Руслана Анатолійовича «Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності» поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право спрямовані на: встановлення сутності та особливостей злочинності як об'єкту правоохоронного впливу; визначення системи суб'єктів запобігання та протидії злочинності в Україні та місця у ній Державної митної служби; систематизацію правових засад запобігання та протидії злочинності та визначення місця серед них адміністративно-правового регулювання; розкриття компетенції та повноважень Державної

митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності та інші використовуються Науково-дослідним інститутом публічної політики і соціальних наук під час розробки пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства.

Пропозиції Черкасського Руслана Анатолійовича щодо удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює діяльність Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності взято за основу для підготовки відповідних пропозицій та зауважень до національного законодавства.

Результати дисертаційного дослідження Черкасського Руслана Анатолійовича «Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості національного законодавства.

Члени комісії:

А. Є. Голубов

О. Є. Кухарєв